

Беларускі каляндар на 1989 год

Галоўнае праўленне
Беларускага грамадска-культурнага таварыства

Беласток

1989 г.

Рэдактар
НІНА АМЕЛЬЯНЮК
Мастак
ЯНКА САЛАВЯНЮК

АЛЕСЬ БАРСКІ

НА НОВЫ ГОД

Зазвінелі ў полі віхры і завеі,
Рассцілае студзень белыя абрусы;
Колькі з нашых планаў, думак і надзеяў
Іръяняслі, сябры, мы роднай Беларусі?
Край айчынны родны, белыя авшары,
Дрэмле Белавежа, Буг прыкрыўся лёдам,
Колькі ж тут прасторы пошукам і марам!
Дзейнасці карыснай для свайго народу.
Як жа патрабуе дапамогі СЛОВА
З матчыных, адвечных, казачных глыбіняў,
Чым ты, беларусе, без айчыннай МОВЫ?
Без яе ты вечным марнатраўным сынам.
Захавайма тое, што на землях нашых
Ад вякоў расло тут, ад вякоў тут спела,
Хай квітнеш СЛОВА-РАДАСЦЬ на Падляшишы
У песенным матыве, у палёце смелым.
Ушануйма дружбу, ушануйма згоду,
З сэрцаў нашых злосці за лясы прагонім,
Да суседзяў блізкіх, да чужых народаў
Працягаем сёння нашыя далоні.
Новы год прыходзіць з новай перспектывай,
Тосты ўзнімаем за жыццё ў міры,
За Айчыну нашу, за лясы і нівы,
За агонь адвечны беларускі шчырвы.

Wydawca: Zarząd Główny Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Białymstoku. Ark. druk. 17,5. Ark. wyd. 19. Nakład 6.000 egz. Cena 400 zł.

Druk: Białostockie Zakłady Graficzne. Zam. nr 1864/88. T-4.

СКАРОЧАНЫ КАЛЯНДАР НА 1989 ГОД													
СТУДЗЕНЬ							ЛІПЕНЬ						
П	А	С	Ч	П	С	Н	П	А	С	Ч	П	С	Н
2	3	4	5	6	7	1	3	4	5	6	7	8	2
9	10	11	12	13	14	15	10	11	12	13	14	15	9
16	17	18	19	20	21	22	17	18	19	20	21	22	23
23	24	25	26	27	28	29	24	25	26	27	28	29	30
30	31						31						
ЛЮТОВІ							ЖНІВЕНЬ						
6	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	
13	14	15	16	17	18	19	14	15	15	17	18	19	
20	21	22	23	24	25	26	21	22	23	24	25	26	
27	28						28	29	30	31		27	
САКАВІК							ВЕРАСЕНЬ						
6	7	8	9	10	11	12	4	5	6	7	8	9	
13	14	15	16	17	18	19	11	12	13	14	15	16	
20	21	22	23	24	25	26	18	19	20	21	22	23	
27	28	29	30	31			25	26	27	28	29	30	
КРАСАВІК							КАСТРЫЧНІК						
3	4	5	6	7	8	9	2	3	4	5	6	7	
10	11	12	13	14	15	16	9	10	11	12	13	14	
17	18	19	20	21	22	23	16	17	18	19	20	21	
24	25	26	27	28	29	30	23	24	25	26	27	28	
30	31						30	31				29	
МАЙ							ЛІСТАПАД						
1	2	3	4	5	6	7	6	7	8	9	10	11	
8	9	10	11	12	13	14	13	14	15	16	17	18	
15	16	17	18	19	20	21	20	21	22	23	24	25	
22	23	24	25	26	27	28	27	28	29	30		26	
29	30	31											
ЧЭРВЕНЬ							СНЕЖАНЬ						
5	6	7	8	9	10	11	4	5	6	7	8	9	
12	13	14	15	16	17	18	11	12	13	14	15	16	
19	20	21	22	23	24	25	18	19	20	21	22	23	
26	27	28	29	30			25	26	27	28	29	30	
31												31	

СТУДЗЕНЬ

- 1649** — Актыфеадальнае паўстанне гараджан Мазыра і сялян на вакольных вёсак.
- 1829, 29** — Распачалася дзеянасць Беларускай навучальнай акругі, якая трывала да 14 мая 1850 г.
- 1869, 25** — Нарадзіўся А. Гурыновіч, беларускі паэт-дэмакрат, рэвалюцыянер. Пісаў на беларускай, польскай і рускай мовах. Адзін з пачынальнікаў у беларускай літаратуры элегіапейзажнай, песенна-фальклорнай лірыкі, жанраў балады і байкі. Памёр 26.1.1894 г.
- 1919, 1** — Абвяшчэнне ў Смаленску БССР са сталіцай у Мінску. Утварэнне Часовага рабоча-сялянскага Савецкага ўрада Беларусі (16 камісараў, у т.л. старшыня Савета народнай гаспадаркі БССР) на чале з З. Жылуновічам (Ц. Гартным).
- 1919, 6** — Вызваленне Баранавіч ад нямецкіх акупантаў.
- 1919, 7** — I-е пасяджэнне Часовага рабоча-сялянскага Савецкага ўрада Беларусі (у Мінску).
- 1919, 10** — Вызваленне Ліды ад нямецкіх акупантаў.
- 1919, 12** — Вызваленне Мазыра ад нямецкіх акупантаў.
- 1919, 14** — Вызваленне Гомеля ад нямецкіх акупантаў.
- 1919, 20** — Адкрыццё ў Мінску Беларускага абласнога музея (з 31.8. 1923 Беларускі дзяржаўны музей; дзейнічаў да чэрвеня 1941).
- 1919, 21** — Пастанова Часовага рабоча-сялянскага Савецкага ўрада Беларусі аб стварэнні Ваенна-рэвалюцыйнага савета рэспублікі на чале з А. Мясніковым.
- 1919, 25** — Вызваленне Пінска ад нямецкіх акупантаў.
- 1919, 31** — Пастанова Прэзідыта ВЦВК „Аб прызнанні незалежнасці БССР“.
- 1929, 1** — Урачыстое адкрыццё ў Мінску Беларускай Акадэміі науک.
- 1939, 17** — Усесаюзны перапіс насельніцтва (у БССР 5 567 976 чалавек).
- 1949, 25** — Пачатак дэкады беларускай літаратуры ў Маскве. Канец — 3 лютага.
- 1959, 15** — Усесаюзны перапіс насельніцтва (у БССР 8 054 648 чалавек).
- 1969, 7** — Падпісанне БССР Канвенцыі аб недастасаванні тэрміну даўнасці да ваенных злачынстваў і злачынстваў супраць чалавечства (ратыфікавана 27.3.1969 г.).
- 1979, 17** — Усесаюзны перапіс насельніцтва (у БССР 9 560 тыс. чалавек).

22 XII-20 I

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўная
1	19	Н	Nowy Rok	Рыгора, Цімафея
2	20	П	Izydora, Makarego	Данілы, Ігната
3	21	А	Arletty, Genowefy	Вулляны, Пятра
4	22	С	Angeliki, Tytusa	Анастассі, Феадота
5	23	Ч	Emiliany, Hanny	Ніфанта, Паўла
6	24	П	Trzech Króli, Kacpra	Куцця, Жэні
7	25	С	Juliana, Lucjana	Каляды
8	26	Н	Młcisława, Seweryna	Другі дзень Каляд
9	27	П	Marceliny, Marcjanny	Сцяпана, Фёдара
10	28	А	Dobrosława, Wilhelma	Давіда, Якава
11	29	С	Honoraty, Teodozusza	Марка, Маркела
12	30	Ч	Grety, Arkadiusza	Анісі, Фядоры
13	31	П	Bogumiły, Weroniki	Шчодры вечар,
14	1	С	Feliksa, Hilarego	Новы год, Васіля
15	2	Н	Domosława, Pawła	Серафіма, Сяргея
16	3	П	Marcelego	Малахій, Гордзій
17	4	А	Antoniego, Rościsława	Антона, Сцяпана
18	5	С	Małgorzaty, Piotra	Апалінара, Рыгора
19	6	Ч	Henryka, Mariusza	Вадохрышча
20	7	П	Fabiana, Sebastiania	Апанаса
21	8	С	Agnieszki, Jarosławy	Амяльяна, Пятра
22	9	Н	Anastazego	Піліла, Пятра
23	10	П	Ildefonsa, Rajmunda	Маркіяна, Рыгора
24	11	А	Felicji, Tymoteusza	Міхала, Феадосія
25	12	С	Miłosza, Pawła	Таццяны, Савы
26	13	Ч	Pauli, Polikarpa	Якава, Ярміла
27	14	П	Jana Złot., Angeli	Ніны, Іосіфа
28	15	С	Radomira, Walerego	Паўла, Практора
29	16	Н	Franciszka, Zdzisława	Леанілы, Дамаскіна
30	17	П	Martyny, Macieja	Антона
31	18	А	Ludwiki, Marcelli	Афанаса, Кірылы

1919, 2-3 — I Усебеларускі з'езд Саветаў рабочых, сялянскіх і чырво-наармейскіх дэпутатаў; прыняцце першай Канстытуцыі БССР; зварот з'езда да ўсіх народу аб прызнанні і самастойнасці Беларусі і ўступленні з ёю ў дыпламатычныя адносіны; зацвярдженне герба рэспублікі; выбары Цэнтральнага выканаўчага камітэта (ЦВК) БССР. У работе з'езда прыняў удзел старшыня ВЦВК Я. М. Свярдлоў.

1919, 2-4 — II канферэнцыя Камуністычнай партыі Літвы і Захадній Беларусі (у Вільні).

1919, 27 — Сумеснае пасяджэнне ЦВК Літоўскай ССР і ЦВК Беларускай ССР; выбранне ЦВК і СНК Літоўска-Беларускай ССР

1939, 12 — Памёр Э. Самуйлёнак (нар. 5.8.1907), беларускі пісьменнік.

1959, 11 — Адкрыццё ў Мінску Дзяржаўнага цырка БССР.

1969 — Выйшаў I-ы нумар рэспубліканскага бюлетеня „Служба быту Беларусі“.

1979, 21 — Заснаванне ў Мінску Беларускага навукова-даследчага і практика-тэхнолагічнага інстытута арганізацыі і кіравання будаўніцтвам.

21 I-20 II

ДЛЯ ЗАПИСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўная
1	19	С	Brygidy, Ignacego	Арсения, Макара
2	20	Ч	Marii, Miroslawa	Рыммы, Яўфіма
3	21	П	Blažeja, Oskara	Максіма, Яўгена
4	22	С	Weroniki, Andrzeja	Ляонція, Цімафея
5	23	Н	Adelajdy, Agaty	Генадзя, Клімента
6	24	П	Doroty, Bohdana	Ксеніі, Герасіма
7	25	А	Romualda, Ryszarda	Віталія, Рыгора
8	26	С	Zakliny, Piotra	Марыі, Язэпа
9	27	Ч	Apolonii, Eryki	Iана Залатавуснага
10	28	П	Elwiry, Jacentego	Аркадзя, Яфрэма
11	29	С	Marii, Luciusza	Рамана, Якуба
12	30	Н	Eulalii, Radzimierza	Трох свяціцеляў
13	31	П	Katarzyny, Grzegorza	Кіры, Віктара
14	1	А	Metodego, Walentego	Пятра, Трыфана
15	2	С	Jowity, Faustyna	Грамніцы
16	3	Ч	Danuty, Julianny	Ганны, Сямёна
17	4	П	Donata, Sylwina	Мікалая, Сідары
18	5	С	Konstancjuszsa	Агаты, Феадосія
19	6	Н	Arnolda, Konrada	Вуколы, Хрысціны
20	7	П	Leona, Ludomila	Луکі, Парфена
21	8	А	Eleonory, Fortunata	Захара, Фёдары
22	9	С	Małgorzaty, Marii	Генадзя, Нікіфара
23	10	Ч	Romany, Damiana	Валянціны, Паўла
24	11	П	Bogusza, Macieja	Уласа, Усевалода
25	12	С	Cezarego, Wiktora	Аляксея, Мялеція
26	13	Н	Aleksandra, Miroslawa	Зоі, Святланы
27	14	П	Anastazji, Gabriela	Кацстанціна, Кірыла
28	15	А	Lutomira, Makarego	Еўфрасінні, Анісіма

- 1919, 4-6 — Аб'яднаўчы з'езд Камуністычнай партыі Літвы і Захадняй Беларусі і Камуністычнай партыі Беларусі (у Вільні) — II з'езд КП(б)Б; утворэнне Камуністычнай партыі (балшавікоў) Літвы і Беларусі (КП/б/ЛіБ).
- 1919, 13 — Перайменаванне Захадняй арміі ў Беларуска-Літоўскую армію Захадняга фронта, якая вяла баявія дзеянні на тэрыторыі Беларусі да 7.6.1919.
- 1919, 24-29 — Антысавецкі Стракапытавскі мяцеж у Гомелі.
- 1929, 1 — Нарадзілася Е. Лось, беларуская паэтэса.
- 1939, 10 — Адкрыццё ў Мінску будынка Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР (прэм'ера першай савецкай беларускай оперы „Міхась Падгорны“ Я. Цікоцкага).
- 1939, 20 — Памёр М. Гарэцкі, беларускі пісьменнік, літаратуразнаўц, лексікограф. Аўтар „Гісторыі беларускай літаратуры“ (Вільня 1920). Нар. 18.2.1393.
- 1959, 5-6 — II з'езд журнаўцаў БССР (у Мінску).
- 1959, 6 — Пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў БССР „Аб мерах па паляпшэнню бытавога абслугоўвання насельніцтва“.
- 1969, 14 — Пастанова ЦК КППБ і Савета Міністраў БССР аб адкрыцці ў Гомелі універсітэта (адкрыты 1.5.1969).
- 1969, 18 — Адкрыццё ў Мядзелі музея народнай славы.
- 1969 — Дні літоўскай літаратуры ў Гродзенскай вобласці.

21 II-20 III

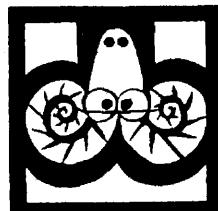
ДЛЯ ЗАПИСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўныя
1	16	С	Antoniny, Radosława	Памфіла, Рамана
2	17	Ч	Halszki, Heleny	Марыяны, Фёдара
3	18	П	Kunegundy, Maryny	Льва, Флавіяна
4	19	С	Lucji, Kazimierza	Архіпа, Яўгена
5	20	Н	Adriana, Fryderyka	Агафона, Карніла
6	21	П	Rózy, Jordana	Цімафея, Яўстафія
7	22	А	Pawła, Tomasza	Афанаса, Маўрыкія
8	23	С	Dzień Kobiet, Beaty	Дзень жанчын,
9	24	Ч	Franciszki, Katarzyny	Івана, Эразма
10	25	П	Cypriana, Makarego	Пракопа, Тараса
11	26	С	Konstantego	Парфіра, Севасціяна
12	27	Н	Bernarda, Grzegorza	Цракопа, Ціта
13	28	П	Bożeny, Krystyny	Марыны, Васіля
14	1	А	Matyldy, Leona	Антаніны, Еўдакії
15	2	С	Klemensa, Longina	Арсения, Фядота
16	3	Ч	Izabeli, Oktawii	Кляонікі, Яўтропія
17	4	П	Patryka, Zbigniewa	Вячаслава, Герасіма
18	5	С	Cyryla, Edwarda	Іраіды, Марка
19	6	Н	Bogdana, Józefa	Аркадзя, Канстанціна
20	7	П	Eufemii, Klaudii	Васіля, Яўгена
21	8	А	Benedykta, Lubomira	Ерма, Феафіланта
22	9	С	Katarzyny, Bogusława	40 мучанікаў
23	10	Ч	Oktawiana, Pelagiusza	Кандрата, Міхала
24	11	П	Gabora, Marka	Рыгора, Сафрана
25	12	С	Marioli, Wieńczysława	Сымона, Феафана
26	13	Н	Wielkanoc	Нікіфара, Цярэнція
27	14	П	II Dzień Wielkanocy	Бенадыкта
28	15	А	Anieli, Sykstusa	Івана, Аляксандра
29	16	С	Helmuta, Wiktoryna	Трафіма, Юльяна
30	17	Ч	Amelii, Kwigryna	Аляксея, Марыны
31	18	П	Beniamina	Кірылы, Трафіма

КРАСАВІК

- 1899, 26** — Нарадзіўся І. Гурскі, беларускі пісьменнік.
- 1919, 19** — Стварэнне Савета абароны Літоўска-Беларускай ССР на чале з В. С. Міцкявічусам-Капсукасам.
- 1919, 24** — Стварэнне Гомельскай губерні (на тэрыторыі скасаванай Магілёўскай і частак Мінскай і Чарнігаўскай губерняў).
- 1919, 28** — Пачатак дзеянасці ў Мінску ўрада Літоўска-Беларускай ССР. Дзеянасць прадаўжалася да 17 ліпеня.
- 1929, 23-29** — XVI канферэнцыя ВКП(б); прыняцце I-га пяцігадовага плана развіцця народнай гаспадаркі СССР.
- 1929** — Суд у Захадній Беларусі над 35 дзеячамі КПЗБ, арганізаваны ўладамі санацыйнай Польшчы — працэс 35-ці (у Беластоку).
- 1939, 25** — Пастанова СНК БССР „Аб арганізацыі абласных дамоў народнай творчасці“.
- 1949** — Прысуджэнне Я. Коласу (за паэму „Рыбакова хата“), А. Кульшову (за паэму „Новае рэчышча“) Дзяржаўных прэмій СССР за 1948 г.
- 1959, 8** — Приняцце Вярхоўным Саветам БССР закона „Аб умацаванні сувязі школы з жыццём і аб далейшым развіцці сістэмы народнай адукацыі ў Беларускай ССР“.
- 1959, 18-22** — III з'езд кампазітараў БССР.
- 1959, 24** — Адкрыццё ў Лідзе краязнаўчага музея.
- 1979, 21** — Закладка ў Мінску дэндралагічнага парку.
- 1979** — Мінскі завод халадзільнікаў выпусціў 5-мільённы халадзільнік.

21 III-20 IV

ДЛЯ ЗАПИСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўная
1	19	С	Gražyny, Teodory	Дар'і, Інакенція
2	20	Н	Franciszka	Святланы, Сяргея
3	21	П	Pankracego, Ryszarda	Фамы, Якуба
4	22	А	Izydora, Waclawa	Васілія, Ісаакія
5	23	С	Ireny, Wincentego	Лідзіі, Нікана
6	24	Ч	Izoldy, Celestyna	Ариёма, Захара
7	25	П	Donata, Rufina	Благавешчанне БМ
8	26	С	Cezarego, Dionizego	Аллы, Анны, Ларысы
9	27	Н	Mai, Dymitra	Матроны, Івана
10	28	П	Makarego, Michała	Іларыёна, Сцяпана
11	29	А	Filipa, Leona	Кірылы, Марка
12	30	С	Juliusza, Lubosława	Засіма, Івана
13	31	Ч	Hermenegildy	Апалонія, Венյаміна
14	1	П	Bereniki, Waleriana	Мары, Яўфіма
15	2	С	Ludwiny, Waclawy	Палікарпа, Ціта
16	3	Н	Kseni, Cecyliana	Мікіты, Нектарыя
17	4	П	Roberta, Rudolfa	Юрыя, Язэпа
18	5	А	Bogusławy	Фядоры, Платона
19	6	С	Adolfa, Tymona	Платаніды, Мяфодзія
20	7	Ч	Agnieszki, Czesława	Марціна, Рыгора
21	8	П	Anzelma, Bartosza	Радзівона,魯фа
22	9	С	Kaji, Leonii	Вадзіма, Дзісаны
23	10	Н	Jerzego, Wojciecha	Вербніца, Аляксандра
24	11	П	Horacego, Fidelisa	Анціпа, Марцініяна
25	12	А	Jarosława, Marka	Васілія, Давіда
26	13	С	Marzeny, Klaudiusza	Артымона, Крысконта
27	14	Ч	Zyty, Teofila	Антона, Марціна
28	15	П	Walerii, Pawła	Анастасоі, Трафіма
29	16	С	Rity, Piotra	Галіны, Ірыны
30	17	Н	Katarzyny, Mariana	Вялікдзень, Сымона

- 1919, 27 — Пастаюва ЦК КП(б) Літвы і Беларусі аб абароне Мінска.
- 1929, 8-15 — IX Усебеларускі з'езд Саветаў рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў; прыняцце I-га пяцігадовага плана развіцця народнай гаспадаркі і культуры БССР.
- 1969 — Дні беларускай культуры ў Ульянаўску.
- 1979, 15 — Адкрыццё Музея старожытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору АН БССР.
- 1979, 17 — Адкрыццё 2-га Усесаюзнага фестывалю творчай моладзі тэатраў оперы і балета (у Мінску).

21 IV-21 V

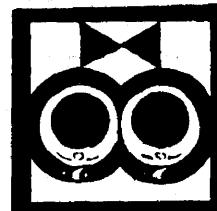
ДЛЯ ЗАПІСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўныя
1	18	П	<i>Święto Pracy</i>	Св. працы, Вялікдзень
2	19	А	Atanazego, Zygmunta	Івана, Трыфана
3	20	С	Antoniny, Marii	Анастасіі, Гаўрыла
4	21	Ч	<i>Wniebowzięcie</i>	Сакрата, Януарыя
5	22	П	Ireny, Waldemara	Віталя, Клімента
6	23	С	Judyty, Juranda	Аляксандры, Юрыя
7	24	Н	Gizeli, Ludmily	Валянціна, Савы
8	25	П	Ilzy, Stanisława	Марка, Сільвестра
9	26	А	<i>Dzień Zwycięstwa</i>	Дз. Перамогі, Васіля
10	27	С	Antonina, Izydora	Сымона, Сцяпана
11	28	Ч	Igi, Miry	Віталя, Кірылы Тур.
12	29	П	Domiceli, Pankracego	Мемнона, Фядота
13	30	С	Roberty, Serwacego	Даната, Якуба
14	1	Н	Bonifacego	Тамары, Макара
15	2	П	Nadziei, Zofii	Барыса і Глеба
16	3	А	Andrzeja, Jędrzeja	Феадосія, Цімафея
17	4	С	Paschalisa, Sławomira	Пелагеі, Сільвана
18	5	Ч	Aleksandry, Eryka	Ірыны, Адрыяна
19	6	П	Iwa, Piotra	Дзяніса, Іова
20	7	С	Bazylego, Bernardyna	Акакія, Ніла
21	8	Н	Kryspina, Wiktora	Іана Багаслова
22	9	П	<i>Zielone Świątki</i> ,	Icaii, Мікалая
23	10	А	Iwony, Dezyderiusza	Тайсы, Сымона
24	11	С	Joanny, Zuzanny	Кірылы, Мяфодзія
25	12	Ч	<i>Boże Ciało</i> , Borysława	Германа, Ермагена
26	13	П	<i>Dzień Matki</i> , Filipa	Дзень маці,
27	14	С	Jana, Juliusza	Мікіты, Сідара
28	15	Н	Augustyna, Jaromira	Дэмітрыя, Пахомія
29	16	П	Magdaleny, Teodozji	Музы, Фёдара
30	17	А	Feliksa, Ferdynarda	Еўфрасінні, Сцяпана
31	18	С	Anieli, Petroneli	Клаўдзіі, Юліі

ЧЭРВЕНЬ

- 1919, 1** — Дэктрэт ВЦВК „Аб аўяднанні Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік: Расіі, Украіны, Латвіі, Літвы, Беларусі для барацьбы з сусветным імперыялізмам“.
- 1919, 9** — Перайменаванне Беларуска-Літоўскай арміі ў 16-ю армію Заходняга фронту, якая вяла баявыя дзеянні на тэрыторыі Беларусі да 7.5.1921 г.
- 1929, 9-21** — Суд у Заходняй Беларусі над 75 дзеячамі КПЗБ, арганізаваны ўладамі санацыйнай Польшчы — працэс 75-ці (у Гродне).
- 1939, 12** — Адкрыццё ў Віцебску карціннай галерэі імя Ю. М. Пэні.
- 1939** — Пастанова пленума ЦК КП(б)Б аб ссяленні хутароў у калгасныя пасёлкі.
- 1949, 7** — Устанаўленне ганаровых званняў „Заслужаны заатэхнік БССР“ і „Заслужаны ветэрынарны ўрач БССР“ (прысвойваліся да 29.10.1971 г.).
- 1949, 20-28** — II з'езд пісьменнікаў БССР.
- 1959, 7-16** — Дні беларускай культуры ў Румыніі.
- 1959, 10-18** — IX Усесаюзны з'езд фізіёлагаў, біяхімікаў і фармаколагаў (у Мінску).
- 1969, 3** — Заснаванне Прыпяцкага ландшафтна-гідралагічнага запаведніка.
- 1979, 8** — II з'езд Беларускага добраахвотнага таварыства аматараў кнігі.
- 1979, 28** — Інстанава Савета Міністраў БССР аб заснаванні Чырвонай кнігі Беларускай ССР — кнігі рэдкіх відаў жывёл і раслін БССР і тых, што знаходзяцца пад пагрозай зникнення.

22 V-21 VI

ДЛЯ ЗАПІСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імянінъ.	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўная
1	19	Ч	Dzień Dziecka, Jakuba	Дзень дзіцяці,
2	20	П	Marianny, Erazma	Аляксея, Доўманта
3	21	С	Tamary, Leszka	Алёны, Канстанціна
4	22	Н	Kwiryny, Karola	Васілісы, Якава
5	23	П	Bonifacego, Waltera	Еўфрасінні Палацкай
6	24	А	Laurentego, Norberta	Мялеція, Сцяпана
7	25	С	Roberta, Wiesława	Івана, Ферапонта
8	26	Ч	Maksyma, Medarda	Узлясение, Карпа
9	27	П	Pelagii, Felicjana	Фядоры, Ніла
10	28	С	Małgorzaty, Bogumiła	Ігната, Міклы
11	29	Н	Barnaby, Radomiła	Фядосіі, Аляксандра
12	30	П	Janiny, Onufrego	Рамана, Якуба
13	21	А	Antoniego, Lucjana	Дода, Ярамея
14	1	С	Elizy, Bazylego	Дзяніса, Юстына
15	2	Ч	Jolanty, Wita	Аляксандра, Нікіфара
16	3	П	Aliny, Benona	Лук'яна, Наўла
17	4	С	Laury, Marcjana	Марфы, Марын
18	5	Н	Elżbiety, Marka	Сёмуха, Канстанціна
19	6	П	Gerwazego, Protazego	Дзень Святога Духа
20	7	А	Bogny, Diny	Валерыі, Фядота
21	8	С	Alicji, Alojzego	Фёдара, Яфрэма
22	9	Ч	Pauliny, Flawiusza	Аляксандра, Кірылы
23	10	П	Wandy, Zenona	Антаніны, Цімафея
24	11	С	Danuty, Jana	Варнавы, Варфаламея
25	12	Н	Lucji, Wilhelma	Марфы, Ануфрыя
26	13	П	Jana, Pawła	Анны, Антаніны
27	14	А	Maryli, Władysława	Місліслава, Мяфодзія
28	15	С	Ireneusza, Leona	Аўгустына, Міхала
29	16	Ч	Piotra i Pawła	Щіхана, Яўтропія
30	17	П	Emilii, Lucyny	Клімента, Мануила

ЛІПЕНЬ

- 1569, 1** — Люблінская унія — аб'яднанне Польскага Каралеўства і Вялікага княства Літоўскага ў федэратыўную дзяржаву — Рэч Паспалітую.
- 1649** — Бітва пад Лоеvам паміж казацка-селянскімі паўстанскімі атрадамі і войскамі Вялікага княства Літоўскага.
- 1709,** — Палтаўская бітва — разгром рускімі войскамі шведскіх войск.
- 1919, 19** — Скасаванне Савета абароны Літвы і перадача ўлады на неакупіраванай тэрыторыі Мінскай губерні мясцовым органам улады.
- 1944, 22** — Аб'яўленне Маніфесту Польскага Камітэта Народнага Вызвалення.
- 1959, 8** — Заснаванне ў Маладзечне Мінскага абласнога краязнаўчага музея (адкрыты 26.4.1964 г.).
- 1959** — 2-я Усебеларуская спартакіяда ў Мінску.
- 1969, 5** — Святкаванне 25-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашистскіх захопнікаў. Адкрыццё мемарыяльнага комплексу Хатынь (Лагойскі р-н), Кургана Славы Савецкай Арміі (Смалявіцкі раён).
- 1979, 16** — Устанаўленне ганаровага звання „Заслужаны рыбавод Беларускай ССР”.

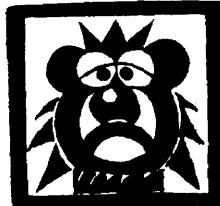
22 VI-22 VII

ДЛЯ ЗАПІСАУ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкія	праваслаўныя
1	18	C	Haliny, Mariana	Інація, Лявона
2	19	H	Jagody, Urbana	Юды, Засіма
3	20	P	Anatola, Jacka	Іны, Рыммы
4	21	A	Malwiny, Odona	Цярэнція, Юльяна
5	22	S	Karoliny, Antoniego	Зінаіды, Юльяны
6	23	Ч	Gotarda, Dominiki	Агрыпіны, Германа
7	24	P	Estery, Ewalda	Іаана Хрысціцеля
8	25	S	Elžbiety, Edgara	Фяйроніі, Пяцтра
9	26	H	Lukrecji, Weroniki	Давіда, Дзяніса
10	27	P	Sylwany, Witalisa	Інесы, Самсона
11	28	A	Kal'ny, Olgі	Германа, Сяргея
12	29	S	Gwalberta, Jana	Пяцтра і Паўла
13	30	Ч	Margarety, Irwina	12 апосталаў
14	1	P	Bonawentury, Ulryka	Кузьмы і Дзяміяна
15	2	S	Henryka, Włodzimierza	Уліты, Фоція
16	3	H	Benity, Mariki	Анатоля, Марка
17	4	P	Anety, Aleksego	Марфы, Андрэя
18	5	A	Erwina, Kamila	Аланаса, Сяргея
19	6	S	Alfredy, Wodzisława	Юльяны, Валянціна
20	7	Ч	Czesława, Hieronima	Фамы, Евангела
21	8	P	Dalidy, Daniela	Пракопа, Феафіля
22	9	S	Św. Odrodzenia Polski	Свята Адраджэння
23	10	H	Sławosza, Zel'sława	Антона, Апалона
24	11	P	Kingi, Krystyna	Вольгі, Яўфіміі
25	12	A	Walentyny, Krzysztofa	Арсения, Міхала
26	13	S	Anny, Mirosławy	Гаўрылы, Сцяпана
27	14	Ч	Lilli, Aurelego	Юсты, Анісіма
28	15	P	Aidy, Innocentego	Юліты, Уладзіміра
29	16	S	Marty, Olafa	Валянціны, Юлій
30	17	H	Jullity, Ludmily	Веранікі, Марыны
31	18	P	Lužomiry, Ignacego	Амяльяна, Якінфа

ЖНІВЕНЬ

- 1879** — Раскол „Зямлі і волі“ на „Народную волю“ і „Чорны перадзел“.
- 1909, 13-18** — Стачка рабочых віцебскай ільнопрадзільнай фабрыкі „Дзвіна“.
- 1919** — Распачалася дзеянасць Мінскага падпольнага камітэта КП(б)ЛіБ, якая трывала да 11 ліпеня 1920 г.
- 1919, 20** — Распачалася дзеянасць Бабруйскага падпольнага камітэта КП(б)ЛіБ, якая трывала да ліпеня 1920 г.
- 1929, 10-14** — I Усебеларускі злёт піянераў (у Мінску).
- 1939, 1** — Адкрыццё ў Маскве Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўкі; ад БССР у ёй удзельнічалі 5 раёнаў (Капыльскі, Слуцкі, Талачынскі, Тураўскі і Шклоўскі), 180 калгасаў і 4755 перадавікоў сельскай гаспадаркі.
- 1949,** — I выпуск Мінскай школы прафрудукту — 64 чалавекі.
- 1959, 25** — Распачаліся дні румынскай культуры на Беларусі, якія трывалі да 4 верасня.
- 1969, 10** — Адкрыццё ў Клічаве музея народнай славы.
- 1979, 24** — Адкрыццё ў гарадскім пасёлку Свіслачы раённага гісторыка-краязнаўчага музея.

23 VII-22 VIII

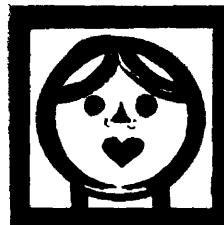
ДЛЯ ЗАПІСАЎ:

Стылі		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкія	праваслаўныя
1	19	A	Nadii, Justyna Kariny, Gustawa	Макрыны, Серафіма Аўрама, Ілы
2	20	С	Lidi, Augusta	Ануфрыя, Сымона
3	21	Ч	Dominika, Protazego	Марыі, Магдалены
4	22	П	Stanisawy, Oswalda	Апалінара, Трафіма
5	23	С	Slawy, Jakuba	Барыса і Глеба
6	24	Н		
7	25	П	Doris, Kajetana	Алімпіяды, Анны
8	26	А	Emiliana, Cyriaka	Параскі, Ермалая
9	27	С	Romana, Ronaldia	Панцеляймона
10	28	Ч	Filomeny, Borysa	Прахора, Юльяна
11	29	П	Lilit, Zuzanny	Серафімы, Феадоці
12	30	С	Klary, Lecha	Андроніка, Валянціна
13	31	Н	Diany, Hipolita	Юліты, Еўдакіма
14	1	П	Alfreda, Euzebiusza	Макавеяў, Саламоні
15	2	А	Marii, Napoleona	Васілія, Сцяпана
16	3	С	Joachima, Rocha	Антона, Кузьмы
17	4	Ч	Zanny, Mirona	Яўдокіі, Канстанціна
18	5	П	Ilony, Bronislawa	Нонны, Яўсігнея
19	6	С	Bolesława, Juliana	Спаса
20	7	Н	Bernarda, Sobiesława	Марына, Пімена
21	8	П	Joanny, Kazimiery	Амяльяна, Мірана
22	9	А	Cezarego, Zygfryda	Дзімітра, Юльяна
23	10	С	Apolinarego, Filipa	Лаўрэнція, Рамана
24	11	Ч	Bartłomieja, Jerzego	Раісы, Фёдара
25	12	П	Lutzy, Ludwika	Аляксандра, Фоція
26	13	С	Marli, Zefiryny	Ірынея, Максіма
27	14	Н	Moniki, Józefa	Міхея, Феадосія
28	15	П	Patrycji, Wyszomira	Успенне Пр. Багар.
29	16	А	Sabiny, Jana	Дзяміда, Якіма
30	17	С	Rózy, Szczęsnego	Мірана, Паўла
31	18	Ч	Ramony, Rajmunda	Амяльяна, Флора

ВЕРАСЕНЬ

- 1529, 29 — Увядзенне I-га Статута Вялікага княства Літоўскага.
- 1899 — Забастоўка рабочых Гродзенскай тытунёвой фабрыкі.
- 1919, 7 — Нарадзіўся А. Аспінка, беларускі пісьменнік.
- 1929, 12 — Нарадзіўся М. Матукоўскі, беларускі драматург.
- 1939, 1 — Напад фашистскай Германіі на Польшчу; пачатак 2-й светнай вайны.
- 1939, 17 — Переход Чырвонай Арміі ў савецкую-польскую граніцы.
- 1959, 10-17 — Тыдзень латышскай літаратуры на Беларусі.
- 1959, 26 — Пастанова Савета Міністраў БССР аб арганізацыі Дзяржаўнага ансамбля танца БССР (створаны ў маі 1960 г. пад кіраўніцтвам А. Р. Апанасенкі; першае выступленне 6.6.1960 года).
- 1979, 10-19 — Дні Сацыялістычнай Рэспублікі В'етнам на Беларусі.
- 1979, 18 — Распачаўся Усесаюзны конкурс музыкантаў-выканаўцаў на духавых драўляных інструментах (у Мінску), які закончыўся 4 каstryчніка.

23.VIII-22.IX

ДЛЯ ЗАПИСАЎ:

ВЕРАСЕНЬ

Стыль		Дзень	Святы, імянны	
новы	стары		каталіцкія	праваслаўныя
1	19	П	Bronisławy, Idziego	Фёклы, Андрэя
2	20	С	Juliana, Stefana	Самуила, Свіра
3	21	Н	Izabeli, Szymona	Вассы, Фадзея
4	22	П	Idy, Lilianny	Яўліні, Агафоніка
5	23	А	Doroty, Wawrzyńca	Ірынея, Калініка
6	24	С	Beaty, Eugeniusza	Арсения, Георгія
7	25	Ч	Reginy, Melchiora	Варфаламея, Ціта
8	26	П	Adrianny, Marii	Наталлі, Адрыяна
9	27	С	Sergiusza, Scibora	Ліверыя, Пімена
10	28	Н	Lukasza, Mikołaja	Іова, Майсея
11	29	П	Dagny, Jacka	Галавасека
12	30	А	Gwidona, Radzimira	Алляксандра, Паўла
13	31	С	Eugenii, Aureliusza	Генадзя, Кіпрыяна
14	1	Ч	Roksany, Bernarda	Марфы, Сымона
15	2	П	Albina, Nikodema	Руфіны, Маманта
16	3	С	Edyty, Konrada	Васілісы, Якіма
17	4	Н	Hildegardy, Franciszka	Бавілы, Майсея
18	5	П	Irmy, Stanisława	Лізаветы, Раісы
19	6	А	Konstancji, Januarego	Міхала, Рамана
20	7	С	Filipin, Eustachego	Анісіфара, Лукі
21	8	Ч	Jonasza, Mateusza	Прачыстая
22	9	П	Maurycego, Tomasza	Ганны, Якіма
23	10	С	Tekli, Bogusława	Клімента, Пятра
24	11	Н	Gerarda, Teodora	Германа, Сяргея
25	12	П	Aurelii, Ladysława	Фёдара, Юльяна
26	13	А	Justyny, Cypriana	Карніла, Лукі
27	14	С	Amadeusza, Damiana	Узі, Кр. Гасп.
28	15	Ч	Luby, Waclawa	Мікіты, Сцяпана
29	16	П	Michaliny, Michała	Людмілы, Яўфімій
30	17	С	Wery, Honoriusza	Веры, Надзея, Любові

КАСТРЫЧНІК

- 1929, 1 — Пуск у Бабруйску фанерна-дрэваапрацоўчага камбіната.
- 1929, 4 — Выход 1-га нумара газеты „Піянер Беларусі“.
- 1929, 6 — Пуск у Барысаве каніфольнага завода — першага ў БССР.
- 1929, 13 — Пуск трамвая ў Мінску.
- 1929 — Распачаў дзейнасць у Мінску Беларускі дзяржаўны цэнтральны тэатр рабочай моладзі (ТРАМ), які існаваў да 1937 г.
- 1939, 10 — Дагавор паміж СССР і Літвой аб перадачы часткі бывшага Віленскага ваяводства і горада Вільні Літве.
- 1939, 22 — Выбары ў Народны (нацыянальны) сход Заходняй Беларусі.
- 1939, 28-30 — Народны (Нацыянальны) сход Заходняй Беларусі (у Беластоку).
- 1959, 9 — Устанаўлэнне ганаровых званняў „Заслужаны рацыяналізатар Беларускай ССР“ і „Заслужаны вынаходнік Беларускай ССР“.
- 1969, 7 — Присвяенне А. І. Клімавай (нар. 1.10.1921 г.), У. У. Корш-Сабліну (нар. 29.3.1900 г.), Я. М. Палосіну (нар. 6.1.1912 г.) звання народных артыстаў СССР.
- 1969 — Дні літаратуры РСФСР на Беларусі.
- 1979, 19 — Узнагароджанне рэспубліканскай газеты „Піянер Беларусі“ ордэнам „Знак пашаны“.
- 1979 — Увод у дзеяние Сарочынскага комплексу па гадоўлі і адкорму 24 тыс. свіней у год (ва Ушацкім р-не).

23 IX-23 X

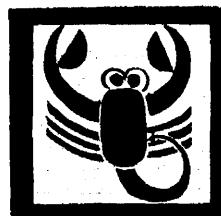
ДЛЯ ЗАПИСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкія	праваслаўныя
1	18	Н	Danuty, Remigiusza	Ірыны, Зофія
2	19	П	Dionizji, Teofila	Канстанціна, Фёдара
3	20	А	Teresy, Heliodora	Алега, Міхаіла
4	21	С	Rozalii, Edwina	Мялецці, Іпація
5	22	Ч	Flawi, Igora	Іоны, Фокі
6	23	П	Artura, Brunona	Іоана Хр., Іраіды
7	24	С	Marii, Marka	Тэклі, Уладзіслава
8	25	Н	Brygidy, Pelagi	Еўфрасінні, Сяргея
9	26	П	Arnolda, Dionizego	Івана, Калістрата
10	27	А	Pauliny, Franciszka	Ігната, Марка
11	28	С	Aldony, Emila	Вячаслава, Харытона
12	29	Ч	Dz. Wojska Polskiego	Дзень Польск. Войска
13	30	П	Edwarda, Geralda	Міхала, Рыгора
14	1	С	Dz. Edukacji Narod.	Пакроў Пр. Багамаці
15	2	Н	Jadwigi, Teresy	Анны, Андрэя
16	3	П	Florentyny, Gawla	Дзяніса, Івана
17	4	А	Marlity, Wiktora	Веранікі, Ерафея
18	5	С	Juliana, Lukasza	Аляксея, Пятра
19	6	Ч	Piotra, Ziemowita	Фамы, Макара
20	7	П	Ireny, Kleopatry	Пелагеі, Сяргея
21	8	С	Urszuli, Hilarego	Тайсы, Трыфана
22	9	Н	Halki, Przybyslawy	Андрэніка, Якава
23	10	П	Marleny, Seweryna	Васіяна, Тэафіля
24	11	А	Marcina, Rafała	Зінаіды, Піліпа
25	12	С	Darii, Wilhelminy	Кузьмы, Марціна
26	13	Ч	Ewarysta, Lucjana	Веніяміна, Карпа
27	14	П	Iwony, Sabiny	Параскі, Мікалай
28	15	С	Szymona, Tadeusza	Лук'яна, Якіма
29	16	Н	Euzebii, Wioletty	Лонгіна
30	17	П	Zenobii, Przemysława	Зоф'і, Лявона
31	18	А	Saturnina, Urbana	Іосіфа, Луکі

ЛІСТАПАД

- 1899, 20 — Нарадзіўся М. Клімковіч, беларускі пісьменнік, аўтар тэксту Дзяржаўнага гімна БССР. Памёр 5.11.1899 г.
- 1899, 30 — Нарадзіўся М. Лынькоў, беларускі пісьменнік, аўтар рамана-эпапеі „Векаломныя дні“.
- 1909, 2 — Нарадзіўся М. Лужанін (А. Кааратай), беларускі паэт, аўтар кніг вершаў і пазэм. Піша таксама для дзяцей. Перакладае, між іншым, з польскай мовы.
- 1919, 7 — Заснаванне ў Гомелі абласнога краязнаўчага музея.
- 1929, 8 — Адкрыццё ў Мінску хіміка-фармацэўтычнай фабрыкі (цяпер завод медыцынскіх прэпаратаў).
- 1929, 30 — Пастанова сакратарыята ЦК КП(б)Б аб выдзяленні ў лік 25-тысячнікаў 500 перадавых рабочых для пастаяннай работы ў калгасах БССР.
- 1939, 2 — Прыняцце 5-й (нечарговай) сесіі Вярхоўнага Савета СССР 1-га склікання закона „Аб уключэнні Заходній Беларусі ў склад СССР і ўз'яднання яе з БССР.“
- 1939, 5 — Прэм'ера 1-га беларускага савецкага балета „Салавей“ М. Я. Крошнера.
- 1939, 8 — Адкрыццё ў Мінску Дзяржаўнай карціннай галерэі БССР (з 1957 г. Дзяржаўны мастацкі музей БССР)».
- 1939, 14 — Прыняцце 3-й (нечарговай) сесіі Вярхоўнага Савета БССР 1-га склікання закона „Аб прыняцці Заходній Беларусі ў склад БССР.“
- 1949, 7 — Адкрыццё ў Мазыры краязнаўчага музея.
- 1959, 6 — Адкрыццё ў Мінску помніка піянеру-герою Марату Казею.
- 1969, 12-13 — III з'езд калгаснікаў БССР.
- 1979, 22 — Нараджэнне ў Гомелі 400-тысячнага жыхара.

24 X-22 XI

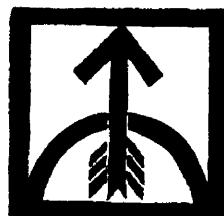
ДЛЯ ЗАПІСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкая	праваслаўныя
1	19	С	Święto Zmarłych	Клеапатры, Івана
2	20	Ч	Bohdany, Tobiasza	Арцёма, Герасіма
3	21	П	Sylwii, Huberta	Іларыёна, Філафея
4	22	С	Karola, Olgierda	Аверкія
5	23	Н	Elżbiety, Sławomira	Ігната, Якава
6	24	П	Feliksa, Leonarda	Апанаса, Арсеня
7	25	А	Roczn. Rewol. Paźdz.	Пер. Вялікага Кастр.
8	26	С	Hadriana, Seweryna	Дзмітра, Феафіла
9	27	Ч	Teodora, Ursyna	Капіталаіны, Нестара
10	28	П	Leny, Ludomira	Неанілы, Сцяпана
11	29	С	Bartłomieja, Marcina	Анастассі, Анны
12	30	Н	Renaty, Witolda	Зіновія, Маркіяна
13	31	П	Mikołaja, Stanisława	Нікадзіма, Спрыідана
14	1	А	Rogeria, Serafima	Кузьмы і Дзям'яна
15	2	С	Alberta, Leopolda	Афонія, Маркіяна
16	3	Ч	Gertrudy, Edmunduna	Георгія, Іосіфа
17	4	П	Salomei, Grzegorza	Ніканора, Сымона
18	5	С	Klaudyny, Romana	Галакціёна, Рыгора
19	6	Н	Elżbiety, Seweryny	Аляксандры, Клаудзі
20	7	П	Anatola, Sędzimira	Кірылы, Фядота
21	8	А	Janusza, Konrada	Mihaela Архангела
22	9	С	Cecylii, Marka	Анісіфара
23	10	Ч	Adeli, Klemensa	Алімпа, Радзівона
24	11	П	Emmy, Flory	Сцепаніды, Віктара
25	12	С	Katarzyny, Erazma	Івана, Ніла
26	13	Н	Delfiny, Sylwestra	Iana Залатавуснага
27	14	П	Waleriana, Wirgiliusza	Піліпа, Рыгора
28	15	А	Lesława, Zdzisława	Гурыя, Дзімітра
29	16	С	Błażeja, Saturnina	Мацвея, Сяргея
30	17	Ч	Maury, Andrzejja	Нікана, Рыгора

СНЕЖАНЬ

- 1929 — Пуск у Барысаве запалкавай фабрыкі „Пралетарская пемага“ (у 1946 г. аўг'яднана з фанерным заводам у фанерна-запалкавы камбінат).
- 1929, 16-19 — Усебеларуская канферэнцыя аграрнікаў (у Мінску).
- 1929, 29 — Рашэнне Ніжагородскага крайкома ВКП(б) аб насярэванні ў БССР з Сормаўскага раёна 100 рабочых для ўдзелу ў калгасным будаўніцтве.
- 1939, 4 — Утворэнне на тэрыторыі былой Заходняй Беларусі Баранавіцкай, Беластоцкай, Брэсцкай, Вілейскай і Пінскай абласцей.
- 1939, 20 — Адкрыццё Гомельскага абласнога дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра.
- 1939, 22 — Указ Прэзідымума Вярхоўнага Савета БССР аб нацыяналізацыі прамысловых прадпрыемстваў і ўстаноў на тэрыторыі Заходняй Беларусі.
- 1939, 24 — Выбары ў мясцовыя Саветы дэпутатаў працоўных БССР паводле новай Канстытуцыі БССР.
- 1939, 25 — Пастанова СНК БССР аб арганізацыі дзяржаўнага запаведніка Белавежская пушча.
- 1959, 17-18 — XXI з'езд ЛКСМБ.
- 1959, 31 — На Мамлёўскім заводзе штучнага валакна атрымалі першае штапельнае палатно.
- 1969, 18 — Памёр П. Глебка (нар. 6.7.1905 г.), беларускі паэт. Аўтар зборнікаў вершаў і папулярных паэм. Вёў таксама работу ў галіне беларускага мовазнаўства, мастацтвазнаўства і фалькларыстыкі.
- 1969, 26 — Прыняцце Вярхоўным Саветам БССР закона „Аб ахове помнікаў культуры“.
- 1979, 12 — Адкрыццё Раубіцкага музея беларускага народнага мастацтва — філіяла Мастацкага музея БССР.
- 1979, 18 — Мінскі паліграфічны камбінат імя Я. Коласа выпусціў мільярдную кнігу.

23 XI-21 XII

ДЛЯ ЗАПІСАЎ:

Стыль		Дзень	Святы, імяніны	
новы	стары		каталіцкія	праваслаўныя
1	18	П	Natalii, El'giusza	Платона, Рамана
2	19	С	Balbiny, Bibianny	Аўдзея, Варлаама
3	20	Н	Franciszka, Ksawerego	Анатоля, Рыгора
4	21	П	Barbary, Krystiana	Уладз. у хр. Пр. Баг.
5	22	А	Kryspiny, Saby	Архіпа, Валяр'яна
6	23	С	Jaremy, Mikołaja	Аляксандра Неўскага
7	24	Ч	Ambrozego, Marcina	Аўгусты, Кацярыны
8	25	П	Marii, Światozara	Клімента, Пятра
9	26	С	Leokadii, Wiesława	Інакенція, Якуба
10	27	Н	Danieli, Juli	Паладзія, Рамана
11	28	П	Domazego, Waldemara	Васіля, Сцяпана
12	29	А	Dagmary, Aleksandra	Нектарыя, Парамона
13	30	С	Lucji, Otylii	Андрэя Першаванага
14	1	Ч	Alfreda, Izydora	Навума, Філарэта
15	2	П	Celiny, Niny	Авакума, Андрэя
16	3	С	Albiny, Zdzisławy	Софіі, Івана
17	4	Н	Olimpii, Lazarza	Варвары, Юльяны
18	5	П	Bogusława, Gracjana	Захара, Савы
19	6	А	Gabrieli, Dariusza	Мікалая Цуд.
20	7	С	Bogumiły, Dominika	Антона, Паўла
21	8	Ч	Tomasza, Tomisława	Кесара, Патапа
22	9	П	Honoraty, Zenona	Ганны, Сцяпана
23	10	С	Sławomiry, Wiktorii	Ангеліны, Мілы
24	11	Н	Adama i Ewy	Данілы, Ніканы
25	12	П	Boże Narodzenie	Аляксандра,
26	13	А	Dionizego, Szczepana	Аўксенція, Яўгена
27	14	С	Zenety, Jana	Апалона, Калініка
28	15	Ч	Teofili, Godzisława	Паўла, Сцяпана
29	16	П	Dawida, Tomasza	Марыны, Феафані
30	17	С	Irminy, Eugeniusza	Антона, Данілы
31	18	Н	Melanii, Sylwestra	Зоі, Севасціяна

Д-р ЯН ЗЕNIOK — Намеснік старшыні

Ваяводскай рады ПРНА ў Беластоку

ПАТРЫЯТЫЧНЫ РУХ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ Ў ДЗЕЯННІ.

Патрыятычны рух нацыянальнага адраджэнні ўзнік з грамадскіх патрэб і імкнення да сацыялістычнай адновы, адраджэння, нацыянальной дамоўленасці, дэмакратычнай перабудовы краіны.

Рух ПРНА з'яўляеца рухам грамадска-палітычным, адкрытым для ўсіх тых грамадзян Народнай Польшчы, якія стаяць на грунце прынцыпаў Канстытуцыі Народнай Польшчы. Задача гэтага руху заключаецца ў з'яднанні грамадства вакол найважнейшых спраў для народу, для дзяржавы, для сацыялізму. Адной з галоўных мэт ПРНА з'яўляеца перадача ўраду ўсіх тых пастулатаў і патрэб, якія родзяцца ў грамадстве.

Паглыбленне крызісу, як эканамічнага, так і грамадска-палітычнага, давяло ў снежні 1981 года да ўвядзення ваеннага паларажэння, якое было формай ратавання палітычнай нашай сістэмы. Акт гэты знайшоў падтрымку з боку грамадскіх Камітетаў нацыянальнага выратавання, якія стыхійна ўзнікалі на тэрыторыі ўсёй краіны. Програмы дзеяння Камітетаў, іх пошуку, пастулаты і практика імкнуліся да таго, каб краіна выйшла з эканамічнага і палітычнага крызісу. Камітэты нацыянальнага выратавання адклікаліся да пастулатаў і пропаноў працоўных мас, якія актывізироваліся ў перыяд пералому 1980 года, а таксама да ідэй IX нечарговага З'езда Польскай аўяднанай рабочай партыі, які адбыўся ў ліпені 1981 года.

Адначасова выступілі спробы паглыбленага аналізу прычын расшырэння эканамічнага і палітычна-грамадскага кризісу ў перыяд 1980 і 1981 гадоў. Выгады, выплываючыя з гэтага аналізу, акрэслівалі спосабы практичнага дзеяння.

У сувязі з пастановай Сейма Народнай Польшчы ад 3 мая 1982 года, якая ініцыявала розныя формы грамадской актыўнасці ў карысць нацыянальнага пагаднення, Польская аўяднаная рабо-

чая партыя, Аб'яднаная народная партыя, Дэмакратычная партыя, Аб'яднанне ПАКС, Хрысціянскае грамадскае аб'яднанне, Польскі каталіцка-грамадскі саюз падпісалі 20 ліпеня 1982 года Дэкларацыю ў справе паклікання да жыцця Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння. Акт гэты выяўляў імкненні да аб'яднання шматлікіх плыніяў, ініцыятываў і дзеянняў у агульнопольскім руху.

У Дэкларацыі былі сформуляваны асноўныя фактары для праграмы і статута Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння. Пры гэтым падкрэслівалася, што ў Руху ёсьць месца для ўсіх грамадзян, якія пераймаюцца лёсам сваёй краіны, якія не з'яўляюцца ращуцымі ворагамі сацыялізму, якія не трymаюцца прынцыпам: „чым горш — тым лепш“.

На гэту дэкларацыю адклінулася многія вядомыя і шанаваныя грамадзяне Польшчы, а таксама шматлікія арганізацыі.

Прэзідым Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы — арганізацыя, якая адна з першых у нашай краіне далучылася да ПРНА. Ужо 26 VII 1982 года заявіла яно: „З адабрэннем прыймаем Дэкларацыю ў справе Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння. Беларусы, празываючыя ў Польшчы, актыўна дзейнічалі ў стыхійным развіцці адраджэнскага руху. У партнёрскім супрацоўніцтве з польскімі братамі прагнем удзельнічаць у спробе вывядзення нашай айчыны з крызісу, умацавання ў свядомасці і практычнай дзейнасці сацыялістычных ідэалаў: грамадскай справядлівасці, нарадаўладдзя, годнасці чалавека, уласцівых дэмакратычных адносін паміж нацыянальнасцямі, якія абапіраюцца на прынцыпах ленінскай нацыянальнай палітыкі. Гэтай вялікай справе будзе служыць шырокі і аўтэнтычны рух нацыянальнага адраджэння, які будзе яднаць ўсіх тых, хто прагне развіцця сацыялістычнай Польшчы на грунце супрацоўніцтва і дружбы з Савецкім Саюзам і другімі сацыялістычнымі дзяржавамі.

Члены БГКТ будуць добра служыць айчыне, выяўляючы свой патрыятызм у штодзённай эфектнай работе і актыўнай грамадскай дзейнасці. У працы для Народнай Польшчы не можа быць падзелаў. У будове Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння адводзім істотную ролю для нацыянальных і веравызнаных меншасцей, у тым і для беларусаў, якія празываюць у Польшчы“.

Прэзідым Галоўнага праўлення БГКТ поўнасцю падтрымала асноўныя прынцыпы Дэкларацыі і прайвіла гатоўнасць удзелу ў работе Часовай рады Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння, дэлегуючы да яго складу свайго працаўніка. Ініцыятыўная камісія Часовай краёвой рады ПРНА ўзнікла канчатковая 15 верасня 1982 года. Яе старшынёй стаў заслужаны

дзеяч і каталіцкі пісьменнік Ян Дабрачынскі — чалавек з прызнаным грамадскім аўтарытэтам і выдатны пісьменнік, творчасць якога пранікнута патрыятычнымі і ўніверсальнымі каштоўнасцямі.

Часовая краёвая рада ПРНА сабрала індывидуальных удзельнікаў Руху і прадстаўнікоў арганізацый, якія падтрымалі Дэкларацыю і грамадзянская камітэты адраджэння на тэрыторыі ўсёй краіны, і, як орган, узнякла канчаткова 17 снежня 1982 года.

Перыяд часовых структур Руху закончыўся ў часе I Кангрэсу ПРНА, які быў праведзены 7—9 мая 1983 года. Пакліканая да жыцця на Кангрэсе Краёвая рада ПРНА сталася прадстаўніком розных класаў, розных грамадскіх груп і арыентаций. Рух канцэнтраваў выбітных прадстаўнікоў усіх творчых асяроддзяў, сярод якіх знайшлося многа папулярных і выдатных вучоных, пісьменнікаў, мастакоў.

Юрыдычным пацвярджэннем дзейнасці ПРНА было ўвядзенне Сеймам 20 ліпеня 1983 года запісу ў Канстытуцыю Народнай Польшчы. Навелізаваны З артыкул 2 пастановы гаворыць: „Супрацоўніцтва Польскай аб'яднанай рабочай партыі, Аб'яднанай сялянскай партыі і Дэмакратычнай партыі ў будове сацыялізму і іх супрацоўніцтва з тымі ўсімі грамадскімі арганізацыямі і аб'яднаннямі, якія стаяць на грунце дзяржаўных прынцыпаў Народнай Польшчы, складаецца на падставу Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння.“

У З артыкуле З пастановы чытаєм: „Патрыятычны рух нацыянальнага адраджэння з'яўляецца грунтам, на якім яднаеца грамадства для добра Народнай Польшчы, а таксама супрацоўнічаючы партыі, палітычныя арганізацыі, грамадскія аб'яднанні і грамадзяне, незалежна ад іх светапогляду — з мэтай уласцівага функцыянавання і ўмацоўвання сацыялістычнай дзяржавы і ўсебаковага развіцця краіны.“

Асноўнымі прынцыпамі дзейнасці ўсіх удзельнікаў ПРНА з'яўляюцца:

- дабравольная прыналежнасць да Руху;
- партнёрства, гэта значыць, роўныя права кожнага з удзельнікамі;
- узаемнае ўшаноўванне таясамасці і светапоглядавай незалежнасці ўсіх удзельнікаў, а таксама арганізацыйная самастойнасць тых складовых арганізмаў, якія аб'ядналіся ў ПРНА.

Першай і непасрэднай мэтай Руху было стварэнне такіх умоў, якія прыгчыніліся б да ліквідацыі ваенага палажэння. Сярод іншых агульных перспектывных мэт выйшлі на першае месца: ідэя ліквідацыі крызісу і ідэя вывядзення краіны на дарогу нармальнага развіцця і ўсебаковага прагрэсу. У сувязі з гэтым узнякла патрэба падрыхтоўкі грамадска-палітычных крытэрыяў

і механізмаў, якія забеспячалі б краіну ад унутраных крыйсіаў у будучым. Вымагала гэта перад усім фарміравання ўласцівых адносін паміж уладай і грамадствам як у нацыянальным, так і ў грамадска-сістэмным аспектах. У гэтай галіне былі праведзены наступныя вырашэнні:

- Галоўную управу кантроля падпрадкавана Сейму;
- узнятага ранг Адміністрацыйнага суда ў вырашэннях пастаноў адміністрацыі;
- пакліканага да жыцця Трыбунал Стану, Канстытуцыйны Трыбунал і Прэдстаўніка грамадзянскіх прав.

У часе II Кангрэса ПРНА, які праводзіўся ў Варшаве 8—10 мая 1987 года, былі акрэслены задачы, рэалізацыя якіх дапаможа Польшчы заняць годнае месца ў сусветным гаспадарчым спаборніцтве, дапаможа ліквідаваць эканамічную адсталасць, дапаможа хутчэй пайсці наперад і справіцца з тымі цяжкасцямі і проблемамі, якія ставіць цывілізацыі працэс канца ХХ і пачатку ХХІ стагоддзяў.

Нацыянальную дамоўленасць ПРНА трактуе не як адзінкавы акт, але як доўтатрывалы працэс народнага пагаднення, які ліквідуе недаразуменні, канфлікты і міжусобіцы. Не можам бэлай вяртацца да фальшивых і пустых заклікаў. Мусім дзеянічаць у карысць таго, што гарантую лепшую будучыню, якая можа быць дасягнута шляхам:

- пастанінага развіцця і паглыблення дэмакратыі, згодна з імкненнем працоўных мас да ўдзелу ў кіраванні дзяржавай. Патрабуе гэта паслядоўнага змагання з цэнтралістычна-бюрократычнай тэндэнцыяй, якая існуе ўсё яшчэ ў многіх дзяржаўных органах. Галоўная мэта дэмакратызацыі заключаецца ў адказнасці ўсіх грамадзян за сваю дзяржаву; датычыць:
- стварэння ўсё лепшых юрыдычных і палітычных умоў, якія пазволяць праявіцца разнародным інтарэсам як паасобных сацыяльных уруп, так і нацыянальных меншасцей;
- рацыянальнай перабудовы нацыянальнай эканомікі так, каб праца была выкарыстана ўласціва, добра, рацыянальна і эфектна і каб вынікі агульнага высілку не былі марнатраўлены і былі справядліва раздзелены;
- стварэння ўмоў, якія будуць спрыяць забеспечэнню фізічнага і маральнага здароўя грамадства, дапамагаць развіццю культуры не толькі палякаў, але і нацыянальных меншасцей, стымуляваць развіццё навукі, спрыяць барацьбе з такімі недахопамі, як: карупцыя, алкагалізм, наркаманія;
- радыкальных перамен у галіне абароны прыроды, экалогіі, натуральнага асяроддзя. Па ініцыятыве Ваяводскай рады ПРНА ў Беластоку распачаліся дзеянні ў карысць ідэі: „Беласточчына — зялёныя лёгкія Польшчы“;

ПРНА стаўся тым грунтам, на якім плённа развіваецца грамадзянскі дыялог усіх тых арганізаваных і неарганізаваных сіл, якія імкнутьца да того, каб безузынна рацыянальна рэфармаваць дзяржаву і міжчалавечыя адносіны ў ёй. Рух ПРНА стараецца стацца той сілай грамадскага прэсінгу, якая ўскорае працэс перамен, узбуджае ініцыятыўнасць, наватарскае мысленне, грамадзянскую адказнасць і адвагу.

У справах нацыянальных меншасцей ваяводскія ўлады ПРНА ў Беластоку кіруюцца славамі Войцеха Ярузэльскага, які ў Сейме 25 студзеня 1981 года сказаў:

„Чужая нам усякая дыскримінацыя. Шавінізм ідзе ў разрэз з годнасцю палякаў. У Польшчы не будзе месца для антысавецкіх дзеянняў. Шануем іншыя народы і прагнем, каб яны шаналі нас.

У барацьбе за народную свабоду і польскую дзяржаўнасць удзельнічалі польскія грамадзяне розных веравызнанняў і нацыянальнасцей. Гэта арганічная частка нашай гісторыі. Цэнім і ўшаноўваем уклад народных меншасцей у наша жыццё, у нашу культуру.

Прагнем, каб усе, што жыве на польскай зямлі, мелі роўныя магчымасці развіваць сваю таясамасць і займаць трывалае месца ў структуры сучаснай Польшчы.“

У працэсе народнага паяднання беларусы і іх арганізацыя — Беларускае грамадска-культурнае таварыства ўдзельнічаюць актыўна і рашуча. Галоўнае праўленне БГКТ не адзін раз кіравала ў адрес Ваяводскай рады ПРНА рознага тыпу пастулаты. Разглядаліся яны, між іншым, на супольных пасяджэннях улад беластоцкага ПРНА і Беларускага таварыства. Ваяводская рада ПРНА не раз кіравала розныя беларускія праblems як да ваяводскіх адміністрацыйных улад, так і да ўлад цэнтральных.

Згодна з ідэяй дэмакратызацыі выбарчага права ПРНА зрабіў многае для того, каб у прынцыпах выбараў у народныя рады ў 1988 годзе грамадзяне мелі свабоднае і поўнае права прарапанаваць сваіх кандыдатаў на адно дэпутацкае месца. У гэтых выбарах, нягледзячы на тое, што праvodзіліся яны ў складаных палітычных умовах, галасавала па ўсёй краіне 56% усіх выбаршчыкаў. У Беластоцкім ваяводстве, у гмінах заселеных беларусамі, выбарчая прысутнасць вытлідала наступным чынам: Гарадоцкая гміна — 89,7%, Кляшчэлеўская гміна — 88,7%, Нараўская гміна — 87,2%, Чыжоўская гміна — 85,1%, Дубічоўска-Царкоўная гміна — 82%. Гэты высокі працэнт галасуючых павінен быць трактаваны як доказ падтрымкі беларусаў для перамен, якія адбываюцца сёння ў нашай краіне.

© PDF: Kamunikat.org 2011

Напярэдадні выбарчай кампаніі па ініцыятыве Ваяводскай рады ПРНА ў Беластоку былі апрацаваны „Планавыя тэзісы для ваяводскай выбарчай праграмы“, у якіх знайшліся аналізы на-прамкаў эканамічнага, грамадскага і культурнага развіцця нашага рэгіёна. У гэтых дакуменце знайшоўся пералік усіх тых фактараў, якія тармозяць развіццё і прагрэс. Вось галоўныя пазіцыі ў гэтых пераліку:

- абмежаванні ў продажы асноўнай сырэвіны, матэрыялаў і паліва;
- высокая ступень затрат матэрыяльных сродкаў у вытворчых працэсах і малыя магчымасці ў галіне рэканструкцыі ды павелічэння вытворчых сіл;
- малыя капіталаўлажэнні з боку цэнтральных улад для патраб Беластоцкага ваяводства;
- невялікае забеспечэнне ваяводскай сельскай гаспадаркі тэхнічнымі сродкамі і машынамі;
- малая ўвага ўлад для прадукцыйных магчымасцей кватэрнага будаўніцтва;
- неспрыяльныя дэмографічныя працэсы, якія аслабляюць тэрыторыю ўзроставых груп населеніцтва, што звязаны з вытворчасцю.

Усе названыя фактары маюць аб'ектыўныя характеристики. Апрача іх на вытворчыя працэсы будуть мець уплыў чыннікі суб'ектыўнага характару. Належаць да іх: традыцыйнае мысленне, недахоп адварогі, абыякавасць.

Улады ПРНА пры ўсім гэтых бачаць і значныя новыя магчымасці. Заключаюцца яны ў прыцягванні да ўлад людзей дынамічных, адказных, ініцыятыўных, смельчак. Такія людзі ў стане стварыць у нашай эканоміцы новыя магчымасці, якія аднак могуць быць рэалізаваны толькі тады, калі будзе ўведзена ў вытворчыя працэсы дысцыпліна, аўтарытэтнае кіраўніцтва, ясныя перспектывы, справядлівы раздзел выпрацаванага даходу.

Галоўныя мэты як эканамічнага, так і грамадскага характару ў чарговай кадэнцыі народных радаў ПРНА бачыць у наступных дзеяннях:

- эфектыўнае і паслядоўнае выкарыстоўванне ўсіх магчымасцей, якія стварае другі этап гаспадарчай рэформы;
- павялічэнне эффектаў і рэзультатаў у сельскай гаспадарцы і прымесловасці шляхам лепшага, чым дагэтуль, выкарыстання рэгіональнай сырэвіны і мясцовых рэсурсаў ва ўсіх галінах;
- імкненне да пералому ў кватэрным будаўніцтве;
- разбудова тэхнічнай інфраструктуры з асаблівым націскам на пабудову вадзянных трубапроводаў, якія запэўняць воду для мястэчак і вёсак;
- абарона натуральнага прыроднага асяроддзя;

© Інтэрнэт-версія: Kamunikat.org 2011

- узмацненне базы для ўдасканалення ўмоў навучання і выхавання дзяячей і моладзі;
- дасканаленне медыцынскай сістэмы, якая агортвала б усе грамадскія слай і ўсе рэгіёны краіны.

Усе гэтыя пастулаты былі скіраваны Ваяводскай радай ПРНА да адпаведных адміністрацыйных і палітычных улад і большасць з іх была ўведзена ў адпаведныя перспектывныя планы ваяводства.

Улады ПРНА лічаць, што рэалізацыя гэтых пастулатуў залежыць ад того, у якой ступені ўвойдуць яны ў свядомасць і практыку як дзеячоў, так і шырокіх працоўных мас. Зразумела, што знайдуцца людзі, якія маюць да гэтых ідэй абыякавыя, або і непрыхильныя адносіны.

Справа ў тым, каб стварыць такія формы кантроля, якія эфектна пазбаўлялі б улады тых людзей, што думаюць па-старому і становіцца тормазам для новых ідэй і для практыкі, гарантуючай удачу рэформы.

Патрыятычны рух нацыянальнага адраджэння перакананы, што вялікае аднаўленне нашай гаспадаркі, культуры і нашага мыслення будзе магчымае толькі тады, калі ўсе людзі добраў волі згуртуюцца ў супольных дзеяннях, якія ствараюць умовы для лепшага заўтра ўсяго польскага грамадства.

З ГІСТАРЫЧНАГА МІНУЛАГА

АЛЯКСАНДР БАРШЧЭУСКІ

**РЭНЕСАНСАВЫЯ МАТЫВАЦЫ Ў ЖЫЩІ
ФРАНЦІШКА СКАРЫНЫ**

Францішак Скарыйна. Малюнак С. Геруса.

(Даклад прачытаны на навуковай канферэнцыі, якая адбылася ў Беларускай бібліятэцы імя Ф. Скарыны ў Лондане)

У некоторых гістарычных беларускіх даследваннях сцвярджаецца, што сярэдневякоўе ў Беларусі прадаўжанае да XVII стагоддзя. Аднак наяўнасць у беларускай літаратуры так званай залатой пары, якая якраз заканчваецца ў XVII стагоддзі, запірачвае гэтamu тэзісу. Праявам нязгоднасці з гэтым тэзісам з'яўляецца таксама універсалізм у навуковай і друкарскай дзейнасці Францішка Скарыны, які наогул кіраваўся ў сваім жыцці рэнесансавымі матывацыямі і ідеаламі.

Як вядома, ідеалогія рэнесансу адкідала аўтарытэт рэлігіі, аддаючи прымат аўтарытэту навукі. Ці можам сказаць з упэўненасцю, што Скарына падпісваецца пад гэтай, так характэрнай ідэй адраджэння? Здаецца нам, што ў трактоўцы гэтай праблемы неабходная асцярожнасць. У ніякім выпадку не можам трактаваць дзейнасці Скарыны як практыку скіраваную супраць царквы як установы і супраць рэлігіі як ідеалогіі. Такое было б немагчымае з той простай прычыны, што вялікую частку свайго свядомага жыцця прысвяціў ён перакладам і друку не свецкай літаратуры, толькі свяшчэннага пісання — Бібліі. У гэ-

тым факце бачым як бы прадаўжэнне той тэндэнцыі, якая была тыповай для сярэдневякоўя. Мабыць, зыходзячы з гэтага факту, многія з даследчыкаў трывалых гадоў называлі Скарыну „цемрашлам“ і „манахам“, які не мае нічога супольнага з прагрэсіўнай плынню ў беларускай літаратуры. Такі павярхойны падыход да справы прынёс многа шкоды і беларускай пісьмовасці, і беларускай наўцуцы. Даследчыкі такой катэгорыі якраз не заўважылі таго факту, што зацікаўленасць Скарыны Бібліяй вянікала, галоўным чынам, не са скластычных, тыпова сярэдневякоўых мэт, а толькі была звязана з як жа характэрным для ідэалогіі рэнесансу практыцызмам і прагматызмам. Усё жыццё Скарыны — перакладчыка, Скарыны-друкара, Скарыны-аўтара прадмоў і пасляслоўя, Скарыны-лекара і Скарыны-садоўніка сведчыць аб універсалізме і практыцызме, якія былі звязаны з адраджэнскім прагматызмам і універсалізмам.

Чым вытлумачыць тое, што Скарына талоўную ўвагу і энергію прысвяціў перакладу і друку Бібліі, значыць, справе, якая ў эпоху Рэнесансу як бы траціць сваю актуальнасць і важнасць?

Можна думачыць, што займаючыся якраз гэтай праблемай, Скарына даваў доказ разумення з'явы, якая вельмі

часта да сёння не знаходзіць уласцівай трактоўкі сярод пісьменнікаў і даследчыкаў. Гэтай з'явай ёсць праблема значэння традыцыі ў кожнай сучаснасці. Ці можна ўласціва фарміраваць сваю будучыню без паглыбленага пазнання сучаснасці і мінулага? Старонікі многіх літаратурных напрамкаў адказваючы на гэтае пытанне сцвярджальна. Аднак ніяма сумненняў, што ўсе такога тыпу плыні раней ці пазней выказваюць сваю бездапаможнасць у адносінах да вымогаў жыцця, якое заўжды складаецца не толькі з таго, што ёсць сёння, але і з таго, што было ўчора.

Здаецца нам, што гэтую элементарную праўду дасканала разумеў якраз Францішак Скарына. Будучы несумненна сынам новай эпохі, дасканала разумеў, што новыя ідэі не могуць будавацца ў адрыве ад старога фундаменту. Здаючы справу з таго аграмаднага значэння, якое мела Біблія як у філософскім аспекте, так і ў аспектах літаратурных, гістарычных і этычных, лічыў, што пазбаўленне тагачаснага беларускага грамадства кантакту з гэтым творам моцна збедніць яго душу. А вядома, што духоўнае ўзбагачэнне чалавека, расшырэнне яго ўнутранага свету было адной з фундаментальных ідэй новай адраджэнскай ідеалогіі. Са сказанага вынікае, што, перакладаючы паасобныя кнігі Бібліі на

старабеларускую мову, выдаючы іх у сваёй друкарні і распаўсюджваючы ў шырокіх колах грамадства, Скарына прычыняўся да реалізацыі аднаго з найболыш асноўных наказаў рэнесансу — пашырэння асветы.

Праўда, Скарына не займаецца непасрэдна бадай што найболыш тыповай для рэнесансу спрэчкай на тэму аўтарытэту рэлігіі ці аўтарытэту навукі. З цэласці практычнай і тэарэтычнай дзеянасці Скарыны можна было б зрабіць вывад, што лічыў ён гэтую спрэчку як бы мала істотнай, а можа непатрэбнай ці нават шкоднай. Ніяма сумненняў, што бачыў ён усю спецыфіку і складанасць новай эпохі, а якой на колькі стагоддзяў пазней англійскі філосаф Берtrand Расел скажа: „Освобождение от авторитета церкви привело к росту индивидуализма вплоть до анархизма. Дисциплина — интеллектуальная, нравственная и политическая — связывалась в умах людей Возрождения с холастической философией и системой церковного управления. Аристотелевская логика холастов была ограниченной, но она приучала к известного рода точности. Когда эта школа логики была отвергнута как устаревшая, она была заменена на первых порах не чем-то лучшим, а лишь эклектическим подражанием античным образцам. Вплоть до XVII столетия в

области философии не было создано ничего значительного. В Италии XV века царила ужасающая нравственная и политическая анархия, явившаяся той почвой, на которой выросли доктрины Макиавелли. В то же время освобождение от духовных оков привело к изумительному раскрытию человеческого гения в области искусства и литературы¹.

Зразумела, что прыведзенныя слова Расела, хоць у зношнім сваім сэнсе могуць трактавацца як форма крытычнага асуджэння рэнесансу, у гэтым выпадку ў сапраўдных інтэнцыях аўтара такім асуджэннем не былі.

Вяртаючыся да Скарыны варта падкрэсліць, што, праўдападобна, сутыкаючыся з прайвамі рэнесансу ва ўсей Еўропе і асабліва ў яго айчыне, Італіі, лепш чым хто-небудзь з сучасных яму беларусаў разумей яго харектар, бачыў яго дрэнныя і добрыя бакі. Не можам сумнявацца ў разуменні Скарынам факту, што не ўсё з новай ідалогіі, што прыдатнае і карыснае для такіх краін як Германія, Францыя і Italія, можа быць у такой жа ступені прыдатнае і карыснае для Беларусі, якая ў многіх аспектах была краінай на многа больш адсталай, чым іншыя тагачас-

¹ Бертран Рассел, История западной философии, New York 1981, с. 511.

ныя краіны Захаднай Еўропы. Якраз з гэтай прычыны не пераносіў ён механічна ў Беларусь усяго таго, што складалася на адраджэнскую ідалогію. Зрэшты, такое пераношванне ўвогуле не было магчымае і таму Скарына ўзяў з гэтай ідалогіі толькі некаторыя, найбольш прыдатныя для Беларусі, элементы.

Адступаючы ад сярэдневяковых прынцыпаў веры ў каштоўнасць масавых, калектывістъгных фасцынацый, ставіць на першы план веру ў вартасць індывідуальнага чалавечага пошуку і дзеяння. Якія былі адносіны Францішка Скарыны да гэтай, як жа харектэрны для новых часоў, ідеі? Тут трэба сказаць адназначна, што Скарына не толькі тэарэтычна, але і ў практычным жыцці становіцца яе старонікам. Выключная яго адвага, вагантызм, навука ў далёкіх землях сведчаць аб тым, што Скарына рашаецца на смелыя і рызыкоўныя мерапрыемствы, калі толькі лічыць, што могуць яны прынесці станоўчы рэзультат у пашырэнні яго тэарэтычных і практычных ведаў і навыкаў. Скарына ведаў, і тут ён быў у поўнай згодзе з рэнесансам, што ніякая сур'ёзная жыщэвая мэта не можа ажыццяўіцца ў безруху, у статычнай канстататыцы, што свет ёсць адзін, і што чалавек можа яго пазнаць толькі тады, калі

НИГДІ ВТОРЫЙ МОІСЕЎЫ, ЗОВЕЧНЫЕ ІСХОДЪ. ЗДОПЛНЕ ВЫЛОЖЕНЫ НА РУСКИИ ЯЗЫКЪ, ДОКТОРОМЪ ФРАНЦІСКО СКОРИНОЮ СПОЛУЧЫМЪ БОГДАТРЫЦЫ ЁДИННОМЪ, ІІЛІЧІЙ МІЛІРИ ЅГО КОСТИ, ІЛЬДІ ПОСПОДІЛІ КНІЗЦЕ

Книги вторыи Моісеевы, зовемые Исходъ. Здоплне выложены на руский язык доктором Франціску Скориною с Полоцка...

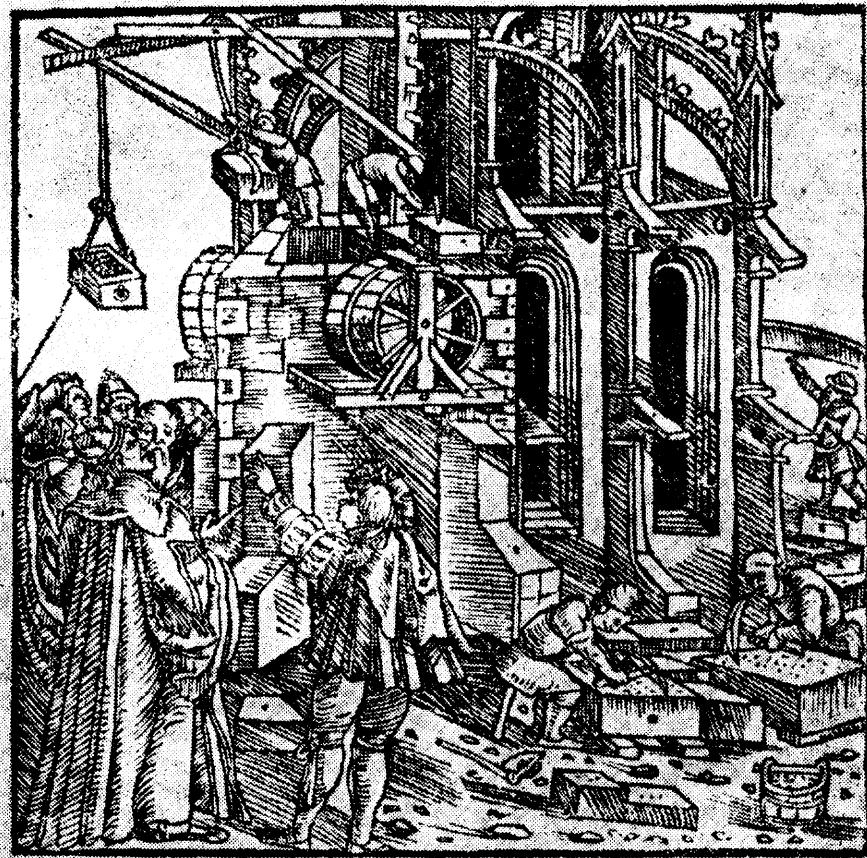
прыгледзіцца да яго зблізу. А гэта магчыма толькі ў тым выпадку, калі чалавек не будзе цурацца падарожжаў, кантактаў, калі запрагне пазнаёміцца з дасягнутым іншымі людзьмі і іншымі народамі, калі сваіх ідэй і дасягненняў не будзе ставіць панад ідэямі і дасягненнямі іншых людзей і іншых нацый.

Адраджэнская ідеалогія, хоць і здавалася быць такой свободнай і раскованай у парыўнанні з сярэдневяковай філасофіяй, была пры гэтым дакладнай і канкрэтнай. Пастулявала зацікаўленне чалавекам у яго натуральным асяроддзі, у кантактах чалавека з іншымі людзьмі і дзяржаўнымі сістэмамі, а таксама яго судносінамі з прыродай. Амаль усе элементы такога адраджэнскага падыходу да жыцця сустракаем у паставе Францішка Скарны.

Як вядома, старонікі рэнесансу, у адваротнасці да сярэдневякоў, не трактуюць чалавека выключна як безіменнага члена рэлігійнай грамады, але бачаць у ім грамадзяніна акрэсленага народу. На гэтай глебе з часам вырасце і ўмоцніца ідэя нацыянальнасці і патрыятызму. Францішак Скарны як раз гэту ідэю паставіў у цэнтры свайго жыцця і дзейнасці. Учыніць з яе сваё духоўнае credo. Будзе да яе вяртацца і ў сваіх прадмовах ці пасляслоўях, болей таго, выніксе яе на тытульных вокладкі і ста-

ронкі сваіх кніг. Гордыя яго заявы аб славутым горадзе Польшчу, аб роднай мове, алегарычныя яго прыказкі аб тым, што людзі, як усякая жывёла і насекомыя, прывязаныя да родных мясцін, былі формай новай грамадзянскай свядомасці, якая закладала каменне ў фундамент пад патрыятычныя пачуцці новага тыпу, пачуцці не толькі стыхійныя і падсвядомыя, але поўнасцю ўсвядомленыя і разыянальныя.

Як вядома, амаль усе літаратурныя творы перыяду Кіеўскай Русі былі творамі анахімнымі. І гэта з'ява не была выпадковай. Вынікала яна з сярэдневяковай самапагарды, з недаацэнкі чалавечай індывидуальнасці і з непаўнацэннасці. Адраджэнне прыносіць новую трактоўку гэтай праблемы. Паводле рэнесансавых паняццяў, чалавек з'яўляецца непаўторнасцю. Добрыя і разумныя яго ўчынкі павінны выклікаць атрабату ў іншых людзей. Больш таго, чалавек такі не толькі не павінен саромецца свайго імя, але, наадварот, мае поўнае права падкрэсліваць сваю ролю і сваё значэнне ў грамадскім, палітычным ці навуковым жыцці, мае права ганарыцца тым, што ён чалавек. Францішак Скарны поўнасцю раздзяляе гэты рэнесансавы пункт гледжання. Як мі адзін з усіх ранейшых аўтараў, якія пісалі на працягу ўсёй гісторыі Кіеўскай Русі, будзе на ўсіх

РЕТИИ КНИГИ ЦЯРСТВЪ ПОЧИНАЮТЬСЯ • ЗДПОЛНЕ БЫЛОЖЕНЫ НЯРУБЬ КНИ НІЗЫКЪ, ДОКТОРОМЪ ФРЯНЦІИ СКОНЫ СКОРИНИНЫІІ СЫНОМЪ СПОЛОЦЬКА,

Царь Салomon ставит храм господу богу въ Ерусалиме.

Третии книги царства починаются. Зуполне выложены на русъкій языке докторомъ Францісскомъ Скорининымъ сыномъ с Плоцька...

сваіх кніжках горда выпісваць сваё імя і прозвішча, уплятаючы іх у вянок славнага горада Полацка і роднай мовы. Зрэшты, не толькі гэта, бо пачне змяшчаць і свае партрэты, чаго не рабіў ніводзін аўтар з часоў Кіеўскай Русі.

Гэтая новая тэндэнцыя прынясе ў беларускай літаратуры надзвычай плённыя плады. Праявяцца яны ў тым, што амаль усе сучасныя Скарыйну і пазнейшыя аўтары будуць змяшчаць свае прозвішчы на кнігах. Дзякуючы гэтаму пазнаем і Месцілайца, і Мамонічаў, і Еўлашэўската, і Буднага, і многіх іншых беларускіх друкароў і пісьменнікаў, якія складаюцца на славу беларускай літаратуры і культуры.

Паслядоўная і верная служба Скарыйну свайму народу аставалася ў яго ў поўнай згодзе з глыбокай рэлігінасцю. Праблема рэлігіі, веры ў Бога была для яго праблемай асноўнай. Лічыў ён, што „Бог словам сваім“ стварыў увесь свет, прыроду і людзей. Крытыхнія тэндэнцыі, якія паяўляліся ў справе веры ў тагачаснай Еўропе, не раздзяляліся Скарыйнам. Нельга ў ніяткім выпадку згадацца з тымі сучаснымі даследчыкамі, якія стараюцца прадставіць Скарыйну як апазіцыянеру ў адносінах да тагачаснай царквы. Між іншым, такое неабгрунтаване меркаванне выказвае Мікола Прашковіч, які сцвярджае: „...Выданне

Скарыйной „Бібліі“ не было звязана з яго прыхільнасцю да царквы.“² Хацелася б тут спытаць: дык з чым было звязана ў таго чалавека, які вялікую частку свайго жыцця прысвяціў перакладам і друку Бібліі, які лічыў яе, як і лічыла тагачасная царква, найважнейшай крыніцай ведаў, навукі і маралі?

Пры гэтай нагодзе варта заўважыць, што не ўсе сучасныя даследчыкі разумеюць і тое, што гісторычнае мінулае можна пазнаваць, але нельга яго змяняць. Нельга змяніць і харектар жыцця Скарыйны. Усякая інструментальная і каньюнктуральная трактоўка жыцця і дзеянасці Скарыйны вядзе да мізэрных вынікаў. Спробы крытыкаў трывіальных гадоў залічыць Скарыйну ў лік цемрашалаў і рэакцыянероў таксама наіўныя і непераканаўчыя, як і спробы тых, на шчасце рэдкіх, сённяшніх даследчыкаў, якія хацелі б у ім пабачыць праціўніка царквы і паслядоўнага рационаліста! Тагачасная Еўропа ведала прозвішчы дзеячоў на многа больш радыкальных і кансерватыўных, чым Скарыйна. Але гэта не змяніе нашых адносін да Скарыйны, як да гордасці беларускай нацыі, незалежна ад таго, ці з'яўляюцца матэрыялістамі, ці ідеалістамі.

² М. Прашковіч, Ф. Скарыйна — беларускі першадрукар, Мінск 1970, с. 45.

Няма сумненняў, што ў адраджэнскай ідэалогіі змяшчаюцца погляды Скарыйны на мараль, на навуку і на асвету, а галоўны дэвіз Скарыйны — чыніць дабро іншым і чакаць добра ад іншых — да сённяшняга дня не страціў сваёй актуальнасці і каштоўнасці.

Варта яшчэ на хвіліну вярнуцца да справы асветы. Скарыйніскі падыход да яе змяшчаўся ў рэнесансавай трактоўцы. Беларускі дзеяч здаваў сабе справу з недаскіналасці тагачаснай асветы, марыў аб яе распаўсюджванні ў найшырэйшых грамадскіх слаях, не раз падкрэсліваў, што свае кнігі прызначае для асветы „людзей паспалітых“ і адукацыі „малых дзетак“.

Яго падыход да справы наўкі таксама быў рэнесансавы. Залічаў ён навуку да найбольш высакародных чалавечых заняткаў. Ставіў яе вышэй, чым дзяржаўную дзеянасць. Характэрна, што выказваўся за тымі дзяржаўнымі дзеячамі, якім не чужыя навуковыя веды, і якія гатоўвяя развіваць у краіне асвету і навуку. Скарыйна несумненна заставаўся ў палоне адраджэнскай ідэі „асвечанага манарха“, якая на працягу некалькіх пазнейшых стагоддзяў будзе палоніць многіх філософоў і пісьменнікаў.

Шукаючы ўзору справядлівых і разумных сістэм, Скарыйна быў скільны знаходзіць

іх у старажытнасці, дзякуючы чаму лішні раз даказваў сваю салідарнасць з ідэалогіяй рэнесансу, які ў старажытнай Грэцыі і Рыме знаходзіў апору для сваёй філасофіі. Паводле Скарыйны, старажытныя сістэмы, а асабліва грэчаская, уласціва выкарыстоўвалі здабыткі чалавечай думкі, у тым ліку таксама дасягненні навукі і асветы.

Згодна з рэнесансам, які многа месца адводзіў роздуму над законамі, якімі павінны кіравацца грамадствы, Скарыйна і ў гэтай галіне дайшоў да арыгінальных вынікаў і канклізій. І так, лічыў ён, што людзі, у залежнасці ад ступені свайго развіцця, кіраваліся рознымі законамі. Законы гэтая дзеліць скрына на „прыроджаныя“ і „напісаныя“. „Природжаныя“ законы былі для Скарыйны законамі першыбытнымі, натуральнымі, прыроднымі. Законы гэтая чалавек унаследаваў ад самога факту прыналежнасці да чалавечага рода і таму „прыроджаныя“ законы, як скажа, „запісаны ў сэрцы кожнага чалавека“. Але і тут Скарыйна не выключае інтэрніт Бога, які дыктуе людзям „прыроджаныя“ нормы. Аднак, у разуменні Скарыйны, чалавек не з'яўляецца бязвольнай істотай і многае заўлежыць ад яго добрай волі. Людзі павінны сцерагчы свае натуральныя схільнасці, культиваваць і развіваць тое,

што ў іх душах добрае, „не чыніць таго іншым, што ім самім не мілае“. Натуральныя законы, паводле Скарыны, з'яўляюцца сіонімамі гармоніі, дабразычнасці і справядлівасці.

„Напісаныя“ законы з'яўляюцца прадуктам не Бога, не натуры, а толькі вынікам чалавека, які мае вольную волю. Ад яе залежыць, ці „напісаныя“ законы будуть альтруістычныя, ці эгаістычныя; высакародныя, ці прыземныя. Нічога затым дзіўнага, што многія „напісаныя“ законы замест служыць распавяджанню добра, служаць пашырэнню зла, нянявісці, несправядлівасці, насілля. Скарына, згодна з імкненнемі рэнесансу, выказваеца за такай навелізацый закону, якая ўчыгіла б з іх інструменты службы не адзінкам, але шырокім грамадскім слаям паспалітых людзей.

Да несумненна наватарскіх і глыбока гуманітарных належала перакананне Скарыны аб тым, што нельга механічна пераносіць законаў з адной краіны ў другую, бо кожны закон павінен вынікаць са спецыфікі грамадства і павінен, як скажа, залежаць ад „звычаяў зямлі, часу і месца“.

Паводле Скарыны ўсе „пісаныя“ законы павінны реалі-

заваца пры дапамозе судовых устаноў. Не толькі па-рэнесансаваму, але і вельмі па-сучаснаму гучыць перакананне Скарыны аб тым, што суд павінен быць незалежны і справядлівы, і што яго мэта заключаецца не ў службе манархам і вяльможам, а толькі ў службе праўдзе. Суд павінен імкнунца да высвялення праўды, а яго ўласцівасцю павінна быць дабразычлівасць у адносінах да падсуднага.

Асноўнай, як жа рэнесансавай ідэяй, а пры тым ідэяй Скарыны быў заклік: „роўная свабода ўсім“. Заклік гэтых да сёння не страціў сваёй актуальнасці і дэмакратычнай вымовы.

Прыглядаючыся да ўсяго жыцця Скарыны пераконваемся, што рэнесансавыя мытываці ляглі ў аснову яго дзеянісці, і што ў ідэале адраджэння пабачыў ён інструмент, пры дапамозе якога можа служыць развіцію душы ўласнага народа. Гэты інструмент быў выкарыстаны Скарынам з выключнай эффектыўнасцю.

А які практичны вывад з дзеянісці і жыцця Скарыны для ўсіх беларусаў, незалежны ад часу? Яго істота зводзіцца да службы сваёй нацыі, нягледзячы на тое, куды іх кіне лёс.

Якоў я пту ѹсё хріст, будучи ёпіскопом ѿергніме. пишеть Сне посланне ко всем верючим во хрыста. Рязанчыны заповедністя ламнісъ всіх християнъ. Яніпервей чытъ, я быхомъ для сэры глянящего ѹсѧ хрысти, віаковіскішнне претрпелъ, и ѿ бoga помочні жадані, Онъбо никогоже и скішяеть, но сямы ѿсебе быхомъ замо. Тож предашан что доброе сине ѿ бoga да но . наимчы ѿсоеѣ много глати, именіи ны глаголіца. Зитымъ неполіко словомъ иле ѱделімъ поизнати веру христянскую катому. О будоўшы йзыкъ свой: багы

ЯКОВЛЕВА СОБОРЪНОГО ПОСЛАНИЯ СКАЗАНІЕ, Доктором Франциском Скориною с Полоцка, з Божию помощю починается...

МАРЫЯ БАЗЫЛЮК**ДАРОГА ЯЎГЕНА ХЛЯБЦЭВІЧА З ЖЫРОВІЦ І КЛЕЙНІК
У ШЫРОКІ СВЕТ¹**

Беларускае нацыянальнае адраджэнне, якое ў пачатку XX стагоддзя выявілася ў развіцці палітычнага, грамадска-культурнага і літаратурнага руху пакінула прыкметны след на заходніх ускраінах тагачаснага „Паўночна-заходняга краю” — на землях усходніх Беласточчыны. Аб гэтым сведчыць м. інш. літаратурная і публіцыстычна дзеянасць М. Арла (Сцяпана Пяцельскага) і Янuka Д. (Івана Дарашкевіча) — нашаніўскіх пісьменнікаў Беласточчыны, постаці якіх вярнуў з забыцця Юры Туранак².

Родная глеба „малой бацькаўшчыны”, Беласточчыны, шмат у чым спрыяла творчаму росту М. Арла і Янuka Д., літаратурная спадчына якіх неаднойчы прыхільна ўспрымалася крытыкай. Разам з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Максімам Багдановічам і іншымі нашаніўцамі ўдзельнічалі яны ў стварэнні новай беларускай літаратуры, унеслі важны ўклад у скарбніцу нашай нацыянальнай культуры.

З Беласточчынай звязаны таксама жыщёвы шлях Яўгена Хлябцэвіча — члена Беларускай Сацыялістычнай Грамады, супрацоўніка „Нашай Долі” і „Нашай Нівы”, ініцыятара і заснавальніка навукова-літаратурнага гуртка беларускіх студэнтаў Пецярбургскага ўніверсітета ў 1912 годзе. Яго жыщё і грамадска-культурная дзеянасць недастаткова даследаваны ў Савецкай Беларусі і зусім невядомыя на Беласточчыне.

Яўген Хлябцэвіч нарадзіўся ў 1884 годзе ў мястэчку Жыровічы Слонімскага павету Гродзенскай губерні. Яго бацька Іван Анд्रэевіч Хлябцэвіч працаўваў выкладчыкам арыфметыкі і геаграфіі.

¹⁾ Фрагмент магістрскай дысертацыі М. Базылюк, Жыщё і дзеянасць Яўгена Хлябцэвіча на фоне „Нашай Нівы”, абароненай у 1986 г. пад навуковым кірункам д-ра А. Баршчэўскага ў Кафедры беларускай філалогіі Баршаўскага ўніверсітета.

²⁾ Ю. Туранак, М. Арол — нашаніўскі піясняр Беласточчыны, „Ніва”, 1978, № 6; яго ж, Невядомы нашанівец Янук Д., „Ніва”, 1981, № 31.

фі ў Жыровіцкім духоўным вучылішчы. Як піша Віталь Скала-бан, бацька быў чалавекам адукаваным, любіў кнігі, цікавіўся гісторыяй, меў літаратурныя здольнасці³. У 1897 годзе Іван Хлябцэвіч прыняў сан праваслаўнага святара і ў гэтым самым годзе пераехаў разам з сям'ёю на прыход у вёску Клейнікі Бельскага павету. Сям'я Хлябцэвічаў была мнагадзетнай: мела чатырох сыноў і дзве дачкі. Можна меркаваць, што адной з прычын высвячэння Івана Хлябцэвіча ў сталым узросце (у 1897 г. споўнілася яму сорак гадоў) былі матэрыяльныя патрабы. Як пісаў ён у сваіх успамінах, яшчэ ў час пражывання ў Жыровічах вучылася трох яго старэйшых сыноў: двух у Жыровіцкай духоўнай семінарыі (у іх ліку і Яўген) і малодшы ў пачатковай школе, а на навуку патрабаваліся немалыя грошы. Пазней усе дзеци атрымалі даволі грунтоўную адукцыю: трох сыноў закончыла ўніверсітэты, адзін — лясны інстытут, а дзяўчата — Віленская епархіяльнае вучылішча.

У Клейніках пражываў айцец Іван Хлябцэвіч да часу бежанства ў Расію ў жніўні 1915 г. Старэйшыя жыхары вёскі ўспамінаюць яго як чалавека вясёлага, неспакойнага духам, нават крыху ўспыльчывага, але сардэчнага і ветлівага ў абыходжанні з аднасільчанамі. Вольга Дораш, якая нарадзілася ў 1898 г., запамятала з свайго дзяцінства арганізаваныя айцом Хлябцэвічам на „бацюшкавым” паселішчы маёўкі ў часе рэлігійных свят, да якіх з цікавасцю прыглядаліся з-за платоў вясковыя дзеци. Як правіла, на пачастунак запрашаліся члены царкоўнага хору і іншыя вяскоўцы. Падчас маёўкі спяваліся песні, не толькі рэлігійныя, ігралі на мандалінах маладыя Хлябцэвічы. Айцец Іван цікавіўся справамі вёскі: з яго ініцыятывы была пабудавана на мясцовых могілках мураваная капліца, якая стаіць там і сёння. Ад 1907 г. загадваў ён вясковай бібліятэкай-чытальняй імя Паўленкова (ён сам прычыніўся да яе стварэння), а бібліятэкам быў жыхар вёскі Васіль Федарук, у хаце якога яна памяшчалася. Вядомы таксама артыкул Івана Хлябцэвіча „Некалькі слоў да аграномнага пытання”, надрукаваны ў „Гродненскіх епархіяльных ведомостях” (1909 г., №№ 32-33).

У такой атмасферы выхоўваліся дзеци. Асабліва ўспаміны захаваліся ў жыхароў вёскі пра двух братоў — Яўгена і Валодзю, якія ў час летніх ці зімовых канікулаў наведвалі вясковую моладзь. Карысталіся яны сярод клейніцкай моладзі немалой павагай і аўтарытэтам. У 1909 г. з ініцыятывы Яўгена і пад яго кіраўніцтвам вясковая моладзь падрыхтавала камедыю I. Карпенкі-Карага „Разумны і дурань“. Выступалі яны з паста-

³⁾ В. Скала-бан, Паплечнік Цёткі і Янкі Купалы, „Літаратура і мастацтва”, 1984, № 34.

ноўкай гэтай камедыі і песенным рэпертуарам у Бельску. З таго часу прашло 80 гадоў, няма ўжо ў жывых нікога з удзельнікамі гэтага артынальнага, на тыя часы, драмгуртка, але аб яго існаванні ведаюць многія старэйшыя вяскоўцы ад сваіх бацькоў. Документальным сведчаннем дзеянасці гуртка з'яўляецца інфармацыя Яўгена Хлябцэвіча, змешчана ў „Нашай Ніве“ (1909 г., № 40), дзякуючы якой клейніцкія аматары ўвайшли ў гісторыю беларускага самадзейнага тэатральнага руху⁴.

У 1900 г. Яўген закончыў Жыровіцкую духоўную вучылішча і паступіў у Віленскую духоўную семінарыю. Гады яго вучобы ў Вільні прыпалі на пераломны перыяд, калі лозунг нацыянальнага адраджэння, кінуты ў XIX стагоддзі нарадавольцамі і пісьменнікамі-дэмакратамі, беларуская інтэлігенцыя раздзъмухала ў шыроке полымя руху. Засноўваецца Беларуская Рэвалюцыйная Грамада, неўзабаве перайменаваная ў Беларускую Сацыялістычную Грамаду. Яе арганізатарам была пераважна інтэлігенцыя шляхоцкага паходжання, выхаваная ў каталіцкім і польскім духу, якую палітычныя абставіны склілі сягнуць да глыбейшых беларускіх каранёў. Адраджэнскі рух пашираецца ў час першай расійскай рэвалюцыі 1905 г., прысягаючы сялянства і настаўнікаў, часта выхаваных на грунце рускай культуры.

Адраджэнская ідэя захапіла і Яўгена, які стаў яе актыўным пропагадарем у першую чаргу сярод студэнтаў Віленскай духоўной семінарыі. На фоне тагачасных дзеяячоў беларускага руху была гэта з'ява незвычайная. Калі каталіцкая плынь руху, а таксама сялянства няшмат траціла, выступаючы супроты чыноўніцкай Расіі, то нельга гэтага сказаць аб праваслаўным духавенстве, якое — як правіла — было адным з важнейшых сродкаў у русіфікатарскай палітыцы царызму. Можна думачыць, што на самаакрэсленне Яўгена ўплыла сямейная дэмакратычная атмасфера, аднак была яшчэ і другая прычына. Як сведчыць Антон Луцкевіч, далучэнне маладога Яўгена да беларускага руху (тады ў выглядзе БСГ) адбылося пад упłyvам Вацлава Іваноўскага — аднаго з піянераў гэтага руху⁵. Няцяжка ўяўіць, што звяртаючы ўвагу на студэнтаў семінарыі, Іваноўскі спадзяваўся, што з іх радоў вырасце новая патрыятычная змена праваслаўных святараў.

Дзеянасць Яўгена Хлябцэвіча ў радах БСГ усё яшчэ патрабуе дэталёвага вывучэння, тым не менш можна не сумнівацца, што была яна значнай. Аб гэтым у прыватнасці сведчыць яго ўдзел у другім з'ездзе БСГ, які адбыўся ў Мінску ў канцы снежня 1905 г. (па новаму стылю — на пачатку студзеня 1906 г.). Як

⁴) У. Няфёд, Гісторыя беларускага тэатра, Мінск 1982, с. 86.

⁵) А. Луцкевіч, За дваццаць пяць гадоў (1903-1928), Вільня 1928, с. 11.

пазней успамінаў Хлябцэвіч, паведамленне аб гэтым нелегальным з'ездзе прыслала яму ў Клейнікі Алаіза Пашкевіч (Цётка) у выглядзе тэлеграфічнага запрашэння „да Менска на шлюб“⁶. „Паседжанні з'езду — пісаў Хлябцэвіч — цягнуліся цэлы дзень да познай ночы... У пачатку студзеня 1906 г. адбыліся аршты і вобыскі, мы размяшчаліся па горадзе і начавалі ў грамадзян, якія зусім не займаліся палітыкай, з'езд цягнуўся 3-4 дні. Усе пытанні старое праграмы былі перагляданы“⁷. У далейшай частцы ўспамінаў Хлябцэвіч скаментаваў некаторыя пункты новай праграмы БСГ.

У верасні 1906 г. паявілася ў Вільні „Наша Доля“ — першая легальная беларуская газета радыкальныга напрамку, створаная з ініцыятывы группы дзеяячоў БСГ. У першым яе нумары была надрукавана карэспандэнцыя з Бельскага павету Гродзенскай губерні, якой аўтарам быў несумненна Хлябцэвіч (карэспандэнцыя друкавалася апанімна). Быў гэта публіцыстычны дэбют Яўгена, пасля якога на працягу 1907-1913 гадоў памясціў ён шэраг допісаў і публіцыстычных артыкулаў на старонках „Нашай Нівы“, падпісваючы іх псеўданімамі „Халімон з-пад пушчы“, „Халімончык“, „Е. Х.“ і іншымі. У сваіх допісах, якія сведчылі аб немалых яго публіцыстычна-літаратурных здольнасцях, адлюстроўвае важныя тагачасныя грамадскія і культурныя пытанні, якія хвалявалі сялянства Беласточчыны, справы беларускага руху ў Пецярбурзе і іншыя.

У 1906 г., пасля заканчэння Віленскай духоўной семінарыі, трэба было Хлябцэвічу заняць месца духоўніка ў прыходзе, але, як заўважыў Скалабан, студэнцкая тужурка была, відаць, яму больш даспадобы, чым раса бацюшкі, пацягнуў яго шырокі свет, магчымасць павышэння ведаў і несумненна грамадская дзеянасць.

У жніўні 1906 г. Яўген Хлябцэвіч паступае на фізіка-матэматычны факультэт Юр'еўскага (цяпер горад Тарту ў Эстоніі) універсітэта. Тут вучыўся толькі адзін семестр і ўжо з лютага 1907 г. пачаў займацца ў Пецярбургскім універсітэце, які закончыў у 1913 г. Гэтае рашэнне не было выпадковым. Побач з Вільній, Пецярбург быў важным цэнтрам беларускага адраджэнскага руху. Тут працягівалася шмат выхадцаў з Беларусі, расла колькасць беларускіх студэнтаў, разгортвалася дзеянасць беларускага выдавецтва „Загляненіе сонца і ў наша аконца“, якім кіраваў Вацлаў Іваноўскі.

Вельмі праўдападобна, што гэтая акадэмічнасць найболыш са-дзеяйнічала рашэнню Хлябцэвіча. Ведаў ён Іваноўскага яшчэ з

⁶) Я. Хлябцэвіч, Цётка, „Полымя“, 1924, № 3, с. 143.

⁷) Там жа.

⁸) В. Скалабан, цыт. праца.

часоў сваёй вучобы ў Віленскай семінарыі і, пераехаўшы ў Пецярбург, зараз жа ўключыўся ў працу выдавецкай суполкі. Цікавым гэтага сведчаннем з'яўляеца артыкул Хлябцэвіча „К беларусам“, апублікованы ў лістападзе 1907 г. у пецярбургскай газеце „Русь“, у якім папулярызаваў ён мэты суполкі „Загляне сонца і ў наша аконца“ і заклікаў беларускую грамадскасць падтрымоўваць яе дзейнасць⁹.

З цягам часу вакол суполкі гуртавалася штораз больш беларускай моладзі, для якой была яна першай школай нацыянальной культурнай і грамадской працы. Выдатную ролю ў гэтай справе адыграў Хлябцэвіч, які пашыраў сярод студэнцкай моладзі ідею супрацоўніцтва з выдавецкай суполкай — адзінай пакуль што легальнаій беларускай установай у Пецярбурзе. На частых сустрэчах, т. зв. суботніках, на кватэры старшыні суполкі Вацлава Іваноўскага і іншага прыяцеля студэнтаў, Браніслава Эпімах-Шыпілы, моладзь заахвочвалася да навуковых доследаў у галіне роднай гісторыі, мовазнаўства, літаратуры і іншых галін беларусазнаўства¹⁰.

Гэтая дзейнасць была важнай прадпасылкай стварэння пры Пецярбургскім універсітэце студэнцкага Беларускага навуковалітаратурнага гуртка, аб якім Хлябцэвіч марыў ад часу прыбыцця ў Пецярбург. Аднак, па розных прычынах, гэтая яго задума здзейнілася толькі на пачатку 1912 года, калі быў зацверджаны статут гуртка ўніверсітэцкім ўладамі. Акрамя Хлябцэвіча, яго заснавальнікамі лічыліся студэнты: Браніслаў Тарашкевіч, Язэп Сушынскі, Пушкарэвіч, Лось, Бычкоўскі, Аляксюк і іншыя.

Адной з задач, якую сабе ставілі студэнты—члены гуртка, была навуковая дзейнасць. На арганізаваных студэнцкіх сустрэчах чытаўся падрыхтаваны імі даклады з галіны літаратуры, гісторыі, закраналіся ў іх пытанні беларускай мовы, фальклору, этнографіі. У праграме была таксама грамадска-культурная дзейнасць, м. інш. закладанне бібліятэк-чытальняў, чытанне лекцый, распаўсюджванне кніг. Ставіліся і эканамічныя заданні, такія, як буджэнне ў народзе звычкі задавальняць патрэбамі ўласнымі сіламі, сумеснай працай, супрацьдзеянне эміграцыі з Беларусі, папулярызацыя сезонных заработкаў на бацькаўшчыне, садзейнічанне закладанню гаспадарчых таварыстваў, невялікіх банкаў і іншыя. Паводле Рыгора Семашкевіча — даследчыка беларускага руху ў Пецярбурзе, краязнаўства студэнтаў „не

⁹) Халимон, К беларусам, „Русь“, 1907, № 296, приложение.

¹⁰) Ю. Туронак, Дзейнасць беларускага выдавецтва „Загляне сонца і ў наша аконца“ ў Пецярбургу (1906-1914), машынапіс падрыхтаваны да друку.

замыкалася ў вузкім кругу ўніверсітэцкага будынку, а ішло на прасторы жыцця¹¹.

У Пецярбурзе ўзнікла асаблівая цікавасць Хлябцэвіча да кніжак і бібліятэчнай справы. У 1906-1907 гадах прыймаў ён удзел у арганізаванні на сродкі кнігавыдаўца Ф. Паўленкова народных бібліятэк-чытальняў у Гродзенскай губерні. Гэтую спрабу папулярызаваў у сваіх допісах у „Нашу Ніву“. У 1911 г. удзельнічаў ва Усерасійскім з’ездзе па бібліятэчнай справе, на якім выступіў з дакладам „Развіццё бібліятэк на Беларусі“. У 1912 г. студэнцкі гурток выдаў у Коўне яго брашуру „Бібліятэка і кааперацыя“. Як заўважыў Скалабан, была яна адной з першых прац па тэорыі і арганізацыі бібліятэчнай справы¹².

Першая сусветная вайна і мабілізацыя ў армію спыніла на нейкі час грамадскую дзейнасць Яўгена Хлябцэвіча. Ажыўляеца яна ў 1918 г., ва ўмовах Беларускай Народнай Рэспублікі. У той час Хлябцэвіч кіруе дзейнасцю беларускіх бежансікіх арганізацый на Украіне, удзельнічае ў падрыхтоўцы I з’езду дэлегатаў гэтых арганізацый¹³. Адначасова вяртаецца ён да публіцыстыкі, гэтым разам ужо ў БНР-аўскай прэсе, якая выдавалася ў Мінску. Між іншым, быў сталым супрацоўнікам штомесячніка „Варта“¹⁴.

У 1919 г. Хлябцэвіч паступіў на бібліятэчную працу ў Чырвонай Арміі. У дваццатыя гады супрацоўнічаў з мінскім часопісам „Польмя“, у якім памясціў некалькі артыкуулаў пра беларускі грамадска-культурны рух, м. інш. біяграфічны артыкул пра Цётку. У час другой сусветнай вайны Хлябцэвіч працаўваў пачатковая начальнікам бібліятэчнага аддзялення Палітычнага ўпраўлення Рэўваенсавета Беларусі, затым у Народным Камісарыяце Асветы РСФСР, у выдавецтве. У 1943 г. стаў выкладчыкам і вучоным сакратаром Маскоўскага бібліятэчнага інстытута. У 1947 г. абараніў кандыдацкую дысертацию ў галіне педагогічных навук. Памёр Яўген Хлябцэвіч 20 кастрычніка 1953 г. у Маскве.

Прадстаўленыя звесткі аб жыцці і дзейнасці Яўгена Хлябцэвіча паказваюць, што быў ён цікавай і каларытнай постаццю ў адраджэнскім руху. Я. Хлябцэвіч, як арганізатор гэтага руху, удзельнік і пропагандар, выкарыстаў свае магчымасці і здольнасці для яго развіцця і пашырэння. Аб яго немалой ролі ў гэтым

¹¹) Р. Семашкевіч, Беларускі літаратурна-грамадскі рух у Пецярбурзе, Мінск 1971, с. 63.

¹²) В. Скалабан, цыт. праца.

¹³) Е. Хлебцевіч, Подготовка к I-му съезду делегатов белорусских беженских организаций на Україне, „Белорусское Эхо“, 1918, № 8.

¹⁴) Там. жа.

руху сведчаць блізкія сувязі з вядучымі дзеячамі адраджэнскай пары — Іваноўскім, Цёткай, Купалам, Багдановічам і іншымі, яго супрацоўніцтва з „Нашай Нівай“, выдавецкай суполкай „Загляне сонца і ў наша аконца“, удзел у працы Наукова-літаратурнага гуртка беларускіх студэнтаў ў Пецярбурзе. Аб яго літаратурных здольнасцях сведчаць біяграфічныя працы, прысвечаныя нашаніўцам, урэшце допісы ў „Нашу Ніву“, якія з'яўляюцца першапачаткам беларускамоўнай публіцыстыкі аб Беласточчыне і ўключаюць Хлябцэвіча ў культурную традыцыю гэтай зямлі.

МІКОЛА ІВАНОЎ

ВЯЛІКІ КАСТРЫЧНІК І БЕЛАРУСЫ

Больш як 70 гадоў мінула ўжо ад Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Да сёняшніх дзён мае яна сусветнае значэнне, паколькі стала не толькі пачаткам новага перыяду ў гісторыі Расіі, але і ўсёй нашай планеты. Новую, вельмі багатую значнымі падзеямі старонку сваёй гісторыі начаў і беларускі народ. Кастрычнік прынёс беларусам адбудову незалежнай дзяржавы і здзяйсненне шматлікіх векавых спадзяванняў народа.

Ужо ў паставе па нацыянальному пытанню Другога усерасійскага з’езду Саветаў, які адбыўся на другі дзень пасля перамогі рэвалюцыі, гаварылася, што „Савецкая ўлада забяспечыць усім нацыям, якія пражываюць у Расіі, рэальнае права на самавызначэнне“¹. Права на свободнае самавызначэнне аж да аддзялення і ўтварэння сваёй самастойнай дзяржавы, роўнасць і сувярэннасць гарантаваў раней прыгнечаным народам бытой Расійскай імперыі першы афіцыйны дзяржаўны дэкрэт „Дэкларацыя правоў народаў Расіі“. У ім адміняліся ўсялякія нацыянальныя і рэлігійныя прывілеі і абмежаванні, гарантавалася свободнае развіццё нацыянальных меншасцей і этнічных груп. Усе народы атрымалі шырокія магчымасці для развіцця свайго эканамічнага жыцця, матэрыяльнай і духовай культуры. Камуністычная партыя і савецкі ўрад прыступілі да ажыццяўлення ленінскай нацыянальнай палітыкі, якая прадугледжвала не толькі абвяшчэнне юрыдычнай роўнасці ўсіх народаў, але і дасягненне роўнасці фактычнай шляхам прадстаўлення найбольш спрыяльных магчымасцей развіцця раней прыгнечаным народам.

Беларусы напярэдадні Кастрычніка з'яўляліся адным з самых забітых і пагарджаных народаў. Іх нацыянальная свядомасць была на вельмі ніzkім узроўні, а пачуцці нацыянальнай горнасці толькі нараджаліся. Царызм у свой час з задавальненнем і не-циарплівасцю падлічваў час, які застаўся да канчатковай русіфі-

¹ Ленин В. И., Полное собрание сочинений, Изд. 5, т. 35, с. 11.

кацы і гэтага „аморфнага“ вясковага люду. Існавалі спрыяльныя ўмовы, каб у хуткім часе давесці да канца русіфікаторскую працу самаўладдзя. Аднак партыя бальшавікоў абрала зусім іншы напрамак у сваёй дзейнасці. Беларусы, а галоўным чынам іх сцілі нацыянальны адраджэнскі рух не толькі атрымаў адпаведную падтрымку ад цэнтральных дзяржаўных улад тагачаснай Расіі, але нават кіраўніцтва камуністычнай партыі супрова асуздзіла тых вядомых дзеячоў са свайго асяроддзя, якія разглядалі беларускі рух у якасці праяваў дробнабуржуазнага нацыяналізму.

Варта адтварыць ход тых драматычных падзеяў на беларускай зямлі, прыпомніць крыніцы стварэння беларускай савецкай дзяржаўнасці і шчырае імкненне многіх адраджэнцаў супрацоўніцаў з партыяй Леніна.

Галоўнай падзеяй беларускага нацыянальнага жыцця адрозу пасля перамогі сацыялістычнай рэвалюцыі быў скліканы ў снежні 1917 г. у Мінску Першы ўсебеларускі З’езд, які на думку яго арганізатарав, павінен быў вырашыць пытанне аб нацыянальным самавызначэнні беларускіх земель. Адносіны кіраўніцтва камуністычнай партыі да гэтага з’езду з’явіліся своеасаблівай лакмусавай паперкай, якая цераз многія гады харектарызавала тактыку і стратэгію РКП(б) у беларускім пытанні. Таму адрозу станоўча і адназначна трэба канстатаваць: ініцыятыва шматлікіх і разнастайных беларускіх палітычных партый і груп па скліканню З’езду атрымала ў Народным камісарыяце па справах нацыянальнасцей (НАРКАМНАЦ)* і Цэнтральным Камітэце РКП(б) не толькі разуменне, але і дзейсную актыўную падтрымку. Аб гэтым яскрава сведчыць урывак з кнігі вядомага беларускага бальшавіка, шматгадовага Старшыні Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта рэспублікі Аляксандра Чарвякова: „Таварыш Сталін”, — пісаў ён, — як адзін з кіраўнікоў Камуністычнай партыі і Савецкай улады, у снежні 1917 года ўмовіўся з Беларускім абласным камітэтам сялянскіх дэпутатаў наkont того, што трэба склікаць Усебеларускі кангрэс, каб вырашыць пытанне аб самавызначэнні Беларусі, забяспечыўши савецкую форму дзяржаўнасці. Ды не толькі ўмовіўся, але і даў грошы на з’езд і зрабіў загад, каб арганізатарам з’езду далі поўную магчымасць карыстацца тэлефонам, тэлеграфам ды іншым”².

У беларускай гісторыографіі, як савецкай, так і замежнай,

* — Галоўная дзяржаўная кіраўнічая ўстанова па справах нацыянальной палітыкі ў Савецкай Расіі.

* — Сталін у гэты час з’яўляўся Старшынёй Наркамнаца і членам ЦК ФКП(б).

² Чарвякоў А., За Савецкую Беларусь, Менск 1923, с. 49.

ужо не першы год ідуць дыскусіі наkont палітычнага аблічча Кангрэсу. У свой час адносіны да яго з’яўляліся своеасаблівым паказчыкам палітычнай арыентацыі даследчыка. У перыяд культуры асобы Сталіна прыхільнае слова ў адрес Кангрэсу магло з’явіцца падставай для сур’ёзных абвінавачанняў, якія ў той перыяд маглі прывесці нават да трагічных вынікаў. Падобныя абставіны відавочна спрыялі ўкараненню міфа аб антысавецкім характары гэтага ўсебеларускага форума. Сёння ж, хаця і роўніца сцілія спробы рэабілітаваць яго, але шматгадовая негатыўная спадчына адчуваеца даволі выразна.

Рознае трактаванне сутнасці склікання з’езду і яго значэння вынікае з таго факту, што ў самых тагачасных бальшавіцкіх дзеячоў не было адзінства ў адносінах да яго. Калі кіраўніцтва Наркамнаца і ЦК РКП(б) змагалася за самавызначэнне беларускага народа на сацыялістычных прынцыпах, дык кіраўніцтва створанай на тэрыторыі Беларусі Заходній вобласці (В. Кнорын, А. Мяснікоў, К. Ландер, І. Алібегаў і інш.), адстойвала памылковы погляд на сутнасць беларускай праблемы. „Савецкая ўлада, — пісаў В. Кнорын у 1918 г., — ставіць сабе задачай не стварэнне новых дзяржаўных граніц, а знішчэнне старых, не стварэнне нацыянальнай адасобленасці ў рамках маленькіх нацыянальных дзяржаў, а знясенне ўсялякіх нацыянальных перагародак і зліццё пралетарыеў у адзінную сацыялістычную рэспубліку”³. Падобныя памылковыя погляды выразна скажалі нацыянальную палітыку партыі. У. І. Ленін рэдка выступаў супраць іх, называючы іх „левым ребячествам”. Вельмі трапна ахарактарызаваў ідэі В. Кнорына і яго аднадумцаў беларускі савецкі даследчык В. Круталевіч. „Шляхі і метады вырашэння, — піша ён, — нацыянальнага пытання”, што пропанавалі кіраўніцтва Заходній вобласці, „не адпавядалі тэорыі і практыцы камуністычнай партыі. Іх пазіцыя ў адносінах да самавызначэння беларускага народа не магла спрыяць, зразумела, правільному вырашэнню практычных праблем нацыянальнай палітыкі Савецкай улады на Беларусі”⁴. Гэтыя погляды становіліся яшчэ больш шкоднымі, калі прыняць да ведама факт, што ў беларускім нацыянальным руху практычна не было сіл, якія б адрозу пасля ажыццяўлення Вялікага Каstryчніка выказаліся рэзка супраць бальшавікоў. Наадварот, скліканы ў Мінску 5—8 снежня 1917 года з’езд Рады беларускіх арганізацый, у якую ўваходзілі практычна ўсе вядучыя беларускія палітычныя пльні, прыняў

³ Цыт. па: Круталевіч В., Рождение Белорусской Советской Республики, Минск 1979, с. 123.

⁴ Круталевіч В., Op. cit, с. 124.

рад прасавецкіх рэзалюцый. Адна з пастаноў з'езду заклікала да абвяшчэння „Савецка-дэмакратычнай Беларусі” ў складзе Расіі. Савецкі ўрад у Петраградзе лічыў сябе адзінай законнай уліцай краіны.

Менавіта ў сувязі з гэтым Наркамнац, а затым і Саўнарком РСФСР далі дазвол на скліканне з'езду і аказалі ўсеагульную падтрымку яго арганізатарам.

Адным з галоўных выразнікаў інтэрэсаў беларускага сялянства з'яўляўся Беларускі абласны камітэт (БАК), які ўзяў на сябе функцыю весці перагаворы з Савецкай уладай адносна арганізацыі краёвага з'езду. БАК быў пакліканы прадстаўнікамі ад беларускіх губерній падчас Першага усерасійскага з'езду сялянскіх дэпутатаў, у лістападзе 1917 г. у Петраградзе. У склад яго ўваходзілі прадстаўнікі амаль усіх партый і палітычных груповак, якія дзейнічалі на тэрыторыі Беларусі, пачынаючы ад эсераў і канчаючы анархістамі. Кіруючую ролю БАК у працэсе самавызначэння беларускага народа ва ўмовах пераможнай сацыялістычнай рэвалюцыі прызналі: Беларуская рада і Беларуская вайсковая рада. Гэтыя арганізацыі былі створаны пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. у Мінску і рэпрэзентавалі беларускія палітычныя і вайсковыя кругі.

Палітычны імкненні БАК даволі наглядна адлюстроўвае яго дэкларацыя ад 17 лістапада 1917 г. У ёй давалася трапная харктарыстыка тагачаснага становішча і гаварылася аб tym, што „арганізаваны ў Петраградзе БАК пры Усерасійскім Савеце сялянскіх дэпутатаў... узяў на сябе вялікі, гістарычны, адказны пачын аб'яднання працоўнага беларускага сялянства вакол ідэі заснавання аўтаномнавольнай Беларусі, як часткі Расійскай рэспублікі”.

Ідэю аўтаноміі Беларусі ў складзе Расіі падзяляла пераважная большасць беларускіх нацыянальных палітычных партый. Агульная платформа дазволіла дасягнуць у канцы лістапада 1917 г. пагадненне паміж БАК і партыямі, якія ўваходзілі ў Раду беларускіх арганізацый. Быў створаны агульны фронт для перагавораў з Саветам народных камісараў адносна будучага Беларусі. Вельмі важна, што перагаворы гэтыя пачаліся на аснове прызнання БАКам і яго хаўруsnікамі першага савецкага ўрада. Беларусы заявілі аб сваёй поўнай падтрымцы Дэкрэта Другога ўсерасійскага з'езду Саветаў аб зямлі і ўсёй сістэме Улады Саветаў як у цэнтры, гэтак і на месцах. Таму няма нічога дзіўнага, што Першы ўсебеларускі кангрэс пачаў свою работу 15 снежня 1917 г. у Мінску не толькі пры маўклівай пад-

⁶ Игнатенко И. М., Беднейшее крестьянство — союзник пролетариата в борьбе за победу Октябрьской революции в Белоруссии, Минск 1962, с. 361.

трымцы камуністычнай партыі, але пры актыўным удзеле бальшавікоў у яго пасяджэннях.

Адносаў ўдзелу бальшавікоў у працы з'езду існуюць розныя погляды. Газета „Беларуская Рада“ ў нумары ад 4 студзеня 1918 г., напрыклад, пісала, што на з'ездзе было не менш чым палова бальшавікоў-беларусаў, якія паслядоўна адстойвалі на яго пасяджэннях пазіцыю Савецкай улады. Акадэмік АН БССР I. Ігнаценка сцвярджае, што левая фракцыя на з'ездзе, якая стаяла на пазіцыях прызнання Савецкай улады, налічвала 118 дэлегатаў⁶. Вельмі цікавыя і паказальныя факты адносаў партыйнай і ідэйнай прыналежнасці дэлегатаў падае і В. Круталевіч. З 357 чалавек, якія запоўнілі анкетныя лісты ў сакратарыяце з'езду, 30 дэлегатаў назвала сябе проста бальшавікамі, 2 — ідэйнымі бальшавікамі і 70 зацічыла сябе ў рады спачуваючых бальшавікам, падтрымоўваючых іх дзейнасць. Калі ўлічыць факт, што з агульнай колькасці 1872 дэлегатаў 1167 мелі права рашаючага голасу, дык колькасць бальшавіцкай фракцыі і спачуваючых ёй можна прыняць за 20—30% ад агульнай лічбы удзельнікаў. Зразумела, што нават не маючы большасці дэпутацкіх мандатаў, бальшавікі мелі магчымасць аказваць рашаючы ўплыў на працу з'езду і нават кантроліраваць яе, бо ў іх руках знаходзілася дзяржаўная ўлада на Беларусі. Аб tym, што кіраўніцтва Заходнія вобласці змарнавала шанц падпрацдаваць сабе з'езд і страціла магчымасць дасягнення кампрамісу з нацыянальна арыентаванымі членамі сваёй уласнай партыі з жалем успамінаў пазней В. Кнорыч: „Нягледзячы на тое, што з'езд быў скліканы рукамі правасацыялістычных беларускіх элементаў, на ім была даволі моцная левая фракцыя, і пры ўмелым партыйным кіраўніцтве, магчыма, з'езд удалося б раскалоць і ягоную рэвалюцыйную частку аўяднаць пад савецкім сцягам. Аднак гэта не было зроблена з прычыны шэрагу недаглядаў”⁷.

Менавіта падчас работы з'езду і зарадзіўся той многалетні канфлікт паміж беларускімі камуністамі, якія прынялі і адстойвалі сваю нацыянальную арыентацыю, і так званымі камуністамі-інтернацыяналістамі. Барацьба паміж гэтымі двума кірункамі камуністычнага руху на Беларусі працягвалася з пераменным поспехам амаль 20 гадоў. У сярэдзіне 20-х гадоў, калі ў БССР праводзілася так званая беларусізацыя, здавалася, што гэты канфлікт канчаткова быў вырашаны ў карысць першых. Але добра нам вядомы драматычны перыяд 30-х гадоў прынёс з сабой

⁶ Игнатенко И. М., Беднейшее крестьянство — союзник пролетариата в борьбе за победу Октябрьской революции в Белоруссии, Минск 1962, с. 36.

⁷ Кнорыч В., Камуністычная партыя на Беларусі, У зб.: „Беларусь“, Мн. 1924, с. 218.

фарміраванне культу асобы Сталіна, а з ім і жорсткія рэпрэсіі і супраць нацыянальна свядомых беларускіх камуністаў.

Першы ўсебеларускі кангрэс працаўаў на працягу трох дзён: 15, 16 і 17 снежня 1917 года. Гэта быў час адносна мірнага развіцця, калі грамадзянская вайна яшчэ не пачалася. Рэпрэсіі супраць палітычных праціўнікаў бальшавікоў і контррэвалюцыянераў яшчэ не мелі масавага характару. Свабодная палітычнае дзеяньніца апазіцыі нічым не абмяжоўвалася. Гэтымі акалічнасцямі і тлумачыцца адносная свобода работы з'езду. Канфлікт паміж кіраўніцтвам Заходніяй вобласці і прэзідыйумам Усебеларускага кангрэсу пераўтварыўся ў адкрытае прымяне сілы з боку фактычнай улады толькі тады, калі з'езд авбясціў аб сваіх прэтэнзіях да ўладзе ва ўладзе краю. Старшыня СНК Заходніяй вобласці К. Ландэр у тэлеграме ЦВК, Саўнаркаму і Наркамнацу тлумачыў падобныя адносіны да з'езду тым, што была наладжана спроба стварыць контррэвалюцыйны ўрад Беларусі⁴⁶. Ясна, што гэтае тлумачэнне з'яўляецца спрабай апраўдання сваіх беспадстаўных дзеяньняў.

«Цудоўную з'яву, — успамінае адзін з лідэраў БАК Е. Канчэр, — прадстаўляў сабой склад з'езда»⁴⁷. На ім былі прадстаўлены практычна ўсе слай беларускага грамадства: дэлегаты ад Саветаў сялянскіх, рабочых і салдацкіх дэпутатаў, ад валасных, павятовых і губернскіх земстваў, ад грамадскіх самаўпраўленняў, павятовых і губернскіх зямельных камітэтаў, настаўніцкіх арганізацый, ад аўяднання паштова-тэлеграфічных службачых, бежанскіх камітэтаў і вайсковых рад. Больш за трэць дэлегатаў з'яўлялася прадстаўнікамі вайсковых беларускіх рад усіх франтоў. На долю сялян, рабочых і салдат прыходзілася амаль 85% галасоў дэлегатаў. Не было на з'ездзе і яўнай класавай дыферэнцыяцыі. Гэта было звязана з даволі спецыфічным сацыяльнім складам насельніцтва Беларусі, сярод якога практычна адсутнічала праслойка чиста нацыянальнай буржуазіі, ці памешчыкаў.

Амаль па ўсіх галоўных пытаннях павесткі дня з'езд стаў на савецкую платформу. У якасці найбольш адпавядаючай нацыянальным умовам была выбрана наступная формула ўлады: Беларускі Саветы сялянскіх, рабочых і салдацкіх дэпутатаў. Да выбару Цэнтральнага выканаўчага камітэта гэтых Саветаў вярхоўную ўладу на Беларусі павінен быў ажыццяўляць Часовы арганізацыйны выканаўчы камітэт. Была прынята таксама рэзалюцыя аб неабходнасці склікання Беларускага ўстаноўчага сходу. Гэты лозунг у той час, наступяк сцвярджэнням не-

⁴⁶ Сташкевіч Н., Ор. cit., с. 150.

⁴⁷ Канчэр Е., Белорусский вопрос, Петроград 1919, с. 67.

катарых даследчыкаў, не з'яўляўся рэакцыйным, таму што і сама партыя бальшавікоў актыўна рыхтавалася да выбараў ва Устаноўчы сход Расіі.

Роспуск Першага ўсебеларускага кангрэсу з'яўляўся вынікам канфлікту паміж кіраўніцтвам Заходніяй вобласці і арганізатарамі Кангрэсу. Народныя камісары Заходніяй вобласці разглядалі прэтэнзіі беларусаў на сціплы ўдзел у дзяржаўнай уладзе на Беларусі ў якасці амаль спробы звергнуць Савецкую ўладу. Нягледзячы на пазіцыю кіраўніцтва партыі, мінскія бальшавікі самавольна знішчалі падставы для шырокага супрацоўніцтва з беларускім нацыянальным рухам на базе адраджэння Беларусі. Канфлікт паміж мясцовымі кіраўнікамі і ЦК партыі працягваўся на працягу амаль года. І толькі пасля дырэктыўнага рашэння ЦК партыі бальшавікоў, ініцыятыва якога належала самому Леніну, супраціўленне А. Мяснікова, В. Кнорына і іншых было зломлена. 1 студзеня 1919 г. было абвешчана заснаванне Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Гэты гістарычны акт прыцягнуў да сацыялістычнага будаўніцтва на беларускай зямлі не толькі беларускіх бальшавікоў на чале з А. Чарвяковым, Я. Адамовічам, Я. Дылам і іншымі, але і вядомых і шанаваных дзеячоў беларускага адраджэнскага руху, такіх як: З. Жылуновіч, А. Бурбіс, У. Ігнатоўскі і інш. Цікава, што менавіта апошня гнеўна пратэставалі супраць самаволі мясцовых улад. З. Жылуновіч пазней пісаў аб роспуску з'езду наступным чынам: „Роспуск з'езда зрабіў вельмі дрэннае ўражанне і на прадстаўнікоў яго левай паловы, у тым ліку і на дэлегатаў-бальшавікоў“⁴⁸.

Такім чынам, абставіны, якія не дазволілі авбясціць сацыялістичную рэспубліку на Беларусі ў канцы 1917 — пачатку 1918 г., як гэта было зроблена на Украіне, былі галоўным чынам суб'ектыўнага характару. Памылкі ў нацыянальнай палітыцы былі аднак ў хуткім часе пераадолены і значная частка беларускага народа прыступіла да будавання сваёй уласнай рэспублікі на сацыялістичных прынцыпах. Драматычны падзеі снежня 1917 г. не змаглі перашкодзіць беларусам у паступовым руху наперад. Набліжаўся перыяд 20-х гадоў, які сёняня многія як на захад, так і на ўсход ад Буга называюць „златым векам“ гісторыі беларускага народа.

⁴⁸ „Полымя“, 1928, № 10, с. 77.

ВІКТАР ШВЕД**АБАРОННАЯ ВАЙНА 1939 ГОДА**

(З успамінаў аднаго
з яе ўдзельнікаў)

Вераломнае нападзенне на Польшчу 1 верасня 1939 года гітлераўскай Германіі запачтавала другую сусветную вайну. Нягледзячы на незакончаную мабілізацыю польская армія супрацьставілася пераважаючым нямецкім сілам. Падчас гэтай абароннай вайны польская ўзброеная сілы асталіся адзінокімі. Не падтрымалі Польшчу заход-

Васіль Філімонюк.

нія саюзнікі — Англія і Францыя, якія прынялі на сябе венныя абавязацельствы.

У абароннай вайне 1939 года прыняло таксама ўдзел многа беларусаў, прафыўных у межах даваеннай Рэчы-Паспалітай.

Адным з вераснёвых абаронцаў Польшчы быў Васіль Філімонюк з вёскі Мора на Беласточчыне.

Васіль Філімонюк нарадзіўся 30 студзеня 1913 года ў сям'і селяніна. Ваеннуя службу праходзіў ён у 4 батарэі 9 палка цяжкай артылерыі ў Владаве. Быў верхавым, апекаваўся двумя коньмі з васьміконтнай запрэжкай гармат-гаубіц (125 і 155). Вярнуўшыся з войска паспей толькі лжаніца, калі ўспыхнула вайна. Маючы на руках мабілізацыйную карту неадкладна ставіўся на месцы ваеннай службы ў Владаве і быў прыдзелены да 93 дывізіёну цяжкай артылерыі, які заладаваўся на цягнік і адправіўся праз Варшаву ў Легіянова. Абкапаўшыся ў Зэгжы, скіраваўся агонь на Модлін, які ўжо занялі немцы. Неўзабаве

аднак вымушаны быў пакінуць свае пазіцыі і накіравацься на абарону Варшавы. Размясціўся ў Лазенках ля помніка Шапену, побач з Бельведарам.

8 верасня першыя нямецкія бранячасці дайшлі да граніц горада. Немцы спадзяваліся, што лётка ўвойдуць у Варшаву. Аднак на вуліцы Апачэўскай атака была адбітая. 9 верасня немцы арганізавалі новую атаку на Ахоец і на Волі, аднак і гэтая атака нямецкай 4 бранявай дывізіі была адкінутай. У гэтым наступленні нямецкіх войск прымала ўдзел каля 250 танкаў праціўніка, з якіх каля 60 знішчана, а другіх толькі ж пашкоджана.

8 верасня прыбыў у Варшаву генерал дывізіі Юліуш Руммель, які ад начальніка штаба галоўнакамандуючага атрымаў прыказ прыняць кіраўніцтва над усёй абаронай Варшавы. Абаронай левабярэжнай Варшавы кіраваў палкоўнік Мар'ян Порвіт. Польскія абаронныя сілы ў той час быўлі даволі скромныя. Складаліся яны з 7 лініёвых батальёнаў пяхоты, трох маршавых і сямі імпрывізаваных батальёнаў, 52 гармат, 12 гаубіц (у абслузе адной з якіх быў Васіль Філімонюк) і 33 лёгкіх танкаў. У пазнейшым часе, 20 верасня, прабілася да Варшавы 25 дывізія пяхоты пад камандаваннем генерала Тадэвуша Кутшэбы. У апошнія дні абароны сталіцы было

ў горадзе 3 тысячи афіцэраў і звыш 82 тысяч радавых салдат. Нехапала аднак бое-прыпасаў, яды, перавязачных матэрыялаў, лякарстваў. Гітлераўскія налёты самалётаў нічымілі горад, усюды ўспыхвалі пажары, штораз больш было забітых і парапеных, так скрод салдат, як і цывільнага насельніцтва, якое надзвычай актыўна ўключалася ў абарону сталіцы. Аж да 23 верасня працавала радыёстанцыя Варшава II, праз якую два разы ў дзень прамаўляў прэзідэнт Варшавы Стэфан Стажынскі, які заклікаў жыхароў сталіцы да абароны, здабываючы сабе агульную пашану. Не дравалі яму гэтага фашысты, распраўляючыся з ім ганебна.

Абарона горада становілася штораз цяжэйшай. Самае галоўнае — не хапала бое-прыпасаў. Як успамінае Васіль Філімонюк, да яго абавязкаў апрача дагляду коней належала дабыча снарадаў да гаубіц, з якімі было штораз цяжэй. Да 18 верасня існавала рэгулярная начная дастаўка боепрыпасаў у Варшаву з магазінаў у Пальмірах. Калі аднак немцы занялі Пальміры, боепрыпасы даводзіліся здабываць на Саскай Кэмле, дзе стаяла польская пяхота. На жаль, ужо 16 верасня немцы здабылі Вал Гацлаўскі і польская пяхота знайшлася пад паставанным сільным абстрэлам артылерыйскім і страшэннымі налётамі. Два разы ўдалося Філі-

манюку вырваць з гэтага пекла дзве фуры снарадаў, аднак калі паехаў трэці раз на Саскую Кэмпу, знайшоўся пад такім сільным агнём, што падабраў па дарозе ўжо толькі адзін снарад да сваёй гаубіцы. З усходу падышлі да Варшавы яшчэ іншыя нямецкія часці і персцень вакол Варшавы стаў замкнуты. Узмоцнены артылерыйскі астрэл і пастаянныя налёты пыносаўлі вялікія страты гораду і яго насельніцтву. Асабліва цяжкі быў 17 верасень, калі па-за пастаяннымі въбухамі снарадаў і бомбаў не было відаць свету. Пасля такога агнявога націску немцы скідалі з самалётаў на Варшаву лістоўкі, заклікаючыя да капітуляцыі.

23 верасня перастала працаваць у горадзе электрастанцыя і водаправод. Выклікала гэта аграмадныя цяжкасці ў далейшым працягванні абароны. Не было вады да гуміння пажараў.

З 25 на 26 верасня, пасля сільнага артылерыйскага астрэлу, немцы распачалі генеральны штурм Варшавы, з удзелам вялікіх сіл іяхоты. Штурм гэты папярэдзіла 25 верасня бамбардзіроўку, якая працягвалася ўвесь дзень, у якой прыняло ўдзел некалькі сот варожых самалётаў. Быў гэта найцяжэйшы дзень для абаронцаў горада. Бамблі ў першую чаргу цэнтр Варшавы. Нягледзячы на надта складаныя аbstавіны, польская

ваенныя часці былі перапоўнены ўпартай воляй супраціўлення. Не хапала аднак боепрыпасаў, ды аbstавіны цывільнага насельніцтва становіліся трагічнымі.

26 верасня адбылося пасяджэнне Грамадзянскага камітэта з удзелам прадстаўнікоў кіраўніцтва абароны Варшавы, на якім пастаноўлена, што далейшая абарона становіща безнадзейная ў сувязі з адсутнасцю якіх-небудзь палітычных і ваенных перспектыв. З прычыны цяжкага становішка цывільнага насельніцтва і з мэтай ратаваць яго ад далейшых пакут перамагла тэндэнцыя капітуляцыі.

На наступны дзень польскія парламентары ў асобах генерала Тадэвуша Кутшэбы і палкоўніка Аляксандра Праглоўскага адправіліся да сядзібы 8 нямецкай арміі на Акэнце з той мэтай, каб дамовіца ў справе варункаў капітуляцыі. Камандзір 8 арміі генерал Ёганнес Блясковіц згадзіўся на двудзённае перамір'е. Потым адправіліся на далейшыя перагаворы прадстаўнікі цывільных улад з прэзідэнтам Варшавы Стэфана Стажынскім.

28 верасня быў падпісаны капітуляцыйны дагавор, наводле якога польскія афіцэры мелі пайсці ў ганаровы палон, а радавыя салдаты з абароны Варшавы мелі быць звольнены дамоў.

29 верасня генерал Руммель

пайфармаваў у сваёй адозве аб умовах капітуляцыі.

Немцы ўвайшлі ў Варшаву 30 верасня і 1 кастрычніка 1939 года.

Абарона Варшавы закончылася паражэннем. Паказала яна аднак аграмадныя маральныя вартасці яе абаронцаў і з'яўляецца доказам таго, што можна паспяхова змагацца нават з так арганізаваным тэхнічна ворагам. Васіль Філіманюк атрымаў пісьмовую падзяку ад свайго камандзіра за ахвярнае змаганне з захопнікамі.

На трэці дзень пасля капітуляцыі абаронцы Варшавы склалі аружжа ў Варшаўскай цытадэлі.

Васіль Філіманюк пайшоў у нямецкі палон. Два тыдні знаходзіўся ён у Гуры Кальварыі, адкуль адправілі яго, разам з іншымі абаронцамі Варшавы, у Мінск Мазавецкі. Палонных падзялілі на тэрытарыяльныя зоны.

Палонных з першай зоны — за Віслай — пускалі адразу дахаты. Другая зона — паміж Віслай і Бугам, трэцяя — за Бугам. Тых палонных, якія паходзілі з тэрыторыі, што асталася аўтаднанай з Савецкай Беларуссю — па дамоўленасці з савецкімі ваеннымі ўладамі — перададзена СССР. Завезлі іх у Брэст, адкуль ужо Васіль Філіманюк вярнуўся дамоў.

Пастановай Рады Дзяржа-

вы з 26 сакавіка 1986 года Васіль Філіманюк узнагароджаны медалем За ўдзел у абаронай вайне 1939 года. Ад 5 снежня 1984 года з'яўляецца ён членам ЗБоВіД.

У сувязі з пажылымі ўжо гадамі перадаў ён у 1984 годзе зямлю дзяржаве і ён ды яго жонка з'яўляюцца ўжо пенсіянарамі. Выгадавалі яны шасцёра дзяцей, з якіх троє закончыла вышэйшыя навучальныя ўстановы, адно мае сяроднюю медыцынскую адукацыю, а дvoе працуе рабочымі ў дзяржаўных прадпрыемствах.

Нягледзячы на пажылія гады, Васіль Філіманюк шмат працуе грамадска. Ад многіх гадоў з'яўляецца ён актыўным пажарнікам у сваёй вёсцы. Пастановай Саюза дабраахвотных пажарных каманд ад 20 студзеня 1981 года ўзнагароджаны ён залатым медалем за заслугі для пажарнай справы.

Васіль Філіманюк карыстаецца добрай грамадскай рэпутацыяй сярод жыхароў вёскі Мора. Нічога тады дзіўнага, што выбрана яго Тэрытарыяльным апекуном у сваім асяроддзі.

Пажадайма тады Васілю Філіманюку, удзельніку абаронай вайны 1939 года, абаронцы Варшавы ад гітлераўскіх захопнікаў, доўгіх гадоў жыцця і далейшай плённай працы ў карысць свайго народа.

РОДНАЯ БЕЛАСТОЧЧЫНА

ВІКТАР РУДЧЫК

БУНТАРСКАЯ НОВАЯ ВОЛЯ

(гісторыя і сучаснасць)

Вёска Новая Воля, пра-
якую ідзе тут гаворка, пры-
належыць Міхалоўскай гміне.
Паабапал напалаўіну брука-
ванай, а напалаўіну ўжо за-
асфальтаванай вуліцы цяг-
нецца яна з заходу на ўсход
роўнымі шарэнгамі прыго-
жых, пераважна яшчэ драў-

ляных домікаў, найчасцей
дбайна ашаліваних і памалі-
ваних, з агародчыкамі і сад-
камі — так хараектэрнымі ў
сялянскім побыце па ўсёй Бе-
ласточчыне.

Новая Воля — тыповая вес-
ка-вуліцоўка. З канца ў ка-

Новая Воля расселася на скрыжаванні дарог.

неч — звыш паўтара кіламетра. Перасякаюць яе дзве шасейныя дарогі: шаша з Беластоком цераз Міхалова ў Юшкаў Груд і далей у Бандары і Семяноўку. Гэта, так скажаць, галоўны камунікацыйны шлях, які цэлае гэтае наўаколле ўсходній Беласточчыны спалучает з усёй краінай, якім найлепшыя сілы тутэйшага, амаль выключна беларускага, насельніцтва адплываюць у шырокі свет, каб адараўца ад зямлі і ад сялянскай свабоды, за якую так адчайна змагаліся іх прадзяды. Гэты шлях праста на дзве часткі перасякае Новую Волю. Другая дарога, паабапал якой расселася гэтая вёска, спалучае яе з Геранімовам — на заходзе, і з Ялоўкай — на ўсходзе. Калі б давялося паглядзець на Новую Волю з вышыні птушынага ці верталётнага палёту, дык здалося б нам, што гэтыя шляхі-дарогі ўтвараюць своеасаблівы велізарны кръж, на якім пакутуе ў распяцці гэтая аграмадная вёска, адна з буйнейшых на Беласточчыне, з ліку такіх спрадвечных беларускіх гнёздаў як: Трасцянка, Рыбалы, Чыжы, Ласінка, Навасады, Дубіны, абодва Ляўковы або і Лука, якой жыщё абарвалася на нашых вачах, бо ў эпоху геркаўскай гігантоманіі захапцелася камусыці збудаваць на верхній Нарве, між Бандарамі і Семяноўкай, аграмаднае, заліўное штучнае возера.

НАЗВА ВЁСКІ

Адкуль узялася назва гэтай вёскі? Несумненна, яе карэння трэба шукаць у глыбокай, але добра ўжо замацаваўшайся паншчыне. Паны каб павялічыць свае прыбыткі, сялілі прыгонных мужыкоў на цаліну, на пустое месца і на нейкі час давалі ім волю. Калі загаспадараванне новай зямлі, найчасцей заросшай яшчэ дрымучым лесам, патрабавала многа часу, тады магнат-уласнік вымушаны быў даваць сваім падданым „вялікую волю“, калі, аднак, было вядома, што новапаселенныя сяляне болей хутка спрэвяцца з цаліной-пустечай, тады даўалацца ім на „малую волю“, значыць, усяго ледзь на „вольку“, не даўжэй пяці гадоў. Такім чынам і павяліцца па ўсёй Беласточчыне гэтыя „Волі“ і „Волькі“, якія найчасцей ведаем мы зараз у польскім гучанні, — Вулька: Надбужная, Замкавая, Тэрехоўская, Нурэцкая...

Так яно было і з Новай Волій. Відаць, налёгка даводзілася тутэйшым асаднікам карчаваць лес і засвойваць новую зямлю, калі дзеля гэтага спатрэбілася ім „вялікая воля“, значыць, нейкія дзесяць гадоў. Пасля, на жаль, зноў давялося працаваць на „свайго“ пана.

БУНТ

Далёка, аднак, у гісторыю сягаць мы не будзем. Не даўалацца на гэта абмежаваныя рамкі гэтага нарыса. Коратка толькі адзначу, што:

„...У 1815 годзе адмовіліся выконваць паншчыну сяляне вёскі Новая Воля, прыналежаўшай Радзівілу, Беластоцкі ўезд...“

Гэта з кніжкі беларускага вучонага, Мікалая Улашчыка, які даследваў „Предпосылкі крестьянской реформы 1861 года в Литве и Западной Белоруссии“ (Мінск 1965, с. 433).

1815 год. Толькі што праз нашы землі працацілася напалеонаўская завіруха. „...Вайна! А дзе і з кім? — таго не разабраўшы, хапае моладзь зброю — стрэльбы і ягдташы, А маткі паўтараюць чутае з амбона: „З Напалеонам Бог, і нам — з Напалеонам!“

Так гэтыя бурлівы час успачынаў Адам Міцкевіч у сваёй паэмэ „Пан Тадэвуш“ (тут у перакладзе Язэпа Семяжона). Напалеону па ўсёй тадышній Літве (чытай: Беларусі!) спадарожнічала слова (неапраўданае!) асвабадзіцеля. Відаць, і ў Новай Волі сяляне спадзяваліся нейкай адмены свайго быдлячага лёсу. Калі гэтыя спадзяванні не апраўдаліся, дык узнялі яны яўны бунт — адмовіліся ад паншчыны!

Князі Радзівілы сядзелі або ў замежных курортах, або ў

далёкім Нясвіжскім замку. Сялянамі ў Новай Волі (ды ў сотнях іншых вёсак, прыналежных Радзівілам) правілі іхнія арендатары, эканомы і цівуни. Найбліжэйшы маёнтак знаходзіўся ў суседнім Геранімове. Збунтаваных сялян найперш страшэнна высяклі, „пасыпаючы раны соллю і паліваючы гарэлкай“, а затым прымусілі зноў уласным потам падліваць панская загоны.

Так было аж да 1846 года. У гісторыі Польшчы гэты год адзначыўся крылавай разнёю паноў у Галіцыі. Галіцыйскім бунтам кіраваў Якуб Шэля. Ен раз'ясняў збунтаваным сялянам, што цар аўстрыйскі ўжо адмініструе паншчыну, толькі паны не хочуць яго слухаць. Дык трэба знішчыць паноў. Яны — асноўная прычына сялянскай бяды. Паплылі тады па ўсёй краіне неймаверная слыхі аб гэтым, як у Галіцыі мужыкі рэжуць шляхту, як распілоўваюць іх звычайнімі піламі, як гвалцяць, а затым забіваюць найпрыгажэйшых шляхцянак, як паляпць панская двары і палацы...

Вестка аб галіцыйскім бунце нейкім цудам дакацілася аж у Новую Волю. З паліцыйскіх дакументаў вынікае, што першым падбухторшчыкам новаволяўскіх сялян да супраціву сваім панам быў „мешчанін горада Кнышына Павел Рытэльскі“, якога адразу пасадзілі ў турму.

М. Улашчык піша: „...Беластоцкія сяляне не толькі прыяўлялі пасіўнае супраціўленне, адмаўляліся ад прысягі на вернасць панам і ўладзе, але рыхтаваліся да актыўнай барацьбы. Яны хадзілі, мабыць, да святара Маркевіча за падай ці не пайтарыць ім га-ліцыйскія здарэнні...”

Іншы гісторык, І. Ігнатовіч („Боръба крестьян за освобождение”, Ленінград 1924, с. 14) падае, што па ўсёй тадышній Гродзенскай губерні разнесліся слыхі, што шляхту, быццам бы, будуць забіваць, а адзін селянін у Беластоцкім уездзе дык проста пайшоў да свайго святара і папрасіў у яго пасвяніць нож, бо „...настай час разлічыца з панамі“. Да следчыкі, на вялікі жаль, чамусьці не называюць прозвішча гэтага бойкага мужыка, ані вёску, у якой ён жыў, ані святара, да якога ён звяртаўся з гэтай своеасаблівой просьбай. Затое дакладна вядома, што ненасрэдным правадыром збунтаваных сялян у Новай Волі быў жыхар гэтай жа вёскі Рыгор Серада. „...Человек понимающий вещи по взгляду выше его состояния...“ — як ахарактарызаваў яго жандарскі чыноўнік.

Бунт пачаўся летам 1846 года. Ад маланкі загарэўся дом. Сяляне ўспрынялі гэта як знак Божы. Хваляванне нарастала. Рыгор Серада паясняў сваім аднавясковоўцам, што добры цар, заступнік і

абаронца свайго простага люду, за здароўе якога яны кожную нядзелью так шчыра ма-ліліся, ужо даўно даў волю прыгонным мужыкам ды іх сем'ям. Гэта толькі лютыя паны не признаюць волі цара-бациошки.

Вестка аб нечаканым зда-рэнні ў Новай Волі хутка да-кацілася да ўездных і гу-бернскіх улад. Яны паслалі ў вёску сваіх прадстаўнікоў і паліцэйскіх, каб на месцы да-следаваць справу.

Новая Воля ўжо тады, у 1846 годзе была даволі вялі-кай вёскай. У паліцэйскіх да-кументах аднатаўана, што налічвала яна 98 сялянскіх двароў. Зразумела, што ўся-лякія прызнакі мужыцкай непакорлівасці вельмі ж трывожылі сторажаў дзяржаўна-га парадку. На ўсё гэта на-кладаліся яшчэ нацыяналь-ныя і рэлігійныя розніцы і канфлікты. Сем гадоў таму назад, у 1839 годзе, на гэтай тэрыторыі, падпарадкованай маскоўскаму цару, была зне-сена унія. Для сялянскай ма-ссы гэты факт не меў больша-га значэння. Проста, уніяцкіх парохах падмянілі пра-vaslaўnыя святары, а ў царквях паявіліся іканастасы і райскія вароты. Беларускія сяляне надалей маліліся як дзяды-прадзеды, толькі не чулі ўжо, каб святар усхва-ляў папу рымскага.

Затое сярод паноў-шляхты і мясцовых ураднікаў, якія таксама выводзіліся са збяд-

нелай шляхты, праваслаўе не знаходзіла падтрымкі, яны ад уніі пераходзілі найчасцей у каталіцтва і паўсюдна ка-рысталіся польскай, „пан-скай“ мовай. Гэта з таго часу вядзеца яшчэ і зараз незагінуўшы падзел: на мову простую, мужыцкую, зна-чыць, беларускую, і на мову „панскую“, значыць,поль-скую. Тут можна спаслацца на доследы Яўстафія Арлён-скага, аўтара каштоўнай і трудна даступнай кніжкі „Судьба православия в связи с историей латинства и унии в Гродненской губерни в XIX столетии (1794—1900)“, выда-дзенай яшчэ ў 1901 годзе. На 105 старонцы гэтай кніжкі ён літаральна піша, што „беластоцкія ўлады амаль усе складаліся з асоб польскага паходжання“. На старонцы 101: „Духоўные асобы, навед-ваючы Гродненскую губер-нию (...), па дарозе прадавалі і раздавалі бясплатна спешы-яльнную кніжачку, надрукава-ную на польскай мове, у якой даказвалася, што трэба заста-вацца ў каталічскім се-рэ-вызнанні, каб душа змагла дасягнуць раю...“

Прыехаўшы ў Новую Волю, паны-чыноўнікі і паліцэйскія патрабавалі ад сялян прысягі на вернасць сваім уладарам і дзяржаве. Рыгор Серада не-расцерагаў сваіх аднаўясковоў-цаў: не прысягайце! Хто адмо-віца ад прысягі, той з пачат-кам 1847 года атрымае свабо-ду, а хто прысягне, дык і на-

далей вымушаны будзе ад-рабляць паншчыну!

І новаволяўцы не захацели прысягаць. На паншчыну хадзілі, як раней, і радзівілаў-скія цівуны не мелі з імі ач-якіх турбот, але ад прысягі ўпярэд адмаўляліся.

Гэта быў ужо яўны бунт. Аntyцыркіjны рух, распачаты летам 1846 года, хутка распаўсюдзіўся на суседнія вёскі, ахапіў некалькі тысяч сялчнікаў. Мікалай Улашчык адзначае: „Правадыром сялян-скага руху быў селянін РЫ-ГОР СЕРАДА...“

У верасні 1846 года яго арыштавалі. Адыходзячы пад канвоем з роднае вёскі, мужыцкі правадыр заклінаўся на Усявышняга, каб яго аднавясковоўцы ў далейшым адмаўляліся ад прысягі ды зусім пакінулі паншчыну. Рыгор Серада карыстаўся, відаць, асабліва вялікім аўта-рытэгам, бо, сапраўды, новаволеўскія сяляне яго паслуха-лі. Спінілі адрабляць пры-гонныя ававязацельствы. Гу-бернскія ўлады накіравалі ў Новую Волю часовае аддзя-ление земскага суда, якому спадарожнічалі паліцэйскія і салдаты. Сваю справядлі-васць пачалі яны наводзіць нагайкамі і бізунамі. Плач дзяцей, галашэнне жанчын і енкі катаўаных сялян запа-ўнялі вёску. Не зламала гэта, аднак, мужыцкай упартасці. Праўда, на паншчыну яны пайшлі, але прысягаць ад-маўляліся. Беластоцкі палі-

цэйскі спраўнік паведамляў сваім начальнікам: „...Упартасць сялян у выканванні прысягі праўзыходзіць усялякае ўяўленне...”

Ён загадаў адабраць найбольш „упорствуючых”, тых сярод новаволяўскіх мужыкоў, якія вялі сябе найбольш дзёрзка. Адабралі 38 чалавек. Паставілі іх пад арышт. М. Улашчык піша: „...Амаль усе арыштаваныя сяляне, 38 чалавек, адказаўліся падпісаць пратаколы допыту і размаўлялі з паліцэйскім спраўнікам з азартам...”

У турме працягвалася „апрацоўка” арыштаваных сялян. Асабліва ўладам залежала, каб зламаць важака сялянскага руху, „чалавека з дзёрзкім і энергічным характарам...” — як пішуць пра Рыгора Сераду ў паліцэйскіх дакументах. І яны свайго дабіліся. Рыгор Серада ўрэштэрэшт згадзіўся даць прысягу ды яшчэ пачаў нагаварваць іншых сялян, з якімі разам знаходзіўся ў астрозе, каб таксама даўжэй ужо не бунтаваліся, бо зямля патрабуе сялянскіх рук, а гасподзь Бог стварыў мужыка да працы...

Канчаўся месец кастрычнік 1846 года. Усіх арыштаваных сялян з Новай Нолі і з суседніх вёсак з Беластока накіравалі ў Заблудаў. Усіх, апрача Рыгора Серады. Яго надалей пакінулі ва ўезднай турме. І далейшы яго лёс, на жаль, ужо нам не вядомы.

У Заблудаў сагналі арышта-

ваных з іншых вёсак. Беластоцкі спраўнік спадзяваўся, што новаволяўскія сяляне, якія ўжо паабязкалі даць прысягу, паўплываюць на іншых упартых мужыкоў. Спадзяванні не апраўдаліся. Гэта новаволяўцы зноў заяўлі, што не будуть прысягаць, што найперш трэба ім ведаць меркаванне цэлай грамады. Тады, сапраўды, паслалі іх у сваю родную вёску і зачынілі ў доме мясцовага святара. Адначасова ў след за мужыкамі ў Новую Волю накіравалі войска.

Пад дом святара, айца Мікалая Базылеўскага, збегліся ўсе жыхары Новай Волі, наўват жанчыны і дзеці. Цесным кругам абставілі яны прыхадскі дом і „...з найвышэйшым шумам і лямантам патрабавалі не прысягаць...” Гэта слова з паліцэйскага рапарту. Спраўнік аддаў загад, каб арыштаваных сялян зноў забраць з хаты айца Мікалая Базылеўскага і адправіць іх у астрог, хай там паразумнеюць. Салдатам, аднак, не ўдалося пранікнуць у дом святара, каб вывесіці адтуль арыштаваных. Дарогу загарадзіў ім збунтаваны натоўп новаволяўцаў. Не перапалохаліся яны аніякіх пагроз. Наперад выступілі цяжарныя жанчыны.

— Странайце, калі Бога ў сэрцы не маецце! — кричалі яны. Ротны афіцэр, кіруючы гэтай акцыяй уціхамірвання сялян, не адважыўся, аднак,

прымяніць вогнестрэльную зброю. І адступіў. Спартрабілася большая сіла. Гродзенскі генерал-губернатар накіраваў у Беластоцкі ўезд яшчэ два батальёны салдат. Весткі аб бунце сялян у Новай Волі абляцелі цэлую краіну і даволі ўстрывожылі тадышніх прадстаўнікоў найвышэйшай улады. Нават сам намеснік Карапеўства Польскага, князь Пашкевіч, паслаў у Новую Волю ўласнага ўпаўнаважанага. Ані Беласток, ані Заблудаў, як валасны горад, ніколі дагэтуль не бачылі такой колькасці важных чыноў. Чатыры роты салдат акупіравалі Новую Волю. На адну сялянскую хату прыпадала больш чым па чатыры салдаты, не лічачы паліцэйскіх ды ўсялякіх іншых царскіх чыноўнікаў. Дом святара Мікалая Базылеўскага стаўся іх галоўным штабам.

Уціхамірванне збунтаваных сялян пачалося ад масавага катавання. Плач, крык, енкі не сціхалі некалькі дзён. Здзекі прадаўжаліся. Спосаб быў выпрабаваны здаўна; прапусціць цераз роту. Сто салдат становіцца тварамі да сябе, а між імі прапускаюць (хутчэй — валакуць) бедную ахвяру. Кожны салдат ававязаны сеч шомпалам колькі паспее, бо інакш яго можа спаткаць гэтая „прыемнасць”. Такім чынам салдаты перапаролі ў Новай Волі ўсіх мужыкоў. Скатаваныя, ледзь жывяя, яны згадзіліся прысяг-

нуць, а зрабілі гэта ад страху. — „...а не ад пераканання ў гэтым, да чаго іх намаўляюць...” — згодна з праўдай сцвярджаў паліцэйскі ўраднік. Новаволяўскія сяляне доўга яшчэ залечвалі свае раны. 21 лістапада 1846 года гродзенскі генерал-губернатар асабіста пабываў у раёнах нядаўнага бунту і з палёткай сцвердзіў, што ўсе падданыя цара-бациошкі жывуць ужо спакойна. На вызваленне ад панічным сялянам давялося чакаць яшчэ 15 гадоў.

ЦАРКВА

Царква ў Новай Волі стаіць сярод высокіх дрэў ля скрыжавання дарог. Гэта цудоўны помнік драўлянага будаўніцтва. У апошнію вайну Новая Воля двойчы гарэла амаль дащэнту. Найперш у чэрвені 1941 года, а затым — у ліпені 1944 года — як немцаў гналі назад. Царква, дзякую Богу, ішасліва абаранілася ад гэтых пажарышчаў.

У верасні 1988 года споўнілася ёй роўна 80 гадоў. „Гродненскія епархіяльныя ведомості”, № 42, ад 19-га кастрычніка 1908 года памяцілі наступную кароценъскую інфармацыю, якую варта, мяркую, прыгадаць у арыгінале.

„28 сенцября сего 1908 года в селе Нововоля, Беластоцкаго ўезда при многочисленном стечении окрестнаго православнаго населения, Его

Гэтую драўляную, незвычайна прыгожую царкоўку пабудавалі жыхары Новай Волі „Богу на славу і ў карысць народу“ ў 1908 годзе. Найболыш тут праславіўся святар Ян Кшамінскі.

Преосвященством, Преосвященнейшим Владимиром, Епіскопом Беластокским, освящен вновь сооруженный храм...”

Два разы ў год у гэтай царкве наладжваюцца ў Новай Волі асабліва ўрачыстыя прыхадскія святкаванні. Найперш 7 ліпеня — у гонар Іаана Хрысціцеля, у імя якога 80 гадоў таму назад была яна высвяченчана ўладыкам Уладзімірам, і другі раз — 21 лістапада — у гонар святога Архістраціга Міхаіла, імя якога насіла папярэдняя царква.

Знаходзілася яна на цяперашнім панадворку за прыхадскім домам, у якім зараз жыве айцец Валеры Антасюк са сваёй сям'ёй. Напамінае аб гэтым крыху ўжо занядбаны, але вельмі ж дарагі, чорны крыж з надпісам:

„В память храма Св. Архістр. Міхаила. Поставлен Василием К. Максімюком, 1960 г.“

Калі ўзяць пад увагу тое, што чаўплюся ў гэтым месцы летам і восенню 1846 года, дык сапраўды яно святое і гістарычнае не толькі для адных жыхароў Новай Волі. Тадышні святар Мікалай Базыліеўскі, яшчэ цалкам маладзенькі слуга Божы, які ў Новай Волі пачаў служыць ад 1-га кастрычніка 1840 года, відаць, таксама спачуваў сваім абяздоленым прыхажанам, бо зараз пасля ўціхамірання мужыцкага бунту, з пачаткам 1847 года, перавялі яго на горшую парафію ў вёсцы Шчыты, што аж каля Орлі, дзе ён праслужыў аж да 1860 года.

Няма патрэбы і магчымасці, каб год за годам прасачыць гісторыю Новаволяўскага царкоўнага прыходу. Неабходна, аднак, прыгадаць дзеянасць тутэйшага настаяцеля Яна Кшэмінскага. У Новую Волю накіравалі яго 1-га лістапада 1959 года.

— Вось гэта дык быў гаспадар! — кажа ў захапленні старэнкі і барадаты Павел Максімюк, якога ў Новай Волі

ўсе добразычліва называюць псаломшчыкам. Гэта таму, што цэлы свой свабодны ад гаспадарскай працы час праводзіць ён у царкве, хаця да царквы яму далекавата, жыве на самым канцы вёскі, з боку Геранімова. Заставу яго я за пілаваннем дроў. Высокі, плячысты, крыху ўжо прыгорблены, з багатай, пасівелай барадою, якая закрываля яму амаль цэлья грудзі, стаяў над „казламі“ з абломкам шырокай пілы.

— Вось ужо, дзякую Богу, 85-тую вясну сустракаю я на гэтым свеце, — ён пагладзіў пальцамі сваю патрыяршую

Павел Максімюк пражыў ўжо на гэтым свеце 85 гадоў і апрача працы і царквы не ведаў болей вартасных каштоўнасцей у жыцці. Ен і цяпер яшчэ не үтраецца працы.

бараду. — І сам застаўся, як гэты калок у плоце. Жонка аддала душу Господу Богу яшчэ ў 1964 годзе, абодва сыны сталі на свае гаспадаркі, адзін — у Беластоку, а другі — у тутэйшым ляскніцтве, а я чакаю ўжо свайго часу, калі святы Пятро пакліча...

Павел Максімюк ахвотна расказваў пра сябе і пра іншых аднавяскоўцаў. За ягоным панадворкам, дзе разгліноўваюцца дарогі, стаіць старэнккая каплічка. Гэта ў католікаў завёўся звычай, каб пры дарогах або ў памятных месцах ставіць каплічки са святымі іконамі за школам. Праваслаўныя даюць першынство звычайнім кріжам.

— Гэта не пры маёй памяці. Колькі я жыву ў Новай Волі, дык гэта мураваная каплічка заўсёды тут стаяла, яшчэ ў царскі час, калі летам у 1915 годзе ўцякалі мы ад немцаў. Ніхто ў Новай Волі тады не застаўся.

Ён крыху падумаў, як бы заглядаў сабе ў сэрца, і прадоўжыў:

— Казалі, што гэта граф Дзяконскі, уласнік тутэйшага маёнтку Геранімова, паставіў гэтую каплічку ў гонар польскіх мяцежнікаў.

— ...якія яшчэ ў 1863 годзе паўсталі супраць цару? — паспрабаваў я ўдакладніць аў якіх „мяцежніках“ гаворыць дзядулі Павел.

— Ага, — кіўнуў ён галаўю. — Вунь там, — паказаў

на чорную сцяну лесу, — яны сядзелі, а з двара ім харчы і зброю падвозділі. І тут іх пабілі... Дык гэтую каплічку, казалі, граф Дзяконскі ў памяць тамтэйшых мяцежнікаў...

Я з пашанай гляджу на гэтага пастарэлага, ужо 85-гадовага чалавека і чамусьці прыпомніліся мне малюнкі барацьбых святых з царкоўных іконаў. І Павел Максімюк ня мала наглядзеўся на іх за доўгія гады сваёй добраахвотніцкай царкоўнай службы.

— Лепшага святара ад айца Іаана ў Новай Волі не было ніколі, — неяк прыцішаным голасам, як бы канспіратыўна, сказаў мне новаволяўскі „псаломшчык“. — Ён сад вялізны развёў, парэчкі засадзіў, трускалкі вырошчваць людзей навучыў... Проста прыклад людзям даваў, як жыць, як працаваць. Збожжа цэльмітонамі дзяржаве здаваў, свіней гадаваў. Не было такой справы ў вёсцы, якая рашала ся б без удзелу гэтага святара. Нават сельскагаспадарчы гуртк пры яго дапамозе быў заснаваны...

Дзядуля крыху памаўчаў ды яшчэ дакінуў:

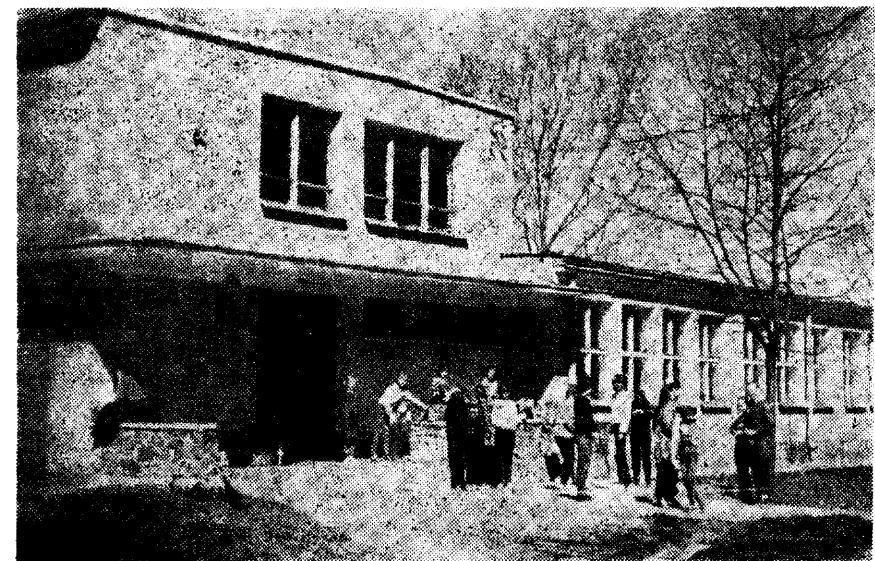
— І не дзеля ўласнай нажывы так стараўся айцец Іаан. Для сябе ён мала патрабаваў. Быў сам, без сям'і. Матушка, мабыць, памерла пры родах. Я гэтага добра не ведаю. Але вядома, што „у папа — адна жонка“...

Цяпер ён недзе аж у Каша-ліне...

Цяпер (ад 1928 года) у Новаволяўскім прыходзе служыць Богу і народу айцец Валерый Антасюк. Царква патрабуе рамонту і святар пачаў ужо па-гаспадарску на-капляць неабходныя матэрыялы і абсталяванне.

ШКОЛА

Яна заўсёды знаходзілася па суседску з царквою. Найперш была прыходская, прыцаркоўная. Недзе да 1963 года памяшчалася ў вялікім драўняным будынку, які стаяў на гэтым месцы, дзе пасля пабудавалі вясковую краму. Калі па краіне шумеў га-мулкоўскі лозунг: „Тысячу школ на тысячагодзе Польшчы!“, дык і ў Новай Волі згодна на яго адгукнуліся. Быў гэта адзін сярод шматлікіх грамадскіх пачынаў жыхароў гэтай вёскі. Мая сяброўка па працы, Яўгенія Палашкая, якая ў 1964 годзе закончыла сямігодку ў Новай Волі, кажа, што пачынала яна вучыцца яшчэ ў старой школе, а канчала ўжо ў новай, мураванай. Зараз гэтая школа абслугоўвае цэлае наваколле. У Новую Волю дзеци даяздаюць з вёсак: Сушча, Бенядзюга, Аднога, Сахаркі, Круглы Лясок, Мацейкава Гара, Калясное, Кухмы. Разам каля сотні вучняў у восьмі класах. Найбольш, вядома, з Новай Волі, хаця і ў гэтай

У школе ў Новай Волі вучыцца зараз каля сотні дзяцей. Служыць яна таксама і многім суседнім вёскам. Была пабудавана грамадскім пачынкам у пачатку 60-цідзесятых гадоў.

найвялікшай вёсцы з года ў год памяншаецца колькасць дзяцей у школьнім узросце.

Ад 1984 года дырэктарам падставовой школы ў Новай Волі з'яўляецца **Марыя Асташэўская**. У навучальнym годзе 1987/88 тут зноў, пасля даўжэйшага перапынку дзеці (ахвотныя) пачалі вывучаць беларускую мову. Гэты прадмет вядзе **Мікалай Ціванюк**. Бось і добра! Но ў Новай Волі ды ў цэльм гэтым наваколлі беларусы з'яўляюцца карэннымі жыхарамі. І мясцовая гаворка ў іх вельмі

ж блізкая да літаратурнай беларускай мовы. Што ж тады, калі не школа, дапаможа зразумець дзецям, што яны беларусы і павінны ведаць сваю родную, бацькоўскую мову?

У 1987 годзе ў тутэйшай школе быў праведзены грунтавы рамонт. Урэшце зліквідавана тут вуглевыя печкі, а школа аbagраваецца з цэнтральнай кацельні. Стала чысцей і выгадней. Шмат аб гэтым паклапаціўся вядомы ў вёсцы грамадскі дзеяч, значыць...

СОЛТЫС.

Солтысам у Новай Волі ўжо звыш 20 гадоў з'яўляецца Барыс Нядзведзь. Ен жа і сакратар тутэйшай партыйнай арганізацыі. Жыве ў прасторнай мураванцы, адной з першых, якія паявіліся ў Новай Волі. Яго жонка, Раіса, кажа, што пасяліліся яны ў гэтым доме яшчэ ў 1964 годзе, незадоўга пасля іхняга шлюбу. Маладым хацелася жыць самастойна. Цяпер Барыс Нядзведзь гаспадарыць на 15-ці гектарах. Гаспадарыць выдатна, па сучаснаму, асабліва спецыялізуецца ў жывёлагадоўлі.

— Кожны дзень здаем мы нейкіх 100 літраў малака, — кажа Раіса Нядзведзь. Машоць зараз восем дойных кароў, пяць букатаў, значыць бычкоў, прызначаных на мясо. Гаспадарка поўнасцю механізаваная. Нават кароў даіць Раіса Нядзведзь не вымушана ўручную. Выручае яе механічная дайлка.

— Ну, калі адключаць святло, дык давядзенца і рукамі, — кажа гаспадыня. У яе на кухні бачу вадаправодныя краны і радыятары для цэнтральнага абагравання ды газавую плітку з вялікім газавым балонам, які стаіць побач.

— Вось гэта дык выгодная штука! — захапляеца гаспадыня. — Асабліва летам, калі няма часу вазіцца з дравамі ці вугалем, а трэба ху-

ченька нарыхтаваць штосьці, каб падсілкавацца. Шкада толькі, што труднавата зараз з паставай газу ў гэтых балонах.

— Дык вы тут жывеце проста як у горадзе, — нібы жартам асмеліўся я заўажыць.

— А чым жа мы горшыя за гарадскіх?! — усур'ёз адказала мне сялянка. — Каб з вёскі маладыя людзі не ўцякалі, дык у вёсцы павінна быць лепш і выгадней.

І твар у яе чамусьці пасмутнеў. Я мог толькі дадумашца, што яе так хвалюе. У Раісы і Барыса Нядзведзяў двое дзяцей: сын і дачка. Сын ужо пасля вайсковай службы, а дачка канчае школу. Ен шафёр механік, яна спецыяліст па радыялогіі. Няма надзеі на тое, каб катарае з іх захацела застацца на бацькаўскай гаспадарцы, хаця — яна поўнасцю механізаваная, хаця вялікі „Фіят“ у гаражы і каляровы тэлевізар у хаце, і ўласная гідрафорня, і цэнтральнае абаграванне...

Што ж, гэта зараз найбольш надакучлівая хвароба не толькі адной Новай Волі. Маладыя людзі не хочуць зямлі і не бачаць магчымасці, каб будаваць сваю будучыню на земляробстве. Хаця, калі прыгледзенца бліжэй, дык і ў Новай Волі можна знайсці адзінкавыя прыклады маладых энтузіястаў земляробчай прафесіі. Вось...

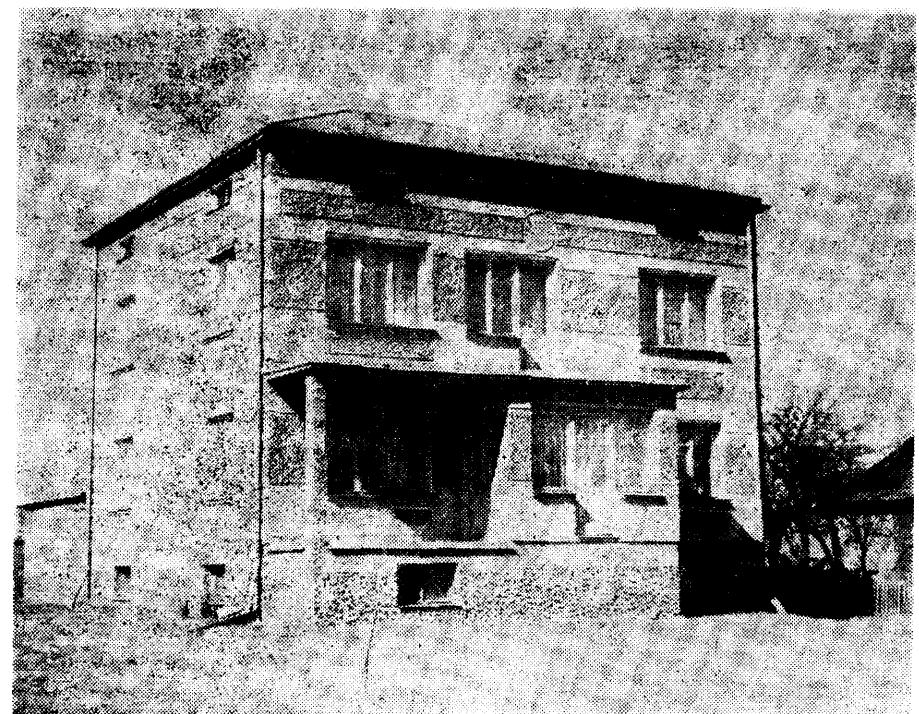
мінеральнымі ўгнаеннямі і грузіў іх на трактарны прычэп. Спяшаўся.

— Запазнілася нам вясна ў гэтым годзе, — гаварыў, не спыняючы работы. — Давядзенца падганяць: сеяць і бульбу садзіць...

А бульбы яму трэба шмат. У яго вялікая гадоўля свіней.

— Кожны год прадаю я дзяржаве нейкіх 100 штук адкормленых свіней, — з гордасцю адзначае Аляксандар Філіпчук. — Ды ўсе яны ідуць у мяне першым класам.

Гэта ў яго асноўная крэніца

У гэтым доме жыве Аляксандар Філіпчук — адзін з лепшых гаспадароў у Міхалоўскай гміне.

прыбытку. Жывёлагадоўля і 20 гектараў зямлі. Толькі нельга забываць, што зямлю трэба заараць, абсеяць, сабраць і ўраджай прадаць, а гэтыя свінкі кожны дзень, буднішні і святочны, накарміць, напаіць і абчысціць.

— Калі вы будавалі гэтую вілу? — пацікавіўся я.

— Гэта нейкіх 6 гадоў таму назад, — адказаў Аляксандр Філіпчук. І тут у гутарку ўключылася старэйшая жанчына, цётка Надзяя.

— Пачаў яшчэ быў мой пакойны муж, Сцяпан, — сказала яна, цяжка ўздыхнуўшы.

— Пачаў, але не дачакаўся, каб пажыць у выгодах... Сэрца падвяло. Меў ледзь 54 гады...

І ўсім нам раптам стала нейк сумна на душы. Я ўцяміў, што гэты чалавек адышоў з гэтага свету якраз у майм цяперашнім узросце. У грудзях зноў адазваўся тупы боль. І толькі бестурботныя воклікі дзетвары, гуляючай на панадворку, наглядна даказвалі, што жыццё кіруеца ўласнымі, толькі яму вядомымі правіламі і ніколі не спыняеца.

— Ну, што яшчэ вас цікавіць? — запытаў Аляксандр Філіпчук, выпусціўшы са сваіх моцных рук у кузайдзічыў „навозаў“. — Мне трэба ў поле.

— Скажыце, дзе тут жыве ў Вас Серада? — запытаў я, спадзяючыся адшukaць нейкага нашчадка таго, пра-

слáуленага ў гісторыі, Рыгора Серады.

— А каторы Серада вам патрэбны? — неспадзявана для мяне, запытаў малады гаспадар. — Тут іх аж трох. Іван, Мікалай і Сцяпан. Вунь там, — паказаў ён на канец вёскі, у гэты бок, дзе асфальт зварочвае ў напрамку Ялоўкі. — Усе жывуць па-суседску.

Найстарэйшым сярод сучасных прадстаўнікоў...

РОДУ СЕРАДАЎ...

...якія жывуць у Новай Волі, з'яўляеца Ян Серада. Народзіўся ён у 1924 годзе. У вайну, незадоўга да вызвалення іхнія вёскі, пагналі яго ва Усходнюю Прусію на прымусовыя работы.

— Давялося бяды нахлебніка аж па самае горла, — пераканаўчым жэстам руکі працягвае ён па-падбароддзю.

— Яшчэ паспей акопы рыць для немцаў пад абстрэлам і бязлітасным катаваннем, а пасля давялося і паваяваць з гітлеруцамі...

Я паглядзеў на яго пытальна.

— Калі нас асвабадзілі з гэтай катаргі, — прадоўжыў свой расказ Ян Серада, — дык я, згодна з праўдай, назваў сябе беларусам, а беларусаў і рускіх кіравалі ў армію. Пасля кароткага прывучэння, я пад камандай Констанціна Ракаўскага яшчэ аж за Берлін зайшоў. Дамоў вярнуўся ў 1946 годзе.

І гэтым чынам заваяваў ён сабе праваццвы камбатанга, што дазволіла яму на пяць гадоў раней выйсці на пенсію.

— А што з зямлёю? — пацікавіўся я.

— Аддаў дзяржаве, — кратка адказаў Ян Серада.

— І не шкада вам усяго гэлага? — паказаў я на ягоную хату, прыгожа ашаляваную, і на гаспадарчыя будынкі, салідныя і прасторныя. Гэта на яго высокай клуні гнездзіўся ўжо сёлеташні бусел.

— І так, і не, — з лёгкім уздыхам адказаў гэты здаровы пенсіянер. — Амаль сопрак гадоў я на ўсё гэта працаў, як колішні вол у манежы... З падзелу бацькоўскай гаспадаркі дасталася мне чацвертушка зямлі. Пасля жаніцьбы ў 1949 годзе аддзяліўся, пабудаваў сабе хату і стаў гаспадарыць самастойна. Мала-памалу дайшоў да 17 гектараў. У апошніх гадах вартасць прадуктаў і жывіны, пастаўленых мною дзяржаве, перавысіла мільён злотых. Ад гэтага палічылі мне пенсію ў вышыні 12.300 злотых. І гэта яшчэ з камбатанцкім дадаткам! Іншага выхаду я не баўчыў.

— Наш сын адказаўся ад гаспадаркі, — паясніла яго жонка Валянціна. — Ен абсталяваўся ў Беластоку, у фабрыцы „Ухвыты“. Толькі ніяк яшчэ не можа дабіца ўласнай кватэры. І так блукаеца па чужых кутках...

— Мала хто цяпер хоча ў гною капацца, — прадоўжыў Ян Серада. — Вунь за майм братам, Мікалаем, аж пяць хат стаіць пустых. Сядай, жыві, бяры зямлю, якой усюды паўно... Але зямлі абычым не ашukaеш, яна не майстар. Калі не папаееш, дык і дулю атрымаеш... Для мяне хопіць і гэтай скромненькай пенсіі...

Калі я пакідаў панадворак Яна Серады, якраз бусел на яго клуні падняўся ў поўны рост.

— Даўно яны водзяцца ў вас? — пацікавіўся я.

— Ад самага пачатку, як сталі жыць мы разам, — адказала Валянціна Серада. — Гэта мае буслы, — адзначыла яна з гордасцю. — Яны прыйшлі за мною з бацькоўскай клуні і зрабілі гняздо на нашай. Але не на гэтай вялікай. Тут стаяла спірша старая клуня, пад саламянай страхою.

— Мы яе перабудавалі, — прадоўжыў гаспадар, — пакрылі чарапіцай, я наладзіў спецыяльнае рыштаванне пад гняздо і чакалі, што будзе.

— Вясною вярталіся нашы буслы, — апавядала цётка Валя. — Яны доўга кружыліся над новай клуняй. Я ўжо падумала, што адляцяць, развітаюцца з намі. На шчасце, яны сталі будаваць сабе новае гняздо і з таго часу кожны год да нас вяртаюцца... Нават замежныя турысты іх тут фатаграфавалі.

ДРУГІ СЕРАДА, МІКАЛАЙ,

родны брат Яна, нарадзіўся ў 1929 годзе. Гэта пра яго начальнік Міхалоўскай гміны, Славамір Ёська, гаварыў мне, як пра аднаго з лепішых гаспадароў у Новай Волі. Гаспадаруе ён на 13 гектарах зямлі і спецыялізуецца ў асноўным у гадоўлі свіней. Гэтай справай найбольш займаецца ягоная жонка, Валянціна. Гэта бойкая і вясёлая жанчына.

— Бачыце, як склалася, — смеяцца яна, — два браты і абодва закахаліся ў Валянцінах.

Яна спецыяліст па гадоўлі маладых, але пародзістых

Адзін з роду новаволяўскіх Серадаў, Мікалай Серада — з ліку тых, што яшчэ не пакідаюць зямлі-карміелькі.

свінаматак, якія прызначаюцца да далейшай гадоўлі.

— Якраз учора здавалі мы чарговую партыю нашага жывога тавару, — кажа яна, а зрок яе іскрыцца вясёльымі агеньчыкамі. — Вось дык свята было ў вёсцы! Барыш жа трэба выпіць!

Гэта ў іх на панадворку, у Валянцінах і Мікалая Серадаў, здаецца, найперш павіўся ўласны легкавы аўтамабіль. Спадзяваліся, што заахвоціць гэта сына трymацца бацькавых гектараў. Ён, аднак, пайшоў у суседні „Імшар“, дзе дабываюць торф. І там працуе шафёрам. Абзавёўся ўжо ўласнай сям'ёю і на бацькаву гаспадарку не азіраецца. Мікалай Серада ў адзінчку ганнецца на трактары, рассяўчы хімікаты. Не хапіла яму часу, каб пагутарыць з журналістам. Час жа — гэта грошы, як кажуць англічане. А грошай дабыць з зямлі — справа нялёгкая, патрабуе натугі.

Урэшце накіраваўся я да трэцяй сям'і сучасных новаволяўскіх Серадаў. Яе складаюць Юлія і Сцяпан, сястра і брат. Абое яшчэ цалкам новаволяўскіх Серадаў. Яе складаюць Серады прыходзяцца для іх дзвояроднымі дзядзькамі.

— Так вось склалася ў нашым жыцці, — паясніла Юлія Серада, — што мы з братам засталіся адны ў бацькоўскай хаце.

Яна крыху памаўчала і дававіла:

— Я — пакуль што — незамужняя, ён, — зірнула ў бок брата, — нежанаты, ды адзін Бог ведае, што нас у жыцці чакае...

Юлія закончыла заалагічнае аддзяленне Ольштынскай сельскагаспадарчай акадэміі і працуе зараз дарадчыкам у Ваяводскім цэнтры сельскагаспадарчага прагрэсу (ВОПР). Пад яе апекай застаецца Міхалоўская гміна. Ездіць па вёсках і вучыць сялян навейшым метадам апрацоўкі зямлі...

З выгляду — гэта дробненьккая, чарнявая дзяўчына. Магу толькі дадумоўвацца, як трудна было ёй даходзіць да дыплома вышэйшай навучальнай установы, калі маці заўчасна памерла, а бацька... Не, пра бацьку яны не хацелі гаварыць...

Яе брат, Сцяпан Серада, — выпускнік сельскагаспадарчага тэхнікума ў беластоцкіх Дайлідах. Гэта ён узяў на сябе галоўны ціжар апрацоўкі бацькоўскай гаспадаркі. За ім 26 гадоў жыцця і 20 гектараў зямлі. Праўда, ён свае маладыя руки ўзмоцніў сучаснай сельскагаспадарчай тэхнікай. Я адшукаў яго на полі, за вёскай, калі ганяўся ён на трактары, спранжынуўчы зацвярдзелую пасля зімы шэрную зямлю.

— На адно гаручае, — гаварыў мне пазней, ужо дома, ідзе ў мяне нейкіх 200 тысяч злотых у год.

— Ці не за цяжка вам аднаму? — пацікавіўся я.

— Пэўна, што цяжка, — адказаў малады, дыпламаваны гаспадар. — Але гэта мая прафесія і я люблю сваю працу. Тут я сам пан і камандзір. Толькі Бог і прырода нада мною. Каб толькі яшчэ дзяржаўная палітыка спрыяла маладым гаспадарам ды ўвогуле гаспадарам-аднаасобнікам.

— Аб якой „палітыцы“ вы гаворыце? — рашыў я ўдакладніць.

— Можна было б гаварыць аб цэнах і аб падатках, — адказаў ён. — Гаручае, вугаль, машыны, электраенергія — сколькі падаражэлі?! Непараўнальная больш чымсці ўсё тое, што прадае дзяржаве селянін. Адных толькі пастаянных аплат за 1987 год на капілася ў мяне на нейкіх 150 тысяч злотых. Але я прывіду вам цалкам іншы прыклад. За рабочага або працоўніка нейкай установы страхоўку аплачувае прадпрыемства або гэтая ж установа. Гаспадар ававязаны плаціць сам. І вось у маі 1987 года здарылася ў мяне няшчасце. Працууючы пры машынах, перабіў сабе я ногу. Цэлае лета ў гіпсе, ад пяты да... ну, да таго месца, дзе нага канчаецца... А тут сенакос, і жніво, і жывіна ў хляве, якую на „бюлецень“ не пашлеш. Хаця і ракам, ды трэба лезці да работы, бо наяць няма каго, хіба за пяць

тысяч у дзень і паўлітроўку да абеду... Неік працоўкся, прамучыўся я гэтае лета. Дайшло да разлікаў са страхавачнай установай. Згодна з правам, гаспадару належыцца ў нейкіх выпадках рэкампенсата і хварабовае. Дык налічылі мне за цэлую маю хваробу аж 30 тысяч злотых! Проста быццам на смех. Вось гэта і называецца заахвочванне маладых людзей да апрацоўкі зямлі! Яўны здзек, а не заахвочванне.

— Ну, і перспектывы сямейнага жыцця — якія яны тут? — уключылася ягоная сястра.

— А калі і запросім да сябе нейкага сябра ці сяброўку, дык „кума“ з „кумою“ зараз па цэлай вёсцы разніясць, што ў Серадаў, маўляў, чаўплюся нявед што... — дакінуў брат і заявіў, што яму трэба ісці на гумно і ўпраўляцца, бо ніхто за яго гэтага не зробіць. Давялося развітацца. Я толькі папрасіў у іх, каб яны пазнаёміліся з лёсам іх аднайменніка — Рыгора Серады.

— Не, пра такога мы не чулі, — адказала мне Юлія Серада. — У нашай хаце доўгі час вісей партрэт нейкага рускага, яшчэ царскага, але ён называўся Георгій Серада. Гаварылі, што ў першую сусветную вайну папаў ён у нямецкі палон і там, мабыць, загінуў ад тыфу. Пра гэтага Сераду дык я чула, а пра тамтога...

Гэта ж амаль 150 гадоў мінula... А нашы продкі мемуараў не вялі. Ды наўрад ці ўвогуле ўмелі пісаць і чытаць...

Кожны час мае свае цяжкасці і свае радасці. Хаця цяперашня Серады зусім апраўдана наракаюць на не завідны свой лёс, на цяжкасці іхняга штодзённага жыцця, дык несумненна, калі б здарыўся цуд і Рыгор Серада апынуўся сярод іх, сучасных Серадаў, дык здалося б яму, што ён пры жыцці занадраваў у рай нябесны. І зразумеў бы тады, што недарма цярпеў ён здзекі і недарма царскія салдаты паролі яго штампаламі.

І з гэтым перакананнем пакінуў я Новую Волю. Яшчэ толькі на нейкі час спыніўся...

У ГМІНЕ.

Цікавіла мяне афіцыйная статыстыка гэтай бунтарскай вёскі. Начальнік Міхалоўскай гміны, Славамір Ёська, па-сяброўску дазволіў заглянуць мне ў дакументы, з якіх выпікала, што ў чэрвені 1987 года (чэрвеньскі перапіс) у Новай Волі лічылася амаль 1000 гектараў зямельных угоддзяў, з чаго на пачатку 1988 года аж 225 гектараў прыналежыла ўжо дзяржаўнаму фонду зямлі. Інакш кажучы, звыш 23% новаволяўскай зямлі перайшло ўжо з рук гаспадароў у дзяржаўны фонд і зараз хлебаробствам у гэтай вёсцы займаецца ледзь 86 сялян, хаця ў Но-

вой Волі знаходзіцца 150 нумараваных асобных дамоў, у якіх пражывае пастаянна 396 чалавек.

Сяляне гэтых ў 1987 годзе гадавалі 700 штук свіней, 830 штук рагатай жывёлы, 192 авечкі і 72 кані, значыць, 14 сялян гаспадарыць ужо без жывой ціагі.

Машыны: 39 трактараў, 3 самападпіраючыя прычэпы, 54 растрасалка-зграбалкі, 13 бульбакапалак, 12 млынкоў для вотруб'я (сърутуюнкі), 86 парнікаў для бульбы, 28 электрадаілак, 7 халадзільнікаў на малако і аж 102 электрарухавікі. Апрача ўсіго гэтага зарэстравана ў Новай Волі ўжо 5 грузавікоў. Легкавых аўтамабіляў я не палічуў, бо ў гмінай статыстыцы яны не значацца. Ведаю толькі, што аўтамабілі ў жыхароў Новай Волі не з'яўляюцца ўжо рэдкасцю.

Солтыс Барыс Нядзведзь гаварыў мне, што найважнейшымі патрэбамі, якія неабходна як мага хутчэй вырашыць у Новай Волі, з'яўляюцца тэлефанізацыя вёскі і перакладка цэнтральнага водаправода. Цяпер можна даўяніцца толькі ў школу. Але школа не заўсёды даступная для ўсіх жыхароў вёскі. І таму новаволяўскія сяляне больш палавіны свайго вясковага фонду (750 тысяч злотых) прызначылі на пракладку тэлефоннага кабеля, які спалучаў бы іх вёску з Міхаловам. 700 тысяч злотых

прызначылі яны на рамонт дарог і на іншыя мясцовыя пачыны, якія выконвалі супольнымі сіламі. Солтыс Барыс Нядзведзь грамадскі пачын сваіх аднавяскоўцаў, здзейснены толькі ў 1987 годзе, ацэнівае на два мільёны злотых. Калі лічыць, што ў Новай Волі ўсяго ледзь 86 дзейсных гаспадароў, дык на кожнага з іх выпадае сярэдне больш як 23 тысячи злотых. Гэта многа. Ды няма ў Новай Волі ані аднаго аб'екта грамадскага прызначэння, у якім не ўласабляліся б супольныя намаганні жыхароў вёскі. Гэта і царква, і школа, і крама, і злеўня малака, і вясковы клуб, спалучаны з супрацьпажарніцкім гаражком.

Арганізацыяй гэтых пачынаў у першую чаргу заўсёды займалася партыйная арганізацыя. У красавіку 1988 года прапанавала яна ад свайго імя трох новаволяўскіх жыхароў у кандыдаты на выбары ў рады нарадовія. Гэта Язэп Сікора — беспартыйны, Мікалай Івановіч і Ян Паўлючук — члены ПАРП. Бо ж здаўна так ужо заявялося ў Новай Волі, што яе жыхары самі намагаліся рашаць усе свае справы і проблемы ўласнага лёсу. Толькі іх бунтарскі дух, быццам бы, крыху ўціхамірыўся. Ды супраць каго і чаго бунтавацца, калі цяпер усё залежыць ад іх са-міх??!

Фота аўтара

АННА ІГНАЦЮК**НАДМАГЛЬНЫЯ НАПІСЫ І ЭПІТАФІІ НА МОГІЛКАХ У ПАРАФІЯХ ПЛЁСКІ І КЛЕЙНІКІ.**

Пачаткі засялення Беласточчыны лічацца ад X—XI стагоддзяў. Вялікая колькасць курганоў і слядоў даўніга асадніцтва на поўдзень ад ракі Нараў даводзіць, што было тут раннесярэдневяко-вае населеніцтва, звязанае з Руссю, тэрыторыю якога вызначаюць даўнія гарады: Мельнік, Драгічын, Сураж, Бранск і Бельск.¹

Абшар гэтых быў нанова за-селены ў XIV—XVI стагоддзях. Ад поўдня (з-над Буга) і з усходу (з ваколіц Ваўка-выска) наплыўвала русінскае населеніцтва і літоўскае, а ад захаду — мазавецкае.

Абшар сёняшняга беластоцкага ваяводства быў абшарам сутыкнення розных уплыўвашых і культур. Змешва-ліся і асіміляваліся тут розныя нацыі і веравызнанні. Пасяляліся тут палякі, беларусы, украінцы, літоўцы, яў-реі, а нават татары. Наибольшая колькасць людзей была і ёсць праваслаўнага і каталіцкага веравызнання.

У ваколіцах Беластока, Гайнаўкі, Бельска Падляш-

скага і Сямяціч жыве калі дзвюх трэціх усяго права-слаўнага насельніцтва Польшчы. Да сувязяў, якія спалучаюць гэтае насельніцтва, належаць: свядомасць многавяковай традыцыі права-слаўнай царквы на гэтых землях і моцнае пачуцце раўна-праўнага ўдзелу католікаў і праваслаўных у працэсе культурнага развіцця гэтай часткі краіны.

Цяпер на Беласточчыне знаходзіцца 81 прыходаў і калі 100 цэрквеў.² Я абмяжуюся да харктарыстыкі толькі дзвюх парафій: Плескаўскай і Клейніцкай.

Вёска Плескі ляжыць па-тара кіламетра на поўдзень ад ракі Нараў, на пятнацатым кіламетры з Бельска Падляшскага ў Беласток.

Беларускае слова „плёс“, ад якога вёска ўзяла сваю наз-ву, абазначае затоку, калена ракі; чыстае, незарослае, з ціхай, стаячай водой возера, утворанае праз пашырэнне карыта ракі.³ Сёняшняя вёска Плескі налічвае калі 1000 жыхароў і 195 дамоў.

Прэабражэнская царква ў вёсцы Плескі была пабудавана праўдападобна ў XVII стагоддзі Прэабражэнскім палком рускай арміі ў час швед-скай вайны.⁴ Прататып сёняшняй царквы быў пабудаваны каля вуліцы, але пасля жыхары вёскі перанеслі царкву крыху на поўнач, на могілкі, дзе стаіць яна да сёння.

Да 1943 года Спаса-Прэабражэнская царква і вёска Плескі была прыпісана да Рыбалаўскай парафіі. Загадам Гродзенскай Кансісторыі з 13 снежня 1943 года ір 1834 вёску Плескі з царквой пераняслі ў Райскую парафію, дзе ў 1942 годзе былі разбураны ўсе святыні. Так было да 1945 года. У гэтым годзе распараджэннем кіруючага справамі Беластоцкай Епархіі была зацверджана новая, самастойная парафія ў Плесках, у састаў якой увайшлі вёскі: Плескі, Кнаразы і Дэніскі.

Першыя звесткі аб „зямлі Кленікавічаў“ і „кленіцкіх палах“ паходзяць з 1540 года. Вёску Клейнікі ўпершыню ўспамінаецца ў запісах з агліяду горада Нараў у 1545 годзе.⁵

Тэрыторыя сёняшніх Клейнікаў знаходзілася калісьці ў пушчы. Легенда гаворыць, што ў XIII стагоддзі затрымалася тут група манахаў, уцякаючых перад татарамі пасля спусташэння Кіева і Пячэрскага манастыра пад Кіевам. На невялічкім

узгорку, які знаходзіўся недалёка сёняшній царквы, манахі пабудавалі сабе келлі. Ад слова „келлі“ паўстала назва мясцовасці „Келейнікі“, якая з часам перамянілася на Клейнікі.

У XVIII стагоддзі Клейніцкая парафія, тады ўніяцкая, складалася з вёсак: Клейнікі, Трэшчоткі, Лешчаны, Гукавічы, Рудцы, Казанскі, Другія Кожанкі, Ступнікі, Козлікі, Грачыно, Ляшкі, Радочно, Яново, Радкі, Камень, Максімаўшчына, Вялікая Уснаршчына, Новіны і Ковэла. У 1839 годзе ўніяты вярнуліся на праваслаўную веру: царква ў Клейніках зноў стала праваслаўнай.

У жніўні 1915 года, у час першай сусветнай вайны, праваслаўнае населеніцтва было эвакуіравана ў глыбіню Расіі. У вёсцы Клейнікі засталіся дзве сям'і. На сваю бацькаўшчыну жыхары вярнуліся пасля Каstryчніцкай рэвалюцыі.

У нованараджанай Рэчы-Паспалітай Польскай, краіне „аднага народа і адной веры“, рэлігійнае жыццё праваслаўнага населеніцтва праходзіла ў змененых умовах. У 1920—1922 гадах парафіяльныя будынкі занялі свецкія ўлады.

Другая сусветная вайна прынясла вялікія матэрыяльныя і асабовыя патраты ў парафії.

Пасля вайны ў 1959 годзе Клейніцкая парафія налічва-

ла 3161 чалавек, жывучых у 638 дамах, у вёсках: Клейніцкі, Сапава, Ляшчыны, Гукаўчы, Кожына, Ступнікі, Козлікі, Гародчына, Ляхі, Янова, Градочна, Малая Тыневічы, Істок, Радзькі.

Клейніцкія могілкі ляжаць паўкіламетра за вёскай, па дарозе з Клейнікаў у Гародчына. Яны заметныя здалёк як суцэльная вялікая група кустоў і дрэў, якія растуць на тэрыторыі каля 2500 квадратных метраў.

Плёскаўскія могілкі ляжаць таксама за вёскай, па дарозе з Плёскай у Кнаразы. На могілках у Плёсках лес расце толькі з паўднёвой стороны, а на Клейніцкіх — магілы ляжаць сярод густых лістовых дрэў і кустоў бэзу, каліны і шыпшыны.

А чым жа ёсьць могілкі? З'яўляюцца яны акрэсленай у прасторы сукупнасцю магіл-знакаў, з якіх кожны мае сваё адзінкавае, індывідуальнае і непаўторнае „значэнне“. Iх „сума“ ўтварае значэнне цэласці, самантыку могілак. Самантычная функцыя іх датычыць пераважна пераказвання ведаў аб памёршых, аб нашых адносінах да проблемы смерці і толькі ў далейшым плане гаворыць аб спосабе захавання памёршых у нашай памяці.

Першапланавай задачай могілак не з'яўляецца інфармаванне аб адносінах жывых да проблемы смерці, але іх выгляд — вымоўнае пасведчан-

не гэтага. Калі аднак смерць, як чужая з'ява, незразумелая чалавеку, была ўзятая ў рамкі канвенцыянальных захаванняў, тады могілкі страцілі здольнасць інфармавання аб поўным змесце жыцця, застаючыся перад усім пасведчаннем „культуры смерці“.

Рысай, адрозніваючай ад сябе розныя тыпы могілак, з'яўляеца іх залежнасць ад канцепцыяў розных рэлігій. Адсюль важнасць сімвалікі крыжа, які з'яўляеца сімвалам веры і напамінае памёршаму час уваскрасення. У славянскіх звычаях крыж, пастаўлены над зямным курганком, з'яўляеца ў розных веравызнаннях сімвалам гробу, магілы, а стэла, закончаная трыма пламенямі — сімвалам атэізму памёршага. Сімволіка агню з'яўляеца ў гэтым выпадку свабоднай ад рэлігійнай афарбоўкі. Запаленыя на могілках лямпачкі і свечкі сімвалізуюць памяць аб памёршых, а не толькі малітву за іх душу.

Характэрнай рысай большасці вясковых могілак з'яўляеца тое, што напамінаюць яны даўнююю канцепцыю могілак-паркаў. Зайважаюцца тут астаткі магічнага мыслення, паводле якога душа памёршага ў час пахавання яго цела ўваходзіць у дрэвы, якія растуць побач, ці ў кусты і кветкі, пасаджаныя на магіле. На Беласточчыне да гэтай пары захавалася традыцыя, якая, пад пагрозай

вялікіх непрыемнасцей, а нават смерці для сябе і сям'і, забараняе прыносіць што-небудзь з могілак дадому. Маральная забарона карчавання кустоў і вырэзвання дрэў прычынілася да таго, што большасць вясковых могілак не напамінае каменнай пустыні, з завяльмі кветкамі, як некаторыя навейшыя гарадскія могілкі.

На стэлах помнікаў знаходзіцца чорная табліца, у рагу якой памяшчаецца нагробная фатографія памёршага, імя і прозвішча нябожчыка (часта, асабліва на могілках у Клейніках, імя па бацьку) і дзве даты (нараджэння і смерці), у якіх заключаецца цэлае чалавече жыццё. Унізе памяшчаюцца слова „Мир праху твоему“, а часам толькі першыя літары гэтых слоў м.п.т. (асабліва на старэйшых помніках), харектэрная выключна для праваслаўных могілак на Беласточчыне. Словы „покуй его душы“ і „вечны му покуй“ спатыкаюцца і на каталіцкіх могілках, але зноў толькі ў паўночна-Усходній Польшчы.

Адноўкавыя стэлы помнікаў і стэрэатыпныя ўпрыгожанні іх не толькі раўняюць усіх памёршых, але і ўніфікуюць. Паяўленне на могілках вершаваных надпісаў адыгрывае асаблівую ролю. Вершаваныя эпітафіі ўзбагачаюць вартасць магілы, індывідуалізуюць яе і выражаютъ эмоцыі, якія выклікае ў кож-

ным чалавеку смерць блізкай яму асобы. Могілкі і нагробныя вершы з'яўляюцца ціхай прыстанню для сучаснай пачуццёвасці. У гэтым месцы, як гаворыць Анна Каменская, можна прымяняць яшчэ, без страху, каб не быць смешным, стыдлівыя слова, такія як: шчасце, туга, жаль, слёзы.

Энцыклапедыя Літаратуры і Мастваў Беларусі выясняе, што надпіс — гэта лірычны верш, які ў форме надпісу на партрэце, статуі, кнізе, камені і г.д. афарыстычна выяўляе нейкую думку, адносіны аўтара да пэўнай асобы ці падзеі. Польскія даведнікі: „Слоўнік польскай мовы“ і „Слоўнік літаратурных тэрмінаў“ выясняюць, што: inskrypcja jest to stary napis wygarty na twardej materiale (marmur, kamień, brąz itp.) zwykle na nagrobkach, tablicach pamiątkowych, monetach i t.p. Паводле гэтых даведнікаў эпітафія гэта: „krótki napis nagrobkowy, najczęściej wierszowany, a także utwór sławiący zmarłego utrzymany w stylu takiego napisu“.

Тэкст нагробных эпітафіяў найчасцей бывае падыктаваны каменячосу фундатарамі надмагільнага помніка. Вельмі часта працаўнікі каменячосных майстэрняў вядуць сышткі, ў якіх запісваюць эпітафіі. Сышткі гэтая з'яўляюцца зборнікамі тэкстаў, у якіх можна знайсці верш,

адпаведны на кожную нагоду: прысвечаны памяці бацькоў, дзядоў, дзяцей, жонак, мужоў, настаўнікаў, грамадскіх дзеячоў і г.д.

У найбліжэйшай ад Клейнікай і Плёскайскай парофіяў каменячоснай майстэрні ў Бельску Падляшскім я не сустрэлася з фактам, пацвярджающим вышэй сказанае, каб працаунікі гэтых майстэрняў вялі падобныя спыткі.' Гаварылі яны, што людзі найчасцей прыходзяць з гатовымі вершамі і рэдка просяць, каб дапамагчы ім у выбары эпітафіяў. Найбольш папулярныя эпітафіі каменячосы знаюць на памяць і няма патрэбы іх запісваць.

Найстарэйшы надпіс, які я знайшла на могілках паходзіць з 1946 года і гаворыць, што гэты помнік паставлены бацькамі:

*„В память дорогому сыну
Петру Михайловичу
Калиновскому
погибши иза любви
на 20 г. жизни 1946 г.“*

Сапраўдны, вялікі марш вершаваных эпітафіяў на могілкі, асабліва на могілкі паўднёва-ўсходняй Беласточчыны, датуецца ад апошніх дваццаті гадоў у такой колькасці, што можна гаворыць аб модзе. Найбольш эпітафіяў на могілках у Плёсках і Клейніках змяшчаецца ў гадах 1955—1985. Я знайшла 45

нагробных эпітафіяў: у Плёсках 18 і 27 у Клейніках.

Сярод вершаваных эпітафіяў найчасцей паўтараюцца эпітафіі, у якіх выступае зворот да дрэў на могілках.

*„Вы берёзы не шумите
Мого сына не будите
Мой сын крепко спіт
Он безвременно погиб“
(Пётр Прокопюк
ж.л. 25
ум. 14.VII.1975 г.)*

*„Вы деревья не шумите
Моей мамы не будите
Она спит крепким сном
Под божественным крестом“
(Екатерина Ляшевская
ж.л. 33
ум. 18.XI.1964 г.)*

Сімвал смерці-сна мае ў пэўным сэнсе прафілактычную, лячнічную ролю: пазваліе не гаварыць аб смерці яўна, але ў паэтычны способ надае ён з'яве смерці шырэйшы семантычны аб'ём, не толькі біялагічна-фізіялагічны. Канцепцыя смерці-сна як быццам проціўпастаўляеца сімвалу смерці-адыхода. Смерць як сон у думках людзей дае яшчэ надзею на спатканне, не разлучае на заўсёды з памёршым, а толькі на акрэслены жыццё час. Смерць як адыход з зямнога жыцця гаворыць аб незнаёмай краіне, куды памёршы накіраваўся і цэлая бяда ў тым, што нельга яе канкрэтна акрэсліць. Сімволіка „ады-

хода“ служыць найчасцей для выражэння жалю і болю, якога нікто і нішто не паменшыць; жалю, які пабольшвае яшчэ як быццам бы добраахвотнасць памёршага, ці пасіўная згода на такі лёс:

*Всё ушло далеко
счастье радость и то что
жило
так хотела судьба
одни остались
тяжелые воспоминания.
(Николай Иванович Иванюк
ж.л. 19
погиб траг. 13.X.1976)*

*Не прощался, не ридал
Но ушел — так Бог мне дал
Я уснул — не знал часа
Не сказал прощай семья
Меня грешного простите
Мою душу помяните
(Владимир Касцянюк
ж.л. 15
погиб траг. смертью
15.VII.1985 г.)*

*Были мечты и грозы
Остались боль и слёзы
(Иоанн Базылюк
р. 12.V.1899
ум. 13.III.1977)*

У гэтых вершах слова: боль, слёзы, успамін з'яўляюцца адзінай, своеасаблівой памяткай, якую аставіў па сабе памёршы. Можа быць, што несвядома хаваеца пад імі парафраза прымаўкі Фёдара Дастаёўскага, які гаварыў, што чалавек не можа

аставіць па сабе нічога лепшага, чым добрых успамін.

На могілках у Клейніках я спаткала класічны, прыгожы надпіс на магіле Кацярыны Аўласюк:

*„Прохожий ты идёшь
но ляжешь так как я
так сядь же отдохни
на камушке у меня
и вспомни о судьбе
я дома ты в гостях
подумай о себе.“*

Прыпамінаеца тут эпітафія, знайдзеная ў Грэцкі на магіле Марка Вітэльлюша Тэодора: „Гэй, ты, што ідзе сюдою, падыдзі бліжэй. Адпачні хвілінку. Апусці галаву. Не хочаш. І так трэба будзе сюды вярнуцца“.⁸

Гэтыя слова дзеляць сотні гадоў і тысячи кіламетраў. Аднак тэма, думка і матыў пратрываюць сябе, каб зрэалізавацца неспадзявана яшчэ раз і ў такай прыгожай постасці.

Матыў вечнага дома, які знаходзіць памёршы на „тым свеце“, і проціпастаўленне яму нашага жыцця, як кароткага гасцінання на зямлі, з'яўляеца вельмі частым матывам у надмагільных эпітафіях паўднёва-ўсходняй Беласточчыны:

*Приходите дети посетить
наш прак, мы уже дома
вы ещё в гостях
(Максім Иванюк
ж. л. 88
ум. 20.II.1978)*

Елена Иванюк
ж. л. 60
ум. 16.VII. 1954 г.)

Станъ прохожий
Не гордись
Богу помолись
Я дома а ты
гостишъ

(Иоан Леонюк
ж.л. 76
ум. 7. III.1957)

Дзякуючы звароту да прахожага, тэкст эпітафіі мае філасофічнае значэнне: падарожнікам можа быць кожны і да кожнага сфармуліраваная тут праўда адносіцца.

Апрача звароту да прахожых і просьбы памаліцца за душу памёршага, у гэтай групе эпітафіяў знаходзяцца надпісы — просьбы памёршага не плакаць вельмі па ім, таму, што ён ужо дайшоў да вызначанай жыццём мэты, якою ёсьць дом. Ён дома, а жывым астаўся яшчэ доўгі шлях да канца:

Эх семья моя родная
Не купай меня в слезах
Я на веки уже дома
А вы всё ещё в гостях
(Василий Карчевский
ж.л. 43
погиб траг. 3.VI.1973 г.)

Боль і смутак па страже близкага чалавека крыху асадлажвае перакананне людзей, што можна будзе яшчэ сустрэцца на „тым свеце”, калі ўсе будуць ісці „до Бога на

ответ“. У царкоўнай песні, якую спяваюць часам пры пахаванні, памёршы, развітвячыся з гэтым светам, гаворыць да астаўшыхся суродзі чаў:

„Останьтесь вы здесь
счастливые
Я встречусь с вами в день
суда“.

Матыў спаткання на „тым свеце“ пррабівецца і ў эпітафіях, у якіх гучыць вера ў існаванне на свеце сілы, якая зможа давясці да спаткання блізкіх людзей:

„Над свежо выритой могилой
Стоим с поникшей головой
И твёрдо верим мы в ту
силу
Что нас опять сведёт
с собой“
(Николай Игнатюк
ж. л. 39
ум. 10.XI.1971 г.)

Спи любима мамо
Непребудным сном
Ты к нам не вернёшся
Мы к тебе придём
(Нина Антыпюк
ж.л. 53
ум. 15.I.1983 г.)

У эпітафіях, замешчаных на могілках дзяцей, заўсёды знаходзіцца парашунане дзіцяці да анёлка. У свядомасці людзей смерць дзіцяці зраўноўваецца з божым „прызванием“ анёлаў у неба. Боль па страже дзіцяці памяняшае крыху вера, што яно цяпер

шчаслівае сярод анёлаў у Бога на небе:

Ангел незабвенный
улетел от нас
и горестью томимых
оставил вечно нас
(Евгения Федорук
жила три месяца)

Шумно шумят берёзы
Спи спокойно ангел божий
Покинувши в печали семью
Оставил вечную память свою
(Фома Нестерук
р. 18.VII.1984
ум. 6.XI.1984 г.)

На могілках у Плёсках і Клейніках знайшла я пяць эпітафіяў я выразнымі рэлігійнымі матывамі. Гэтыя эпітафіі, аўтарамі якіх з'яўляюцца радня памёршага або ён сам, а адресатам — Бог, носяць знамёны фразеалогіі, характэрны для малітвы:

„Ибо вы умерли
И жизнь ваша скрыта
Со Христом в Боге“
(Мария Пригорницкая
р. 6.VIII.1930
ум. 26.IV.1974)

У такога тыпу эпітафіях знаходзіцца просьбы да Бога, які калісьці дзяліў чалавечы лёс, каб быў ласкавы для памёршага і зразумеў чалавечыя недахопы.

„Не оставь ея Господи
Поспеши на помощь ей
Господи Боже
Спасителю наш“

(Мария Евгениевна Костючук
ж. л. 60
ум. 18.X.1969 г.)

Помяни мя Господи
Егда пришедши
во царствие твоем
(Иоан Пучко
р. 9.III.1931
ум. 3.III.1981)

Не отверни его от лица
твоего
Господи, и духа твоего
святого
Не отними от него
(Александр Яковлевич
Костючук
ж.л. 56
ум. 26.VIII.1965 г.)

На могілках у Клейніках і знайшла адзін надпіс з матывам „апошняга падарунку“ жывых для памёршага, які вельмі часта выступаў у дзеяніях стагоддзі на многіх польскіх могілках.“

„Последний подарок дорогому отцу
от сына
(Иоан Сакович
р. 24.II.1935
ум. 15.III.1986 г.)

Усе сабраныя мною эпітафіі напісаныя на рускай мове. Тлумачыць гэта можна тым, што гэта праваслаўныя могілкі, а афіцыйнай мовай царквы з'яўляюцца царкоўнаславянская і руская мовы. Усе вершаваныя эпітафіі можна падзяліць на дзве гру-

пы: эпітафії, напісаныя вершам сылябатанічным і эпітафії, напісаныя вершам танічным.

Вершаваныя эпітафії заступаюць на нашых могілках раздумы над пазітыўнымі рысамі памёршага ў прамоах, галашэннях і рэлігійных песнях.¹⁰ Заступаюць яны памяць аб чалавеку, якую перахоўвалі і культивавалі вусныя жанры, тэксты і абраадавыя дзеянні, узмоцененія яшчэ культам продкаў. Плач і галашэнні былі татальным аглядам і цэласным адчуваннем лёсу. Таму эпітафії маюць багаты психалагічны і эмаксынальны змест. У сялянскай культуры з'яўляюцца яны адным з наймногіх спосабаў вобразнай характеристыкі другога чалавека.

Найпрацейшыя надпісы і эпітафії з'яўляюцца найбольш драматычнымі, таму, што значэнне слоў не можа раўнаважыць сітуацыі жыцця. Жаль, боль і памяць па памёршым не могуць змясціцца ў надпісе, але надпіс

толькі сімвалізуе гэты жаль і цесную сувязь жывых з памёршымі.

Бібліографія

1. Z. Sokółowski, Województwo białostockie, W-wa 1972;
2. W. Monkiewicz, Z. Troczewski, S. Kakareko, Województwo białostockie, W-wa 1980.
3. M. Zieliński, Szkice o kościołach obrządków wschodnich w Polsce pół.-wsch., W-wa 1985.
4. M. Kondratiuk, Nazwy miejscowości pół.-wsch. Białostocczyzny, Wrocław 1974.
5. Звесткі атрыманыя ад св. Антона Дзевятоўскага, быўшага настаяцеля парафіі Плещкі.
6. ks. G. Sosna, Klejnoty, w: Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.
7. J. Kolbuszewski, Wiersze z cmentarza, Wrocław 1985.
8. Запісана ад Я. Шульца, Бельск Падляski, вул. Сцягеннага 2 і Ілы Зайнчкоўскага, вуліца Дзяржынскага 44, уладальнікаў каменячосных майстэрняў.
9. J. Potęga, Pochyleni nad kamieniami tablicami, w: Literatura z 1.XI.1979.
10. J. Kolbuszewski, Wiersze z cmentarza, Wrocław 1985.
11. R. Sulima, Od inskrypcji nagrobnej do prozy psychologicznej, w: Regiony, Nr 3/1983 r.

БЕЛАРУСКАЕ ГРАМАДСКА— — КУЛЬТУРНАЕ ТАВАРЫСТВА — СПРАВЫ І ЛЮДЗІ

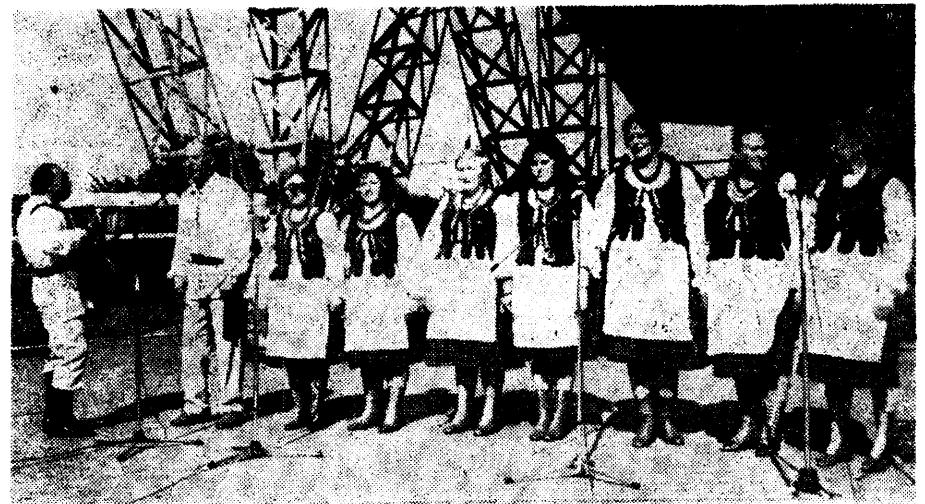
MІХАСЬ ХМЯЛЕЎСКІ

ЛЕТАПІС БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА

Ліпень

Беластоцкі гарадскі аддзел БГКТ у Беластоку з аддзелам БГКТ у Гарадку арганізавалі трэцюю ўжо сваюnoch Купалы ў Барку, ва ўрочышчы, што адзін кіламетр ад Гарадка. Урачыстасць папярэдзілі канцэрты калектываў. Беластоцкі хор даў канцэрт у вёсцы Калодна. На ўрачыстасці Купалля спявалі цэлую noch беластоцкі і гарадоцкі калектывы. Ніна Мушынская

са сваімі жанчынамі падрыхтавала спецыяльны сцэнарый на Купалле. Паявілася Купалінка (Тамара Бурачэўская) уся ў белым, лёгкая істота з беларускай легенды, з зялёнымі галінкамі патараці. Цыганка (Ніна Мушынская) чыніла замовы ад ведзьмаў. Як віхор паяўлялася і пралятала вакол вогнішча на бярозавай мяtle Люба Гаўрылюк — вельмі ўдалая роля і характарызацыя. Лілісія купальскія песні. На гэты раз не

Хор з Гарадка.

Вакальны калякты ў са Старога Ляўкова.

знейшлося многа адважных скакаць праз агонь. Затое вельмі здаровае і поўнае цудаў было шэсце з вянкамі на рэчку Супрасль, прыблізна два кіламетры праз лес і луг. Апусцілі вянкі ў рэчку, але яны не хацелі плысці па лягнівой рэчы. Пасля хлопцы ўскочылі ў адзенні і патіхалі іх. Вярнуўшыся да вогнішча, людзі частаваліся і спявалі.

5 — У амфітэатры ў Беластоку адбыўся фэст, які арганізаў аддзел БГКТ у Беластоку пад старшынствам Валінніцы Ласкевіч. Па краях амфітэатра размясціліся ларкі з цацкамі, памяткамі, салодкай ватай, кніжкамі „Дома кнігі“. Ля аднаго з тых кніжных ларкоў пры-

масціўся Сакрат Яновіч і падлісваў сваю апошнюю кніжку „Беларусь, Беларусь“.

А ў амфітэатры выступіў з дакладам сакратар ГП БГКТ В. Луба, потым больш за тры гадзіны ішоў святочны канцэрт. Удзельнічалі ў ім лаўрэаты конкурсу „Беларуская песня 87“. Выступалі калектывы: Гайнаўскі хор пад мастацкім кіраўніцтвам Дзмітрыя Ціханюка, жаночы калектыв з Гарадка з Юркам Налівайкам, які спявалі разам з кіраўніком Сцяпанам Концам, „Цаглінкі“ з Ляўкова пад кіраўніцтвам Васіля Цялушэнкага і салісты: Уладзімір Юрчук, лаўрэаткі школьнага конкурсу з Дубляжына — Шаратуха і Ваўранюк і

малая салістка з Ляўкова — Марыя Аліфвер.

4 — Гайнаўскі і Нараўчанскі аддзелы БГКТ арганізавалі Купалле ў Грушках над рэчкай Нараўка. Купальскія песні спявалі хор з Гайнаўкі і калектыв „Цаглінкі“ з Ляўкова. З дакладам выступіў старшыня ГП БГКТ д-р Аляксандр Баршчэўскі. Госцем была Вера Шайпак — зямлячка з Аўстраліі.

5 — Калектыв „Цаглінкі“ са Старога Ляўкова даў канцэрт на фэсце кааператыўшчыкаў у Міхалове.

12 — Праўленне аддзела БГКТ у Дуброве Беластоцкай арганізавала сваім актывістам і ўдзельнікам беларускага аматарскага руху краязнаўчую экспурсію да Аўгустова, каб пазнаёміца з хараствам азёр і лясоў гэтай старонкі. Спачатку адбыўся амаль двухгадзінны рэйс штаўцірным суднам па возеры Нецка. Затым экспурсантаў сустрэлі члены гуртка БГКТ у Аўгустове. Яго старшыня Пётро Германюк стаў правадніком группы па наваколлі. А калі ўсе стаміліся і прагаладаліся, тады прысемі на ўскрайне лесу ля возера на супольны абед. Разгарэлася вогнішча, пайшли родныя беларускія песні. Вяртаючыся дамоў, удзельнікі экспурсіі наведалі вёску Есянова, дзе ў час другой сусветнай вайны немцы расстралялі амаль усіх жыхароў за супрацоўніцтва з партызанамі. Экс-

курсанты хвілінай маўчання ўшанавалі памяць загінуўшых.

19 — З нагоды свята Адраджэння Польшчы гмінныя ўлады ў Чыжах супольна з мясцовым аддзелам БГКТ арганізавалі фэст. Пасля даклада старшыні гмінай рады ПРОН Э. Бая распачаўся канцэрт, у якім выступілі: Чыжоўскі фальклорны калектыв пад кіраўніцтвам Галіны Мартынюк, харавы калектыв БГКТ з Беластока з Юркам Налівайкам пад кіраўніцтвам Сцяпана Копы і народная капела з Васількова пад кіраўніцтвам Ю. Твардоўскага.

21 — Напярэдадні Свята Адраджэння быў наладжаны ў Рыбалах урачысты вечар, прысвечаны 44 гадавіне Народнай Польшчы і 90-годдзю нараджэння славнага земляка, маршала і героя Савецкага Саюза Васіля Сакалоўскага, які нарадзіўся і да 18-гадовага ўзросту жыў у суседній вёсцы Козлікі, што ў Заблудаўскай гміне. На гэту вечарыну запрошаны быў журналіст „Нівы“ Віктар Рудчык, які пазнаёміў прысутных з жыццём і баявымі здзяйсненнямі Васіля Сакалоўскага. Загадчыца Дома культуры Ніна Тамашук наладзіла фотавыстаўку аб гэтым палкаводцы Чырвонай арміі. На вечарыне выступілі самадзейнікі з суседній вёскі Паўлы са спектаклем на матаўках аповесці Васіля Быкаў «Кар'ер». Спявалі таксама

„Хлопцы рыболовы“ з Рыбалау.

23 — Вечарынай пры свечках закончыўся працавіты сезон хору Беластоцкага аддзела БГКТ. На апошній рэпетыцыі падведзены былі вынікі гадавой працы, выкананы падзяка найбольш ахвярным харыстам.

Жнівень

1 і 2 — Беларускі харывы калектыў Гайнайскага дома культуры пад кіраўніцтвам Дзмітрыя Ціханюка канцэртаваў у Белападляшскім ваяводстве. У гэтай песеннай экспкурсіі хору ўдзельнічалі:

Хорам з Ляўкова кіруе Васіль Целушэцкі.

старшыня і сакратар ГП БГКТ Аляксандар Баршчэўскі і Васілій Луба, а таксама члены Прэзідыума: Міхась Хмялеўскі і Мікалай Бушка. Канцэрты адбыліся ў вёсках: Забалоцце, Тучна і Ганна. Перад канцэртам старшыня ГП расказваў аб дзеяносці Беларускага таварыства. Канферанс'е Мікалай Бушка сваім маналогамі між песнямі быццам прадаўжаў расказ аб жыцці беларусаў на Беласточчыне. Прысутныя сардэчна рэагавалі на ўсе нумары праграмы. Перад аддэздам з Белападляшчыны ўдзельнікі песеннай экспкурсіі наведалі старожытны Яблачынскі праваслаўны манастыр.

Каляктыў са школы № 1 у Гайнайцы.

Верасень

7 — На пасяджэнні Прэзідыума Гайнайскага гарадскога аддзела БГКТ быў ацэнены ход культурных мерапрыемстваў, арганізаваных у горадзе летам г.г. Разглядаліся таксама арганізацыйныя справы грамадскіх пачынаў пры пабудове Беларускага музея ў Гайнайцы.

8 — Прэзідыум праўлення аддзела ў Орлі аблеркаваў падрыхтоўку да правядзення справаздачна-выбарных сходаў у гуртках.

11 — Інспектар асветы і выхавання ў Гайнайцы арганізаваў нараду дырэктараў пачатковых школ, прысвечаную арганізацыі навучання

беларускай мовы ў школах горада. У нарадзе прынімалі ўдзел: Аляксандар Баршчэўскі — старшыня ГП БГКТ, Стэфан Крэнтоўскі — ст. візітатар Кураторы і асветы і выхавання ў Беластоку.

13 — Бельскія „Васілёчкі“ выступілі ў Белавежы перад удзельнікамі прыгранічнай сустрэчы з групай жыхароў Пружанскага раёна (БССР).

15 — Адбылося пасяджэнне Прэзідыума праўлення аддзела БГКТ у Дуброве Беластоцкай. Разглядаліся пытанні супрацоўніцтва аддзела з гурткамі мастацкай самадзеянасці. Ацэнена таксама выкананне статутовых абавязкаў гурткамі БГКТ.

22 — Пасяджэнне Прэзі-

Конкурс школьнай беларускай песні 1988. Каляктыў з Орлі.

дыума праўлення гарадскога аддзела БГКТ у Беластоку распачалося ушанаваннем хвілінай цішыні Анны Амбражэй, пахаванне якой адбылося 10 верасня на камунальных могілках. Пасля гэтага старшыня аддзела Валянціна Ласкевіч пайфармавала прысутных, як выконваўся план працы ў трэцім квартале бягучага года. Удзельнічалі ў пасяджэнні: намеснік старшыні ГП Кастусь Майсеня, сакратар ГП Віталій Луба і член Прэзідымума Міхась Хмялеўскі. Пайфармавалі яны аб набліжаючымся пленуме ГП і планаванай яго проблематыцы, звязанай у асноўным са справаздачна-

выбарнай кампаніяй у БГКТ, аб спрахах будовы музея і аб патрэбе зборання да яго экспанатаў.

17 — На пасяджэнні Прэзідымума ГП БГКТ разглядалася справа ўядзення будовы Беларускага музея ў ваяводскія інвестицыйныя планы. Прэзідымум запрапанаваў, каб у першы этап будовы музея ўключыць адаптацыю будынка А і ў сырым стане будынка Б і рэалізаваць гэта ў гадах 1987—1989. Пацвердзіў таксама магчымасць забеспячэння 30% коштага ў форме грашовых узнosaў, матэрыялаў, грамадскай працы.

Далей члены Прэзідымума выслушалі інформацію аб

Кастрычнік

падрыхтоўцы да пабудовы беларускага ліцэя ў Гайнаўцы. Вырашана гэтае пытанне дзэталёва прааналізаваць на кастрычніцкім пасяджэнні.

Пасля гэтага члены Прэзідымума разгледзелі справаздачу аб культурна-асветнай дзейнасці таварыства ў мінультым сезоне. Звярнулі ўвагу на выступаючыя цяжкасці і недахопы, рэкамендавалі элімінаванне адмоўных з'яў, якія здаршаюцца пры арганізаванні культурных мерапрыемстваў.

24 — Але́сь Барскі правёў аўтарскія сустрэчы з вучнямі Агульнаадукацыйнага ліцэя імя Б. Тарашкевіча ў Бельскую Падляшскім і ў пачатковай школе ў Пашкоўшчыне.

5 — З дакладам на тэму: „Засяленне і загаспадараванне падляшскіх зямель“ выступіў д-р Уладзімір Юзвюк перад вучнямі і настаўнікамі Агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай навучання ў Гайнаўцы.

10 — На пасяджэнні Прэзідымума ГП разглядаліся пытанні Варшаўскага аддзела БГКТ. У клубе БГКТ, які быў заснаваны ў 1956 годзе, вядзецца пастаянная праца, разлічаная на шырокі круг членаў і сімпатыкаў таварыства. Адбываюцца тут сустрэчы з літаратарамі, вучонымі, чытаюцца лекцыі па гісторыі Беларусі, вядуцца іншыя цікавыя формы пра-

Тэатральны каляктыв са школы ў Пашкоўшчыне.

цы. Як пайфармаваў старшыня Варшаўскага аддзела БГКТ д-р Мікалай Алексюк, цяпер клуб пераведзены ў новае месца, на вуліцу Старасцінскую № 1 „Б“, памешканне Е. Умовы тут многа лепшыя, чым на вуліцы Сенаторскай. Для новага клуба патрэбнае новае абсталяванне, кошт якога складзе каля 2 мільёнаў золотых. На гэта вырашана прадбачыць сродкі ў бюджэце на 1988 год і выступіць да кампетэнтных улад з просьбай іх забеспячэння.

12 — У Варшаве ў Доме культуры „За Жалезнай Брамай“ выступіў з дакладам Сакрат Яновіч. Тэмай выступлення было „Фармаванне нацыянальнай свядомасці беларуса“. Запрасілі яго маладыя людзі, у большасці студэнты Варшаўскага ўніверсітэта, якія ўтварылі ў мінульті годзе дыскусійны клуб „Помост“. Мэта дзейнасці клуба — азnamленне паліакаў з гасторыяй Украіны, Беларусі, Літвы, з культурай усходніх суседзяў Польшчы.

Лістапад

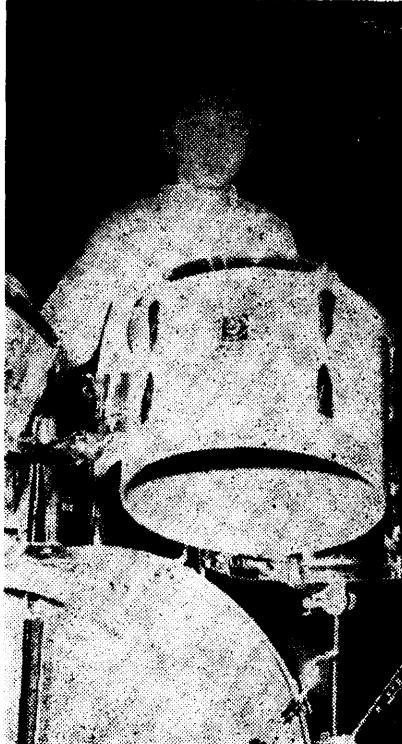
4 — З дакладам на тэму „Засяленне і загаспадараванне Падляшскіх зямель“ выступіў д-р У. Юзвюк для ўдзельнікаў метадычнай канферэнцыі настаўнікаў беларускай мовы ў Гайнаўцы.

6 — У. Юзвюк з гэтай самай тэмай выступіў на такоі

самай канферэнцыі ў Бельску Падляшскім.

8 — У Нараўцы ў школьнай спартыўнай зале адбылася ўрачыстасць з нагоды Кастрычніцкай рэвалюцыі з удзелам прадстаўнікоў гмінных улад і жыхароў Нараўкі. Апрача школьнікаў у мастацкай частцы выступіў харавы калектыв з керамічнага прадпрыемства ў Старым Ляўкове „Цаглінкі“.

22 — Адбыўся VII пленум ГП БГКТ. На пачатку пасяджэння старшыня ГП Аляксандр Баршчэўскі ўручыў

Музыкант Марыюш Мураўко з Паškoўščyny.

Сцяпану Копу ліст-падзяжу і кніжную ўзнагароду з наўгода дваццацігоддзя яго мастацкага кіраўніцтва беларускім харавым калектывам у Гарадку і шматтадовага кіравання хорам гарадскога аддзела БГКТ у Беластоку. Затым старшыня ГП уручыў граматы з нагоды XXX гадавіны БГКТ Уладзіміру Юзвюку, Адзе Чачузе і Галене Тапалаянскай.

Наступнымі пунктам пасяджэння было выступление сакратара ГП Віталія Лубы аб заданнях гурткоў і аддзелу ў справаздачна-выбарчай кампаніі перад XI З'ездам БГКТ.

Далей на павестцы дня была ацэнка тыднёвіка „Ніва“. Уладзіміру Юзвюку даручы-

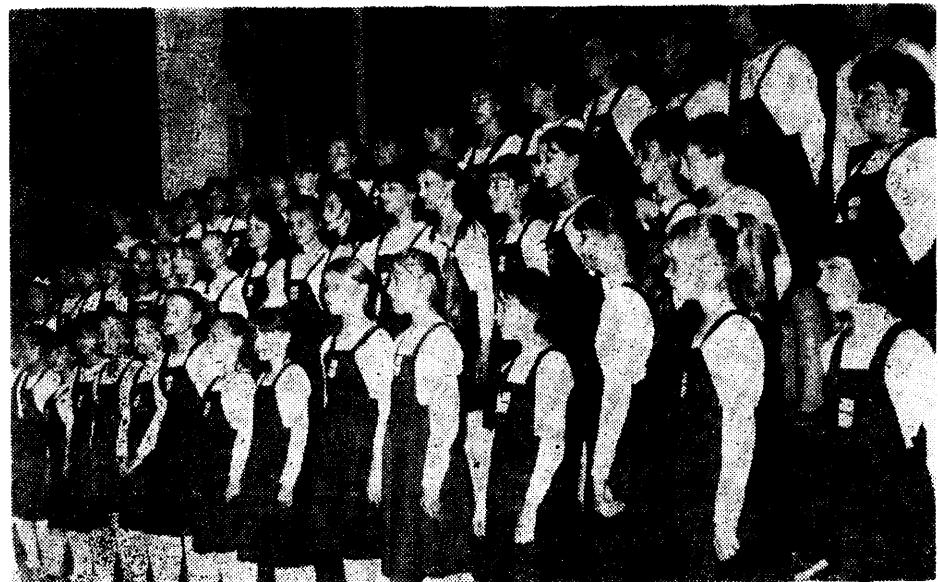
на было правесці аналіз адказаў чытачоў на 12 пытанняў, змешчаных на старонках „Нівы“. Дыскусію аб „Ніве“ падсумаваў Аляксандр Баршчэўскі.

Перадапошнім пунктам павесткі была інфармацыя намесніка старшыні ГП Кастуся Майсені аб ходзе пабудовы Беларускага музея ў Гайнаўцы.

У заключчай частцы ўдзельнікі пленума прынялі „Зварот“ ГП да членаў Таварыства і ўсіх беларусаў у Народнай Польшчы ў справе рэферэндума.

Снежань

2 — Камісія культуры ГП БГКТ абмеркавала правілы і

Хор са школы № 3 у Бельску.

тэрміны конкурсу „Беларуская песня 88“ і агляду тэатральных калектываў.

7 — У клубе БГКТ у Гайнаўцы адбылася сустрэча з Васілем Іванюком, які выступіў з дакладам „Флора і фаўна Белавежскай пушчы“.

8 — Васіль Петручук, аўтар кніжкі „Пожня“, сустрэўся з чытачамі ў Дубляжыне, Рыбалах і Райках — 11.XII., у Паўлах — 13.XII., у Мілейчышах, Вульцы Нурэцкай і Машчонай Панскай — 15.XII., у Орлі і Шчытых — 18.XII.

9 — Адбылося пленарнае пасяджэнне праўлення Гайнаўскага аддзела БГКТ. Асноўныя тэмы пленума: справаздачна-выбарная кампанія ў БГКТ і пабудова Беларускага музея.

12 — У Варшаве ў студэнцкім клубе „Акцэнт“ адбыўся агляд творчасці нацыянальных меншасцей. Быў запрошаны беларускі калектыв „Дубіны“. Найбольш усім спадабаліся песні ў выкананні дзяяўчатаў з Гайнаўскага беларускага ліцэя. Калі паплыла мелодыя песні „Люблю наш край“..., усе ўсталі. „Дубіны II“ мусілі выконваць песні паўторна на біс.

13 — У Гайнаўскім БГКТ сустрэліся старшыні праўлення ў аддзеле і члены ГП з Гайнаўшчыны. Нарада была прысвечана правядзенню справаздачна-выбарнай кампаніі ў БГКТ і пабудове музея.

Студзень

9 — Гарадскі аддзел БГКТ арганізаваў традыцыйны налагодне-карнавальны баль. І іншыя аддзелы, а нават і

15 — Бельскі хор „Васілёчкі“ выступіў з канцэртам перад дэлегацыяй савецкіх жанчын з Гродна.

18 — Намеснік старшыні Кастусь Майсения сустрэўся з фальклорным калектывам з Тыневіч Вялікіх і перадаў яму новы акарадэон.

18 — У ГП БГКТ адбылася нарада суарганізатораў конкурсу „Беларуская песня — 88“. Створаны быў арганізацыйны камітэт конкурсу, які ўзначальвае Валянціна Ласкевіч. Вырашана было на гэтае мерапрыемства запрасіць калектыв і аднаго з кампазітараў з БССР.

20 — У Беластоку адбылася нарада старшынь рэвізійных камісій аддзелаў з удзелам членаў Галоўнай рэвізійнай камісіі. Былі намечаны задачы рэвізійных камісій у справаздачна-выбарнай кампаніі БГКТ.

20 — адбыўся пленум Сакольскага аддзела БГКТ з удзелам сакратара ГП і члена Прэзідыума Віталія Лубы і Міхася Хмялеўскага. З дакладам выступіў намеснік старшыні Сяргей Крыштань. Было гэта апошніяе падсумоўваючае пленум перад справаздачна-выбарнай канферэнцыяй.

Выступае Юлька Карзунович — першакласніца з Чыжой.

гурткі арганізоўвалі такія балі: Сакольскі аддзел — 13.01., Варшаўскі, Бельскі і Гайнаўскі аддзелы — 16.01.

17 — Старшыня грамадскага камітэта пабудовы Музея помнікаў беларускай культуры і рэвалюцыінага

руху ў Гайнаўцы Кастусь Майсения разам з членам гэтага камітэта Янкам Тапалянскім і старшынёй аддзела БГКТ у Чыжах Галінай Мартынюк удзельнічалі ў вясковых сходах у Чыжах і Курашаве. Удзельнікі сходу ў Чыжах вырашылі аддаць на пабудову музея 120 куб. метраў жвіру з вясковой жвіроўні, а курашаўцы выкупілі на 9 тыс. „Цагліны“ на пабудову музея.

21 — Аматарскі тэатр „Парнас“ пад кіраўніцтвам Янкі Морданя выступіў перад вучнямі Аўяднання сельскагаспадарчых школ у Бельску.

22 — Адбыліся канцэрты калектыву „Дубіны“ ў вёсках Клюкавічы і Вулька Нурэцкая (гм. Нурэц-станцыя).

24 — Беларускі хор з Орлі выступіў перад жыхарамі вёскі Шчыты.

24 — Адбылася справаздачна-выбарная канферэнцыя Сакольскага аддзела БГКТ. З дакладам выступіў намеснік старшыні аддзела Сяргей Крыштань. З дасягненнем большую згуртаванасць членаў арганізацыі супольных мерапрыемстваў, а з недахопаў — тое, што не ўдалося стварыць харавога калектыву. Падчас дыскусіі выступілі таксама члены Прэзідыума ГП: Віталі Луба (новы галоўны рэдактар „Нівы“) і Міхася Хмялеўскі. Затым адбыліся выбары. У склад прэзідыума аддзела

ўвайшлі: Сяргей Крышань (старшыня), Аляксандр Тур, Леанарда Абухоўская, Уладзімір Сіткевіч, Ларыса Купрыянюк, Уладзімір Мальчык, Мікалай Сцяпаниук, Юрка Ярашэвіч і Янка Гончар. Рэзвізійную камісію ўзначаліў Юрка Малеша. Конферэнцыя выбрала таксама дэлегатаў на З'езд БГКТ.

24 — У святліцы ў Шчытах выступілі два мастацкія калектывы з Орлі: гурток сцэнічнай творчасці, які вядзе настаўніца Анна Шыманская з камедыяй Юркі Геніюша „Вываражыла“ і вакальны калектыв з гміннага асяродка культуры. Цэласць праграмы вяла настаўніца Таіса Кацэйка.

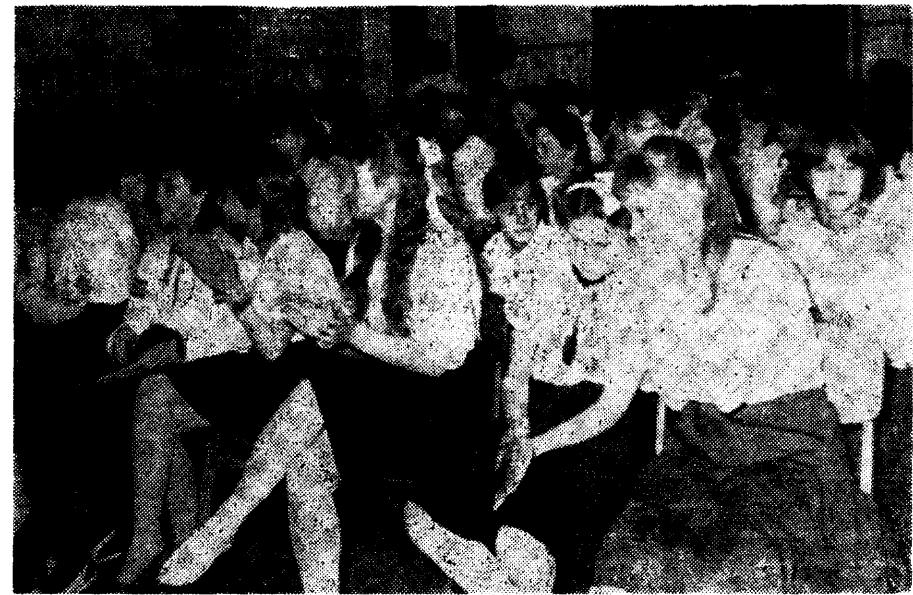
25 — На пленарным пасядженні Грамадскага камітету пабудовы беларускага музея

былі падведзены вынікі яго працы ў 1987 годзе і намечаны напрамкі дзеяння ў бягучым годзе.

30 — VIII пленум ГП БГКТ на самым пачатку разгледзеў арганізацыйныя справы. У сувязі з тым, што былы галоўны рэдактар „Нівы“ ад 1 снежня стаўся пенсіянерам, а ёд 15 студзеня Віталі Луба, сакратар ГП, узначаліў рэдакцыю „Нівы“, на яго месца выбраны быў Аляксандр Іваноўскі. На пленуме шмат увагі было ўдзелена справам пабудовы музея і патрэбным папраўкам да статута БГКТ. З пісьмовай інфармацыяй аб пабудове Музея выступіў старшыня Галоўнай рэзвізійнай камісіі Уладзімір Юзвюк. Закранутыя былі таксама справы святкавання 30 гадавіны аб'яднання „Белавежа“ і

„Вываражыла“ Юркі Геніюша на сцене. Каляктыў з Орлі.

Гледачы на конкурсе дзіцячай песні — Беласток 1988.

падрыхтоўка да фінальнага агляду „Беларуская песня-88“. Пасля заканчэння пленума выступіў хор з Орлі і інструментальна-вакальны калектыв з Паšкотчыны.

Люты

3 — Адбылася нарада старшынь гурткоў горада Гайнаўка ў справе справаздачна-выбарных сходаў у гуртках БГКТ. Старшыня праўлення аддзела Янка Якімюк звяртаў увагу на добрую арганізацыйную падрыхтоўку і выбар да праўлення найактыўнейшых людзей. І так: 12-га адбыўся справаздачна-выбарны сход у Гайнаўскім

прадпрыемстве лясных машын, 17 — у Прадпрыемстве лясной прадукцыі „Лес“, а 15 — у Дубінах.

7 — У Сухаволі ўпершыню адбыўся раённы агляд савецкай песні супольна з беларускай, у якім выступілі харавыя калектывы з Грабянеў, Хіліманаў-вескі і Хіліманаў-каленіі.

13 — Адбыўся справаздачна-выбарны сход гарадскога гуртка БГКТ у Сямяцічах, да якога належыць 117 чалавек. Многа ўвагі падчас дыскусіі прысвячана было актыўізациі дзейнасці і павялічэння ранга БГКТ у горадзе, збору экспанатаў да Беларускага музея і грашавых дараў на яго пабудову. Гурток выбраў

новыя ўлады і дэлегатаў на справаўдачна-выбарную канферэнцыю аддзела. Старшынёю гуртка зноў быў выбраны Уладзімір Урошчук, сакратаром — Галена Шчыгол.

13 — Прэзідым Дуброўскага аддзела БГКТ разгледзеў арганізацыйныя справы, звязаныя з набліжаючыся справаўдачна-выбарнай канферэнцыяй аддзела.

15 — Адбылося пленарнае пасяджэнне праўлення аддзела БГКТ у Дубіцах Царкоўных. З дакладам выступіў старшыня праўлення Васіль Сегень. Да галоўных заданняў зацічана ўдасканаленне ранейшых форм працы, а таксама разбудову арганізацыі. Удзельнічаў у пленуме і прамаўляў намеснік старшыні ГП Кастусь Майсеня.

17 — Прэзідым Сакольскага праўлення аддзела абмеркаваў бягучыя БГКТ-оўскія справы. Пастаноўлена выступіць у паасобных вёсках з дакладам аб дзеянасці БГКТ.

19 — Адбылася першая лекцыя ў ГП Беларускага народнага ўніверсітэта аб Францішку Скарпине. Арганізатарамі ўніверсітэта з'яўляюцца студэнты.

20 — У клубе селяніна ў Слоі гурткі БГКТ арганізаваў карнавальную вечарыну. Спачатку прысутнымі прачытана была інфармацыя аб статутовай дзеянасці БГКТ, а пазней — некалькі вершаў беларускіх паэтаў. Усе куль-

турна, весела, з песняй і танцамі правялі вечар.

20 — У Сямяціцах адбыўся супольны агляд беларускай песні і раённы адбор са-мадзейнікаў на конкурс са-вецкай песні. У аглядзе беларускай песні прынялі ўдзел: два хоры з Агароднікаў і Мельніка, два дуэты і пяць салістаў.

21 — У памешканні ГП у Беластоку многа членоў і сімпатыкаў БГКТ сабралася на ўрачыстасці, прысвечанай 70 гадавіне Савецкай Арміі. З дакладам выступіў член праўлення аддзела — Кастусь Лукашэвіч. У мастацкай частцы выступіў харавы калектыв з Рыбалаў. Затым адбылася сустэречка актыву БГКТ з харавымі калектывамі з Рыбалаў і Беластока.

26 — На справаўдачна-выбарным сходзе гуртка БГКТ у „Ніве“ ў склад праўлення выбраны быў Міхась Хмялеўскі — старшыня, Марыя Федарук — сакратар, Яўгенія Палоцкая — скарбнік.

27 — Сакратар ГП Аляксандр Іваноўскі і член Прэзідыму Міхась Хмялеўскі правялі размову ў гмінным камітэце ПАРП ў Юхноўцы аб стварэнні спрыяльнага клімату для арганізавання вясковых гурткоў БГКТ там, дзе ёсьць беларусы.

28 — Цікава прайшоў раёны агляд дэкламатарскага конкурсу ў Гайнаўцы, прысвяченага 30 гадавіне літаратурнага аб'яднання „Белаве-

жа“. У пачатковую школу № 2 прыехалі са сваімі вучнямі настаўнікі беларускай мовы з адзінаццаці школ: з Дубін, Барысаўкі, Гайнаўскіх школ № 1, № 2 і № 3, Клейнік, Курашава, Новакорніна, Махнатага, Новаберазова і Арешкава.

Сакавік

4 — Адбылася чарговая лекцыя Беларускага народнага ўніверсітэта на тэму: „Кіеўская Русь“. Лектарам быў Васіль Сакоўскі — настаўнік беларускай мовы Гайнаўскага беларускага ліцэя (арганізатарамі ўніверсітэта з'яўляюцца беларускія студэнты).

5 — Справаўдачна-выбар-

ны сход гарадскога гуртка БГКТ у Беластоку закрануў усе праблемы, з якімі сутыкаецца нашая арганізацыя. Намеснік старшыні праўлення аддзела Кастусь Масальскі паказаў ў дакладзе, чым займаецца ў горадзе Беласток гурткі БГКТ, яго дасягненні і недахопы. У склад новага праўлення былі выбраны: Валянціна Пісанка — старшыня, Тамара Цыунчык — намеснік старшыні, Сцяпан Зенюк — намеснік старшыні, Янка Севасцьянюк — сакратар, Кастусь Лукашэвіч і Ігнат Свентахоўскі — члены. Рэвізійная камісія: Пятро Юшчук (старшыня), Яўген Рашкевіч і Сяргей Ігнацюк.

Тэатральны калектыв са школы № 3 у Бельску.

На канферэнцыю аддзела выбрана 29 дэлегатаў.

6 — На раёны агляд беларускай песні ў Беластоку прыбыло многа людзей з Беластока і наваколля. Між іншым, прыехала 27 жанчын з гуртка вясковых гаспадынь з Рыбалаў. У аглядзе выступілі члены харавых калектываў з Беластока, Гарадка, Агароднікаў (каля Супраслі). Рыбалаў і Брацтва праваслаўнай моладзі з Беластока. З 21 выступленняў журы выбрала на цэнтральны агляд 13 выкананіццаў. Тры гадзіны працягваўся агляд, а калі журы пайшло ацэньваць спевакоў, самадзейнікі ўжо па-за конкурсам канцэртавалі яшчэ 2 гадзіны, бо людзі хацелі гэтага.

6 — Маладзёжны гурток БГКТ у Беластоку, у якім налічваецца 63 асобы, сабраўся на свой справаздачна-выбарны сход. Аб працы за мінулую кадэнцыю інфармавала прысутных Тамара Баран. У новае праўленне гуртка былі выбраны: Тамара Баран — старшыня, Міраслаў Туроўскі — намеснік старшыні, Славамір Трахімюк — сакратар, Барбара Гаўрылюк — скарбнік, Хведар Антанюк, Дар'юш Пракатюк і Андрэй Шыманюк — члены. Рэвізійная камісія: Галіна Шклярук — старшыня, Мікалай Андрушкевіч і Антон Баравік — члены.

6 — У Дубічах Царкоўных адбыўся сход мясцовага гурт-

ка БГКТ, на якім у рады БГКТ было прынята 10 новых членуў.

7 — Чарговае пасяджэнне Прэзідыума ГП БГКТ было прысвечана ацэнцы жоду справаздачна-выбарнай кампаніі ў БГКТ і фіналнаму агляду беларускай песні, а таксама арганізацыйным справам у сувязі з прыездам гасцей з Гродзеншчыны.

12-13 — У Беластоцкай філармоніі праходзіў фінальны агляд конкурсу „Беларуская песня — 88“. На працягу 7 гадзін у першы дзень агляду выступіла 22 калектывы, 7 дуэтаў і трою, 11 салістаў. Назаўтра, у нядзелью 13 сакавіка адбыліся два канцэрты лаўрэатаў. Вечарам 12 сакавіка ансамбль народнай музыкі „Лявоны“ даў канцэрт у Гарадку, а пасля яго спаткаўся на ўрачыстай вечэрэ з прадстаўнікамі гарадоцкіх улад і з харавым калектывам. Канцэрты лаўрэатаў адкрывалі старшыня ГП БГКТ Аляксандр Барычэўскі, а заканчваліся канцэрты выступленнем з прамоваю кампазітара — гостя з Гродна Аляксандра Шыдлоўскага. Пасля канцэртаў, познім вечарам „Лявоны“ у памяткенні ГП БГКТ былі гасцемі актыву і харавога калектыву горада Беластока.

14-15 — Ансамбль „Лявоны“ даў два канцэрты ў Бельску Падляшскім, а назаўтра два канцэрты ў Гайнайцы.

16 — У справаздачна-выбарным сходзе гуртка ў Рэспісках удзельнічалі: намеснік старшыні ГП Янка Зенюк і член грамадскага камітэту будовы Беларускага музея ў Гайнайцы Янка Тапалянскі. Выбранае новае праўленне гуртка складаецца з наступных асоб: Міхась Паўлоўскі — старшыня, Аляксандр Паскрабка — сакратар, Аліна Плева — скарбнік, Марыя Васілюк і Павел Семянюк — члены. Рэвізійная камісія: Васіль Зенюк (старшыня), Рыгор Плева і Таіса Грэгорук — члены. Былі выбраны таксама дэлегаты на справаздачна-выбарную канферэнцыю аддзела БГКТ ў Нарве.

17 — Справаздачна-выбарны сход адбыўся ў Арэшка-

ве. У склад новага праўлення гуртка ў выніку галасавання былі выбраны: Надзяя Андрасюк — старшыня, Ніна Аверчук — сакратар, Анна Бугвін — скарбнік, Ніна Гурын, Таццяна Гурын і Анастасія Герман — члены. Рэвізійную камісію ўзначаліла Марыя Скепка.

19 — Гурток БГК у Новым Карніне на справадкачна-выбарным сходзе прыняў у свае рады 8 новых членуў. Да новага праўлення належаць: Галена Леванюк — старшыня, Ірына Філіпюк — сакратар, Мікалай Германюк — скарбнік, Васіль Чэпель і Міраслаў Філіпюк — члены. Старшыня рэвізійной камісіі — Анатоль Тышко.

19 — Справаздачна-выбар-

„Жучкі“ з Бельска.

ны сход у Трынвежы на старшыню гуртка выбраў Мікалай Габрылеўскага, на сакратара — Галіну Аджэеўскую, на скарbnіка — Славаміра Гацуту, на членаў прайлення — Якуба Пракапюка і Івана Давідзюка і на старшыню рэзвізійнай камісіі — Васіля Сегеня.

20 — У Новым Беразове ў склад новага прайлення гуртка ўвайшлі: Валянціна Бірlyк — старшыня, Валянціна Башун — сакратар, Кацярына Мартынюк — скарbnік, Валянціна Васюк, Лідзя Бэбко і Ніна Швед — члены. Старшынёю рэзвізійнай камісіі была выбрана Марыя Мароз.

21 — Прайленне гуртка БГКТ у рэдакцыі „Ніва“ прыняло план працы да канца бягучага года. Прадбачана 4 інфармацыйныя сходы з беларускай культурнай і гісторычнай тэматыкай.

23 — Адбылося пасяджэнне гарадскога прайлення БГКТ у Беластоку і яго рэзвізійнай камісіі з удзелам новавыбраных прайленняў гурткоў БГКТ, існуючых у горадзе. Абмяркоўваліся матэрыялы і справы, звязаныя са справаўздачна-выбарнай канферэнцыяй аддзела.

26 — Адбылася справаўздачна-выбарная канферэнцыя Сямяціцкага аддзела БГКТ. Справаўздачны даклад зачытаў старшыня прайлення аддзела Мікалай Касцюк. Дэлегаты 17 гурткоў БГКТ, існу-

ючых у гэтым раёне, прывязлі з сабою хвалючыя мясцове беларускае насельніцтва праблемы з надзей супольна абмеркаваць і знайсці спосаб іх вырашэння. І таму дыскусія была вельмі цікавая, кранаючая невыканыстаныя магчымасці арганізацыі. У склад новага Прэзідыума былі выбраны: Мікалай Касцюк — старшыня, Міхась Вішанка — сакратар, Пятро Леванюк — намеснік старшыні, Сяргей Путко, Крыстына Вераміевіч, Мікалай Пракапюк, Уладзімір Ярашук — члены, а ў дэлегаты на XI З'езд БГКТ — С. Путко і У. Ярашук.

26 — Заціхаюць песні 15 асабовага хора. На сцэну ўваходзіць кіраўнік чыжоўскага Загса — Станіслава Янцэвіч і кумы: Галоўны бухгалтар гмінай управы Анна Тыханюк і дырэктар мясцовай школы Сяргей Насковіч. Пачынаюцца „хрэсьбіны“. С. Янцэвіч выступае з урачыстай прамовай і дае песенному калектыву імя „Чыжоўцы“. Хросныя падпісваюцца на спецыяльных дакументах. З віншаваннямі і падарункамі для хору падыходзяць: начальнік гміны Васіль Ноўкі, дырэктар Ваяводскага дома культуры ў Беластоку Казімір Дэркоўскі, дырэктар Гайнаўскага дома культуры Мікалай Бушка і другія. Рэчавую ўзнагароду атрымоўвае таксама кіраўнік калектыву Галіна Мартынюк. Пуб-

ліка дорыць бурнымі аплодысментамі. Затым мастацкая частка. Выступае жаночы хор „Незабудкі“ з Курашава, пасля салісткі і дуэт армейскіх калектываў і на заключэнне ЮРка Налівайка, які з акампаніярам Сцяпанам Копам выканаў некалькі песень.

„Хрысціны“ на гэтым не закончыліся. Гасцей просьці за стол на пачастунак. Прымамоўць „чым хата багата“. Былі тосты і застольныя песні. Урачыстасць закончылася народным гуляннем.

26 — У святыні Гаймаклесу на справаўздачна-выбарнай канферэнцыі гарадскога аддзела БГКТ у Гайнаўцы (аддзел складаецца з 8 гурткоў, у якіх налічваецца 597

членаў у прадпрыемствах і установах) старшыня аддзела Янка Якімюк падсумаваў дзейнасць беларускай арганізацыі. У пленэрнай дыскусіі выступіў таксама старшыня ГП Аляксандр Барычэўскі. „Гайнаўка і Гайнаўчына — духоўны цэнтр і сэрца беларускай субстанцыі, тут найбольш гурткоў БГКТ, мастацкіх беларускіх калектываў, школ, у якіх навучаюць беларускай мове, тут найбольшая заангажаванасць людзей у пабудову Беларускага музея“.

Выбрана новае прайленне з 23 чалавек і 9-асабовы Прэзідый: Янка Якімюк — старшыня, Сяргей Харкевіч — намеснік старшыні, Галена

„Ляноў“ з Кляшчэляй. Настаўніца Яўгенія Макаюк.

Ігнацюк — сакратар, Вера Мацюка — скарбнік, Марыя Цыборан, Мікалай Едасюк, Рыгор Сурэль, Аляксей Харкевіч і Уладзімір Суліма — члены. Рэвізійная камісія: Янка Хіліманюк — старшыня, Марыя Данілецкая і Уладзімір Васілюк — члены. Дэлегаты на XI З'езд БГКТ: Аляксандар Баршчэўскі, Мікалай Бушка, Сяргей Харкевіч, Янка Хіліманюк, Кастусь Майсеня, Васіль Сакоўскі, Мікалай Еўдасюк, Пётр Скепка, Янка Якімюк, Аляксандар Іванюк, Галена Ігнацюк, Рыгор Сурэль і Міхась Байко.

26 — Бельскі клуб БГКТ быў месцам цэнтральнага дэкламатарскага конкурсу, прысвечанага трыццацігоддзю літаратурнага аб'яднання „Белавежа“. Удзел у ім прынялі 24 вучні з сярэдніх школ Бельска і Гайнайкі. Выступілі яны з чытаннем твораў трынаццаці „белавежцаў“ і, як на акрасу, быў прадэкламаваны прыгожы фрагмент-зварот да Беларусі Тадэуша Канвіцкага з яго кнігі „Календараж і клепсыдрап“.

27 — Справаздачна-выбарная канферэнцыя гарадскога аддзела БГКТ у Беластоку распачалася выступленнем мясцовага хору. Са справаздачна-праграмным дакладам выступіла старшыня аддзела Валянціна Ласкевіч. Падчас дыскусіі выступіў старшыня ГП БГКТ Аляксандар Бар-

шчэўскі адносна ніzkай нацыянальнай свядомасці беларусаў. „Чым вышэй паднімаецца беларус па драбіне авансу і кар'еры, тым далей адыходзіць ад сваёй нацыянальнасці, сароміцца яе. Ды яшчэ часта ў нас бывае так, чым чалавек матэрыйльна багацейшы, тым духоўна бяднейшы і цалкавіта забывае аб сваіх карэннях“. У праўленне аддзела ўвайшлі 22 асобы. У презідымум праўлення былі выбраны: Валянціна Ласкевіч — старшыня, Тамара Цыунчык і Кастусь Масальскі — намеснікі старшыні, Марыя Леанчук — сакратар, Люба Гаўрылюк — скарбнік, Уладзімір Куршэль, Марыя Ганчарук, Людміла Бушка і Тамара Баран — члены. Дэлегатамі на XI З'езд сталіся: Валянціна Ласкевіч, Янка Зенюк, Люба Гаўрылюк, Сцяпан Копа, Тамара Баран, Віктар Рудчык, Уладзімір Юзвюк, Лявон Харытанюк і Людміла Бушка.

Красавік

6 — Адбыўся справаздачна-выбарны сход членоў гуртка БГКТ у Гданску. Старшыня гуртка Анна Іванюк працытала справаздачу аб дзеянасці гуртка ў гадах 1984—88. У выніку выбараў у склад праўлення гуртка ўвайшлі: Мікалай Куптэль — старшыня, Анна Іванюк — намеснік старшыні, Галена Глагоўская — сакратар, Анна

Гаданчук — скарбнік, Ірэнэуш Laўрашук, Надзея Аўласюк і Янка Дудзіч — члены. Дэлегаты на З'езд БГКТ: Міхась Куптэль і Анна Іванюк. На заканчэнне сходу выступіў з канцэртам калектыву „Жаваранкі“.

14 — Па ініцыятыве таварыства сувязі з палікамі за граніцай „Палёнія“ ў Варшаве адбылася сустрэча дэлегатаў Савецкага таварыства „Родина“ з Масквы з прадстаўнікамі таварыстваў нацыянальных меншасцей у Польшчы. Ад імя БГКТ упажненая Презідымум ГП: Мікалай Аляксенюк і Хведар Галёнка, абодва члены ГП.

16 — На справаздачна-выбарнай канферэнцыі Арлянскага аддзела БГКТ у дакладзе старшыні гаварылася між іншым, што існуючыя 12 гурткоў БГКТ аб'ядноўваюць 262 члены. У школах арлянскай гміны ўсе дзецы вучацца беларускай мове і эта яны рыхтуюць школьнія ўрачыстасці з беларускім рэпертуарам. У дыскусіі выступіў, між іншым, член Презідымума ГП Міхась Хмялеўскі. Анатоль Мартыновіч, які вёў канферэнцыю, дапоўніў сваім інфармацыямі выступленні дэлегатаў і падсумаваў творчы плён дыскусіі. Дэлегаты выбраў 15-асабовае праўленне і 8-асабовы Презідымум у складзе: Янка Добаш — старшыня, Анна Шыманская — намеснік старшыні, Яўгенія Тхарэўская — са-

кратар, Ілья Агіевіч — скарбнік, Аляксандар Шыманскі, Анатоль Мартыновіч і Аляксандар Марціновіч — члены. Рэвізійную камісію ўзначаліла Яўгенія Хмялеўская. Выбранныя дэлегаты на З'езд гэта — Янка Добаш, Анатоль Мартыновіч, Міраслаў Хаманскі, Анна Шыманская і Уладзімір Залейскі.

Канферэнцыя закончылася выступленнем школьнага вакальна-інструментальнага калектыва з Пашкотшчыны і харавога калектыва з Орлі.

17 — Справаздачна-выбарная канферэнцыя Бельскага аддзела БГКТ закранула ўсе праблемы беларусасці і дасягненні ў гэтых пытаннях. Вядомым ёсць, што Бельск з'яўляеца важным цэнтрам беларусасці на Беласточчыне. Тут існуе Беларускі ліцэй імя Браніслава Тарашкевіча, які залічаеца да аднаго з лепшых у краіне па ўзроўню навучання. Па суседску з ліцэем восьмікласная пачатковая школа № 3, у якой амаль 900 дзяцей навучаецца беларускай мове. У гэтых школах квітнє беларуская мастацкая самадзейнасць. Бельскі „Васілёчкі“ — заслужаны калектыв, які ўжо амаль чвэрць стагоддзя расслаўляе беларускую песню. У Бельску існуе беларускі аматарскі тэатральны калектыв „Парнас“, які мае на сваім рахунку значныя дасягненні. Аб гэтым, між іншым, гаварыў у сваім спра-

У дзельнікі конкурсу беларускай песні для школьнікаў з Райска.

ваздачным выступленні старшыня аддзела Васіль Ляшчынскі. „Наш аддзел стаўся канструктарам плана культурнага развіцця горада і бельскай гміны“.

Канструктыўная была дыскусія дэлегатаў. Прамаўляў таксама намеснік старшыні ГП Янка Зенюк.

Дэлегаты выбралі новае праўленне ў ліку 21 чалавек і рэвізійную камісію, якая складаецца з 3 чалавек. Новавыбранае праўленне выбрала Прэзідыум у складзе:

Васіль Ляшчынскі — старшыня, Тамара Русачык — намеснік старшыні, Анна Бжазоўская — сакратар, Анна Дэмнянук — скарбнік, Янка Мордань, Аляксей Карпюк і Сяргей Лукашук — члены. Рэвізійная камісія выбрала

старшыню Паўла Лемеша. Дэлегаты на XI З'езд БГКТ: Васіль Ляшчынскі, Аляксей Карпюк, Сяргей Лукашук, Вера Рышчук, Тамара Русачык, Раман Ефімюк, Ірэна Таранта, Вячаслаў Рышчук, Альжбета Бэзюк, Дар'юш Фіёнік, Янка Мордань, Валянцін Семянюк, Янка Рошчанка, Павел Лемеш, Уладзімір Гліва, Яраслаў Іванюк і Юрка Манаховіч.

19 — Пасяджэнне гарадскога праўлення аддзела БГКТ у Беластоку прысвечана было вылучэнню кандыдатаў на радных гарадской народовай рады ў Беластоку.

24 — У вёсцы Дабрынавады з удзелам намесніка старшыні ГП Кастуся Майсені і члена Прэзідыума ГП Анатоля Мартыновіча адбыўся спра-

ваздачна-выбарны сход гуртка БГКТ. У склад новага праўлення ўвайшлі: Міхась Зіневіч — старшыня, Паўліна Саўчук — сакратар, Анна Сахарчук — скарбнік, Васіль Якубоўскі, Мікалай Карпюк і Марыя Смык — члены. Старшынёю рэвізійнай камісіі выбрана Варвару Ліпінскую. Пасля заканчэння сходу выступіў школьні вакальна-інструментальны калектыв з Пашкоўшчыны.

У той самы дзень гэты калектыв і вышэй названыя члены Прэзідыума ГП былі ў вёсцы Сухавольцы, таксама ў кляшчэўскай гміне на справаздачна-выбарным сходзе гуртка БГКТ. Там, у выніку выбараў, у праўленне ўвайшлі: Сяргей Галёнка — старшыня, Васіль Сахарчук — сакратар, Іван Зялінка — скарбнік, Васіль Шклярук і Рыгор Рэпка — члены.

24 — Справаздачны даклад старшыні Дуброўскага аддзела БГКТ Аркадзя Суліма падсумаваў дзейнасць аддзела за мінающую кадэнцыю. Дыскусія папоўніла даклад і памагла накрэсліць далейшыя планы дзейнасці. У ёй выступіў сакратар ГП Аляксандр Іваноўскі. Новавыбранае праўление аддзела налічвае 15 асоб. У склад 5-асабовага Прэзідыума ўвайшлі: Аркадзь Суліма — старшыня, Аляксандр Канстанчук — намеснік старшыні, Уладзімір Парфен — сакратар, Янка Ляўко і Аляксандр Ма-

дзэлеўскі — члены. Трохасабовую рэвізійную камісію ўзначаліў Аляксандр Барабоўскі. Дэлегаты на З'езд БГКТ: Аляксандр Мадзэлеўскі, Марыя Марчык, Аркадзь Суліма і Янка Ляўко.

Май

2 — Адбылося пасяджэнне Прэзідыума праўлення гарадскога аддзела БГКТ у Беластоку. Быў разгледжаны і прыняты план працы да канца бягучага года.

6 — Справаздачна-выбарная канферэнцыя ў Чыхах найбольш увагі прысвяціла разбудове арганізацыі, павелічэнню аўтарытэту і значэння аддзела БГКТ у Чыжоўскай гміне. Дэлегаты канферэнцыі выбраў 16-асабовавае праўленне, а яно — склад Прэзідыума ў асобах: Галіна Мартынюк — старшыня, Ірэна Раманюк — намеснік старшыні, Марыя Саёўская — сакратар, Раіса Давідзюк — скарбнік, Рыгор Мацкевіч і Валянціна Іванюк — члены. Старшынёю трохасабовай рэвізійнай камісіі з'яўляецца Анна Вільчэўская. Дэлегаты на З'езд БГКТ — Галіна Мартынюк і Ірэна Раманюк.

15 — Беластоцкі харавы калектыв БГКТ выступіў з канцэртамі ў Трасцянцы, Рэпісках і Навасадах.

21 — Адбылося пасяджэнне Прэзідыума ГП БГКТ. Абмеркавана была інфармацыя аб выкананні фінансавага плана за 4 месяцы б. г., а

таксама інфармацыі аб ходзе будовы Беларускага музея ў Гайнаўцы. Далейшым пунктам павесткі дня былі: арганізацыя музычнага курсу для дзяцей па прапанове гарадскога аддзела ў Беластоку і арганізацыйныя пытанні міжнароднай канферэнцыі з нагоды XXX гадавіны літаратурнага аўяднання „Белавежа“.

22 — На ваяводскіх урачыстасцях з нагоды сялянскага свята ў Гайнаўцы ў мастацкай частцы выступіў харавы калектыв БГКТ „Васілёчкі“ з Бельска Падляшскага.

22 — 200 удзельнікаў з 16 школ чатырох раёнаў Бела-

сточчыны — так выглядала статыстыка Цэнтральнага агляду „Беларуская песня — 88“ для школьнікаў.

22 — У філармоніі ў Беластоку выступіў музычна-вакальны беларускі калектыв „Дубіны“ з трymа канцэртамі, але і так усім не хапіла білетаў.

27-29 — У Бельскім Доме настаўніка праходзіў З'езд настаўнікаў беларускай мовы. Прынімалі ў ім удзел таксама інспектары асветы і выхавання, дырэктары школ, у якіх навучаецца беларуская мова і група дзяячоў Галоўнага праўлення БГКТ. Гасцьмі З'езда былі: інспектар Аддзела навукі асветы і

„Беларусачкі“ з Дашоў. Настаўніца Валянціна Дуда.

культуры ВК ПАРП мігр Зоф'я Петышыцкая, дырэктар Аддзела дасканалення настаўнікаў (ОДН) д-р Ежы Ёка, візітатор Кураторы асветы і выхавання мігр Стэфан Крэнтоўскі і кіраўнік Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта д-р габ. Аляксандр Баршчэўскі. Удзельнічалі ў з'ездзе намеснік дэкана філалагічнага факультэта Беларускага Дзяржаўнага універсітэта імя У. Леніна ў Мінску дац. Уладзімір Лазоўскі.

Усе прапановы і заўвагі, вынесеныя ў час з'езда, былі дакладна выкарыстаны ў працы Камісіі прапаноў і рашэнняў. Камісія апрацавала праект пастановы з'езда, дзе ў 27 пунктах заключаны найважнейшыя праблемы, якія патрабуюць неадкладнага вырашэння. Пастанова была прынята да реалізацыі.

Чэрвень

5 — У памешканні ГП БГКТ у Беластоку адбылася ўрачыстая сустрэча ў гонар 30-годдзя літаратурнага аўяднання „Белавежа“. Удзельнічалі ў ёй літаратары-„белавежцы“, журналісты „Нівы“, дзеячы БГКТ і моладзь з беларускіх ліцэяў у Бельску і Гайнаўцы. Сярод гасцей былі: Мікалай Козак — сакратар ВК ПАРП, намеснік старшыні ваяводскай рады нарадоў, праф. Пётр Борань — старшыня Ваяводскай рады ПРОН, Эдвард Беляк — на-

меснік кіраўніка аддзела наўукі, асветы і культуры ВК ПАРП, Марыя Маранда — дырэктор аддзела культуры і мастацтва Ваяводскай управы і гродзенскія літаратары: Аляксей Карпюк, Дзанута Бічэль-Загнетава і Юрка Голуб.

Намеснік старшыні ГП БГКТ Янка Зенюк прывітаў прысутных і склаў юбілярам найлепшыя пажаданні. Затым Мікалай Козак уручыў літаб'яднанню „Белавежа“ калектывную адзнаку „Заслужаны Беласточчыне“, а Марыя Маранда — узнагароду дырэктара аддзела культуры і мастацтва Ваяводскай управы. Адзнакамі „Заслужаны дзеяч культуры ўзнагароджаны Васіль Петручук і Дзмітры Шатыловіч.

Аб беларускім літаратурным руху і літаб'яднанні „Белавежа“, аб пройдзеным ім шляху і сённяшнім дні расказаў Віктар Швед. Прывітанні ад гродзенскіх майстроў слова перадаў Аляксей Карпюк — сакратар аддзела Саюза пісьменнікаў БССР у Гродне.

5 — У Пашкоўшчыне (Арлянская гміна) адбыўся традыцыйны народны фэст, на гэты раз прысвечаны 30-годдзю літаратурнага аўяднання „Белавежа“. Як заўжды, мясцовыя актыўісты і дзеячы БГКТ на славу папрацавалі, каб фест прайшоў выдатна і павучальна.

Сярод гасцей былі выдат-

ныя беларускія пісьменнікі з Гродна: Аляксей Карпюк, Данута Бічэль-Загнетава і Юрка Голуб. Нашых „белавежцаў“ прадстаўляў Віктар Швед.

З дакладам аб 30-гадовым шляху літаратурнага аб'яднання „Белавежа“ ў Польшчы выступіў дырэктар школы ў Пашкоўшчыне Янка Добаш. Аб надзёных справах Арлянскай гміны гаварыў старшыня ГРН у Орлі і вядомы БГКТ-оўскі дзеяч Анатоль Мартыновіч.

Ад імя гасцей з Гродна выступіў Аляксей Карпюк. Паэты: Данута Бічэль-Загнетава і Юрка Голуб прачыталі па некалькі сваіх вершаў, ды абое яны ўсіхвалівана адзначылі, што адчуваюць сябе на гэтым народным спатканні так, быццам зусім не пакідалі сваіх родных дамоў. У мастацкай частцы выступілі „Хлопцы рыбалоўцы“ з Рыбалаў, „Дубіны“ і дзеці са школы ў Пашкоўшчыне.

23-28 — Па запрашэнню ГП БГКТ з нагоды святкавання 30 гадавіны літаратурнага аб'яднання „Белавежа“ на Беласточчыне выступаў ансамбль народнай музыкі „Музыкі“ з Гродна. Выступаў ён 23 чэрвеня ў Бельску, 24 — у Гайнайцы і Белавежы, 25 у Мілейчыцах, 26 у Беластоку і Чорнай Беластокай, 27 — у Гарадку.

24 — Аўтар кнігкі „Пожні“ Васіль Петручук падпіс-

ваў чытачам свой твор падчас мерапрыемстваў з нагоды „Дзён Бельска“.

24 — У Белавежы праходзіла святкаванне Купалля з удзелам загранічных гасцей. Шырока аб гэтым расказаная ў публікацыі календара пад загалоўкам „Купалле“ ў Белавежы“.

24-25 — У Беластоку праходзіла Міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная польска-беларускім літаратурным адносінам з нагоды 30-годдзя беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа“. Присутнічалі вядомыя даследчыкі з Вроцлава, Варшавы, Беластокі, Мінска, Гродна і Нью-Йорка.

27 — У амфітэатры ў Беластоку Свята беларускай культуры было прысвечана 30-годдзю літаратурнага аб'яднання „Белавежа“. З уступным словам выступіў адзін са старэйшых і найбольш папулярных „белавежцаў“, адначасова і старшыня ГП БГКТ Аляксандар Баршчэўскі. У мастацкай частцы выступілі: дзеці — лаўрэаты конкурсу „Беларуская песня 88“ для школьнікаў, „Любашкі“ — танцавальна-вакальні калектыв, у якім співаюць людзі з Кляшчэляў і Дабрынавады, Гайнайцкі хор, Беластоцкі хор, хор з Гарадка і „Васілечкі“ з Бельска. На заканчэнне канцэрта выступіў народны ансамбль беларускай музыкі „Музыкі“ з Гродна.

„Мікітаў лапаць“ у выкананні вучняў з Барысаўкі. Школьны тэатральны конкурс 1988.
Фота Яніны Чэрнякевіч.

УЛАДЗІМІР ЮЗВЮК**БЕЛАРУСКІ МУЗЕЙ**

Беларускі этнографічны музей зноў, як у шасцідзесятых гады, стаеца рэчаіснасцю і выклікае не меншыя эмоцыі сярод актыву БГКТ, асабліва гайнаўлян, на тэрыторыі якіх будзеца. Некалькі год таму назад, мне, як аднаму з арганізатараў першага музея ў Белавежы, давялося падзяліцца на старонках Беларускага календара на 1987 год даволі сумнымі ўспамінамі. Да звольце зараз, ужо як старшыні Рэвізійнай камісіі Грамадскага камітэта пабудовы музея помнікаў беларускай культуры і рэвалюцыйнага руху ў Гайнаўцы¹, падзяліцца заўвагамі аб пабудове ў змененых, умеркавана аптымістычных абставінах.

Камісія на працягу двух апошніх гадоў тройчы праводзіла кантроль фінансавай дзейнасці і тэмпаў самай пабудовы. Можна сцвердзіць, што пятнаццаціасабовы Камітэт пабудовы музея на чале з Кастусём Майсенем дзейнічае энергічна, ашчадна гаспадарыць скромнымі фінансавымі сродкамі і матэрыяламі, умела супрацоўнічае з генеральным выкананцам пабудовы, якім ёсьць Будаўляна-Мантажны аддзел ВЗГС у Гайнаўцы, і з усімі падвыкананцамі, мабілізуе насельніцтва да грамадскіх учынкаў. Здаецца, што і працаўнікі, якія ўдзельнічаюць у пабудове, добра разумеюць свае заданні, працуяць ахвярна, што не часта сустракаецца ў нашай краіне.

Найцяжэйшыя гады бюрократычных уладкованняў, ад паклікання 8.VII. 1984 года Камітэта пабудовы музея да восені 1986 года — пачатку пабудовы аб'екта, ужо пераадолены. Распачаўся новы, больш аптымістычны, але яшчэ больш адказны перыяд. Некалькі спецыялізаваных прадпрыемстваў, актыў БГКТ і падтрымліваючыя пабудову ўстановы Гайнаўкі прыступілі да рамонтна-адаптацыйных прац былога цеха паркетаў мясцовага Древаапрацоўчага камбіната. Распачалі згодна з умоваю з Камітэтам, які не меў фінансавага забеспечэння і далей вядзе будову „на стык” і марыць яе закончыць у абставінах вялікага рызыкі.

¹. У далейшым скарочана будзем называць „Камітэт пабудовы“.

Сродкі, праўда, не плывуць ракою, але капаюць з усіх старонак і не заўсёды пакрываюць бягучыя патрэбы. Зараз найвялікшую перашкоду складае ўжо недахоп грошай.

Як вядома, кошт пабудовы цэлага аб'екта, умоўна падзелена-га на часткі А, Б і Ц, паводле цэн 1985 года, складае 148 мільёнаў злотых, якія, згодна з законадаўствам нашай краіны ў адносінах да „грамадскіх пабудоў“, прадбачваюцца з трох крыніц у роўных частках: з дзяржаўных сродкаў, са сродкаў мясцовых улад і з грамадскіх прац. У першым (1987) годзе пабудовы ўсе стороны, хоць з цяжкасцямі, вывязаліся са сваіх абязядкаў. Як выказаная ў балансе Камітэта пабудова музея, на канец таго ж года дзяржаўныя датациі склалі 14 мільёнаў 890 тысяч злотых, членскія ўзносы і іншыя сведчанні насельніцтва акрэслена на 8 мільёнаў 796 тысяч злотых і іншыя сумы — 253 тысячи злотых. Разам — каля 23мільёнаў 940 тысяч злотых, якія амаль поўнасцю ўжо выдаткованы.

За адзін год быў перарабудаваны паркетны цех, і забяспечаны яго дах; была выканана новая, дастасаваная да патрэб, сталярка, а таксама даведзена цэнтральнае (гарадское) аgravанне. Зімою будуць класціцы тынкі, паркеты, а ў другой палове 1988 года можна будзе пачаць падрыхтоўку тымчасовой экспазіцыі экспанатаў на плошчы некалькіх сотняў квадратных метраў.

Адначасова пачалася пабудова часткі „Б“ музея. Ужо выканана фундаменты, частку скляпеннія і, як прадбачвае праўленне Камітэта, за два гады будзе яна ўведзена ў эксплуатацыю.

У кожным паспяховым грамадскім пачынне эфекты выклікаюць энтузіазм, знаходзяць новых прыхільнікаў. На жаль, наша беларуская насельніцтва не мае традыцый ўносіць вялікія грошовыя сродкі на культурна-асветныя пабудовы. Больш ахвотна выконвае фізічныя працы і сведчыць транспартныя ці іншыя паслугі. Першымі сталымі ахвярадаўцамі былі заснавальнікі Камітэта ў ліку 23 асоб. Яны ўяўлі статутавае паняцце так званага членства звычайнага. У палове 1987 года было ўжо такіх членаў 140, а ў канцы таго ж года — 208. Унеслі яны 354 тысячи злотых. Большасць прытрымліваецца задэкляраванай сумы 1200 злотых у год. Найвышэйшы ўзнос — 100 тыс. злотых унёс старшыня ГП БГКТ д-р габ. Аляксандар Баршчэўскі.

Значную ахвярнасць выказалі таксама: Янка Салавянюк з Гайнаўкі — 22,5 тыс. зл., Міхась Панфілюк з Нараўкі — 14 тыс. зл., Юрка Зюзя з Варшавы — 13 тыс. зл., Хведар Галёнка з Варшавы — 12 тыс. зл., Віталіс Назарук з Нарвы і Аляксандар Юзэфовіч з Гданска па 10 тыс. злотых і многа іншых.

Рэвізійная камісія Камітэта пабудовы музея прывязвае да стальных членскіх аплат вялікае значэнне і таму правяла іх аналіз сярод улад БГКТ. Аказалася, што звычайнімі членамі ёсць

усяго 52% складу ГП і 60% складу Галоўнай рэвізійнай камісіі. Гэта сведчыць аб нашым пустаслоўным патрыятызме нават сярод абіральных улад таварыства.

І наадварот, у другой палове 1987 года членамі звычайнімі сталіся ўсе працаўнікі „Нівы“.

Вельмі цікава склалася тэртытарыяльнае размежаванне гэтага членства. Вядуче месца заняла Гайнаўка — 94 асобы, Беласток — 37, Варшава і ўся краіна — 12, Бельск Падляшскі — 10, Сяміцічы і раён — 7, Саколка і раён — 6; у тышова вясковых гмінах: Орля — 8, Нарва і Нараўка — па 6, Чыжы — 4, Белавежа — 3, Гарадок — 2, і іншыя — па 1.

Якія ж яшчэ невыкарыстаныя магчымасці існуюць сярод беларускага насельніцтва і, хіба, не толькі беларускага?!

Існуе таксама членства ўспамагальнае. Да канца 1987 года аднатаўана каля 1800 адзінквых узносаў у вышыні ад некалькіх дзесяткаў да некалькіх тысяч злотых.

Камітэт пабудовы музея выпусціў мастацка выкананыя цаглінкі на суму 7,5 млн. злотых у наміналах 100, 200, 500 і 1000 злотых. Добраахвотна да распаўсюджвання ўзяло іх 29 асоб на суму каля 4 млн. злотых і ўжо прадало на 501 тыс. злотых. З прыемнасцю трэба адзначыць, што адзін толькі Агульнаадукацыйны ліцэй з беларускай мовай навучання ў Бельску Падляшскім на першай вывядоўцы прадаў сярод бацькоў цаглінкі на 64 тысячи злотых.

З не меншай прыемнасцю падаем да ведама чытачоў, што нашы суайчыннікі на Захадзе ўнеслі 4 664 долары (зараз іх ужо намнога больш), а на Усходзе — першыя 200 рублёў.

Вялізную дапамогу ў перабудове першага музейнага памяшкання аказалі мясцовыя прадпрыемствы, сведчачы розныя паслугі, у тым ліку: Беластоцкія графічныя заклады — 465 тысяч злотых, Тэрэновае прадпрыемства будаўляных паслуг у Гайнаўцы — 430 тысяч злотых, „Място-Праект“ у Беластоку — 100 тысяч злотых; Прадпрыемства цеплавой энергетыкі ў Гайнаўцы — 150 тысяч злотых, а таксама: настаўнікі і вучні Агульнаадукацыйных ліцэяў з беларускай мовай навучання, Завадовай школы ў Гайнаўцы і гайнаўскі актыв БГКТ.

Вельмі прыемна адзначыць, што ў перыяд рэфармавання гаспадаркі і пошукаў ашчаднасці са сваіх скромных сродкаў Грамадская нарадовая рада ў Нарве перадала на пабудому музея 510 тысяч злотых, у Чыжах — 470 тысяч злотых, у Белавежы — 205 тысяч злотых, многія вёскі ўплачвалі ад 5 да 20 і нават 50 тысяч злотых.

Поспехі ў пабудове і звязаныя з тым фінансавыя цяжкасці разбудзілі больш прыхільнія, спачувальныя адносіны адміністрацыйных уладаў. Мейскую нарадовую раду Гайнаўкі пера-

казала на конта музея 3 мільёны 800 тысяч злотых, Ваяводская нарадовая рада ў Беластоку перадала — 5 мільёнаў злотых і Рада Дзяржавы з цэнтральнага фонда ўспамагання грамадскіх пачынаў — 5 мільёнаў злотых.

Пабудовай музея жыве ўсё шырэйшы круг насельніцтва і чым хутчэй будзе відаць яе эфекты, тым яна будзе мець больш сімпатыкаў і ахвяравальнікаў. Зараз ужо можна не сумнівацца ў тым, што адаптацыя паркетнага цэха будзе закончана. Хіба, незалежна ад цяжкасцей, будзе закончана таксама частка „Б“. Супольны кошт частак А і Б складзе каля 89 мільёнаў злотых. Апошняя, найбольш рэпрэзентатыўная частка музеянага будынка, кошт якой акрэслены па цэнах 1985 года на 59 мільёнаў злотых, будзе рэалізавана ў наступнай пяцігодцы.

Пераказаныя будаўнікамі памяшканні трэба будзе паступова напаўняць зместам, экспанатамі. Гэта таксама адказная і цяжкая праца. У зборанні экспанатаў мы ўжо маем вольны, але ў падрыхтоўцы экспазіцыі без замежных мастакоў нам не абыціся. Ужо зараз Галоўнае праўленне БГКТ прадбачвае актыўнаваць грамадскія камісіі, настаўнікаў і музейныя ўстановы Беласточчыны да вышпрацоўкі канцепцыі і энергічнага збору экспанатаў. Дапамогу ў падрыхтоўцы экспазіцыім дэкларуюць ўжо мастакі з БССР.

Нараджаецца ўпэўненасць, што чытач гэтага календара зможа наведаць экспазіцыю.

АЛЯКСАНДР БАРИЧЭУСКІ**МІЖНАРОДНАЯ БЕЛАРУСАЗНАЎЧАЯ КАНФЕРЕНЦЫЯ**

Трыццацігоддзе Беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа“ было галоўнай прычынай сарганізавання ў Беластоку наўковага мерапрыемства, якое ўвойдзе ў гісторыю пад загалоўкам: „Міжнародная наўковая канферэнцыя, прысвечаная польска-беларускім літаратурным адносінам з нагоды 30-годдзя беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа“. Арганізаторамі канферэнцыі былі: Руская філалогія філіяла Варшаўскага універсітэта ў Беластоку, Кафедра беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта, Галоўнае праўленне Беларускага грамадскага культурнага таварыства ў Польшчы, Аддзел культуры і мастацтва Ваяводскай управы ў Беластоку, Таварыства польскіх ру-

Аляксандр Баричэўскі, Яўгеніуш Кабац і Фларыян Няўважны з Варшавы, Барыс Сачанка і Серафім Андраюк з Мінска.

сістай — аддзел у Беластоку, Ваяводскае праўленне Таварыства польска-савецкай дружбы ў Беластоку.

Па сутнасці, у лік суарганізатораў канферэнцыі можна было б залічыць і Галоўнае праўленне Саюза польскіх пісьменнікаў, таму што яно прыхілілася да просьбы ГП БГКТ і запрасіла двух вядомых пісьменнікаў з БССР: Барыса Сачанку і Серафіма Андраюка, якія адыгралі вельмі станоўчую ролю ў канферэнцыі.

Канферэнцыя праводзілася 24 і 25 чэрвеня 1988 года — спачатку ў зале Рускай філалогіі філіяла Варшаўскага універсітэта ў Беластоку пры вуліцы Сверковай, а другога дня ў памяшканні ГП БГКТ пры Варшаўскай 11.

На канферэнцыі прысутнічалі многія вядомыя даследчыкі з Вроцлава, Варшавы, Беластока, Мінска, Гродна і Нью-Йорка. Як гэта часта ў такіх выпадках бывае, не ўсе запрошаныя дакладчыкі прыехалі. Аднак, рагучая большасць з'явілася і выступіла з вельмі цікавымі дакладамі, прысвечанымі розным аспектам польска-беларускіх літаратурных супадносін і творчасці „белавежцаў“.

З прывітаннем удзельнікаў канферэнцыі і ўступным словам выступіў наўковы супрацоўнік Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта дацэнт Ян Чыквін, які падкрэсліў, што ўзнікшае ў 1958 годзе літаратурнае аб'яднанне „Белавежа“ стала істотным фактам польска-беларускіх узаемасувязей. Прыняцё ў члены Саюза польскіх пісьменнікаў вясмы „белавежцаў“ з'яўляецца сведчаннем узроўню і рангу творчасці беларускіх аўтараў у Польшчы. Як даўнія, так і сённяшнія праявы польска-беларускіх літаратурных кантактаў павінны стацца аб'ектам вывучэння з боку крытыкаў і вучоных. Сённяшняя канферэнцыя пацвярджае такую патрэбу і тое, што падобнага тыпу наўковыя мерапрыемствы павінны стацца паставленай практикай.

Старшынства над першай часткай наўковага пасяджэння было даручана прафесару Варшаўскага універсітэта Марыяну Юркоўскаму, які, як першаму, даў голас вядомаму пісьменніку і рэдактару часопіса „Літаратура на свеце“ Яўгеніушу Кабацу. Яўгеніуш Кабац у дакладзе „Незвычайны сэнс літаратуры пагранічча“ сцвердзіў, што творчасць „белавежцаў“ — з'ява ўнікальная. Спецыфіка іх пошукаў заключаецца ў tym, што дзеянічаючыя яны на паграніччы такіх культур, як беларуская, польская, літоўская, украінская. Умовы гэтага пагранічча спрыяюць як любvi, так і нянявісці. Трэба многа развагі і добрай волі, каб у такай сітуацыі не стацца нявольнікам або ахвярай крайніх эмоцый. Беларусы на гэтай тэрыторыі часта выступалі ў ролі слабейшага і гэта не магло не нараджаць у іх рознага тыпу комплексаў. Справа ў tym, каб умець з гэтых комплексаў

вызваліца. Гісторыя польскай літаратуры сведчыць, што этнічнае, культурнае і моўнае пагранічча спрыяла не толькі нараджэнню літаратурных талентаў, але і літаратурных геніяў. Будзем спадзявацца, што тая высакародная з'ява, якой ёсьць беларускі літаратурны рух у Польшчы, выкарыстае ўсе тыя магчымасці і факты, якія дае незвычайні сэнс пагранічча і створыць такія літаратурныя каштоўнасці, якія стануть істотным пасведчаннем вялікіх патэнцыянальных магчымасцей таго, што трывала гадоў таму назад выдавалася слабым і наіўным, а ўжо сёняня сталася пераканаўчым, самабытным і аўтарытэтным. Творчасць „белавежцаў“ здабывае грамадзянства як у польскай, так і савецкай беларускай літаратуры і культуры.

Прафесар Вроцлавскага ўніверсітэта Тэлесфор Позняк выступіў з дакладам „Псеўданімы беларускіх пісьменнікаў і іх польска-беларуская культурная абумоўленасць“. Па сутнасці першы раз у польскім і беларускім літаратуразнаўстве заняўся ён рознымі аспектамі гэтай, як жа характэрнай для беларускай літаратуры, з'явы. Прадставіў тэндэнцыю, якая, на нашу думку, можа нават быць названа псеўданімамі. Бадай што ў ніякай іншай літаратуре єўрапейскага народа не выступае такая частотнасць псеўданімаў, як у беларускай пісьмовасці. Прафесар Позняк у найменшай ступені не асудзіў гэтай тэндэнцыі. Наадварот, падкрэсліў яе заканамернасці. Паспрабаваў выясніць прычыны паяўлення такога тыпу з'явы. Адну з прычын убачыў у мнагавечным падняволъным становішчы беларускага літаратурнага слова, якое, у адваротнасці да літаратур многіх суседніх народаў, было загнана ў свайго роду падполле і пры дапамозе псеўданімаў старалася з гэтага падполля вызваліца.

Іншая прычына частага ўжывання псеўданімаў з боку беларускіх пісьменнікаў заключалася ў імкненні аўтараў да падкрэслення сваёй кроўнай сувязі з родным пейзажам, з раслінным або птушынным светам.

Трэцяя прычына пашыранай моды на псеўданімы вынікала з аквісты падкрэслення сваёй бунтарнісці, непахіснасці, змагання. Дакладчык заняўся паглыбленаі і цікавай класіфікацыяй беларускіх літаратурных псеўданімаў паводле іх семантычнага і гукавога значэння. Між іншым, дакладчык правёў цікавую характарыстыку псеўданімаў, ужываных „белавежцамі“. Прафесар Позняк выказаў погляд, што псеўданімічная тэндэнцыя ў беларускай пісьмовасці з'яўляецца формай эмансіпацыі літаратуры і культуры беларускага народа.

Чарговы даклад „Беларуская народная прыказка“ быў дасланы прафесарам Вроцлавскага ўніверсітэта Францішкам Сяліцкім. З прычыны хваробы аўтар даклада не змог прыехаць і

ўзяць непасрэдны ўдзел у канферэнцыі. У такой сітуацыі яго даклад быў прачытаны дацэнтам Янам Чыквінам.

Аўтар даклада заняўся галоўным чынам філасофскай і маральнай вымовай беларускіх казак. Даказаў, што як асноўныя тэксты казак, так і фінальныя формулы і выслоўі маюць, як правіла, паглыблены агульначалавечы сэнс. Звярнуў, між іншым, увагу на тое, што частка казачных выслоўяў мае апартуністычны і антыгуманітарны характар. Прыкладам можа быць выслоўе: „Хто хлусіць, той вып'е і закусіць, а хто праўду кажа, той галодны ляжа“. Аднак аграмадна большасць беларускіх казачных выслоўяў пропагандуе высокія маральнія якасці, таکія, як: добрасумленнасць, праўдамоўнасць, працавітасць, лояльнасць, добразычлівасць. У беларускіх казаках вельмі часта выступае асуджэнне такіх з'яў, як: ілгунства, эгаізм, непашана для старэйшых, жаднасць, надмернае ўзбагачэнне.

Спецыфіка беларускай народнай прозы сведчыць аб тым, што ў ёй заўсёды была вельмі сільнай маралізтарская і дыдактычная праслойка. Дзякуючы гэтаму, народная казка набывала паглыблены павучальны сэнс.

Дацэнт Аляксей Пяткевіч — навуковы супрацоўнік Гродзенскага ўніверсітэта, вядомы, між іншым, з того, што ўжо не раз даручыў сваім падапечным студэнтам тэмы дыпломніх работ, звязаныя з творчасцю „белавежцаў“, прадставіў даклад „Беларуская рэчаіснасць у аповесці Элізы Ажэшка „Над Нёманам“,

Яўген Міранович, Тэлесфор Позняк (Вроцлав), Уладзімір Столяр (Варшава), Надзея Панасюк (Варшава).

у якім заняўся нацыянальнай спецыфікай творчасці гэтай пісьменніцы. Дакладчык звярнуў увагу на тое, што Э. Ажэшка была ўласбленнем раздвоенасці польскага і мясцовага, у істоце, беларускага, патрыятызму. Пісьменніца ўсё сваё жыццё звязала з Гроднам і была паслядоўным сябрам гэтага горада. Спецыфічнай і як жа характэрнай інтэнцыяй жыцця Ажэшковай было вострае асуджэнне тых сваіх сяброў, якія пакідалі Гродна і выязджалі на пастаяннае жыхарства ў глыбіню Польшчы. Такія асобы! былі для пісьменніцы свайго роду „зраднікамі“.

Правам сімпатіі Ажэшковай да Беларусі было добрае веданне ёю беларускай мовы. Нельга не памятаць аб ролі польскай пісьменніцы ў станаўленні беларускага паэта Францішка Багушэвіча.

Асобнай і прыгожай старонкай жыцця Э. Ажэшка з'яўляюцца карціны беларускай прыроды і беларускага побыту ў яе творчасці. Амаль што ва ўсіх яе творах, а асабліва ў „Над Нёманам“ і ў „Дзюрдзях“, мае姆 дачыненне з рознымі правамі беларускага пейзажу, з беларускімі назвамі і тыпамі беларускіх герояў.

Творчасць Э. Ажэшка гэта свайго роду літаратурная энцыклапедыя польска-беларускага этнічнага, культурнага, моўнага і псіхалагічнага сужыцця.

Навуковы супрацоўнік Нью-Йоркскага гарадскога універсітэта прафесар Томас Бэрд ужо ў 1986 годзе прыняў удзел у міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 30-годдзю Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта. На той канферэнцыі выступіў ён з дакладам п.з. „Нацыянальная роля „Нашай Нівы““. На гэты раз прафесар Т. Бэрд прыехаў з дакладам „Беларускі эміграцыйны літаратурны рух“. Дакладчык пачаў ад інфармацыі аб тым, што „Наша Ніва“ мела карэспандэнтую, якія жылі ў Амерыцы. Пасля другой сусветнай вайны вялікія групы беларусаў апынуліся ў тых зонах Германіі, якія былі вызвалены альянцікамі арміямі. З гэтых груп сформаваўся беларускі эміграцыйны рух. Ужо ў першыя пасляваенныя гады, у цяжкіх умовах эміграцыйнага жыцця, узнікалі спробы стварэння беларускага літаратурнага і выдавецкага руху. Паўсталі такія (наогул кароткатрывальныя) часопісы, як: „Шыпшина“, „Пагоня“, „Сакавік“, „Бацькаўшчына“. На іх старонках найбольшую папулярнасць заваявалі: Арсеніева, Віцьбіч, Сяднёў, Золак, Крушына.

У пяцідзесятых гадах беларускі эміграцыйны літаратурны і выдавецкі рух перасоўваецца з Германіі ў ЗША. Істотную літаратурную і літаратуразнаўчу ролю пачынаюць адыгрываць: газета „Беларус“ і навуковы гадавік „Запісы“.

Да несумненных дасягненняў трэба аднесці выданні кніг Ку-

палы, Коласа, Арсеніевай, Салаўя, Багдановіча, Гаруна, Гарэцкага і многіх іншых, як эмігранцікі, так і не эмігранцікі пісьменнікаў. Апрача ЗША, беларускія кнігі выдаюцца таксама ў Англіі.

Пацшальнае і тое, што вывучэннем беларускай літаратуры займаюцца карэнныя англічане Макмілан і Дынглей, а перакладамі беларускіх твораў на англійскую мову — галоўным чынам Вера Рыч.

Мабыць, чытачам будзе іллюстрація аўтографу Т. Бэрда, будучы карэнным амерыканцам, чытаў свой даклад па-беларуску.

Чарговым прамоўцам на канферэнцыі быў вядомы беларускі празаік Барыс Сачанка. Прамоўца прадставіў шырокую і кала-рытмічную карціну тых перамен у СССР і БССР, якія дыктуюцца ідэяй перабудовы. Пісьменнік шырокая расказаў аб новых выдавецкіх ініцыятывах, дзякуючы якім у гісторыю беларускай літаратуры вярнуліся або вернуцца забытыя аўтары, такія, як: Гарун, Мрый, Калюга. Паінфармаваў таксама, што пачынае праяўляцца новы падыход да беларускіх эміграцыйных пісьменнікаў, творы якіх, праўдападобна, пачнуць друкавацца ў БССР.

Правам дэмакратызацыі ў палітычным і літаратурным жыцці ёсць і тое, што праводзяцца ў БССР рэабілітацыі многіх, беспадстаўна рэпрэсіраваных, пісьменнікаў, вучоных і дзеячоў культуры.

Выступленне Б. Сачанкі было выслушана з выключнай увагай. Пасля яго даклада пачалася дыскусія, у якой выступілі: А. Баршчэўскі, С. Яновіч, Ф. Няўважны, С. Позняк.

Пасля абеду на канферэнцыі старшынстваваў прафесар С. Позняк. Як першаму, прадставіў ён голас навуковаму супрацоўніку Акадэміі навук БССР дац. Уладзіміру Казберуку, які выступіў з дакладам „Проблема роднай зямлі ў творчасці „белавежцаў““. Дакладчык падкрэсліў, што Беласточчына была айчынай такіх беларускіх аўтараў, як К. Каліноўскі і Арол, і што яе жыхары цікавіліся „Нашай Нівой“ і многімі беларускімі часопісамі, якія выдаваліся ў міжваенны перыяд у Заходній Беларусі і БССР. „Ніву“ патрактаваў дакладчык як працяг белавежцаў „Нашай Нівы“ і як базу ўсяго беларускага руху ў Народнай Польшчы.

У. Казбярук пераканаўчы даказаў, што найбольш трывальным фундаментам той структуры, якую ствараюць белавежцы, з'яўляецца родная зямля, г.зн. Беласточчына, без якой творчасць членаў „белавежы“ была б беспрадметнай і пазбаўленай глыбейшых вартасцей. Дакладчык падкрэсліў, што каштоўнасць пазіціі і прозы „белавежцаў“ праяўляецца ў фармальнай, тэма-

Барыс Сачанка, Мікалай Заморскі, Сакрат Яновіч.

тычнай і праблемнай разнароднасці. Адчуваецца тут уплыў рускай і польскай літаратуры, а таксама цесная сувязь большасці „белавежцаў“ з беларускай традыцыйнай паэзіяй. Нельга не падкрэсліць і спецыфікі мовы членаў „Белавежы“, у якой захоўваюцца элементы беластоцкіх дыялектаў.

Навуковы супрацоўнік Інстытута славяназнаўства ПАН д-р У. Стохэль прачытаў даклад „Наша Ніва“ і польская літаратура“, у якім прадставіў польскія сляды ў першым масавым беларускім тыднёвіку. З аднаго боку, затрымаўся ён над польсказнаўчымі артыкуламі, змешчанымі ў „Нашай Ніве“, з другога боку, заняўся тымі польскімі пісьменнікамі, творы якіх публіковаліся ў беларускім тыднёвіку.

Чарговы прамоўца — галоўны рэдактар выдавецтва „Мастацкая літаратура“ Серафім Андраюк у дакладзе „Нацыянальная культура на сучасным этапе“ накрэсліў шырокую панараму сучаснай беларускай культуры і літаратуры. Звярнуў ён увагу на розныя спрыяльніцкія і неспрыяльніцкія перыяды ў развіцці беларускай нацыянальнай культуры і мовы. Ахарактарызаваўшы неспрыяльніцкія для нацыянальнай культуры часы культуру асобы і застою, дакладчык перайшоў да апошняга перыяду, у якім стваральнікі літаратуры і культуры кіруюцца галоўным дэвізам — праўдай.

Серафім Андраюк, між іншым, на прыкладзе многіх літара-

туразнаўчых работ і твораў мастацкай літаратуры даказаў, што апошнія гады з'яўляюцца сведчаннем буйнага развіцця беларускай культуры і літаратуры.

Доктар Марыя Чурак, навуковы супрацоўнік Інстытута славяназнаўства ПАН, выступіла з дакладам „Фальклор на старонках „Беларускіх календароў“. Дакладчыца дэталёва праглядзела ўсе „Беларускія календары“ і выбрала з іх усё тое, што звязана з беларускай народнай творчасцю. Правяла дакладныя колькасныя падлікі і дала жанравую характарыстыку апублікаванага фальклору.

Магістр Вальдэмар Смашч з Беластока прачытаў даклад „У круге паэзіі Яна Чыквіна“. Дакладчык заняўся рознымі аспектамі паэзіі нашага „белавежца“. Галоўную ўвагу звярнуў на аспект парапаўнай. Расказаў аб тэматычнай і фармальнай спецыфіцы паэзіі Я. Чыквіна. Падкрэсліў тое, што яго творчасць моцна асаджана ў беларускіх рэаліях. Пры tym яна многімі мэтамі і формамі карэспандуе з рускай паэзіяй, а таксама з паэзіяй Міцкевіча, Мілаша і Гарасімовіча.

Пасля даклада В. Смашча распачалася дыскусія, у якой выступілі: Латышонак, Яновіч, Позняк. Пасяджэнне другога дня канферэнцыі праводзілася ў памешканні Галоўнага праўлення

Удзельнікі і гості канферэнцыі наведваюць Гайнаўку. Аляксандр Баршчэўскі, Варыс Сачанка, Уладзімір Казбярук, Мікалай Заморскі.

БГКТ пры вул. Варшаўскай 11. На пачатку старшынстваў вай. Казбярук, які прадставіў голас праф. М. Юркоўску.

Прафесар Варшаўскага ўніверсітэта Марыян Юркоўскі прачытаў даклад „Дарога ў творчасці белавежцаў“. Вучоны, разглядаеўшы ўсе паэтычныя творы „белавежцаў“, прыйшоў да вываду, што ў іх творчасці выступаюць дзесяткі ўяўленняў аб сцежцы, дарозе, шляху, трактаваных аўтарамі як нешта фізичнае і духоўнае, канкрэтнае і абстрактнае, даслоўнае і аллегарычнае, прыземнае і філасофскае. Дакладчык прывёў прыклады дарог з перспектывай, дарог з тупіком, дарог, вядучых у дзеяцтва, і дарог у смерць, дарог у мінулае і будучое, у справядлівае і несправядлівае, дарог у радаснае і сумнае. М. Юркоўскі падкрэсліў, што дамінуючым матывам у „белавежцаў“ з'яўляецца матыгу дарогі дадому і да айчыны.

Загадчык Кафедры ўкраінскай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта дац. Фларыян Няўважны выступіў з дакладам „Паэзія белавежцаў — напрамкі пошуку“.

Шырокая карыстаючыся прыкладамі, стварыў пераканаўчую і каларытную карціну беларускага паэтычнага руху ў Польшчы. Даказаў, што рух гэты даўно ўжо выйшаў з парафіяльнага запечка і стаўся культуратворчым фактам вялікага значэння. Характарызуючы творчасць паасобных „белавежцаў“, Ф. Няўважны зварнуў увагу на тое, што іх аўядноўвае і адрознівае. Апрача канкрэтнасці, звязанай з дзеяцтвам і маладосцю, паэзія членаў „Белавежы“ насычана метафорыкай, якой не чужыя абагульненне і філасофскі разум. Паводле Ф. Няўважнага, беларускі літаратурны рух у Польшчы мае за сабой пазітыўнае мінулае і альтымістичную будучыню.

Д-р А. Баршчэўскі, загадчык Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, прадставіў даклад „Беларуская мова і культура ў ацэнках пілсудчыкаўскага генеральнага штаба“. Дакладчык ахарактарызаваў неапублікованыя дагэтуль матэрыялы, якія маюць харектар палітычнай гісторыі Беларусі. Падкрэсліў аграмаднае іх значэнне для пазнання жыцця Беларусі ўвогуле і асабліва жыцця Захадняй Беларусі.

Пасля кароткага перапынку старшынства пераняў А. Баршчэўскі, які даў голас навуковаму супрацоўніку Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта д-р Софіі Скібінскай. Прачытала яна даклад „Польскія пераклады паэм Янкі Купалы „Яна і я““. Дакладчыца ахарактарызowała пераклады Хрусцялеўскага, Гушчы і Баршчэўскага. Зварнула ўвагу на спецыфіку гэтых трох перакладаў і на іх адносіны да купалаўскага арыгіналу.

Апошнім дакладчыкам на канферэнцыі была д-р Надзея Панасюк — навуковы супрацоўнік Кафедры беларускай філало-

гії Варшаўскага ўніверсітэта. Прадставіла яна даклад на тэму: „Белавежцы“ як перакладчыкі прозы на польскую мову“.

У дакладзе знайшлася пашыраная інфармацыя аб перакладах на польскую мову, зробленых В. Шведам, С. Яновічам, Я. Чыквіным і А. Баршчэўскім. Галоўную ўвагу дакладчыца зварнула на пераклады на польскую мову беларускіх казак.

У дыскусіі выступілі: І. Латышонак, У. Казбярук, Б. Сачанка, С. Яновіч, Ф. Няўважны, С. Позняк, В. Швед.

З заключным словам выступіў А. Баршчэўскі, які падкрэсліў выключнае значэнне канферэнцыі як спатканне вучоных розных краін і розных метадалагічных арыентаций. Выказаў ён надзею, што канферэнцыя будзе спрыяць распаўсюджванню ведаў аб „Белавежы“ ў свеце, а таксама будзе стымулам для творчасці „белавежцаў“ у будучым.

Інфармацыя аб канферэнцыі была б няпоўнай, калі б не сказаў мы, што пасля першага дня яе ўдзельнікі паехалі ў Белавежу, дзе прынялі ўдзел у свяце Купалы. Практычна ад усіх удзельнікаў канферэнцыі чуў я поўныя захаплення ацэнкі гэтага мерапрыемства. Зразумела, што ўсіх выказаванняў прывесці тут не могу і таму абмяжуся толькі да слоў, выказанных аднымі удзельнікамі. Наш госьць — беларус з ЗША Мікола Заморскі сказаў: „Я многа дзе быў, між іншым на Гаваях. Аднак таго, як у Белавежы, не бачыў нідзе і толькі ў Белавежы на свяце Купалы ўзрушыўся да слёз“.

Удзельнікі Міжнароднай беларусазнаўчай...

Фота Яніны Чэрнякевіч і Міколы Заморскага.

МИХАСЬ ХМЯЛЕЎСКІ**КУПАЛЛЕ ў БЕЛАВЕЖЫ**

Святкаванне Купалля ў Беларускім таварыстве пачалося з 1975 года і ўвайшло ў календар пастаянных мерапрыемстваў, пачаткова Беластоцкага аддзела, а потым цэлай нашай арганізацыі.

Нашыя многія чытачы можа і не ведаюць радаслоўя Купалля. Вось тamu падаю кароткую даведку аб Купаллі з „Беларускай савецкай энцыклапедыі“: „Купалле, старажытнае земляробчае свята найбольшага росквіту жыватворных сіл Зямлі; прыпадала на перыяд сонцестаяння (...) Паводле традыцый (вытокі яе ў першабытным грамадстве) Купалле святкавалася ў ноч з 23 на 24 чэрвеня. Удзень 23 чэрвеня жанчыны збіралі зёлкі, каб падтрымакаў іх лекавую і цудадзейную моц, спявалі купальскія песні. Надвячоркам моладзь з песнямі выпраўлялася на загадзя выбранае месца на ўзлесак пад высокое дрэва на абрыву, высокі бераг над ракою, на ўзгорак, часам на выган. Раскладалі вогнішча з ламачча, запальвалі і паднімалі высока на жэрдцы прасмаленое кола. Часам месца гулянкі абстаўлялі бярозкамі. Частаваліся. Вадзілі каравод — танец, скакалі праз агонь, дзяўчыны і хлопцы перакідаваліся праз яго вянкамі. Стрыягі людзі расказвалі страшныя здарэнні пра ведзьмаў і чараўнікоў, пра заклятыя скарбы і інш. Адным з найбольш паэтычных купалаўскіх павер'яў-легендаў была легенда пра папараць-кветку. Яна па-мастаку ўвасобіла мару чалавека праз часлівае жыццё.

На Купалле дзяўчыны загадвалі-варажылі пра будучае замужжа, пускаючы на воду вянкі. Рабіліся розныя перасцярогі ад „ведзьмаў“, якія ў гэту ноч паводле павер'яў адбіralі ў карой малако. На світанні грамадой ішлі купацца, а хто качацца па расе. Хадзілі глядзець як „іграе“ сонца. Купалаўская ноч лічылася ноччу цудаў. Паводле старажытных уяўленняў, на Купалле звяры і птушкі размаўлялі, хадзілі і пераговорваліся паміж сабою дрэвы, а рэкі свяціліся асабліва прывідным святлом“.

У бягучым годзе камісія культуры ГП БГКТ выграшыла арганізацію святкаванне Купалля ў Белавежы. 24 чэрвеня пачалася ў Беластоку навуковая канферэнцыя з нагоды 30-ай гада-

віны беларускага літаратурнага аб'яднання „Белавежа“, а яе ўдзельнікі мелі ў плане пабытъ на Купаллі. У гэты самы дзень надвячоркам паехалі аўтобусы з Беластока да зборнага пункту ў Гайнаўцы.

У двух перапоўненых аўтобусах, апрача ўдзельнікаў успомненай навуковай канферэнцыі, ехалі актыўісты БГКТ, члены харавых калектываў з Беластока і Гарадка. Праўда, многім давялося стаяць, але нікто за гэта не меў прэтэнзій. Песня ўзнімала настрой, а спявалі ўсе пасажыры.

А 21 гадзіне БГКТ-оўскія аўтобусы і легкавыя машыны з Гайнаўкі накіраваліся ў Белавежу. Там на даволі высокім чыгуначным пероне канцавога прыпынка падрыхтавана было месца для выступленняў мастацкіх калектываў. На пляцы чыгуначнай станцыі, сабралася мноства людзей, жыхароў Белавежы, Гайнаўкі, прыбылі родзічы белавежцаў з многіх мясцовасцяў, нават з Варшавы.

Усе хваляваліся, што дождж можа сапсаваць мерапрыемства, бо з раніцы ішоў дождж і праз уесь дзень перакачваліся хмары, марасіла. Але, мусіць, Бог вельмі прыхільны да беларускіх мерапрыемстваў. Вылагадзілася, так як гэта бывала ўжо некалькі разоў раней.

Змяркала, калі БГКТ-оўскія самаходы затрымаліся на месцы стаянкі. З іх выходзілі гості і харавыя калектывы, выносілі вянкі і запальвалі на іх свечкі, устаўляліся на сцяжынцы, якія вяла да перону-эстрады. І рушыла гэтая калона, панеслася песьня:

Купалінка, купалінка,
Цёмная ночка,
Цёмная ночка,
А дзе твая дочка?!

Спявалі калектывы, спявалі ўсе, хто ішоў за асветленымі свечкамі вянкамі. Цудоўнае непаўторнае шэсце. Урачыста ўносіліся вянкі на эстраду і ўстаўляліся на сталах. Кожны вянок іншы, кожны ў квіцці, кожны прыгожы. А на тым, што пасярэдзіне, надпіс: „Ноч Купалы“.

Затым раздаўся голас старшыні ГП БГКТ д-ра Аляксандра Баршчэўскага. Расказаў ён пра старажытную традыцыю Купалля, сардечна прывітаў гасцей з Варшавы і Вроцлава, з Савецкай Беларусі і са Злучаных Штатаў Амерыкі, ўдзельнікаў навуковай канферэнцыі. Пайнфармаваў і аб тым, што Мікалай Заморскі з ЗША прывёз на беларускі музей 700 долараў ад амерыканскіх беларусаў.

Старшыню ГП змянілі Валянціна Ласкевіч і Мікалай Бушко, якія, як заўсёды, умела павялі канцэрт. Распачаў яго Гайнаўскі харавы калектыв купалаўскай песні:

Ой рана, рана на Івана,
Проці Івана, ночка мала.

Прыгожа спявае гэты хор. Сэрца замірала ад радасці. Іх песні краналі душу родным словам.

Шумяць вербы, шумяць ліпы
Што я пасадзіла...

Гэта ўжо песня „Чыжавян“ з Чыжкоў. Яны ад двух гадоў нястомна працуюць над мастацкім узроўнем і маюць ужо значныя дасягненні.

„Васілёчкі“ з Бельска таксама сваё выступленне началі купалаўскай песні:

Сёння купалле, а заўтра Ян,
Ой, будзе, хлопчыкі, усё ліха вам...

А пасля пра сябе, пра кветкі васілёчки.

Прыйшла пара на выступленне хору з Беластока. Прыменна паплыла меладыйная песня, узятая з рэпертуару „Лявонаў“.

Гэта было летам, ранняю парою,
Гаварыла Лена пра любоў са мною.

А пасля зноў дасканалая песня, дасканала выкананая:

А ў полі трывягічанькі,
Там стаялі трывягічанькі,
Чарнявая, ды бялявая,
Тдэця руса кучараўая.

Зразумела, не магло абыціся без нашых вядомых салістаў. Люба Гаўрылюк і Аля Дубец, а таксама Юрка Налівайка і Сцяпан Копа выканалі па некалькі песьні. У Белавежы, на ўзлоні прыроды, яшчэ лепш, яшчэ прыгажэй гучалі песні і несліся далёка ў пушчу ў пошуках кветкі папараці, „ведзьмаў“ і іншых купалаўскіх атракцыёнаў.

А потым неспадзеўка. Выйшлі на эстраду нашыя гості, калектыв „Музыкі“ з Гродна. І адзваліся беларускія інструменты — ражок, дудка, цымбалы, валкаўніца, труба. Галасістая прыгажуня Зоя Дэмітрук спявала, дэкламавала, кружылася, быццам плыла па эстрадзе, а танцоры энергічна, жыво выконвалі беларускія танцы.

На тварах прысутных відаць было задавальненне, духоўная асалода, удзячнасць. Можна смела сказаць, што ўвесь купалаўскі канцэрт быў духоўным беларускім банкетам. Мінскі пісьменнік Барыс Сачанка сказаў: „Нізкі вам паклон, дарагія сябры. Якія вялікія сілі тояцца ў беларускім народзе на Беласточчыне, гэта для нас проста адкрышце“. А прафесар Томас Бэрд з Нью-Йорка заявіў: „Такога чагосьці я нідзе не бачыў. Шчыра вам дзякую за гэта“.

Набліжалася поўнач. І вось зноў паплыла „Купалінка“, а дзяўчата з калектыва забралі вянкі і з песьні панеслі іх на

рэчку, каб пусціць на воду. За імі ішлі ўсе прысутныя, каб пабачыць, як пльвиць вянкі, адзін за другім, памален'ку, велічна, адбіваючыся свечкамі ў вадзе, як аддаляючыца і быццам моргаючы да сваіх гледачоў.

З „Купалінкай“ вярнуліся мы да аўтобусаў і адправіліся ў Старую Белавежу, дзе чакала нас вогнішча, гарачы бігас і каўбасы.

Пры вогнішчы тэатральны калектыв „Парнас“ з Бельска выступіў з купалаўскім спектаклем.

Белавежскіе Купалле было праведзена па-нашаму, па-беларуску, з вялікай сардзечнасцю. Здавалася, што разам з намі раздуецца Белавежская пушча, нашая родная зямля і зоркі над ёю, што яны зычаць нам, каб збыліся нашыя мары, нашы надзеі, каб кожны год у радасці і спакоі мы тут сустракаліся, каб былі з намі нашыя браты-суседзі з-за мяжы, бо лягчэй нам дыхаецца, бо гэтым падкрэсліваем еднасць усіх беларусаў.

Аляксандр Баршчэўскі расказвае пра старажытную традыцыю Купалля.

Фота Міколы Заморскага.

STEFAN KRĘTOWSKI — starszy wizytator Kuratorium Oświaty i Wychowania w Białymstoku.

AKTUALNY STAN NAUCZANIA JĘZYKA BIAŁORUSKIEGO W WOJ. BIAŁOSTOCKIM

Jednym z istotnych elementów polityki narodowościowej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest szkolnictwo narodowościowe dla młodzieży białoruskiej. Szkolnictwo to stanowi integralną część całego systemu oświaty i wychowania w Polsce Ludowej. Realizuje ono wszystkie te cele i zadania, które są stawiane przed całym naszym systemem oświatowym. Celem oddziaływań jest kształtowanie wielostronnej rozwiniętej osobowości ucznia, przygotowanie go do życia i pracy w różnych dziedzinach działalności ludzkiej, wyposażenie w wiedzę o rzeczywistości,ćwiczenie umiejętności umysłowych i praktycznych, upowszechnianie wartości socjalizmu. Oprócz tego szkoły dla mniejszości białoruskiej krzewią wśród młodzieży macierzystą kulturę, umacniają więź uczuciową łączącą wychowanków z własnym środowiskiem, sprzyjają pielegnowaniu rodzimego folkloru, rodzimych pieśni, tańców i regionalnej sztuki.

Tradycyjnym zwyczajem prawie co dwa lata Kuratorium Oświaty i Wychowania wspólnie z Zarządem Głównym Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego i Oddziałem Doskonalenia Nauczycieli organizuje narady nauczycieli języka białoruskiego, w której udział biorą dyrektorzy szkół i inspektorzy oświaty i wychowania na terenie, gdzie naucza się języka białoruskiego.

Na terenie naszego województwa, szczególnie we wschodniej i południowej jego części, zamieszkuje ludność narodowości białoruskiej. Ludności tej stworzono warunki do pobierania nauki języka ojczystego. Organizację nauczania języka białoruskiego normuje zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 21 października 1987 r. w sprawie organizowania w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących nauki języka ojczystego dla dzieci i młodzieży białoruskiej, litewskiej, sławackiej i ukraińskiej (Dz. Urz. MOiW Nr 10 poz. 67 z 1987 r.).

Szkolnictwo dla mniejszości białoruskiej w województwie białostockim zorganizowane zostało w 19 jednostkach administracyjnych stopnia podstawowego (w miastach: Bielsku Podlaskim, Hajnówce oraz w gminach: Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze

Cerkiewne, Gródek, Hajnówka, Kleszczele, Michałowo, Milejczyce, Narew, Narewka, Nurzec Stacja, Orla, Szudziałowo, Wyszki, Zabłudów), stanowiących 36,7% ogółu jednostek tego typu, a jego sieć zaspokaja aktualne potrzeby oświatowe tej grupy narodowościowej. Obejmuje ono nauczanie na poziomie szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego.

W roku szkolnym 1987/88 języka białoruskiego w szkołach podstawowych uczy się 3691 uczniów w 58 szkołach i 634 w 2 liceach ogólnokształcących. W rozbiciu na poszczególne klasy przedstawia się następująco: szkoły podstawowe: kl. II — 531, kl. III — 554, kl. IV — 525, kl. V — 503, kl. VI — 539, kl. VII — 510 i kl. VIII — 529 uczniów; licea ogólnokształcące: kl. I — 159, kl. II — 188, kl. III — 144, kl. IV — 144.

Stan organizacyjny szkolnictwa dla mniejszości białoruskiej przedstawia się następująco:

- szkoły 8-klasowe realizujące zasadniczy plan nauczania — 25 z liczbą uczniów — 2449, tj. 66,4% ogółu uczniów uczących się j. białoruskiego,
- szkoły 8-klasowe realizujące plan nauczania z klasami łączonymi — 29 z liczbą uczniów — 1198, tj. — 32,5% ogółu uczniów uczących się j. białoruskiego,
- szkoły (szkolne punkty filialne) z klasami I—III — 4 z liczbą uczniów — 44, tj. 1,1% ogółu uczniów uczących się w szkołach podstawowych.

Przedstawiona struktura organizacyjna szkół zaspokaja aktualne potrzeby dzieci i młodzieży narodowości białoruskiej. Jest ona dość korzystna, bowiem w szkołach realizujących zasadniczy plan nauczania uczy się 2449 uczniów, co stanowi 66,4% ogółu uczniów uczących się j. białoruskiego.

Języka białoruskiego w bieżącym roku szkolnym w szkołach podstawowych naucza 94 nauczycieli, w tym z wykształceniem wyższym magisterskim w zakresie filologii białoruskiej — 28, co stanowi 29,8 % ogółu nauczycieli uczących tego przedmiotu i 11 nauczycieli po Studium Nauczycielskim (kier. filologia białoruska). Ogółem z przygotowaniem kierunkowym pracuje 39 nauczycieli, stanowią oni 41,5% wszystkich nauczycieli uczących języka białoruskiego. Ponadto naukę języka białoruskiego w szkołach podstawowych organizuje 8 nauczycieli po filologii rosyjskiej, w tym 5 magistrów, 24 po innych kierunkach studiów, przeważnie po nauczaniu początkowym, w tym 16 magistrów. Ze średnim wykształceniem pedagogicznym pracuje 21 nauczycieli (22,4%) i 2 ze średnim wykształceniem bez kwalifikacji pedagogicznych. Ogółem, bez uwzględnienia specjalizacji, naukę języka białoruskiego organizuje 49 nauczycieli z wykształceniem wyższym magisterskim, stanowią oni 52,1%. Jest to wskaźnik o 11,9% wyższy od ogólnowojewódzkiego

**Wykształcenie nauczycieli uczących
języka białoruskiego w woj. białostockim
w roku szkolnym 1987/88.**

Tabela 1

Wyszczególnienie	Wykształcenie	szk. podsta- wowa		liczba ogólna	
		liczba	%	liczba	%
Filologia białoruska	wyższe mgr	28	29,8	4	100,0
	wyższe zawodowe	—	—	—	—
	SN	11	11,7	—	—
Razem		39	41,5	4	100,0
Filologia rosyjska	wyższe mgr	5	5,3	—	—
	wyższe zawodowe	2	2,1	—	—
	SN	1	1,1	—	—
Razem		8	8,5	—	—
Inne kierunki	wyższe mgr	16	17,0	—	—
	wyższe zawodowe	6	6,4	—	—
	SN	2	2,1	—	—
Razem		24	25,5	—	—
Ogółem	średnie pedago- giczne	21	22,4	—	—
	średnie bez kwalifikacji pedagogicznych	2	2,1	—	—
Ogółem	wyższe mgr	49	52,1	—	—
	wyższe zawod.	8	8,5	—	—
	SN	14	14,9	—	—
Ogółem	średnie pedago- giczne	21	22,4	—	—
	średnie bez kwalifikacji pedagogicznych	2	2,1	—	—
Razem		94	100,0	4	100,0

wskaźnika nauczycieli z wykształceniem wyższym magisterskim. Ogólnie 75,5% nauczycieli języka białoruskiego, bez uwzględnienia specjalizacji, ma podwyższone wykształcenie w zakresie co najmniej Studium Nauczycielskiego. Szczegółowe dane o wykształceniu naucz. przedstawiono w tabeli Nr 1. Pokaźna liczba nauczycieli doskonalenia zawodowego. M.in., co roku kieruje się 20 nauczycieli bez specjalizacji z zakresu języka białoruskiego legitymuje się znamomością tego języka na poziomie liceum z białoruskim językiem nauczania. Należy nadmienić, iż 6 nauczycieli posiada stopnie specjalizacji zawodowej I, II i III stopnia.

Nauczyciele j. białoruskiego są również objęci różnymi formami doskonalenia zawodowego. M.in. co roku kieruje się 20 nauczycieli na kurs do stolicy Białorusi — Mińska (część nauczycieli wyjeżdżała kilkakrotnie). Doskonaleniem pracy nauczycieli od strony praktycznej, tj. organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego, unowocześniania metod i form pracy, organizacji pracy z młodzieżą uzdolnioną i mającą trudności w nauce, wykorzystywaniem środków dydaktycznych itp., zajmuje się nauczyciel metodyk języka białoruskiego, kol. mgr Tamara Rusaczyk, której siedziba pracy mieści się w Szkole Podstawowej Nr 3 w Bielsku Podlaskim, gdzie wszyscy uczniowie poza klasą I, uczą się j. białoruskiego. Organizowane jest samokształcenie nauczycieli w dwóch zespołach metodycznych (rejon w Bielsku Podlaskim i Hajnówce). Formą samokształcenia są konferencje metodyczne (7–8 razy w roku), konsultacje indywidualne. W ramach konferencji organizowane są lekcje otwarte, wygłasiane są referaty przygotowane przez nauczyciela metodyka oraz innych nauczycieli, zapraszani są również prelegenci z ODN i redakcji „Niwy”. Na konferencjach nauczyciele w ramach dyskusji dzielą się swymi spostrzeżeniami, doświadczeniami i umiejętnościami.

Strukturę zatrudnieniową nauczycieli języka białoruskiego wg stażu pracy przedstawia poniższe zestawienie:

Tabela 2

Staż pracy	Nauczycieli	
	liczba	%
poniżej 10 lat	38	38,8
od 10–19 lat	22	22,4
od 20–24 lat	9	9,2
od 25–30 lat	15	15,3
powyżej 30 lat	14	14,3
Razem	98	100,0

Struktura zatrudnienia nauczycieli uczących języka białoruskiego, jak wskazują powyższe dane, nie jest najkorzystniejszą. Aktualnie bowiem uczy tego przedmiotu 14 nauczycieli (14,3%), którzy zgodnie z art. 88 Karty Nauczyciela uzyskali prawo do przejścia na emeryturę po 30 latach pracy. Do tego należy dodać 15 nauczycieli (15,3%) pracujących ponad 25 lat (znaczna część, blisko 30), którzy niebawem uzyskają prawo do przejścia na emeryturę. Z powyższych danych nasuwa się wniosek, iż województwo nasze do pokrycia ubytków kadrowych powinno zatrudniać po ok. 6–7 nauczycieli języka białoruskiego rocznie. Dopływ nauczycieli po filologii białoruskiej z Uniwersytetu Warszawskiego jest minimalny. W ostatnich 5 latach zatrudniono 5 magistrów z tej uczelni.

Mówiąc o kadrze nauczycielskiej pracującej należy podkreślić fakt, że w ostatnich latach nastąpiła jej wyraźna stabilizacja. Zmiana nauczycieli uczących tego przedmiotu jest sporadyczna i z przyczyn obiektywnych. Prawdą jest, że kadra nauczycielska języka białoruskiego starzeje się i nie ma uczelnii, poza dziennymi studiami na Uniwersytecie Warszawskim, która przygotowywałaby nauczycieli języka białoruskiego. Władze Uniwersytetu Warszawskiego od bieżącego roku planowały otworzyć kierunek studiów zaocznych filologii białoruskiej, ale nie znalazła się odpowiednia liczba osób chętnych na ten kierunek studiów. A zatem bardzo ważnym zadaniem dla naszych dwóch liceów z białoruskim językiem nauczania będzie prowadzenie orientacji zawodowej w celu pozyskania jak największej liczby absolwentów, którzy podjęliby studia na kierunku filologia białoruska Uniwersytetu Warszawskiego, i którzy z kolei zechcieliby wrócić do naszego regionu i podjąć pracę w szkolnictwie.

Stan liczbowy szkolnictwa podstawowego dla mniejszości białoruskiej na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat ilustruje następujące zestawienie:

Z niżej przytoczonych danych wynika, że liczba uczniów uczących się języka białoruskiego pozostaje prawie na niezmienionym poziomie.

Baza lokalowa szkół prowadzących nauczanie języka białoruskiego jest zabezpieczona w takim samym stopniu, jak w całym szkolnictwie województwa. Na 58 szkół podstawowych w 25 szkołach (44%) bazę lokalową ocenia się jako bardzo dobrą, 16 — dobrą, 13 — dostateczną, zaś w 4 — jako słabą (dot. to szkół Kleszczele, Narew, Orla i Szudziałowo). Pocieszającym faktem jest to, iż w szkołach ocenionych jako baza niezadowalająca aktualnie w 3 przypadkach trwają budowy nowych szkół (Narew — budowa na ukończeniu, rozpoczęcie pracy w nowym budynku od 1.IX.1988, Orla i Szudziałowo — prace zaawansowane). Bazę lokalową liceów z białoruskim językiem nauczania ocenia się jako dobrą w Bielsku Podlaskim, zaś

Rodzaj szkół	Rok szkolny									
	1977/78		1978/79		1979/80		1980/81		1981/82	
szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.
sztuki podstawowe	53	3979	48	3741	43	3566	41	3430	39	3320
licea ogólnokształc.	2	736	2	708	2	699	2	638	2	614

Rodzaj szkół	Rok szkolny										
	1982/83		1983/84		1984/85		1985/86		1986/87		
szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.	szk.	ucz.
sztuki podstawowe	41	3355	51	3708	54	3668	53	3685	60	3700	58
licea ogólnokształc.	2	560	2	565	2	600	2	590	2	643	2
											3691
											635

Tabela 3

całkowicie niezadowalająca w Hajnówce. Organizacja pracowni i klas pracowni do języka białoruskiego w województwie jest ogólnie nie najlepsza. Oddzielnymi pracowniami do tego przedmiotu dysponuje Liceum Ogólnokształcące z B.J.N. w Bielsku Podlaskim, Hajnówce, Szkoła Podstawowa Nr 3 w Bielsku Podlaskim, szkoły w Mochнатem, Dubinach, Gorodczynie, Borysowce i Łozince, zaś klasami pracowniami (często łącznie z innymi przedmiotami, m.in. językiem rosyjskim, językiem polskim, nauczaniem początkowym) szkoły w Dubiczach Cerkiewnych, Orzeszkowie, Narwi, Daszach, Czyżach, Klejnikach, Trześciance, Wólce Nurzeckiej, Krzywcu, Nowym Korninie, Nowym Berezowie i Klukowiczach. W szkołach, w których nie ma pracowni lub klas-pracowni organizowane są kąciki języka białoruskiego. Wyraźnie mniej korzystniej przedstawia się sprawa na odcinku wyposażenia szkół w nowoczesne środki dydaktyczne i pomoce do nauczania języka białoruskiego. Wynika to z faktu, że na naszym rynku wydawniczym brak jest takich pomocy jak: płytoteki, taśmy magnetofonowe z nagraniami odpowiednich materiałów, poradników metodycznych, podręczników dla nauczycieli itp. Braki w tym zakresie są kompensowane pomysłową pracą nauczycieli języka białoruskiego. Są oni poszukiwaczami w doborze środków dydaktycznych. Najczęściej wykorzystują pomoce wykonane własnoręcznie lub przy pomocy uczniów, rodziców, wykorzystują również ilustracje, historyjki obrazkowe przeznaczone do nauczania języka polskiego, rosyjskiego, historii, geografii, biologii i innych przedmiotów.

Wyraźnie lepsza sytuacja występuje na odcinku literatury białoruskiej. Mimo, że księgozbiory książek białoruskich w poszczególnych szkołach są mocno zróżnicowane zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym, to ogólny ich stan należy uznać jako zadowalający.

Pożądane byłoby, by szkoły prowadzące nauczanie języka białoruskiego prenumerowały takie czasopisma białoruskie, jak: „Narodnaja aswieta”, „Literatura i mastactwa”, „Biełaruś”, „Połymja”, „Maładość”, które służą wzbogacaniu słownictwa, wiedzy i poznawaniu rzeczywistości. Uczniowie zaś tych szkół powinni prenumerować: klasy młodsze „Wasiolkę” i klasy starsze „Biarozkę”.

Oto jak kształtuje się zaopatrzenie uczniów w podręczniki uczniowskie. Ogólnie dobrze jest zaopatrzenie w podręczniki uczniów klas II—V (szczególnie III i V — podręczniki dostarczono w ubiegłym i bieżącym roku szkolnym ze znaczną nadwyżką). Najsłabsze zaopatrzenie jest w klasie VI (aktualnie występują dość duże braki — podręcznik w druku), występują też braki podręczników do klas VII i VIII.

W Wydawnictwach Szkolnych i Pedagogicznych jest w druku „Przewodnik metodyczny do „Bukwara” Raisy i Stefana Buryłów.

W przygotowaniu jest „Przewodnik dla nauczycieli języka białoruskiego” Tamary Rusaczyk. W b.r. roku szkolnym zaopatrzono wszystkie szkoły podstawowe w obowiązujące programy nauczania. Do liceów brak programów. Licea również borykają się z brakiem podręczników. Są one trudne do nabycia, nie drukowane w Polsce, a sprowadzane z Białoruskiej Republiki Radzieckiej.

W zakresie organizacji nauczania języka białoruskiego widoczny jest stały postęp. Dotyczy on szczegółowo:

- lepszej znajomości przez nauczycieli programu nauczania,
- właściwszej i pełniejszej realizacji programu,
- lepszego przygotowania rzecznego i metodycznego nauczycieli,
- sprawniejszej organizacji pracy uczniów na lekcji,
- pełniejszego wykorzystania treści poznawczych i ideowo-wychowawczych zawartych w programie nauczania.

Młodzieży narodowości białoruskiej w wieku szkół podnadpodstawowych stworzono warunki dalszego kontynuowania nauki tego przedmiotu w dwóch liceach ogólnokształcących (w Bielsku Podlaskim i Hajnówce). Usytuowanie tych liceów jest korzystne i na ogół zaspokaja aktualne potrzeby.

Liceum Ogólnokształcące z B.J.N. im. Br. Taraszkiewicza w Bielsku Podlaskim w b.r. szkolnym liczy 13 oddziałów (kl. I — 3, kl. II — 4, kl. III — 3 i kl. IV — 3) z liczbą uczniów 387. Występują profile: matematyczno-fizyczny (ciąg kl. I—IV „A”) biologiczno-chemiczny (ciąg „B”) i podstawowy. W liceum pracuje 20 nauczycieli z wykształceniem wyższym magisterskim. Siedmiu spośród nich ma II lub III stopień specjalizacji zawodowej.

Liceum dysponuje 13 pomieszczeniami do nauczania, w tym pracowniami: j. polskiego, j. białoruskiego, j. rosyjskiego, j. niemieckiego, biologii, chemii, geografii, fizyki, wychowania technicznego, matematyki oraz salą gimnastyczną.

W szkole funkcjonuje 18 kół zainteresowań, w tym techniczne, plastyczne, wokalno-muzyczne (głównie o repertuarze piosenek białoruskich), białoruskie, które m.in. przygotowuje młodzież do konkursów: recytatorskiego, czytelniczego oraz zespoły o charakterze estradowym dla potrzeb środowiska. Pracuje też 5 sekcji SKS. Pracą w kołach zainteresowań objęto łącznie ok. 80% ogółu młodzieży. Liceum osiąga wysokie wyniki nauczania. Wiąże się to z intensywną pracą kadry nauczycielskiej. Decydującą rolę w tworzeniu szkółły o wysokim procesie dydaktyczno-wychowawczym odegrała intensywna i systematyczna praca doskonalenia zawodowego grona nauczycielskiego. Unowocześnienie metod nauczania, a zwłaszcza aktywizujących, nauczania zróżnicowanego i wielopoziomowego, praca z uczniem uzdolnionym i odstającym, koła zainteresowań, starty w olimpiadach i konkursach sprawiły ogólne ożywienie intelektualne młodzieży, pobudziły wiarę w swoje możliwości, rozbu-

dzily aspiracje ubiegania się na studia, podniosły prestiż szkoły i pracujących w niej nauczycieli. Szkoła przyjęła zasadę: „jeżeli coś zrobić, to robić dobrze”. Przyniosło to jej ogrom osiągnięć w różnych dziedzinach: w wysokiej promocji i sprawności, niskim odświezie, wysokim stopniu dostania się na studia wyższe. Szkoła zyskała wielki rozgłos w olimpiadach przedmiotowych. Począwszy od roku szkolnego 1976/77 do r. 1987/88 w zawodach centralnych brało udział aż 68 uczniów, a już od roku szkolnego 1979/80 szkoła współpracowała się 14 laureatów, m.in.: Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym (5 laureatów), biologii (6 laureatów — przeważnie I, II i III miejsce), geografii, języka niemieckiego.

Szkoła ma również poważne osiągnięcia sportowe, artystyczne, m.in.:

- Puchar za I miejsce w wojewódzkim współzawodnictwie sportowym szkół dla dziewcząt za rok szk. 1982/83 i 1984/85,
- w sportach obronnych — I miejsce w województwie i I w kraju w Centralnych Manewrach Techniczno-Obronnych w wieloboju sztafetowym w 1986 r.,
- zespół „Dziewczęce nutki” dwukrotnie reprezentował województwo w konkursie piosenki radzieckiej, gdzie w 1986 r. zdobył nagrodę ZG ZSMP.

Szkoła organizuje wiele spotkań z pisarzami białoruskimi żyjącymi w Polsce, m.in. z A. Barskim, W. Szwedem, S. Janowiczem i innymi.

W Liceum Ogólnokształcącym z BZN w Hajnówce uczy się w b.r. szkolnym 247 uczniów w 8 oddziałach (liceum dwuciągowe). Pracę dydaktyczno-wychowawczą organizuje 19 nauczycieli, w tym 18 z wykształceniem wyższym magisterskim i jeden ze stopniem naukowym doktora. Trzech nauczycieli ma stopnie specjalizacji zawodowej. Szkoła ma trudne warunki lokalowe, mieści się w starym, drewnianym budynku, przy czym niektóre pomieszczenia dydaktyczne są niepełnowymiarowe. Kuratorium Oświaty i Wychowania znańską są trudne warunki lokalowe liceum hajnowskiego. Są poważne starańia w celu wybudowania nowego gmachu liceum. Sala gimnastyczna (zastępca) mieści się w osobnym budynku, nie mającym połączenia ze szkołą. Szkoła posiada 9 pomieszczeń do nauczania, w tym wszystkie stanowią pracownie (j. polskiego, j. białoruskiego, j. rosyjskiego, biologiczna, geograficzna, j. niemieckiego z historią, matematyczną, wychowania technicznego, przysposobienia obronnego). W szkole funkcjonuje 10 kół zainteresowań obejmujących 127 uczniów (ponad 50% ogółu młodzieży).

Szkoła osiąga wysokie wskaźniki promocji i sprawności. Posiada bardzo bogaty zestaw różnorodnych haftów regionalnych.

Dyrektorzy liceów i rady pedagogiczne rozwijają bogatą działalność środowiskową poprzez organizację zespołów wokalnych, in-

strumentalnych, recytatorskich z bogatym repertuarem twórczości białoruskiej: muzycznej i poetyckiej.

Zarówno jedno, jak i drugie liceum organizowały zjazdy absolwentów, którzy pracują we wszystkich dziedzinach gospodarki narodowej, kultury, oświaty, należą do ludzi znanych, zaangażowanych w budowie socjalistycznej Polski. Kadra nauczycielska obu liceów to ludzie doświadczeni, z dużym taktem pedagogicznym, często nauczyciele przodujący w pracy zawodowej i społecznej wśród wszystkich liceów województwa białostockiego.

Nauczycieli liceów białoruskich cechuje wysoka dyscyplina pracy, poczucie obowiązku obywatelskiego i odpowiedzialność za sprawy wychowawcze.

W zakresie dalszego doskonalenia poziomu nauczania języka ojczystego dla dzieci narodowości białoruskiej, inspektorzy Oświaty i Wychowania, dyrektorzy szkół powinni przydzielać język białoruski nauczycielom posiadającym kwalifikacje w tym zakresie, przy małej liczbie godzin nauczania nie rozdrabniać tego przedmiotu między kilku nauczycieli, w miarę posiadania warunków lokalowych organizować pracownie lub klasy-pracownie języka białoruskiego, zaś w szkołach o trudnych warunkach lokalowych — kąciki akcentujące ten przedmiot, objąć ten przedmiot na równi z innymi przedmiotami pracę hospitacyjną, język białoruski traktować w szkole na równi z innymi przedmiotami nauczania zachowując zasadę: „Nauka języka ojczystego dla dzieci narodowości niepolskiej w szkołach ogólnokształcących oparta jest na zasadzie pełnej dobrowilności”.

Podstawę do organizowania nauczaia języka ojczystego stanowi życzenie rodziców (opiekunów prawnych) wyrażone na piśmie lub ustnie i zgłoszone przy zapisie dziecka do szkoły. Zgłoszenie to jest ważne do czasu ukończenia szkoły. Za zgodą rodziców uczeń może zrezygnować z pobierania nauki języka ojczystego. O fakcie tym rodzice (opiekunowie prawni) informują w maju lub czerwcu dyrektora szkoły. Uczeń zapisany na naukę języka ojczystego zobowiązany jest systematycznie uczęszczać na lekcje tego przedmiotu. Dodatkowe nauczanie języka ojczystego organizuje się w całych klasach lub grupach w wymiarze 4 godziny tygodniowo od 1 września 1988 r. Wojewódzkie i gminne władze szkolne zapewniają od strony organizacyjnej w każdej szkole nauczanie języka ojczystego dzieciom mniejszości narodowej, jeżeli tylko zgłoszą się chętni, przestrzegając zasadę pełnej dobrowilności. Te same zasady obowiązują również w szkołach ponadpodstawowych.

Kuratorium Oświaty i Wychowania w Białymstoku stosownie do wniosku ZG BTKS podejmowało kilkakrotnie działania w celu organizowania nauki języka białoruskiego dla chętnych dzieci i młodzieży w mieście Białymstoku. Po zebraniu informacji od Inspektora Oświaty i Wychowania Urzędu Miejskiego w Białymstoku, Dy-

rektora Studium Nauczycielskiego i dyrektorów liceów ogólnokształcących nie udało się zorganizować nauki ze względu na brak chętnych.

Każdego roku są organizowane konkursy dla dzieci i młodzieży typowo związane z przedmiotem języka białoruskiego. Określenia powyższego używano celowo, bowiem młodzież ze szkół z dodatkową nauką języka białoruskiego może korzystać i korzysta z różnorodnych konkursów, m.in. przedmiotowych, artystycznych, sportowych, obronnych, technicznych, turystycznych.

Organizacja konkursów związanych z językiem białoruskim weszła na stałe do kalendarza imprez wojewódzkich. Co roku przeprowadzane są konkursy: „Piosenka białoruska — danego roku”, recytarski pod określonym hasłem, np. „Satyra a rzeczywistość w białoruskiej poezji i prozie”, „30-lecie literackiej grupy Białowieża” oraz przegląd szkolnych teatrzyków białoruskich.

W b. roku szkolnym przeprowadzono trójstopniowy konkurs recytatorski (eliminacje szkolne, rejonowe i centralne) w dwóch grupach dla uczniów szkół podstawowych i szkół ponadpodstawowych. W eliminacjach centralnych uczestniczyło — 63 uczniów, w tym 40 ze szkół podstawowych i 24 ze szkół średnich. Dla uczniów szkół podstawowych eliminacje centralne przeprowadzono w dwóch kategoriach: dla uczniów klas młodszych (II—V) i klas starszych (VI—VIII).

W kategorii klas młodszych przyznano następujące miejsca i wyróżnienia:

I miejsce: uczennicom ze Szkoły Podst. w Łosince i Trześciance,
II miejsce: uczennicom ze szkoły w Bielsku Podlaskim i Łosince,
III miejsce: uczniom ze szkół w Hajnówce, Orli i Daszach.

Wyróżnienia: uczennicom ze szkół w Daszach, Paszkowszczyźnie i Eliaszukach.

W kategorii klas starszych (VI—VIII) przyznano następujące miejsca i wyróżnienia:

I miejsce: uczennicom ze szkoły Nr 2 w Hajnówce i Dubinach,
II miejsce: uczennicom ze szkół w Trześciance, Orli i Łosince,
III miejsce: uczennicom ze szkół w Orzeszkowie, Gorodczynie i Orli.

Wyróżnienia: uczennicom ze szkół w Bielsku Podlaskim i Orli.

W grupie uczniów szkół średnich I miejsce uzyskał uczeń Zespołu Szkół Rolniczych w Bielsku Podlaskim.

II miejsce: uczennica Liceum z BZN w Hajnówce i uczeń Liceum z BZN w Bielsku Podlaskim,

III miejsce: dwie uczennice Liceum z BZN w Bielsku Podlaskim.

Wyróżnienia: trzech uczniów Liceum z BZN w Bielsku Podlaskim i jedna uczennica Liceum z BZN w Hajnówce.

Przeprowadzono przegląd dziecięcych zespołów teatralnych, którego celem było:

- rozwijanie wśród dzieci i młodzieży szkół podstawowych zainteresowań artystycznych,
- popularyzacja twórczości literackiej w języku białoruskim,
- kształtowanie poprawności językowej,
- podnoszenie poziomu artystycznego dziecięcych białoruskich zespołów artystycznych.

Podczas przeprowadzonego przeglądu ustalono następującą kolejność zespołów:

I miejsce: ze szkoły w Borysówce i szkoły Nr 3 w Bielsku Podlaskim,

II miejsce: ze szkoły w Paszkowszczyźnie i szkoły Nr 3 w Bielsku Podlaskim,

III miejsce: ze szkoły w Mochnatem i szkoły w Pasynkach.

W dniu dzisiejszym w Bielskim Domu Kultury odbywa się centralny przegląd „Piosenka Białoruska-88”, którego celem jest:

- podnoszenie kultury muzycznej dzieci i młodzieży,
- stwarzanie możliwości do poznawania i rozwijania ojczystej kultury białoruskiej,
- podnoszenie poziomu artystycznego zespołów.

O wynikach przeglądu nie mogę Koleżanek i Kolegów poinformować ze względu na to, że przegląd trwa. Miło mi zauważyć, iż laureaci dzisiejszego przeglądu uświetnią naszą konferencję.

Koleżanki i Koledzy!

W wystąpieniu swoim przedstawiłem syntetyczną informację o sytuacji w nauczaniu języka ojczystego dzieci narodowości białoruskiej. Szkoły z dodatkową nauką języka ojczystego traktujemy na równi ze wszystkimi szkołami w województwie, dotyczy to tworzenia bazy lokalowej, materialowej, kadrowej.

Równolegle z poprawą warunków materialnych i obsady kadrowej w szkołach prowadzących nauczanie języka białoruskiego ulegają poprawie wyniki nauczania i wychowania. Świadczą o tym: realizacja obowiązku szkolnego, zmniejszenie się odsiewu uczniów, wzrost liczby uczniów promowanych do następnej klasy oraz systematiczny wzrost sprawności kształcenia. Należy się spodziewać, że proces podnoszenia wyników pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz poprawa warunków materialnych i organizacyjnych w szkolnictwie prowadzącym nauczanie języka białoruskiego należy do zjawisk trwałych. Proces ten potęguje się w miarę wzrastania wymagań stawianych przed całym naszym systemem kształcenia i wychowania w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

W organizacji i podnoszeniu na coraz wyższy poziom wyników pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół dla dzieci i młodzieży na-

rodowosci białoruskiej, władze szkolne współdziałąją z Zarządem Głównym Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Współdziałanie to dotyczy głównie: organizacji sieci szkolnej, zamawiania i rozprowadzania podręczników uczniowskich i lektur szkolnych, korekty i doskonalenia programów nauczania, kształcenia i doskonalenia nauczycieli, organizacji zajęć pozalekcyjnych oraz różnego rodzaju konkursów.

Zarząd Główny Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, Redakcja tygodnika „Niwa” pomagają znacznie w organizacji nauczania języka białoruskiego w szkołach. Dalsze współdziałanie i współpraca między władzami szkolnymi a wymienionymi instytucjami pozwoli na udzielenie jeszcze skuteczniej pomocy szkołom i nauczycielom w nauczaniu i wychowaniu młodzieży.

Tabela 4

Ocena bazy lokalowej szkół prowadzących dodatkowo nauczanie j. białoruskiego.

Stan bazy lokalowej:			
bardzo dobry	dobry	dostateczny	słaby (niezadowalający)
1. Bielsk Podl. Nr 3	1. Krasna W.	1. Ryboły	1. Kleszczele
2. Hajnówka Nr 1	2. Kuraszewo	2. Pasynki	2. Narew —
3. Hanówka Nr 2	3. Grabowiec	3. Płoski	budowa
4. Hanówka Nr 3	4. Starokornin	4. Czeremcha	3. Orla --
5. Augustowo	5. Dubiny	5. Dubicze	wieś budowa
6. Chraboły	6. Borysówka	6. Cerk.	4. Szudziałowo
7. Dubiażyn	7. Dasze	7. Nowobereze-	— budowa
8. Czeremcha	8. Policzna	8. wo	
9. Czyże	9. Saki	9. Mochnate	
10. Klejniki	10. Krzywa	10. Nowokornin	
11. Nurzec gm. Bielsk	11. Trześcianka	11. Tyniewicze	
12. Gródek	12. Siemichocze	12. Janowo	
13. Załuki	13. Klukowicze	13. Łosinka	
14. Zubry	14. Wólka	12. Narewka	
15. Orzeszkowo	Wygon.	13. Wólka	
16. Nowa Wola	15. Paszko-	Nurzecka	
17. Szymki	wyszczyna		
18. Jałówka	16. Malesze		
19. Milejczyce			
20. Rogacze			
21. Iwanki			
22. Eliaszuki			
23. Siemianówka			
24. Lewkowo			
25. Malenniki			

У КРУЗЕ СЯБРОЎ

БАСІЛЬ БЫКАЎ*Літаратура і Мастацтва 25.III.1988***УЧОРА І СЁННЯ**

Пры даволі інтэнсіўным развіцці агульной культуры ў рэспубліцы, сучэльнай пісьменнасці насельніцтва, прыкметных поспехах нацыянальнай літаратуры і мастацтва сфера распаўсюджання беларускай мовы няўхільна змяншаецца. Такая з'ява не можа не выклікаць пэўнага клопату людзей, занятьх праблемамі культуры, ды і проста адукаваных людзей, і мы нярэдка чуем пытанні: у чым справа? Што адбываецца ў рэспубліцы, адной з суверэнных рэспублік СССР, даўняга і раўнапрайнага члена ААН? Якія аб'ектыўныя прычыны прымушаюць сем мільёнаў беларусаў, што спрадвеку насяляюць уласную зямлю, выракацца сваёй роднай мовы, задавальняцца ў жыцці „асноўнай мовай міжнацыянальных зносін“? Мабыць, няцяжка зразумець, што прычыны тыя існуюць даўно і аб'ектыўна, хоць яны і не простыя для спасціжэння, часта заблытаныя і амаль не даследаваныя ні спецыялістамі-моваведамі, ні сацыёлагамі, ні гісторыкамі. Шмат гадоў на іх ляжала маўклівае табу, як і на ўсёй моўнай праблеме, рабіўся выгляд, што такой не існуе зусім. Я не маю намеру канчатковая высветліць тут усю гэтую шматскладаную праблему і закрану толькі яе некаторыя моманты.

Вытокі праблемы, як мне здаецца, ляжаць у нашым нядавнім мінульым.

Цяпер толькі спецыялісты-вучоныя ды людзі пенсійнага ўзросту „са стажам“ могуць расказаць пра ўсе складанасці станаўлення Савецкай улады ў рэспубліцы, пра дваццатыя гады з іх складанай унутранай барацьбой рознаскіраваных палітычных сіл, пра культурны і гаспадарчы энтузіазм працоўных мас, іх надзеі і расчараўанні. Менавіта ў выніку перамогі Вялікага Кастрычніка з'явіласямагчымасць утварэння самастойнай сацыялістычнай рэспублікі, упершыню ў гісторыі беларускі народ займей рэальнае права на суверэннае існаванне. У дваццатыя гады ў Беларусі пачалося небывалае раней бурнае развіццё

культуры, масавы выпуск літаратуры на беларускай мове, пачалі працаўаць беларускія тэатры. Можа быць, трохі па-валонтарысцку, занадта паспешліва, без забеспечэння належнай пісьменнасцю былі прыняты ўрадавыя меры па т.зв. беларусізацыі ў галіне мовы: асноўная колькасць газет і часопісаў пачала выходзіць па-беларуску, справаводства было цалкам пераведзена на беларускую мову, выкладанне ў школах, тэхнікумах і ВНУ таксама. Былі створаны Інстытут беларускай культуры, а затым і першая Акадэмія навук, утварыліся творчыя саюзы, літаратурныя аб'яднанні. Культурны рух у рэспубліцы на нацыянальной аснове набыў сапраўды масавы характар: адно толькі аб'яднанне „Маладняк“ налічвала ў сваіх радах калі паўтысячы членаў. Былі нанова створаны шмат якія падручнікі для школ, нарматыўная граматыка беларускай мовы, па якіх цёмыя сялянскія масы далучаліся да элементарнай пісьменнасці.

Аднак увесе гэтыя сапраўды грандыёзныя культурны рух нацыі быў спынены ў кароткі час і надоўга з далёкім і шматзначнымі вынікамі, якія не пераадолены і сёння.

Распаўсюджанне рэпрэсій, звязаных з культам асобы Сталіна, звычайна прынята адносіць да трыццатых гадоў, некаторыя скільны абміжоўваць іх толькі 1937—38 гадамі. Не ведаю, як у іншых месцах нашай неабсяжнай краіны, але што датычыць Беларусі, дык масавыя рэпрэсіі ў адносінах да розных слаёў насельніцтва тут разгарнуліся ўжо ў дваццатых гады і не спыняліся да пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Ужо ў канцы дваццатых гадоў былі разгромлены Акадэмія навук БССР (першы прэзідэнт якой В. Ігнатоўскі скончыў жыццё самагубствам), на рубяжы трыццатых гадоў пачаўся пагром сярод пісьменнікаў Беларусі, у творчых аб'яднаннях. Ужо ў тыя гады была прычинена непапраўная школа нацыянальнай культуры, цалкам спынена палітыка беларусізацыі, якая не паспела даць колькі-небудзь выразныя вынікі. Беларускія слова ў гарадах рэспублікі зноў, як і пры царызме, рабілася ўвасабленнем „ніжэйшасці“, правінцыянальнасці, неадукаванасці. Традыцыйная пагарда да нацыянальнай мовы ўзмацнялася пачуццём страху і небяспекі быць абвінавачаным у „нацдэмаўшчыне“. Сотні тысяч дзеячў нацыянальнай культуры — пісьменнікаў, вучоных, журналістаў, настаўнікаў, а таксама служачых, рабочых і сялян апынуліся ў турмах НКУС, на Калыме, Салаўках, Варкуце, каб ніколі адтуль не вярнуцца. Янка Купала і Якуб Колас выступілі ў друку з дзіўным па сваёй недарэчнасці самавыкryщем нібыта шматгадовай контррэвалюцыйнай, антысавецкай дзеянасці. Аднак нават гэтая крайняя мера не засцерагла Купалу ад арышту, у час якога той зрабіў спробу самагубства. Застрэліліся кіраўнікі рэспублікі А. Чарвякоў, М. Галадзец — усё ад

страху перад нічым не аргументаваным, але пагубным абвінавачаннем у „нацдэмаўшчыне“, да якой аўтаматычна далучаліся абвінавачанні ў шпіянах і шкодніцтве. Рэпрэсіі, пабудаваныя на „нацдэмаўшчыне“ і іншых фальсіфікованых злачынствах (шпіянах на карысць панскай Польшчы, шкодніцтва, намер адарваць Беларусь ад СССР), ахапілі ўсю нацыю — ад верхніх эшалонаў улады да самых дэмакратычных нізоў. Мноства людзей тады было пазбаўлена жыцця і волі, але былі прафесійныя групы, якія падтрымлівалі больш за іншых, і сярод іх — настайнікі беларускай мовы і літаратуры. Для карных органаў гэта былі нібы „гатовыя нацыяналісты“, віна якіх ляжала на паверхні, яе не трэба было нават інспірыраваць. Мабыць, з той пары і надоўга ў нацыянальнай самасвядомасці беларусаў паніце „нацыяналізм“ трывала злучылася з пачуццём найвялікшай небяспекі, якая можа пагражаць чалавеку. На ўласным драматычным вопыце людзі пераканаўся, што абвінаваціць у гэтym жахлівым злачынстве могуць кожнага, хто нарадзіўся ў тутэйшых мясцінах і мае няшчасце размаўляць па-беларуску. Беларуская мова, якая нядаўна яшчэ бурна квітнела ў гарадах, пачала вянучь навідавоку, жалезнym памялом яе вымяталі з устаноў, ВНУ, Акадэміі навук, арганізацый і органаў улады. Права карыстацца ёю засталося за некалькімі газетамі, двумя тэатрамі ды Саюзам пісьменнікаў, які перад вайной скараціўся да двух дзесяткаў членаў. Астатнія былі знішчаны або знаходзіліся ў лагерах на ўсходзе краіны.

Відавочна, у гэтай жахлівой атмасферы расчаравання і рэпрэсій не лепшым чынам паводзілі сябе і творчыя саюзы, у прыватнасці Саюз пісьменнікаў БССР. Паралізаванае страхам яго кіраўніцтва не толькі не спрабавала як-небудзь абараніць сваіх членаў, але і разгарнула актыўнае выкryцце „ворагаў народа“ ва ўласных радах. Ганебны канфармізм стаў адзінным способам утрымання на волі і захавання ўласнае жыццё, хоць гэта ўдалосі далёка не ўсім. З часам маральная непатрабавальнасць гэтых людзей набыла характар звыклага прыстасавальніцтва дзеля ўласнай карысці, задавальненне якой стала адзінай реальнай магчымасцю для не аднаго пакалення кіраўнікоў. Паслядоўна праводзячы згодніцкую палітыку ў адносінах з кіруючай бюрапратыяй, ладзячы ўсе адносіны з ёй на прынцыпах безумоўнага паслушанства, наша літнічалістка актыўна садзейнічала на-капленню нацыянальных проблем, амаль поўнай ліквідацыі народных традыцый у галіне культуры, звужэнню сферы моўнага карыстання. Пэўныя артыкулы Канстытуцыі БССР на-конт прызнання дзяржаўнасці беларускай мовы быў зменены такім чынам, што беларуская мова была з яго выключана. І гэты сумны выпадак адбыўся на сесіі Вярхоўнага Савета Белару-

сі пры маўклівым узеле дэпутатаў-пісьменнікаў, пад старшынствам народнага пісьменніка рэспублікі.

Табу на шмат якія неадкладныя пытанні праіснавала амаль да перыяду перабудовы. У рэспубліцы не толькі не імкнуліся да іх вырашэння, але нават пазбягала іх памінаць. Рэдкія выступленні некаторых пісьменнікаў па праблемах мовы (напрыклад, У. Дамашэвіча) успрымаліся як прыкрыя парушэнні агульнапрыніятага „прыстойнага“ тону. Дзесяткі пісьменніцкіх мерапрыемстваў — ад трывіяльных пасяджэнняў сакратарыята да шматпрамоўных з'ездаў — былі заняты адным: як найбольш эфектна і гучнагалоса ўславіць сапраўдныя і ўяўныя поспехі блізчай піцігодкі (сямігодкі). Самым папулярным предметам літаратуры рабіліся не людзі і іх харктыры, а мерапрыемствы, пра якія дбала шматлікая бюракратычная раць, у тым ліку і пісьменніцкая. Настроеная выключна на бюракратычную хвалю, што ішла зверху, наша пісьменніцкае караўніцтва доўгія гады грэбавала не толькі інтэрэсамі літаратуры, але і памяцю сваіх жа калег, што загінулі ў ранейшыя гады. Творы і імёны іх былі грунтоўна забыты і выключаны з літаратурнага ўжытку рэспублікі. Пасля амаль сямідзесяцігадовага забыцця толькі нядайна выдадзена книга паэта дзівоснага таленту Алеся Гаруна. Адзін з заснавальнікаў Беларускай Савецкай Рэспублікі, балшавік-ленінец Цішка Гартны, знішчаны ў трыццаць сёмым годзе, усё яшчэ не дачакаўся сваёй поўнай рэабілітацыі. Не можа не выклікаць здзіўлення, што з гэтай неадкладнай справай у рэспубліцы па-ранейшаму не спяшаюцца, зноў марудзячы і адкрыта перастрахоўваючыся. Цяжка зразумець, чым кіраваліся аўтарытэтны газеты „Советская Белоруссия“, якія ў канцы мінулага года выступілі з серый артыкулаў, што па сутнасці мелі на мэце апраўдаць рэпресіі трыццатых гадоў адносна „нацдэмашчыны“ і абліль іх непасрэдных выканаўцаў. Справа дайшла да кур'ёзу: аўтар аднаго з такіх артыкулаў В. Пепеляеву красамоўна пераконваў чыгача ў немагчымасці апраўдання беларускіх „нацыяналістаў“, у ліку якіх называў імя расстрялянага акадэміка Сцяпана Некрашэвіча, пастановай Вярхоўнага Суда СССР яшчэ ў цяпідзеятыя гады цалкам рэабілітаванага з прычыны адсутніці за ім складу злачынства. Чыгачы здзіўлены: што гэта? Звычайны аўтарскі недагляд або тайнае жаданне запусціць стары млын на новы абарот? З прычыны строгай „сакрэтнасці“ рэабілітацыйных спраў пяцідзесятых гадоў мы не маем ніякай інфармацыі адносна астатніх імён, што прыводзяцца ў артыкуле. Зусім магчыма, што і яны даўно рэабілітаваны, і менавіта той факт старанна замоўчаваецца ў артыкуле. Усё гэта наводзіць на думку: ці не хаваецца і тут намер некато-

рых рэанімаваць даўні страх, які за апошні час крыху страціў сваё радыкальнае ўздзеянне?

Мабыць, з улікам сказанага няцяжка зразумець, што такія адносіны да мінулага ствараюць у рэспубліцы пэўную напружанасць і нярэдка прыводзяць да непажаданых вынікаў.

Ваяўнічыя праявы нацыянальнага нігілізму, таксама як і рэцыдывы вульгарнага „мясцовага патрыятызму“, час ад часу з'яўляюцца ў выступленнях органаў друку, творчых саюзах, хоць і носяць пакуль што прыватны ці лакальны характар. Часцей за ўсё яны харктырны ў адносінах да пэўных асоб, якія чым-небудзь не дагадзілі гіпертрафінаванаму нацыянальнаму ці інтэрнацыянальнаму пачуццям, як гэта здарылася нядайна вакол памяці К. Сіманава і выклікала не надта прыстойную палеміку ў творчых колах. Гэта нестабільнасць час ад часу падаграваеца вуснымі ці пісьмовымі выпадкамі супраць аўтарытэтных дзеячоў нацыянальнай культуры з боку ўсемагчымых экстремісцкіх элементаў — ад непрыкрытых антысемітаў тыпу скандалына вядомага У. Бегуна да актыўістаў не меней вядомай „Памяці“, якія даўно ўжо вядуць сваю падрыўную работу ў сталіцы рэспублікі. Менавіта іхнімі рукамі ў мінульым годзе было выліта столькі памылкі на сусветна вядомага мастака, нашага земляка Марка Шагала, стала магчымай газетна-часопісная вайна з А. Адамовічам, падвергнуты зняважлівым выпадкам літаратуравед В. Каваленка, пісьменніца С. Алексіевич.

Беспадстаўныя наскокі на дзеячоў культуры мінулага нярэдка носяць адбітак дрымуча-помслівага пачуцця: калі, маўляў, няма музея ў „нашага“ Каліноўскага, дык хай не будзе яго і ў „іхняга“ Шагала. Што і казаць, цяжка знайсці колькі-небудзь разумнае тлумачэнне таму, што рэспубліка за семдзесят гадоў свайго існавання не заслужыла права на музей-помнік аднаму з самых лепшых яе сыноў, але ці тое падстава, каб не прыняць яе другога славутага сына? Ці ёсць патрэба даказваць, наколькі ўсё гэта не толькі не дэмакратычна для нашага часу, але і непрыкрыта рэакцыяна. Наяўнасць такіх канфліктаў у грамадстве не можа не прычыніць пэўнай шкоды нацыянальнай культуры, таксама як і фарміраванню інтэрнацыянальнай свядомасці беларусаў, што, як вядома, немалы час адбывалася ў антаганістычнай атмасферы класавай, нацыянальнай, рэлігійнай рознасці. Замест таго, каб актыўна дзейнічаць у духу гэтак актуальнай цяпер дэмакратызацыі, мы нярэдка песьцім у сабе старыя, даўно скампраметаваныя, сапраўды „д'ябалскія“ страсці. Вобраз пачвары-ворага і авалязкова звязанае з ім пачуццё страху глыбока заселі ў нашай свядомасці; шмат год мы шукалі ворагаў там, дзе знайсці іх было немагчыма. У нас і ця-

пер нястомна працуе група вучоных і публіцистаў, якія сваёй не надта разборлівай, з'едліва-фельетоннай барацьбой з сапраўдным, а часцей уяўным нацыяналізмам шмат чаго дамагліся ў справе выхавання нацыянальнага ніглізму, што мае прымым вынікам той стан, у якім апынулася і беларуская мова. Але час змяніўся, і, мабыць, самы небяспечны вораг цяпер той, які, будучы народжаны нашым мінультам, засеў у нас саміх. І тут нельга не пагадзіцца з дасціпнай сэнтэнцыяй Ігара Дзядкоў, які трапна заўважыў, што „там, дзе займаюцца пошукамі масонаў ды інародцаў, культура стаць у куце, адварнуўшыся да сцяны“. Ці не занадта доўга ў мінультам стаяла тварам да сцяны наша пакутніца-культура, каб і цяпер усё на той жа спарах-нелай падставе не даваць ёй павярнуцца да народа і яго жывога жыцця? Ці не пара прызнаць відавочную негрунтоўнасць вядомага лозунга, антытэзай да якога час бярэ іншы, болей выпрабаваны і чалавечны: той з намі, хто не супраць нас.

Даўно заўважана, што ў сферы міжнацыянальных адносін першаступенне значэнне мае этыка, тая няўлоўная далікатнасць выказванняў і паводзін, наяўнасць якой нічога не варта, а адсутнасць нязменна аплачваеща вельмі дорага. Кожнае сумленне нацыянальнае пачуццё варта павагі; асабліва гэта важна ў адносінах да малых народаў, якія доўгі час у мінультам неслі на сабе адбітак непавагі і дыскрымінацыі. У гэтым сэнсе нельга не прызнаць, што далёка не ўсе людзі іншай нацыянальнасці, жывучы сярод карэнных жыхароў рэспублікі, паводзяць сябе належным чынам: а нярэдка бравіруюць пагардай да нацыянальнай мовы, нарадзіўшыся на тутэйшай зямлі, не дадуць сабе працы за гады жыцця хоць у малой ступені зразумець яе традыцыі і звычай. У нас даўно ўжо сталі звыклаю з'явай негатыўныя адносіны не толькі да рэлігійна-хрысціянскіх святаў, але і да бяскрайдных дахрысціянскіх абрадаў, якія толькі дзякуючы народнай прыхильнасці дажылі да нашых дзён. Некалькі гадоў назад у Мінску было сілай разагнана этнографічнае маладзёжнае мерапрыемства „Гуканне вясны“ (арганізаванае, між іншымі, пры ўдзеле Саюза мастакоў БССР), што выклікала законнае абурэнне грамадскасці, але не атрымала ніякага тлумачэння ад улад. Шмат гадоў спарадычна робяцца маўклівыя перашкоды правядзенню народнага святкавання „Купалля“, як гэта адбылося летась у Заслаўі. А вось традыцыі: дзень памяці продкаў „Дзяды“ шматслойна ганьбуеца ў друку як рэлігійнае мерапрыемства, хоць даўно такім не з'яўляецца.

Напэўна, прачытаўши тое, знайдуцца людзі, якія скажуць: але ж усё гэта вони ўнутраныя справы. Гэтыя рагаткі на шляхах развіцця нацыянальнай культуры — справа рук вашай жа нацыянальнай бюракратыі, без якога-небудзь умяшання з ін-

шага боку. І ўвогуле яны будуть мець рацью. Але ўся справа ў тым, што ў аснове гэтых невясковых з'яў ляжыць усё тое ж шматгадовае імкненне да перастрахоўкі, даўні страх, боязь, як бы чаго не выйшла — пачуццё, увабранае бюракратамі ад нараджэння, набытае ў працэсе выхавання, навучання або праста існавання ў пэўных грамадскіх умовах. Страх перад рэальным, а часцей штучна створаным нацыяналістычным пудзілам глыбока пранік у іхнюю свядомасць, стаў амаль генным.

Не так даўно на семінары бібліятэчных работнікаў мілаз спецыялістка з універсітэцкай аддакацый пытаемца: „Ці можна лічыць нацыяналістам чалавека, які заўжды размаўляе па беларуску?“. І на сямідзесятъм годзе Савецкай улады даводзіцца тлумачыць розніцу паміж патрыятызмам і нацыяналізмам, якія ў нечай затарможанай свядомасці аднойчы зліліся ў непарыгуне крамольнае цэлае. І прыходзяць пісмы з сельскіх школ усё ад тых жа настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры са скаргамі на дыскрымінацыю ў выкладанні іхняга прадмета, аплаце настаўніцкай працы, ушчымленні ў пытаннях жылля і інш. Вядома, ушчымленне можа здарыцца ў адносінах да кожнага выкладчыка, але на баку настаўніка рускай мовы — несумненны клопат дзяржавы, які ўвасобіўся хоць бы ў нядаўняй пастанове аб павышэнні зарплаты. А якія сведчанні падобнага клопату ёсць у беларускага выкладчыка? Рэгулярная на працягу дзесяцігоддзя пагарда да яго працы, скарачэнне вучэбніх гадзін у сувязі са скарачэннем колькасці вучняў, змяншэнне яго зарплаты...

Вяртаючыся, аднак, да мовы, нялішне заўважыць, што адна з яе шматлікіх праблем заключаецца таксама ў несумненым дысбалансе яе чиста структурных страт і набыткаў. Будучы народжанай на сельскіх прасторах, цудоўна прыстасаванай да прыроды, сялянскага побыту, яна ўсё ж апынулася ў нейкай меры чужаніцай сярод каменных гмахай горада, у бензінавым чадзе урбанізаванага грамадства. Тут яна страчвае як непатрэбную частку сваёй мілагучнай лексікі, гармонію моўнага ладу. А што набывае? Набыткі яе не толькі сумніцельныя, але і безумоўна антыэстэтычныя. Шырокая моўная палітызацыя, што ідзе ад сродкаў масавай інфармацыі, выцясненя з яе ўсё непатрэбнае часу, спараджае неўласцівыя для гэтай мовы слова і слова-звароты. Па сутнасці фарміруецца новая мова, дзе ўсё меней застаецца ад традыцыйнай, уласна нацыянальнай мовы. Але ўся бяда ў тым, што гэтая „новая“ мова ўяўлікай меры з'яўляецца не чым іншым, як тыповай бюракратычнай прадукцыяй, нагрувашчванием разнастайных наватвораў і канцылярызмаў. Яны і на мове, што іх нарадзіла, сталі не меншай бядой, а ўжо будучы скалькаванымі на іншы моўны лад, ствараюць ненатураль-

нае, амаль пачварнае з'явішча. Шматлікія варыяцыі на тэмы „рашэння пытаний“, „выканання паставуленых задач“, „вядзення работы“, сацспаборніцтва, якое шырыща і шырыщца“ і г.д., пазбаўлены канкрэтнага сэнсу траскотныя словазлучэнні з даўняга часу зрабіліся звыкаю з'явай нашай усесаюзнай прэсы, радыё і тэлебачання, дзелавых папер і заканадаўчых актаў і выклікаюць інстынктыўнае непрыняцце ў кожнага пісьменнага чалавека, не пазбаўленага элементарнага густу да мовы. Можна сабе ўяўіць, як яны рэжудзь неразбэшчаны ў гэтых адносінах слых эстонца, літоўца ці беларуса таксама. Я далёкі ад моўнага снабізму, сам у пэўнай ступені не вольны ад шмат якіх моўных хібаў, але ніяк не могу пагадзіцца з многімі моўнымі парадоксамі тыпу знакамітых „Жыгульёў“, якія, не маючы адзіночнага ліку, прывялі да вымушанага ўтварэння слова-калекі „Жыгуль“. А вось яшчэ не меней парадаксальны, хоць і звыклы ўжо наватвор: трактар „Беларусь“, дзе імя агульнае і імя ўласнае адносяцца да розных родаў. Узнікае пытанне: чыя гэта мова? Я думаю, не руская і не якая іншая з усіх 78 сучасных моў народаў СССР, вядома ж, гэта — тыповая параджэнне нашай бюракратыі. Сумна, але факт: вялікая і магутная мова, што так чаравала чалавецтва ў мінулым, таксама бяднее ўвачавідкі, яшчэ неяк захоўваючыся ў пэўнай частцы рускай мастацкай літаратуры. Сфера яе ўжытку таксама звужаецца пад уздзеяннем усё таго ж магутнага, нахрапістага бюракратычнага сурагату.

Моўная праблема — частка ўсеагульных праблем, што паўстаюць перад грамадствам у перыяд перабудовы. Яна — надзейны клопат усіх моў (старых і маладзейшых), моў ускрайні не ў меншай меры мовы „міжнацыянальных зносін“. Мабыць, частковое вытрышэнне не раўназначна для розных рэгіёнаў краіны: калі для Кіргізіі яно — несумненнае добро, дык для Эстоніі, мабыць, добро сумніцельнае, бо, як сцвярджаюць эстонцы, прадугледжвае авалоданне рускай мовай не без шкоды для нармальнага функцыяніравання мовы нацыянальнай. Што ж датычыць Беларусі, дык двухмоёе для нас у сучасных умовах — адзіна магчымае выйсце, бо мае на мэце ў якасці другой мовы — нашу беларускую. І калі мы за такое рашэнне, калі нацыянальной мове вяртаюцца яе спрадвечныя праваў ў рэспубліцы. Аднак вяртанне гэтых правоў толькі ў заканадаўчым парадку — безумоўна частковая мера, яўны палітык. Вядома, што заканадаўчое рэгламентаванне ўвогуле справа добрая, хоць яно і мала што выграшае на практыцы, дасягаючы належнага эффекту тады, калі забяспечана реальнымі стымуламі, што толькі рэгулююцца законам. У нас прымаеца нямала вартых законаў, якія імкнуцца літаральна ўсё ахапіць і рэгламентаваць. Але калі

нават колькасць іх памножыць у дзесяць разоў, яны не здолеюць рэгламентаваць усю разнастайнасць жыщёвых праблем. Несумненна, гэтыя праблемы будуть расці прапарцыянальна спробам іх рэгулявання. Самарэгулюючыя сістэмы эканомікі культуры — вось ідеал грамадства, але, мабыць, да гэтага нам далёка.

У тым, што сказана вышэй, зразумела, не адзіная прычына становішча, у якім апынулася беларуская мова, але адна з мно-гіх. Можа, адна з галоўных прычын, ад якой залежыць буду-чыня нацыянальной культуры, у значнай меры заснаванай на роднай мове. Толькі людзям недалёкім або недасведчаным можа здацца, быццам мастацкая культура, выяўленчае мастацтва, мастацкая самадзейнасць, нават танцы не звязаны з мовай і не залежаць ад яе стану, могуць развівацца самастойна. На самай справе, з мовы пачынаеца ўсё астатніе — праз літаратуру, сродкі масавай інфармацыі культура набывае свой змест і ўжо безумоўна — непаўторнае нацыянальнае ablічча, форму, без якой яна не існуе. Даводзіцца толькі шкадаваць, што ёсьць не-абходнасць гаварыць пра такія элементарныя ісціны. Але наш даволі драматычны вопыт, мабыць, мала чаму нас навучыў. Сапраўды гісторыя нічому не вучыць. Затое яна спаганяе, як сцвярджаў В. Ключэўскі, часам надта сурова. У тым мы цяпер пераконваемся.

У заключэнне хочацца задаць сакрэментальнае пытанне: што ёсьць мова? Вядома, у навуковых вызначэннях гэтае з'явы не-дахопу ніяма, але ўсё ж? Калі чиста прагматычна, дык усё зразумела: мова — сродак зносін паміж народамі, класамі, індывідуумамі. У арганізаваным грамадстве чым вышэй ступень вало-дання ёю, тым, мабыць, лепш. Высокаарганізаваная вытворчасць, палітызованыя грамадскія фарміраванні, армія патрабуюць дакладных і даступных каманд у мэтах іх дакладнага і своеча-совага выканання. Але ці толькі дзеля гэтага служыць чалавецтву мова? І ці толькі для зносін? А для таго, каб думаць і адчуваць? Найбольш поўна і шчыра?.. Калі даўным-даўно ўвечары вярталася з поля жніва, яна спявала зусім не дзеля зносін з іншымі — для сябе і свае душы. Але якой павінна быць мова, што выказвала б душу? Мова як прадукт душы і душа — у пэўным сэнсе — як прадукт роднай мовы?

Мабыць, варта задумацца...

ВЕРЫЦЬ У СЭНСІ ХАРАСТВО РОДНАГА.

(Размова з Пятром Бітзлем).

Пытанне: — Гадоў дваццаць таму назад я першы раз сустрэўся з Вашым прозвішчам і запазнаўся з Вашым перакладам „Пана Тадэвуша“, аднак ніколі не сустрэў Вас асабіста. Сэнняшня сустрэча для мяне нечаканасць. Хачу яе выкарыстаць для шырэйшай размовы. Думаю, што яе харктаў зацікавіць чытачоў з Польшчы.

Скажыце, калі ласка, аб найважнейшых фактах са свайго жыцця.

Адказ: — Я чалавек ужо немалады, за сваё жыццё перажыў і бачыў шмат. У 1926 годзе закончыў польскую сямігодку, у 1931 Віленскую настаўніцкую семінарыю ім. Т. Зана, у 1939 — Віленскі ВКН. Працаў настаўнікам паўшэхнай школы ў Несвіжскім і Стаўбцоўскім паветах. У 1933/34 г.г. адбываў вайсковую павіннасць у школе падхаронжых у горадзе Замброве. Удзельнічай у вераснёўскай кампаніі ў званні падпаручніка. Пры Савецкай уладзе працаў дырэктарам сярэдняй школы ў горадзе Валожыне, а пасля — школьнім інспектарам Валожынскага раёна. Закончыў філалагічны факультэт (беларуское аддзяленне) Мінскага педінстытута ім. А. М. Горкага і Маскоўскія курсы замежных моў па спецыяльнасці „намецкая мова“. Пасля вайны працаў настаўнікам СШ, выкладаў беларускую мову і літаратуру і нямецкую мову. Ад 1974 года знаходжуся на пенсіі.

Пытанне: — Калі ў Вас прачнуліся літаратурныя зацікаўленні?

Адказ: — Я навучыўся чытаць вельмі рана, ужо ў 6-гадовым узросце адольваў самастойна не толькі дзіцячыя кніжкі. Ад таго часу захапіўся літаратурай і гэта захапленне засталося на ўсё жыццё.

Пытанне: — Які харктаў мелі Ваши першыя контакты з польскай літаратурай?

Адказ: — Падчас вучобы ў паўшэхнай школе я прачытаў з захапленнем усё, што было ў нашай школьнай бібліятэцы з творчасці Г. Сянкевіча, Б. Пруса, Э. Ажэшковай, С. Жэромускага, В. Рэйтмана, К. П.-Тэтмаера, М. Канапніцкай і рада іншых польскіх пісьменнікаў. А як самастойна „асіліў“ „Пана Та-

дэвуша“, тады стаў канчатковым прыхільнікам польскай літаратуры.

Апрача гэтага немалы ўплыў зрабілі на мяне лекцыі семінарскіх паланістай: Марыі Багушэвічай, — нявесткі знакамітага Ф. Багушэвіча, жонкі яго сына Тамаша, Станіслава Кунца і доктара Тадэвуша Пізло, вядомага аўтара польскай граматыкі.

Пытанне: — Калі Вы адчулы ў сябе перакладчыцкія здольнасці?

Адказ: — Пісаць пачаў я яшчэ будучы ў семінарыі, вядома, па-польску. Пазней пераключыўся на беларускую мову, аднак перакладаць не прафесіяльна. Гэта творчасць, як і ўся мяе масць, загінула ў часе вайны.

У 1953 годзе на просьбу сяброў па працы, якія не ведалі польскую мову, але вельмі хацелі пазнаёміцца з творчасцю А. Міцкевіча, я пераклаў спачатку 26 радкоў II кнігі „Пана Тадэвуша“, а пазней і некалькі іншых урыўкаў, на настойлівыя іх просьбы. З часам сам захапіўся гэтай працай, зрабіў поўны пераклад „Пана Тадэвуша“, а пазней „Конрада Валенрода“ і „Гражыны“. Адносяна нядайна пераклаў „Крымскія санеты“, „Дзяды“ — ч. II і часткова III, некаторыя балады, байкі і вершы. Адным словам, А. Міцкевіч стаў майм самым любімым паэтам.

Пытанне: — Раскажыце, калі ласка, аб гісторыі сваіх перакладаў польскіх пісьменнікаў (пісьменнікі, творы, перыяд, у якім перакладалі).

Адказ: — Як я ўжо адзначыў, перакладаць пачаў у 1953 годзе і гэтай працай займаюся час ад часу і дагэтуль. На майм сягонняшнім рахунку ёсць пераклад паэм Ю. Славацкага „Ojciec zadżumionych“, творы М. Канапніцкай, Л. Страффа, К. П.-Тэтмаера, Я. Іашкевіча, Я. Каспрова і іншых.

Апроч таго, я перакладаў з рускай, нямецкай, украінскай, славацкай, літоўскай і іншых моў.

Пытанне: — Як у Вас выглядаюць прапорцыі паміж перакладамі і ўласнай творчасцю?

Адказ: — Дакладна не падлічваў, але мне здаецца, што за перакладнымі творамі ёсць невялікая перавага.

Пытанне: — Вы выдалі прыгожую кнігу „Паэмы“. Раскажыце аб гісторыі гэтай кнігі і аб далейшых намерах у галіне творчасці.

Адказ: — У кнігу „Паэмы“ ўвайшлі тры мае ўласныя паэмы. Дзве з іх („Сказанне пра Апанаса Берасцейскага“ і „Замкі і людзі“) аснованы на гістарычным матэрыяле. У першай паказаны перыяд станаўлення на нашых землях рэлігійнай уніі (першая палова XVII ст.), у другой — часы Ольгерда, Кейстута і

Ягайлы (XIV ст.). Трэцяя паэма („Памятны верасень“) навеяна ўспамінамі пра верасень 1939 года.

Нядайна здаў у выдавецтва вершаваную аповесць пра лёсы Заходнай Беларусі ў перыяд 1939—1944 гадоў, а таксама трывершаваныя казкі.

Пытанне: — Вы перакладчык многіх твораў А. Міцкевіча. Раскажыце аб працы і звязаных з ёю цяжкасцях над гэтымі перакладамі.

Адказ: — Перакладаць творы Адама Міцкевіча нялёгка, хоць бы і дзеля таго, што тут абавязкова трэба дабіцца, каб перакладзена захавала і гучанне, і сэнс, і прыгажосць арыгінала. Цяжкасць крыеца яшчэ і ў тым, што для польскай мовы характэрныя сталы націск і для перадачы верша па-беларуску неабходна знайсці найбольш адпаведную „метрыку“. Напрыклад, „Пан Тадэвуш“ перакладзены мною шасцістопным ямбам, „Гражына“ — пяцістопным, а пераклад „Конрада Валенрода“ зроблены адпаведна і ямбам, і дактылем, і гексаметрам.

Пытанне: — Якія Вашы найбліжэйшыя планы ў творчай галіне?

Адказ: — Збіраюся перакласці адну з аповесцяў Ю. І. Крашэўскага.

Пытанне: — Што Вы хацелі б сказаць нашым чытачам?

Адказ: — Усім супрацоўнікам жадаю выдатных творчых поспехаў, а чытачам — любіць свой родны орган, падтрымоўваць яго і карыстацца ім у здароўі і дабрабыце пад мірным небам. Жадаю ўсім беларусам у Польшчы захаваць веру ў сэнс і хараство роднага.

Гутарыў АЛЯКСАНДР БАРШЧЭЎСКІ

ЧЫНИЦЬ ДАБРО, НЕ ЧАКАЮЧЫ ЗАПЛАТЫ

(Размова з ксяндзом Уладзіславам Чарняўскім з Вініева — БССР).

Пытанне: — Вы належыце да ліку тых рэдкіх ксяндзоў, якія, вызнаючы каталіцызм, лічаць сябе і сваіх прыхажан-католікаў беларусамі. Скажыце, калі ласка, аб галоўных этапах свайго жыцця і найважнейшых фактах.

Адказ: — Я нарадзіўся 14 студзеня 1916 года ў вёсцы Амбружына каля Гальшан Ашмянскага ўезда. Выводжуся з мнагалюднай сям'і, у якой было дванаццаць дзяцей. Можаце сабе лёгка ўяўіць, як жылося ў тия часы сем'ям, у якіх было толькі дзяцей. Мая вёска, як уся Віленшчына, знайшлася пасля розных перыпетый у межах санацыйнай Польшчы. Меў я вялікую ахвоту да навукі. І хаця не хапала падручнікаў — вучыўся добра. Гэта пацвярджалі настаўнікі, інспектары, гэта знаходзіла пацвярджэнне і ў школьніх атэстатах. Закончыў я чатыры класы. Доктар з Крэва намаўляў бацьку, каб пускаў мяне ў навуку. Ужо нават бацькі пасадзілі мяне босага на воз, каб ехаць у Крэва. Потым перадумалі і я на навуку ў Крэва не пахаў. Пасля аднак разам з іншымі хлопцамі паступіў у настаўніцкую школу ў Крэве. Раз у тыдзень прыходзіў у вёску, каб узяць у торбу харчоў і зноў ісці ў мястэчка. Аднак у 1933 годзе нашу школу закрылі і я зноў знайшоўся на раздарожжы. Напісаў да свайго сваяка Францішка Чарняўскага, духоўнага, які жыў у Францыі, і ён мне парайў ісці ў манастыр. Я паслухав і паехаў у Другу. Там паступіў у гімназію, у якой правучыўся чатыры гады. Закончыў яе ў 1937 годзе. Ваявода Бацянскі загадаў ліквідаваць Друцкую беларускую гімназію. Сказаў: „żeby nie było po niej śladu“. Ксяндзы, якія праяўлялі беларускую свядомасць, былі вывезены з Другі паліцыяй. Забаронена ім вяртасцца ў мястэчка. Большасць з іх пераехала ў Варшаву, дзе началі дзейнічаць як Арыяне. Паехаў у Варшаву і я. У канцы канцоў быў накіраваны ў мясцовасць Скужец каля Седльцаў.

У гэтым самым часе ваявода Бацянскі выгнаў таксама з се-мінары ў Вільні дванаццаць клерыкаў, якія прызнаваліся да беларускасці.

Вось так мы ўсе зышліся і бадзяліся, а ў 1939 годзе знаходзіліся ў Расным недалёка ад Чаромкі і там нас застала вайна. Адзін з нас накіраваў на німецкі самалёт рыйдлёку і ён нас абстралляў. Пахаваліся, наеліся страху, але на шчасце нікому нічога не сталася. У гэтым часе я падаўся ў Літву. Год пабадзяўся і ўступіў у духоўную семінарыю ў Коўне, дзе правучыўся два гады. Пасля пераехаў у Вільню, якая была ўжо занята немцамі і там закончыў сваю духоўную адукацыю. Быў высвяченны на ксіндза ў 1945 годзе. Па вайне ў Вільню прыезджалі беларусы-католікі, каб дастаць для сваіх параходіў ксіндзоў. Прыйзджалі і з Каменкі, і з Бераставіцы, і з многіх іншых мясцовасцей, паложаных галоўным чынам недалёка ад польскай мяжы. Аднак найбольш упартасці выказалі прадстаўнікі Вішнева Валожынскага раёна. Вось у канцы канцоў я і паехаў у Вішнева, дзе жыву да сёння.

Пытанне. — Колькі тут мaeце прыхаджан?

Адказ. — Цяжка сказаць. Справа ў тым, што раней прыйзджалі да мяне людзі з мясцовасцей, адлеглых на 70—80 кіламетраў, бо нідзе не было ксіндзоў. Сёння сітуацыя палепшылася. Ксіндзоў стала больш. Думаю, што маю прыблізна 7000 прыхаджан?

Пытанне. — Здзівіў мяне дасканалы знешні выгляд Вашага касцёла. Як Вы гэтага дасягнулі?

Адказ. — Ужо некалькі разоў аднаўлялі. У сэнсе грашовым няма большых цяжкасцей. Людзі ў нас ахварнічаюць. Галоўныя цяжкасці звязаны з матэрыяламі, фарбамі, саліднымі спецыялістамі.

Пытанне. — Ад якога часу Вы пачалі весці службу па-беларуску?

Адказ. — Ад самага пачатку. Праўда, на пачатку было цяжкавата. Адчувалася варожасць з боку некаторых суседніх ксіндзоў, якія падбурвалі і мясцовых людзей. Называлі мяне камуністам. Аднак памаленьку людзі пераканаліся, што беларускае слова таксама мілае Богу, як і кожнае іншае. А што датычыцца тых, хто пад'юшваў супраць мяне людзей, дык сярод такіх знайшліся і польскамоўная „Культура“, якая аблаяла мяне некалькі разоў.

Пытанне. — А ці Вы адказвалі рэдакцыі гэтага часопіса?

Адказ. — Адказваў.

Пытанне. — Ці „Культура“ змясціла Ваш адказ?

Адказ. — Дакладна не ведаю, але сумніваюся. Ім здаецца, што яны лепш ведаюць, як я маю паступаць у Вішневе, хаця, мабыць, ніколі ў ім не быўлі. Бог з імі. Мне да напасцяў не прывыкаць.

Пытанне. — А ці Вы маеце той тэкст, які Вы пасыпалі ў „Культуру“?

Адказ. — Маю і могу Вам даць. Калі хочаце, можаце яго выкарыстоць.

Пытанне. — Ці былі Вы ў Рыме?

Адказ. — Быў і быў прыняты папам у Ватыкане ў 1968 годзе.

Пытанне. — Ці ставілі Вы там справу беларускай мовы як мовы бағаслужбы?

Адказ. — Так, пачаткова кіраваў лісты, між іншым да Казаролі — сакратара стану. І Казаролі, і папа аднесліся са зразуменнем да маіх намаганняў у галіне мовы. Гэта яны даручылі мне пераклады святога пісьма на беларускую мову. А што датычыцца беларускай мовы ў касцёле, дык з'яўляеца яна чымсьці поўнасцю натуральным. Трэба ведаць, што ўсе мае прыхаджане ў штодзённым жыцці гавораць па-беларуску. А ксіндзы прымушалі іх да польскай мовы. Ужывалі пры гэтым такіх аргументаў, як: nie będziesz mówił po polsku, to nie ochrzczę twoego dziecka; nie będziesz mówił po polsku, to nie pochowam twojego ojca i matki.

Магу падаць і такі прыклад: дзяўчына ведала пацер па-беларуску. Калі выходзіла замуж, ксёндз сказаў: nie uznaję takiej modlitwy. Zanim się nie nauczysz pacierza po polsku, nie udzielę ślubu.

Пытанне. — Скажыце больш дэталёва аб сваіх перакладах Бібліі на беларускую мову.

Адказ. — Даручыў мне гэта папа Павел VI. І вось, пачынаючы ад 1968 года працу над перакладам. Пераклаў літургію на круглы год, уключна з усімі святамі і ўрачыстасцямі, а таксама Імшал. Многае я ўжо пераслаў праз Москву ў Рым. Цяпер перакладаю Біблію і ўжо пераклаў болей палавіны. Спяшаюся, баюся, каб смерць не перашкодзіла мне давесці справу да канца. Спадзяюся, што пераклад выйдзе ў Лондане ў Бібліятэцы імя Ф. Скарэны. Справай друку моцна цікавіўся біскуп Ч. Сіповіч, а цяпер пераняў справу айцец А. Надсан.

Пытанне. — Вы сказалі, што чытаеце „Ніве“. Скажыце, калі ласка, калі Вы сутыкнуліся з „Ніваю“ і якое яна робіць на Вас уражанне?

Адказ. — Чытаю яе даўно, а кранае мяне ў „Ніве“ перад усім тое, што вельмі натуральная і, думаю, праўдзіва піша яна аб вёсцы. І гэта мне падабаецца. Падабаецца і тое, што часта, адкрыта і прыхільна пішаце аб рэлігійных проблемах, аб тым, што беларуская асноўная стыхія павінна ўжывацца ў святыні. Гэта ж святая праўда. Падабаецца мне і мова „Нівы“. Яна жывая і натуральная, нярэдка насычана дыялектызмамі. Усё гэта складваецца на каштоўнасць „Нівы“.

Пытанне. — Скажыце, лёгка ці цяжка быць ксяндзом беларусам?

Адказ. — Так, як гароху пры дарозе. Многа нядобразычлівых.

Пытанне. — Ці, нягледзячы на цяжкасці, намерваецеся далей іспі па беларускаму шляху ў касцёльнай службе?

Адказ. — Маю толькі адну мэту. Хачу, каб беларускі народ, не залежна ад веравызнання, гаварыў з Богам на роднай мове. Не можа быць такога, каб Богу гэта не было мілае.

Пытанне. — Разглядаюся па Вашай кватэры і здзіўляе мяне сціпласць Вашага дома. Мабыць, нямнога ёсьць духоўных, якія жывуць так бедна. Чым Вы кіраваліся, выбіраючы гэтую форму жыцця?

Адказ. — Убоства спадарожнічае майму жыццю. Бедна я жыў у сваёй сям'і, у якой было дванаццаць дзяцей. Бедна жыў у ма-настыры, бедна — у семінарыі. І гэта ў мяне асталася ў крыўі. Найліччай уміраць чалавеку, які не мае багаццяў. Таму са спа-коем гляджу на перспектыву смерці. Ведаю, што ёсьць ксяндзы, якія жывуць багата, маюць машыны, шыкарныя кватэры. Не зайдрошуць ім. Я думаю, што духоўны павінен жыць не ба-гаццей, чым яго прыхаджане.

Пытанне. — Я чуў, што Вы маеце багатую беларускую біблія-тэку. Як Вы яе збіралі?

Адказ. — Калі я быў у Другі, дык бачыў, як прадстаўнікі ўлад, разагнаўшы беларускіх духоўных, палілі беларускія кніжкі. Гэта было жудаснае відовішча. Бачу яго да сёння. Кніжкі люблю і іх збіраю. Многія аднак раздаў людзям, калі толькі меў упэўненасць, што гэтыя людзі будуць книгі шанаваць. Вам таксама крыху дам.

Пытанне. — Чым цікавіцесь апрача святарства?

Адказ. — Не раз чалавеку бывае цяжка на душы. Мучыць бяс-сонніца. У такіх сітуацыях іду ў лес, слухаю адважнай песні зямлі, захапляюся харастром свету і тады душа мая супакой-ваецца. Вяртаецца да мяне сон. Прырода для мяне — гэта добры лекар, прыяцель. Дае мне ўсё, не жадаючы нічога. Яна рэлігій-ная. Так і чалавек павінен чыніць дабро, не чакаючы заплаты.

Гутарыў АЛЯКСАНДР БАРШЧЭУСКІ

ПАЗНАЦЬ ЧУЖОЕ, КАБ УСПРЫНЯЦЬ ЯГО ЯК РОДНАЕ.

(Размова з прафесарам Нью-Йоркскага гарадскога універсітэта Томасам Бэрдам).

Пытанне: — Два гады таму назад Вы ўдзельнічалі ў Канферэнцыі, прысвечанай 30-годдзю Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта, а зараз прыехалі з той мэтай, каб удзельнічаць у Канферэнцыі, прысвечанай 30-годдзю „Белаве-жы“. Як ацэньваеце гэту апошнюю Канферэнцыю?

Адказ: — Па-першае, прагнуну падкрэсліць вялікі лік вучоных, якія прыехалі з розных краін свету. Дзякуючы гэтаму, узнікла магчымасць абмену думкамі, даследчыцкімі метадалогіямі, ідэямі і імкненніямі.

Па-другое, паявіўся на Канферэнцыі шырокі дыяпазон пра-блем і тэм, выступаючых у паасобных дакладах. Для прыкладу спашлюся на цікавы даклад Е. Кабаца „Незвычайны сэнс па-гранічча“, які меў тэарэтычныя характеристы. Два даклады: В. Сто-хэля „Наша Ніва і польская літаратура“ і А. Баршчэўскага „Бе-ларуская мова і культура ў ацэнках пілсудчыкай Гене-ральнага штаба“ — з гістарычным уклонам. Даклад А. Пяткеві-ча „Э. Ажэшкова і Беларусь“ — параўнанычаха характеристу. Да-клады: У. Казберука, Ф. Няўважнага, М. Юркоўскага, Н. Пана-сюк, З. Скібінскай і В. Смашча — выключна аб творчасці бела-вежцаў.

Па трэцяе, вялікае для мяне значэнне мела прысутніца на Канферэнцыі вучоных і пісьменнікаў з БССР. Я ўжо раней меў магчымасць чытаць у ЛіМе выступленне У. Казберука на пле-нуме і літаратуразнаўчыя артыкулы Б. Сачанкі. Непасрэднае су-тыкненне з гэтымі людзьмі на Канферэнцыі было для мяне вы-ключна цікавым і адкрыўчым. З вялікай увагай выслушаў я да-кладаў Б. Сачанкі і С. Андраюка, дзякуючы якім даведаўся, што ў культурнай і літаратурнай практицы абазначае ідэя яў-насці і адкрыласці. Сталася для мяне цалкам ясным, што гэта ідэя абазначае выхад усяго народу са сферы маны ў сферу праўды, са сферы фальши — у сферу шчырасці.

Па-чацвёртае, Канферэнцыя дала мне магчымасць прадоў-жыць знаёмствы і ўмоцніць сімпатыю з тымі польскімі вучо-нымі, якіх я сустрэў два гады таму назад, у часе Канферэнцыі,

прысвечанай 30-годдзю Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага універсітэта, — маю на думцы Ф. Няյуважнага, Т. Позняка, — а таксама пазнаёміца з невядомымі мне дагэтуль вучонымі і пісьменнікамі: М. Юркоўскім, Е. Кабацам.

Прагну падкрэсліць, што ў майм успрынняці вартасць Канферэнцыі праявілася, між іншым, у тым, што была яна мазаічнай з'явай. На гэту мазаічнасць злажылася тое, што выступілі ў ёй людзі розных узростаў, розных полаў, розных професій і розных краін. Зразумела, што мазаічнасці Канферэнцыі прыдало незабыўнае свята Купалы ў Белавежы. Я асабіста шкадую, што не прыехалі на Канферэнцыю А. Мальдзіс і Д. Дінглей.

Пытанне: — Ці не лічыце недахопам Канферэнцыі таго, што не закончылася яна сустрэчай з белавежцамі як аўтарамі?

Адказ: — Думаю, што мерапрыемства тыпу аўтарскага вечара, у час якога паасобныя члены „Белавежы“ прачыталі б па некалькіх сваіх твораў, або прадставілі б сваё аўтарскае credo, было б прыгожай ілюстрацыяй да так тэарэтычных сцвярджэнняў, якія паявіліся ў паасобных дакладах на Канферэнцыі. Быць можа, што такія выступленні белавежцаў гарманізавалі б з тэарэтычнымі тэзісамі дакладчыкаў, але магчыма і зусім іншае: нельга выключыць, што некаторыя белавежцы аправярглі бытых тэарэтычных палажэнні, якія выступілі ў дакладчыкаў. Незалежна ад таго, як было б, спатканне такога тыпу ўзбагаціла бы Канферэнцыю і, таксама як свята Купалы ў Белавежы, надоўга асталася б у памяці.

Пытанне: — Вы ўжо сказалі некалькі слоў аб свяце Купалы ў Белавежы. Думаю, што было б цікава пачуць ад Вас, карэнного амерыканца, больш шырокую ацэнку гэтага мерапрыемства, тым болей, што Вы выступілі на заканчэнне канцэрту і выказалі па-беларуску прыгожую і кранающую формулу. І так, скажыце, што думаець аб гэтым мерапрыемстве?

Адказ: — Тут я хацеў бы выказацца не толькі ад сябе, але і ад імя майго сябра, амерыканскага беларуса Міколы Заморскага, які разам са мною глядзеў Купалле. Зрэшты, слова „глядзеў“ тут неўласцівае. Думаю, што лепш было б тут сказаць: мы не толькі глядзелі, але і ўдзельнічалі. Купалле ў Белавежы, праведзенеа наччу з пятніцы на суботу, і свята беларускай песні ў Беластоку, праведзенеа ў нядзелю — гэта калейдаскопічныя здарэнні, якія назаўсёды астануцца ў нашых сэрцах. Мікола Заморскі ўдзельнічаў у родным. Я, амерыканец, удзельнічаў у чужым, якое сталася для мяне родным. Я быў шчыра ўзрушены і прагнуў бы падзякаўаць і Вам за прамовы перад канцэртамі ў Белавежы і ў Беластоку, і ўдзельнікам — народным артыстам, якія паказалі сваё мастацтва на так высокім узроўні. Я

разумею, што ўсё гэта не робіцца сама сабой, што тут патрэбная кіруючая і інспіруючая роля. Ведаю, што гэту ролю адыгрывае Беларуское грамадска-культурнае таварыства, якое, не звяртаячы ўвагі на скептыкаў і крытыкаў, вядзе нястомнную культурнавобразчую работу. Верце мне, што тое, што мы бачылі і ў чым удзельнічалі ў Белавежы — незабыўнае. І цудоўны канцэрт на пероне, і маё супольнае з Барысам Сачанкам выступленне, і шаход да рэчкі з вянкамі, і пазнейшы ўсяночны пір, амаль язычкі, і спевы, і анекдоты, і танцы, і каўбаскі на розгах, падаграваныя над кастрамі — усё гэта складаецца на кранающую незабыўную карціну. Хачу падкрэсліць і яшчэ адну, прыемную для мяне, нечаканасць. У час Купалля сустрэўся я другі раз з дырэкторам Беларускага ліцэя ў Гайнаўцы Аляксандрам Іванюком — чалавекам абаильным і сімпатичным.

Пытанне: — Вы, карэнны амерыканец, уніслі 100 долараў у фонд пабудовы Музея і 90 000 злотых у фонд пабудовы Беларускага ліцэя ў Гайнаўцы. Чым выясніць праявы такай веліка-душнасці?

Адказ: — Пачну ад другой часткі Вашага пытання. Калі я два гады таму назад наведаў Беларускі ліцэй у Гайнаўцы, дык адносіны да мяне з боку дырэктара А. Іванюка, настаўніка беларускай мовы В. Сакоўскага і вучняў былі на столькі сяброўскі і сімпатычныя, што я, вярнуўшыся ў Амерыку, не раз вяртаўся думкамі ў Гайнаўку і цешыўся, што ёсць на свеце такія добрыя людзі. Мяне ўзрушыла адданасць гэтых людзей беларускай справе. І таму, калі толькі надарылася аказія ў час сёняшняга прабывання ў Польшчы, дык я выкарыстаў яе для таго, каб пры дапамозе пэўнага жэста заакцептаваць сваю падтрымку для Беларускага ліцэя.

А што датычыць Беларускага музея, дык ведаю, якую ён мае wagу для захавання беларускай культуры ў Польшчы, для зразумення ўсімі беларусамі сілы і ролі родных карэнняў у працэсе фармавання ўласнай будучыні. Падтрымліваючы Беларускі ліцэй і Беларускі музей, падтрымліваю вытокі крыніц, з якіх б'юць у наш, забруджаны цывілізацыяй, век крыштальнія чыстыя промні.

Пытанне: — А ці гэтыя праявы Вашай сімпатыі да беларусаў у Польшчы не выводзяцца з Вашых добрых адносін з амерыканскімі беларусамі?

Адказ: — Так, скажу адкрыта, што такія амерыканскія беларусы, як Антон Адамовіч, Антон Шукелойць, Янка Запруднік, Вітаўт і Зора Кіпелі, Вера і Францішак Бартулі, браты Русакі, Сяргей Карніловіч, Аля Орса зрабілі не мала ў тым напрамку, каб зашчапіць мне любоў да беларускай мовы, беларускай куль-

туры і ўвогуле да беларускай нацыі. Чуюся сярод іх так, як сярод роднай сям'і.

А што датычыцца Беларускага музея, дык, на маю думку, ідэя яго пабудовы была самай смелай і наватарскай ідэяй ва ўсёй дзейнасці БГКТ. Музей — гэта форма нацыянальнага самапазнання і самавырашэння. Многая, вельмі многія мае знаёмыя ў Амерыцы з вялікай увагай і зразуменнем адносяцца да Беларускага музея ў Гайнаўцы. Маё сутыкненне з аб'ектам пабудовы і размовы з Кастусём Майсенем толькі ўпэўнілі мяне ў tym, што Беларускі музей — гэта аб'ект, які са слова становіцца целам і гэтае цела трэба ўсялякім спосабамі падтрымліваць.

Пытанне: — У час знаходжання ў Польшчы Вы запазналіся з рознымі формамі дзейнасці БГКТ, такімі як: літаратурны рух, аматарскі рух, школьніцтва, пабудова Музея. Былі Вы ў будынку Галоўнага праўлення, сутыкнуліся з „Нівай“. З усім гэтым БГКТ знаходзіцца ў цесным кантакце: інспіруе, дапамагае, дзейнічае. Стارаемся або развіваць усё, што беларускае, або прынамсі захоўваць *status quo*. Як вы на ўсё гэта: на нашыя ўдачы і на ўдачы глядзіце з далёкай Амерыкі?

Адказ: — Аб дзейнасці БГКТ я многа ведаў, чытаючы „Ніву“ і „Беларускі каляндар“. Тое-сёе даведаўся ад беларусаў, якія прыязджалі ў Амерыку і ад амерыканскіх беларусаў, якія ездзілі ў Польшчу. Непасрэднае сутыкненне з дзеячамі БГКТ у Беластоку, агляданне будынка Беларускага музея, знаходжанне ў беларускім ліцэі ў Гайнаўцы — усё гэта дало мне новае ўяўленне аб маштабах таго, што Вы робіце. У майі разуменні ГП БГКТ з'яўляецца каардынацыйным цэнтрам беларускай культуры, літаратуры і грамадской дзейнасці. Думаю, што гэты цэнтр ёсьць тым месцам, у якім могуць спатыкацца ўсе, для каго дарагая беларуская культура. Я не ведаю ўсіх дэталяў Вашай дзейнасці, не ведаю, на якіх прынцыпах існуе вакальны рух, ці выдавецкая дзейнасць, аднак, пабываючы на канцэртах беларускай песні і чытаючы літаратурныя творы і публіцыстычныя артыкулы, ведаю, што ўсё гэта не можа адбывацца і прайяўляцца без таго каардынацыйнага цэнтра, якім ёсьць Беларускае таварыства. Калі гляджу на ўсё гэта: на адрамантаваны музейны будынак, на спраўна і дынамічна дзейнічаючы транспарт, дык даходжу да вываду, што ўсё гэта сведчыць аб сіле таварыства. Не сумніваюся, што маецце і слабыя пункты, але без слабасці няма ў прыродзе сілы і таму ўмацоўвайцеся і дзейнічайце ў tym, што і дагэтуль, напрамку.

Пытанне: — Як Вы глядзіце на перспектывы кантактаў беларускай эміграцыі ў Амерыцы з беларусамі з Беласточчыны? Як вядома, польскае таварыства „Палонія“ робіць усё, каб кантакты польской эміграцыі з Польшчай былі як найболыш інтэнсіў-

ныя. Што датычыцца нас, беларусаў, дык мы, не ведаю пад уплывам чыёй пропаганды: нашай ці вашай, пабаіваемся сябе ўзаймна. Ці не час канчаць ужо з гэтым страхам і пачынаць нормальная чалавечыя адносіны?

Адказ: — Некаторыя гісторыкі трактуюць усё мінулае як пралог да сённяшняга. Мой побыт сярод беларусаў у Польшчы пераканаў мяне, што мы ўзаймна сабе патрэбныя і таму павінны адкрыта і сур'ёзна суадносіцца ў многіх галінах. Гаворачы аллегарычна, хачу сказаць, што мы павінны будаваць масты паміж беларусамі ў Польшчы і беларусамі ў Амерыцы. І гэтыя формы кантактаў не павінны абазначаць рэзігнацыі гэтих двух палітычных абстановак беларусаў з сваёй ідэалогіі, сваіх перакананняў, сваіх жыццёвых умоў, сваёй філасофіі. А кантакты павінны датычыцца: узаемнага пашырэння інфармацый аб сабе, абмену кнігамі, частых візітаў. Думаю, што было б вельмі добра, калі б у нас у Нью-Йорку і Кліўлендзе знайшліся ўсе ваншыя выданні, а нашыя выданні — у Галоўным праўленні БГКТ, у „Ніве“, у Кафедры беларускай філалогіі.

Пытанне: — Скажыце, калі ласка, аб галоўных праявах беларускай выдавецкай дзейнасці ў Амерыцы і ўвогуле на Захадзе.

Адказ: — Найлепш ведаю тое, што выдаецца ў Амерыцы і таму галоўным чынам аб гэтым буду гаварыць. Перад усім прагну звярнуць увагу на газету „Беларус“, якая ўжо многа гадоў выдаецца ў Нью-Йорку. Газета кранае шырокі дыяпазон грамадскіх, палітычных, рэлігійных, культурных і літаратурных проблем. Зразумела, што „Беларус“ мае напрамак наогул згодны з афіцыйным напрамкам амерыканскай палітыкі.

Два сваякі Якуба Коласа: Мікола Прускі і Алесь Міцкевіч выдаюць паўпрыватныя часопісы „Беларускі свет“ і „Весткі“, у якіх канцэнтруюцца перад усім на лакальных падзеях, звязанных з жыццём беларусаў у Амерыцы, але час ад часу кранаюць і агульнабеларускія пытанні.

Што датычыцца „Запісаў“, дык маюць яны выключна навуковыя характеристар і канцэнтруюцца, галоўным чынам, на гістарычным мінульым.

Нельга не сказаць і аб вялікай колькасці кніг, якія былі апублікаваныя ў ЗША. Прыкладам могуць быць творы Наталлі Арсенневай, Алеся Салаўя, Якуба Коласа, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Алеся Гаруна, Глыбіннага, Максіма Гарэцкага, Аляксандры Саковіч, Сяднёва, Станіслава Станкевіча.

Навінкай, якой мы ганарымся, з'яўляецца кніга Зоры Кіпель „Беларускі Трыстан“, якая выйшла ў вельмі прэстыжнай серыі „Бібліятэка сярэднявечнай літаратуры імя Гарлянда“.

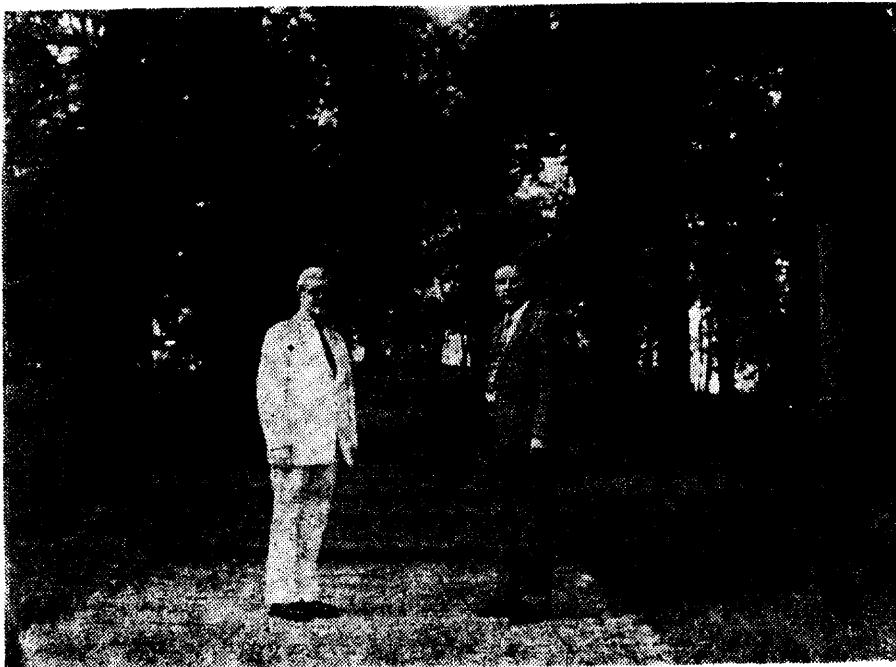
Пытанне: — Хто ў ЗША фінансуе выдаваныя беларускія кнігі і часопісы?

Адказ: — З малымі выключэннямі, кнігі і газеты фінансуюцца не з дзяржаўных, але з прыватных крыніц. Нярэдка кошты, звязаныя з выданнем кнігі, пакрывае сам аўтар.

Пытанне: — Якія Ваши пажаданні ў адрас чытачоў „Нівы“, „Беларускага календара“ і ўсіх беларусаў у Польшчы?

Адказ: — Аставацца самім сабою. Не зыходзіць з абранага шляху. Старацца не толькі захоўваць сваю нацыянальную спецыфіку, але і развіваць родную мову, культуру, фальклор. Усё тое, што так прыгожа захоўвае і культивуе БГКТ, складаецца на беларускае нацыянальнае аблічча. Справа ў тым, каб у мнóstве нацыянальных твораў сучаснага свету нацыянальнае аблічча беларусаў выдзялялася сваёй самабытнасцю і непаўторнасцю. Жадаю БГКТ, яго членам і сімпатыкам упартасці і паслядоўнасці ў тых дзеяннях, якія імкнуцца, каб беларускае слова асятнула годнае грамадзянства ў сям'і, на вуліцы, у школе і ва ўсім шырокім свеце.

Гутарыў АЛЯКСАНДР БАРИЧЭЎСКІ

Томас Бэрд (злева) і Мікола Заморскі.

Фота Міколы Заморскага.

З ЛІТАРАТУРНАЙ НІВЫ

ВІКТАР ШВЕД**БЕЛАРУСКІ ЛІТАРАТУРНЫ РУХ У НАРОДНАЙ ПОЛЬШЧЫ
(У ТРЫЦЦАЦІГОДЗЕ ЛІТАБ'ЯДНАННЯ „БЕЛАВЕЖА“)****Пачынальнікі**

Беларускі літаратурны рух у Народнай Польшчы з'яўляецца аднагодкам Беларускага грамадска-культурнага таварыства і яго друкаванага органа „Нівы“. Пачынаючы ад першага нумара нашага часопіса, які выйшаў з друку 4 сакавіка 1956 года, на яго старонках паяўляюцца вершаваныя і празаічныя творы, звязаныя ў першую чаргу з жыццём беларускага насельніцтва ў Народнай Польшчы.

Пачынальнікамі беларускага літаратурнага руху былі журналісты „Нівы“. Амаль усе ранейшыя і цяперашнія працаўнікі часопіса спрабавалі сваіх сіл у літаратурнай творчасці. Вось іх прозвішчы: Аляксандр Баршчэўскі, Васіль Баршчэўскі, Янка Беразавец, Зося Бусловіч-Стаськевіч, Георгі Валкавышкі (Юрка Зубрыцкі), Мікалай Гайдук, Матэй Канапацкі, Вера Лейчук-Валкавышккая, Міра Лукша, Мікалай Матэйчук, Уладзімір Паўлючук, Віктар Рудчык, Юрка Трачук, Янка Цялушэцкі, Міхась Шаховіч, Віктар Швед і Сакрат Яновіч. Трэба сказаць, што палавіна з вышэй названых журналістаў „Нівы“ да сёння асталася вернай мастацкай літадатуры.

Да пачынальнікаў літаратурнага руху ў Народнай Польшчы трэба таксама аднесці двух няштатных супрацоўнікаў „Нівы“: Андрэя Сошку (сапраўднае прознічча Вацлаў Аспіловіч) і Станіслава Вагурку, папулярнага ў той час дзядзьку Леваня. Амаль у кожным нумары часопіса паяўляліся вершы для дарослых і дзяцей, а таксама гумар Ваціка. Шкада, што спыніў ён сваю літаратурную працу.

Вялікую творчую вынаходлівасць выказаў Станіслаў Вагурка (Дзядзька Лявонь), які ад першага нумару „Нівы“ аж да апошніх дзён свайго жыцця (памёр у 1966 годзе) змяшчаў рэгулярна на апошній старонцы свае гумарыстычна-сатырычныя фельетоны. Дзякуючы книжнаму выданню фельетонаў Дзядзькі Леваня быў ён прыняты ў Саюз польскіх пісьменнікаў.

Пісала ў „Ніве“ ў першую чаргу моладзь: вучні пачатковых і сярэдніх школ, у якіх навучалася беларуская мова, і студэнты Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта.

Адазваліся таксама людзі старэйшага пакалення, якія не з'яўляліся выхадцамі з Беласточчыны, з пэўным ужо літаратурным вопытам: Антось з Лепля (Антон Васілеўскі), Мікола Базылюк, Мікола Буцылін і Пятро Ластаўка.

Пасля вайны пераехалі з Беларусі ў Польшчу нашы аўтары сярэдняга пакалення: Яша Бурш (Янка Анісэровіч), Але́сь Свісек і Леапольд Танкевіч.

Трэба падкрэсліць, што агромнную ролю ў згуртаванні літаратурных сіл вакол „Нівы“ адъграў яе галоўны рэдактар Георгі Валкавыцкі. Маючы паэтычныя здольнасці і літаратурную падрыхтоўку (закончыў ён Літаратурны інстытут імя Максіма Горкага ў Маскве), Валкавыцкі дапамагаў многім дэбютантам, спрыяючы іх творчаму росту.

У творчым аб'яднанні

Пасля двухгадовай мастацкай працы пачынальнікаў літаратурнага руху ў Народнай Польшчы, раскінутых па ўсёй краіне, даспела справа згуртавання іх у творчай арганізацыі.

На пачатку 1958 года паяўляючца на старонках „Нівы“ артыкулы Янкі Анісэровіча „Беларускім паэтам і празаікам патрэбная свая арганізацыя“ і Віктара Шведа „У згуртаванні сіла“.

8 чэрвеня 1958 года ў Беластоку адбыўся арганізацыйны З'езд, на які падрыхталі даклад Мацей Канапацкі і Віктар Швед. Пятро Ластаўка апрацаваў статут, які ніколі не быў прыняты. Старшынёю літаб'яднання быў выбраны Юрка Валкавыцкі, сакратаром — Віктар Швед, скарbnікам — Мацей Канапацкі.

Пакліканне да жыцця Беларускага літаратурнага аўяднання пры рэдакцыі „Ніва“ спрыяла таксама большай актыўнасці мастакоў-прафесіяналau і любіцеляў. Было нават створана Беларускае мастацкае аўяднанне. Пасля далучэння мастакоў да літаратарапаў на III З'ездзе літаб'яднання ў 1962 годзе была прынята пастанова аб змяненні назывы арганізацыі на Беларускае літаратурна-мастацкае аўяднанне пры ГП БГКТ. IV З'езд літаб'яднання ў 1964 годзе дадаў да назывы арганізацыі слова Белавежа, і ад гэтага часу літаратарапаў началі называць „белавежцаў“. Чаргова старшынямі літаб'яднання былі: Але́сь Барскі і Віктар Швед. Старшынёю бягучай кадэнцыі з'яўляецца рэдактар „Нівы“ Міра Лукша.

Нашы мастакі: прафесіяналы і любіцелі — Янка Анісэровіч, Аглая Артысевіч, Генадзь Бібіла, Мікалай Валкавыцкі, Віктар Кабац, Уладзімір Карпенюк, Сяргей Кішыцкі, Уладзімір Кор-

зун, Ліуба Красоўская, Аляксандр Нікановіч і Аляксандр Сушчэнія наладылі некалькі мастацкіх выставак у памяшканнях Галоўнага праўлення і аддзелаў БГКТ, а таксама ў Клубе міжнароднай кнігі і друку ў Беластоку. Шмат рэпрадукцыяў мастацкіх карцін і графік паявілася на старонках „Нівы“, у беларускіх календарах і ў літаратурных альманахах. Многія нашы мастакі афармлялі з мастацкага боку кніжныя выданні БГКТ. Шкада, што з часам аслабла гэтае супрацоўніцтва. Актуальная супрацоўнічча з літаб'яднаннем Уладзіслаў Петрук, графік „Нівы“ і Мікалай Давідзюк з Лодзі, якога мастацкія працы дэманструюцца на літстаронках „Белавежы“ і ў беларускіх календарах.

Беларускае літаб'яднанне „Белавежа“ ў ранейшыя гады праводзіла даволі інтэнсіўную працу. Штогод адбываліся творчыя літаратурныя семінары з тэматычнымі дакладамі, з аблікаркоўкай твораў паасобных „белавежцаў“ і аўтарскімі сустрэчамі. Дагэтуль адбылося на Беласточчыне звыш трох тысяч аўтарскіх сустрэч, з якіх дзве трэція прыпадаюць на долю Алея Барскага і Віктара Шведа. Былы сакратар ГП БГКТ Уладзімір Юзвюк у сваіх успамінах сцвярджае, што ён у сваёй аператыўнай дзейнасці „Аляксандра Баршчэўскага і Віктара Шведа бязлітасна выкарыстоўваў у праводжанні аўтарскіх сустрэч“. Станоўчую ролю адъпрыываюць таксама літаратурныя конкурсы, арганізаваныя праўленнем літаб'яднання супольна з ГП БГКТ. Да гэтуль былі аўядлены конкурсы на творчасць для дзяцей, на сценічныя творы, конкурсы прысвечаны XV і XX гадавінам БГКТ, а таксама конкурс прысвечаны 40-годдзю Народнай Польшчы. У выніку гэтых конкурсаў „белавежцы“ напісалі многа твораў.

На жаль, з прычыны паважнага аблікарвання Беларускаму таварыству фінансавых сродкаў на культурную, літаратурную і выдавецкую дзейнасць, не адъпрыываюцца так патрэбныя „белавежцам“ літаратурныя семінары. Раней „белавежцы“ праводзілі па некалькі сот аўтарскіх сустрэч у год, а цяпер колькасць іх паменшылася да некалькіх дзесяткаў. Амаль што поўнасцю спынілася выдавецкая дзейнасць БГКТ, асабліва выданне паэтычных зборнікаў паасобных аўтараў. Не друкуюцца нават зборнікі кваліфікаваныя ў друку, што не заахвочвае іх аўтараў да творчай працы. Не заахвочвае да пісання і той факт, што беларускія аўтары ў Польшчы не атрымліваюць за свае зборнікі ганарараў.

Паэтычная творчасць

Пакліканне да жыцця Беларускага літаратурна-мастацкага аўяднання „Белавежа“ і яго друкаванага органа літстаронкі ў „Ніве“ пашырыла ў значнай ступені круг аўтараў. Наступні

выразны падзел на паасобныя літаратурныя жанры. Тэарэтыкі мастацкай літаратуры сцвярджаюць, што дамінуючая роля паэзіі ў нацыянальнай літаратуры сведчыць аб маладосці гэтай літаратуры. У першыя гады дзейнасці нашага літаратурнага руху ў Народнай Польшчы наглядалася аднак амаль раўнамернае развіццё так прозы, як і паэзіі. І толькі ў сямідзесятых гады, калі паявілася ў літстаронцы шмат новых прозвішчаў, пераважна паэтаў, паэзія ў нашым літаб'яднанні стала дамінуючай. Дагэтуль праз літстаронку ў „Ніве“ прыйшло некалькі дзесяткаў аўтараў больш ці менш удалых паэтычных твораў. Некаторыя з тых аўтараў як метэртыты зазнялі на ніваўскім гарызонце, не запусціўшы карэнняў у грунт. Вялікая частка з іх аднак да сёння асталася вернікі беларускаму мастацкаму слову. Калі беларускія паэты шасцідзесятых гадоў, за выняткам Яшы Бурша, асталіся вернікі класічнай форме вершаскладання, маладыя паэты сямідзесятых і восьмідзесятых гадоў амаль усе працуяць свае думкі ў нетрадыцыйных формах.

Яша Бурш (сапраўдае прозвішча Янка Анісэровіч) з'яўляецца першым у нашым літаратурным руху, які парушыў рытміку і фанетычнае гучанне верша. Яго аб'ектывізм часта розніца ад аб'ектыўнага светаадчування. Паэзія Бурша выклікае ў чытачоў супярэчлівія ацэнкі. Ва ўнутраны свет паэзіі Бурша можа пранікнуць толькі адукаваны чалавек. Яша Бурш, аўтар паэтычнага зборніка „Прамень думкі“, не дасылае ў „Ніву“ сваіх вершаў, хача, як сам сцвярджае, надалей піша.

Ад доўгага ўжо часу не паяўляюцца ў „Ніве“ творы Алеся Свіська. Яго вершы з ваеннай тэматыкай, і вершы дыдактычнага характару навеяны штодзённай настаўніцкай працай, — спелья і спадабаліся чытачам.

Дзмітры Шатыловіч зрабіў трывалы след ў нашай літаратуры, асабліва ў паэзіі патрыятычнага характару, у якой праяўляецца любоў да свайго роднага (вершы: „Падляшша“, „Ты ўжо забыла“, „Радзіма“ і інш.). Глыбока прадставіў ён таксама свае ваенныя перажыванні (вершы: „Кашмар“, „Сланечнік“ і інш.). Цікавы цыкл вершаў Шатыловіча, з яго замежных паездак, у якіх стоячы на руінах старожытнасці, мінулае спалучае ён з сёняшнім светаадчуваннем. Шатыловіч, хоць піша рэдка, аднак піша ён з размахам, любіць маліваць шырокія палотны, яго творы прадстаўлены ў традыцыйнай эпічна-апавядальнай інтанацыі.

Вершы Уладзіміра Гайдука друкаваліся ад першага нумару „Нівы“. Падсумаваннем яго творчых здабыткаў з'яўляецца зборнік паэзіі „Ракіта“. Паэтычны шлях Гайдука даволі складаны. Вымушаны ён быў сплыніць вучобу і вярнуцца на гаспадарку. Штодзённа ходзіць ён поруч з народнай песней і таму поўнымі

струменнямі ўліваецца ў радкі яго вершаў беларуская вусная народная творчасць. Шкада, што ў апошнія гады Уладзімір Гайдук не дасылае ў „Ніву“ вершаў.

Ад пачатку 1957 года друкующа ў „Ніве“ вершы Віктара Шведа, актыўнага „белавежца“, члена Саюза польскіх пісьменнікаў, аўтара трох паэтычных зборнікаў. „Паэзія Віктара Шведа — піша Юрка Трачук — асаджана ў беларускіх паэтычных традыцыях, але ў пазітыўным сэнсе гэтага слова. Бо ж традыцыя — гэта ўсё, што найлепшае, што адстаялася, што жыве для нас. Каб быць традыцыйным, неабходны талент, сіла, інакш паэт аказваецца па-за традыцыяй. Адначасова Віктар Швед паэт сучасны. Ён востра рэагуе на акружуючу рэчаіснасць, на змены, якія адбываюцца як у беластоцкай вёсцы, так і па-за яе межамі, пільна сочыць за іх існаваннем, развіццём“.

Вядучым у нашай паэзіі з'яўляецца Алеся Барскі (Аляксандар Баршчэўскі). Барскі пачаў друкавацца ў „Ніве“ ад 1958 года. Ужо першыя яго вершы выклікалі зацікаўленне чытачоў. Выступіла ў гэтых вершах шчырая любоў да роднай зямлі і людзей, якія сваёй працай змяняюць ablіčча роднага краю. Алеся у хуткім часе напісаў вялікую колькасць патрыятычных вершаў, змешчаных у зборніку „Белавежская матыўы“. Другі зборнік Барскага „Жнівень слоў“ з'яўляецца метафорычным, насычаным асацыятыўнай вобразнасцю. Герой паэзіі Барскага — інтэлігент — выхадзец з вёскі, які знаходзіцца недзе на паўдаратзе паміж вёскай і горадам. Выступае ў гэтым зборніку выразны антыурбанізм. У цыклі ста вершаў „Блізкасць далёкага“ — як сцвярджае Фларыян Ніўважны — „мае дачыненне з паэтам, які свядома выкарыстоўвае розныя спосабы паэтычнага выказвання і гэта сведчыць аб яго свободных і свядомых адносінах да традыцый“. Алеся Барскі — член Саюза польскіх пісьменнікаў.

Другім значным паэтам-„белавежцам“ з'яўляецца Ян Чыквін, аўтар трох паэтычных зборнікаў: „Іду“, „Святая студня“ і „Неспакой“, член Саюза польскіх пісьменнікаў. Паэзія Чыквіна глыбока метафорычная, з багатым унутраным светам, у ёй традыцыя сужылася з наватарствам. Пішучы аб паэзіі Яна Чыквіна Віктар Рудчык сцвярджае, што „героем твораў Чыквіна, яго тыпам, які перадае нам свае пачуцці, з'яўляецца інтэлігент беларускага паходжання, свядомы сваёй нацыянальнай прыналежнасці, чалавек загублены ў шматграннай ананімнасці вялікага горада“.

Пераходную паэзію паміж традыцыяй і наватарствам займае паэтычная творчасць Міхася Шаховіча, аўтара зборніка „Прамінанне“. Так у вершах, як і ў трох цікавых паэмах: „Святая ноч“, „Святы лес“ і „Смерць валошкі“, паэт задумоўваецца над сэнсам

людскога існавання, над адвечнай спрабай прамінання, перадаючы свае роздумы ў скандэнсавых паэтычных вобразах. Міхась Шаховіч — член Саюза польскіх пісьменнікаў.

Прадаўжалініцай буршаўскай пльні ў нашым літаб'яднанні з'яўляецца Надзея Артымовіч, аўтар паэтычнага зборніка „Роздумы“, кандыдат у члены Саюза польскіх пісьменнікаў. Фларыян Няўважны сцвяржае, што томік Артымовіч і яе вершы, друкаваныя ў „Ніве“, сведчаць аб tym, што „беларускія паэты ў Польшчы ўсё часцей мадэрнізуюць спосабы паэтычнага выказвання, усё часцей паддаюцца ўплывам Ружэвіча, Ваячка, Пасвятоўскай, чым Багдановіча, Купалы, а нават і Барадуліна“.

Словы Няўважнага адносяцца амаль да ўсіх маладых паэтэс і паэтаў, што актуальна змяшчаюць свае вершы ў літстаронцы ў „Ніве“. Вядучай у гэтай групе з'яўляецца Міра Лукша, старшыня літаб'яднання „Белавежа“. Абмяжуемся тут толькі да прозвішчай: Ірына Баравік, Вераніка Леанюк, Жэня Мартынюк. Зося Сачко, Яніна Шостак, Юрка Баена, Кастьюс Бандарук, Юрка Трачук. Варта тут яшчэ прыгадаць, што Ірына Баравік і Зося Сачко пішуць таксама і ў мясцовай гаворцы, што па-розна му ўспрымаюць чытаны, найчасцей аднак да дыялектнай творчасці адносяцца адмоўна.

Мастацкая проза

Пачынальнікамі ў галіне прозы з'яўляюцца журналісты „Нівы“: Васіль Баршчэўскі і Сакрат Яновіч.

Васіль Баршчэўскі дэбютаваў ў 1956 годзе публіцыстычным апавяданнем „Андарак Тафілі“, напісаным з гумарам, з выразнай ідэяй пашаны да народных традыцый. У дзесяці чарговых нумарах „Нівы“ друкавалася аповесць Баршчэўскага „Мішкава жаніцьба“, у якой аўтар шырока выкарыстаў мясцовы беларускі вясельны фальклор. Найбольш цікавае апавяданне „Арэлі“ закране далёкае мінулае беластоцкай зямлі. Шкада, што з адыхадам з „Нівы“ Васіль Баршчэўскі спыніў сваю літаратурную працу.

У tym самым, што Баршчэўскі, часе дэбютаваў Сакрат Яновіч. Першае яго публіцыстычнае апавяданне „Гнілое ў здаровым“ закране праблему інтэлігентаў, выхадцаў з вёскі, што цураюцца сваіго роднага. У пяці нумарах „Нівы“ друкавалася абышырнае апавяданне Яновіча „Родная глухамань“, у якім выступае праблема выдання бацькамі дачкі замуж за некаханага. Яновіч надрукаваў у 1957 годзе адзін навеяны асенінім сумам верш „Успамін“. I хоць ён ужо больш да паэзіі не вяртаўся, аднак яго цікавіла рэфлексійныя мініяцюры можам называць паэтычнай прозай. I якраз гэтыя рэфлексійныя імпрэсіі найбольш Яновічу

ўдающа. Ён удумліва перадае жыццёвые сітуацыі. За малымі фактамі бачыць прыкметы жыцця беларускай вёскі. Творчасць Яновіча сталее з кожным годам. Доказам гэтага абышырны зборнік „Загоны“. Цікавай, хоць не занадта паглыбленай гісторычна, з'яўляецца повесць пра Кастьюс Каліноўскага „Сярэбраны яздок“, што ўвайшла ў кніжнае выданне пад tym жа загалоўкам ў выдавецтве „Мастацкая літаратура“ ў Мінску. I гэта ўсё, што выйшла на беларускай мове, не лічачы некалькіх п'ес, надрукаваных у двух „Зборніках сцэнічных твораў“, выдадзеных Беларускім таварыствам. „Сёння за мною — піша Сакрат Яновіч — каля пятнаццаці выдадзеных кніжак — у БГКТ раптам адна ўсяго! — і часам аж не верыцца, што столькі ўжо выпустіў у людзі, на такую ці сякую долю, ну, у руках чытачоў“. Беларускае таварыства, асабліва ў апошнія гады, не маючы ў сваім бюджетзе грошай на выдавецтвы, не ў сілах выдаць нават маленечкага паэтычнага зборнічка, дык дзе ж тут можа быць мова аб выданні абышырнай аповесці! Сакрат Яновіч, знайшоўшыся ў такой сітуацыі, пачаў сабе цярэбіць дарогу ў польскамоўны друк. Прыхільная ацэнка кнігі „Вельке място Бялысток“ дала яму зялёнае светло. I ўсё ўспомненія Яновічам каля пятнаццаці кніжак паявіліся ў перакладзе на польскую мову. Ці ж гэта не заахвочвае аўтара да таго, каб пісаў па-польску? Адну з іх, „Бялорусь, Бялорусь“ Яновіч мэтанакіравана напісаў на польскай мове, адрасуючы кніжку да польскага чытача. У кнізе аўтар вядзе разважанні над судносінамі паміж Беларуссю, беларусамі і беларускасцю і Польшчай, палякамі і польскасцю ў мінулым. Кніга выклікала ў Польшчы вялікае зацікаўленне і многа супярэчлівых ацэнак. Сакрат Яновіч — член Саюза польскіх пісьменнікаў.

Цікавым нашым празаікам з'яўляецца Мікалай Гайдук. Дэбютаваў ён у „Ніве“ лірэчнымі вершамі прыродаапісальнага характару. Неўзабаве перайшоў ён выключна на прозу. У сваіх дасканалых апавяданнях распрацоўвае ў мастацкай форме гісторыю нашай беластоцкай зямлі. Сваёй творчай фантазіяй уваскрашае ён далёкае мінулае беларускага народа. Запамяталіся чытачам яго апавяданні: „Навала“, „Крамола“ і „Буруш“. Добра, што Гайдук прыняты ў кандыдаты Саюза польскіх пісьменнікаў.

У сямідзесятых гады Васіль Петручук распачаў свой старт у „Ніве“, як карэспандэнт. Першым яго літаратурным творам было апавяданне „Закалядаваў“. Як сам сцвярджае, зацікаўшыся ім у „Ніве“ Сакрат Яновіч, які намовіў да напісання кнігі на аснове сваіх успамінаў з гаротнага дзяцінства, якую закончыў у 1979 годзе і даў ёй загаловак „Пожня“. Маючы цяжкасці з друкам, спрабаваў выдаць яе ў перакладзе на польскую мову.

І таму раней за „Пожні“ ўбачыла свет „Сцерніско“, на падставе якой аўтар астаўся прыняты ў кандыдаты Саюза польскіх пісьменнікаў.

У 1957 годзе надрукаваў у „Ніве“ два апавяданні Антось з Лепля (Антось Васіл'ёўскі). Былі гэта апавяданні: „Шляхецкія госці“ і „Кірмаш у Глыбокім“. Пятро Ластаўка апублікаваў апавяданне „За варотамі“.

З невялікім цыклам апавяданняў псіхалагічнага характару выступіў у „Ніве“ Сымон Раманчук. Яго апавяданні: „Дзядуля“, „Вар'ятка“, „Чалавек“, „Ідуць дні-дзянёчкі“ ахопліваюць сваім зместам перажыванні апошній вайны.

Празаікам, які паявіўся ў „Ніве“ на пачатку шасцідзесятых гадоў з'яўлецца Уладзіслаў Дваракоўскі з вёскі Бацюты каля Лапаў. Закранае ён у сваіх апавяданнях балочыя сямейныя праблемы, ваенныя і пасляваенныя перажыванні („Спадчына“, „Першыя дні“). Шкада, што Дваракоўскі спыніў сваю літаратурную дзейнасць.

Па некалькі апавяданняў з сялянскага жыцця надрукавалі ў „Ніве“ яе журналісты: Віктар Рудчык, Уладзімір Паўлючук і Янка Цялушэнскі.

Вінцук Склубоўскі, вядомы юрыст, у цыклі апавяданняў прадстаўіў праблему людскіх канфліктаў, парушэння адзінкамі абавязваючых правоў грамадзянскага сужыцця.

Варта прыгадаць, што і нашы паэты: Алена Анішэўская, Андрэй Баравы (Алесь Барскі), Юрка Геніюш, Янка Дубіцкі (Ян Чыквін), Алесь Свісёк і Віктар Швед надрукавалі ў „Ніве“ па некалькі апавяданняў.

Літаратурная творчасць для дзяцей

Бяручы пад увагу даволі шырокую сетку падставовых школ з прадметам беларускай мовы, надзвычай важным заданнем з'яўлецца забеспечэнне гэтых школ дзіцячай літаратурай на беларускай мове.

Ідучы з дапамогай сваім наймалодшым чытачам, „Ніва“ ад 7 красавіка 1957 года друкуе дзіцячы часопіс „Зорку“, на старонках якой час ад часу паяўляюцца вершы і апавяданні „белавежцаў“. Былі гэта ў першую чаргу вершы для дзяцей Яшы Бурша, Зосі Бусловіч, Міколы і Уладзіміра Гайдукоў, Алесі Свісёка, Андрэя Сошкі, Ягора Хлябіча і Віктара Шведа.

У выніку аб'яўленага праўленнем літаб'яднання супольна з ГП БГКТ конкурсу на літаратурную творчасць для дзяцей, быўлі дасланы 66 вершаў, паэма для дзяцей Алесі Барскага „Мікола“, апавяданні Яўгена Блізнюка і Віктара Рудчыка. У 1963 годзе быў выдадзены зборнік для дзяцей „Мой родны кут“, якім

широкая карыстаючца да сёння вучні школ на Беласточчыне. Добрым дапаможнікам у навучанні беларускай мовы з'яўляецца таксама зборнік казак Мікалая Гайдука „Аб чым шуміць Белавежская пушча“.

На жаль, у апошні час вершы для дзяцей пішуць толькі Леапольд Танкевіч і Віктар Швед. Невядома чаму (можа таму, што не друкуюцца яго зборнікі) Танкевіч не дасылае ў „Зорку“ сваіх вершаў. Друкуючца тут толькі пастаніна вершы Віктара Шведа. Нічога тады дзіўнага, што паявілася такое сцвярджэнне Алесі Барскага: „Дасягненні Віктара Шведа ў галіне творчасці для дзяцей раушуча перарастаюць усё тое, што ў гэтай дзялянцы робім усе мы „белавежцы“ разам узятыя“. Над гэтым сцвярджэннем трэба паважна задумашца і зрабіць усёмагчымае, каб узбагаціць дзіцячую літаратуру новымі творамі, якіх так чакаюць вучні пачатковых школ, дзе навучаецца беларуская мова. Відавочна, неабходны новы конкурс на творчасць для дзяцей.

Драматычная творчасць

Маючы на ўвазе рэпертуарныя патрэбы беларускіх драмгуртоў на Беласточчыне, Беларускае таварыства выдала звыш сарака п'ес беларускіх савецкіх аўтараў. Адчуваўся аднак, і на далей адчуваецца, недахоп сцэнічнага рэпертуару з мясцовай праблематыкай. Таму праўленне літаб'яднання, супольна з Галоўным праўленнем БГКТ аўясіла ў 1961 годзе конкурс на п'есы для драмгурткоў. Пераможцамі аказаліся Яўген Блізнюк і Уладзімір Цільолька, якія прад'явілі камедыю ў двух актах „дзесяць гектараў“. Беларускае таварыства надрукавала шмат п'ес „белавежцаў“ па-за конкурсам.

Надрукавана аднаактовыя камедыі Уладзіміра Паўлючука „Конская кніжка“ і Яна Чыквіна „Мікітава красуня“, а таксама камедыю ў трох актах Алесі Барскага „Гарадскія гості“. Выдадзена п'еса ў двух актах Яна Чыквіна „Калі хто чужы“. П'есы Юркі Геніюша і Сакрата Яновіча выйшлі ў двух „Зборніках сцэнічных твораў“.

Трэба прызнаць, што найбольшай папулярнасцю карыстаецца камедыя Алесі Барскага „Гарадскія гості“. Высмейвае яна надзвычай балочную праблему вынарадаўлення беларускай вясковай моладзі, якая, выязджаючы ў гарады, наслізу вытракаецца свайго роднага, у першую чаргу мовы.

Усё, што зроблена дагэтуль у галіне драматургіі, з'яўлецца толькі крапляй у моры патрэб, якія маюць беларускія самадзейныя калектывы на Беласточчыне.

Гумарыстычна-сатырычна творчасць

Маєм некаторыя дасягненні і ў галіне гумару і сатыры.. На асаблівую ўвагу заслугоўвае дзядзька Ляўонь, які сістэматычна змяшчаў на апошній старонцы ў „Ніве“ свае сатырычна-гумарыстычныя фельетоны. Беларускае таварыства выпусціла ў свет зборнік яго фельетонаў пад загалоўкам „Дзядзька Ляўонь“.

Віктар Швед пісаў сатырычна-гумарыстычныя вершы, якія друкаваў пад літаратурным псевданімам Андрэй Самасей. Зайніцыяваў ён утварэнне на апошній старонцы ў „Ніве“ сатырычна-гумарыстычнага кутка, які Юрка Валкавыцкі запрапанаваў назваць „Арцель Андрэя Самасея“. Здаецца, што толькі Дзядзька Ляўонь патрапіў напісаць да кожнага нумару „Нівы“ свежы фельетон. На жаль, не ўдалося гэта Андрэю Самасею. Неўзабаве ён выпісаўся, сябры-„белавежцы“ яго не падтрымалі і арцель памерла натуральнай смерцю.

Сатырычна-гумарыстычнымі здольнасцямі валодаў Юрка Геніуш. Въявіў ён гэта ў сваіх апавяданнях і ў ніваўскім куточку „З маёй званіцы“. На жаль, Юрка адышоў ад нас назаўсёды. У ніваўскім куточку выручае яго Васіль Петручук. Сатырычна-гумарыстычныя здольнасці выявіліся таксама ў Алеся Барскага і Яна Чыквіна ў іх сцэнічных камедыях. Шкада, што больш іх не пішуць. Пэўныя здольнасці ў гэтым кірунку праўвіла Алена Анішэўская. Маєм надзею, што ажы́ве нам гэтая дзялянка, так вельмі патрэбная нашым самадзейнікам на сцену.

Літаратурная крытыка

Надзвычай важную ролю ў творчым росце паасобных членай літаб'яднання адыгрывае літаратурная крытыка. А на жаль, яна ў нас амаль што адсутнічае. Наогул „белавежцы“ пішуць адзін аб другім і або занадта хваляць, або, як гэта гаворыцца, разносяць канкурэнта „ў пух і прах“. Літаратурным крыгтыкам з праўдзівага здарэння быў у нас Мацей Канапацкі, які працаваў журналістам у „Ніве“. Мог ён быць аб'ектыўным, так як сам не пісаў літаратурных твораў. У падобнай сітуацыі знаходзіцца Янка Жамойцін, які мае аб'ектыўны падыход да творчасці „белавежца“. Шкада, што піша ён вельмі рэдка. Удумлівую, аб'ектыўную ацэнку нашай творчасці атрымліваем ад Фларыяна Няўважнага, кіраўніка Кафедры ўкраінскай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта. На жаль, піша ён толькі з нагоды нейкіх круглых наших юбілеяў. Добра было б, каб адзін з журналістаў „Нівы“ быў спецыялістам у галіне літаратурнай крытыкі. Польскія крыгтыкі ўсё яшчэ мала ўвагі прысвячаюць беларускаму літаратурнаму руху ў нашай краіне.

У кожным літаратурным руху найважнейшай дзялянкай з'яўляецца выдавецкая дзейнасць. Той, хто піша, хоча друкавацца. На жаль, магчымасці друку ў нас вельмі мізэрныя. Маєм да сваёй пастаяннай дыспазацыі толькі адну скромную старонку ў „Ніве“ раз у месяц. Літаратурныя альманахі „Белавежа“ выходзяць з друку вельмі рэдка. Аб індывідуальных зборніках у апошні час можам толькі памарыць. Нават кваліфікаваныя ў друк зборнікі залежваюцца гадамі з прычыны недахопу грошай. Каб адказаць сабе на пытанне: як выглядала наша выдавецкая дзялянка на працягу мінулага трыццацігоддзя, авалязкова трэба зрабіць пералік выдадзеных кніжак. Выглядае ён наступна:

1. „Руны“ (зборнік паэзіі)	— 1959 год выд.
2. Станіслаў Вагурка „Дзядзька Ляўонь“	— 1961 "
3. Але́сь Барскі „Белавежскія матыцы“	— 1962 "
4. „Мой родны кут“ (зб. для дзяцей)	— 1963 "
5. Яша Бурш „Прамень думкі“	— 1964 "
6. Альманах „Белавежа“ № 1	— 1965 "
7. Але́сь Барскі „Жнівень слоў“	— 1967 "
8. Віктар Швед „Жыщёвымі сцежкі“	— 1967 "
9. Ян Чыквін „Іду“	— 1969 "
10. Сакрат Яновіч „Загоны“	— 1969 "
11. Ян Чыквін „Святая студня“	— 1970 "
12. Уладзімір Гайдук „Ракіта“	— 1971 "
13. Альманах „Белавежа“ № 2	— 1972 "
14. Віктар Швед „Дзяцінства прыстань“	— 1975 "
15. Ян Чыквін „Неспакой“	— 1977 "
16. Ірына Баравік „Супраць ветру“	— 1979 "
17. Альманах „Белавежа“ № 3	— 1980 "
18. Надзея Артымовіч „Роздумы“	— 1981 "
19. Міхась Шаховіч „Прамінанне“	— 1981 "
20. Зося Сачко „Пошукі“	— 1982 "
21. Мікалай Гайдук „Аб чым шуміць Бел. пушча“	— 1982 "
22. Міхась Шаховіч „Вада ў рэшаце“	— 1983 "
23. Але́сь Барскі „Блізкасць далёкага“	— 1983 "
24. Васіль Петручук „Пожня“	— 1987 "

Падсумоўляючы, трэба сказаць, што на працягу мінулага 30-годдзя выдадзена 5 альманахаў і 19 індывідуальных зборнікаў „белавежцаў“.

Кантакты з БССР

Мастацкая творчасць членаў літаб'яднання „Белавежа“ выклікае штораз большае зацікаўленне пісьменнікаў і літаратурных крытыкаў Савецкай Беларусі. Многія „белавежцы“ утрымліваюць непасрэдныя контакты з пісьменнікамі БССР.

Літаратурныя часопісы Савецкай Беларусі знаёмы ёсць сваіх чытачоў з найлепшымі літаратурнымі здабыткамі нашых аўтараў. На старонках часопісаў „Полымя“, „Маладосць“, „Беларусь“, газеты „Літаратура і Мастацтва“ былі змешчаны падборкі вершаў „белавежцаў“, а таксама апавяданні Пятра Ластаўкі „Заворотамі“, Віктара Рудчыка „Сямейны талісман“ і Аляксея Апалінскага „Металічны грэбень“. Маёвы нумар „Полымя“ з 1988 года ў сувязі з трыццацігоддзем літаб'яднання „Белавежа“ надрукаваў верши адзінаццаці „белавежцаў“, з цікавым уступным словам Уладзіміра Казберука. На старонках „Літаратуры і Мастацтва“ друкаўся таксама інтэрв'ю з „белавежцамі“, якія пабывалі ў сталіцы Беларусі і іх паэтычныя творы. У беларускіх літаратурных часопісах і газетах паявілася шмат рэцензій на паэтычныя зборнікі паасобных „белавежцаў“ і на зборнік паэзіі „Рунъ“.

Цеснае супрацоўніцтва існуе паміж літаб'яднаннем „Белавежа“ і мінскім выдавецтвам „Мастацкая літаратура“, галоўным рэдактарам якога з'яўляецца наш замлек з вёскі Градалі, вядомы беларускі літаратурны крытык Серафім Андраюк.

Выдавецтва „Мастацкая літаратура“ выпустіла ў свет у 1973 годзе ў прыгожым мастацкім афармленні зборнік твораў 17 „белавежцаў“ пад загалоўкам „Літаратурная Беласточчына“, два паэтычныя зборнікі Алеся Барскага „Мой бераг“ і „Лірычны пульс“, зборнік вершаў для дзяцей Віктара Шведа „Дружба“. Прывіты таксама ў друк у гэтым выдавецтве паэтычныя зборнікі Яна Чыквіна і Віктара Шведа, а таксама „Пожня“ Васіля Петручука.

У беларускім мінскім тэлебачанні з шырокімі паэтычнымі праграмамі выступілі: Алеся Барскі, Ян Чыквін і Віктар Швед.

Трэба таксама ўспамянуть, што ў жніўні 1987 года Прайленне Саюза пісьменнікаў БССР запрасіла двух „белавежцаў“, членаў Саюза польскіх пісьменнікаў — Яна Чыквіна і Віктара Шведа на трохтыднёвую пабывку ў новым прыгожым Доме творчасці пісьменнікаў імя Вінцuka Дуніна-Мартынкевіча „Іслач“. Алеся Барскі гасціў там у жніўні 1988 года.

Да нашага супрацоўніцтва трэба таксама аднесці выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры: Міколу Бірылу, Васіля Тарасава, Аркадзя Жураўскага і Міхася Лазарука. Прывіталі яны ўдзел у літаратурных семінарах членаў літаб'яднання, высту-

палі з дакладамі і дзяліліся крытычнымі заўвагамі адносна абміркоўваных твораў паасобных аўтараў, што, зразумела, спрыяла творчаму росту „белавежцаў“.

Значайнай падзеяй у нашым супрацоўніцтве з'яўляецца той факт, што ў пяцітомай энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі знайшліся біографічныя даведкі аб „белавежцах“, членах Саюза польскіх пісьменнікаў.

Навязваецца цеснае супрацоўніцтва літаб'яднання „Белавежа“ з Гродзенскім абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў БССР. Прадбачваюцца ўзаемныя выезды пісьменнікаў на Гродзеншчыну і Беласточчыну і абмен літаратурных твораў на старонках „Нівы“ і гродзенскіх часопісаў і газет. „Гродненская Правда“ з 21 мая 1988 года змясціла літстаронку, у якой надрукавана падборка твораў дзесяці „белавежцаў“. У днях ад 31 мая да 6 чэрвеня 1988 года гасцівалі ў нас на Беласточчыне вядомыя беларускія пісьменнікі з Гродна, паэтэса Данута Бічэль-Загнетава, наш зямляк родам са Страшава, сакратар Гродзенскага абласнога Аддзялення пісьменнікаў БССР, празаік Аляксей Карпюк і паэт Юрка Голуб, загадчык аздзела мастацкага вішчэння Гродзенскага тэлебачання. Нашы госці прыймалі ўдзел ва ўрачыстым семінары, прывечаным трыццацігоддзю дзейнасці літаб'яднання „Белавежа“, што адбыўся 5 чэрвеня 1988 года ў памяшканні ГП БГКТ, выступілі ў Бельскім і Гайнаўскім беларускіх ліцэях, на фэсце, арганізаваным Арлянскім Аддзелам БГКТ ў Пашкоўшчыне і сустрэліся з актывам БГКТ у Беластоку.

Значайнай падзеяй у беларускім літаратурным руху ў Народнай Польшчы было правядзенне ў Беластоку, у днях 24—25 чэрвеня 1988 года, у сувязі з трыццацігоддзем дзейнасці літаб'яднання „Белавежа“, Міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай польска-беларускім культурным сувязям. У канферэнцыі прынялі дзейсны ўдзел беларускія пісьменнікі з Мінска: Серафім Андраюк, Уладзімір Казлярук, Барыс Сачанка і таксама Аляксей Пяткевіч з Гродна.

Падсумоўваючы, трэба аб'ектыўна сцвердзіць, што Беларускае літаратурна-мастацкае аўтарынне „Белавежа“, якое адзначыла сваё трыццацігоддзе, мае ўжо несумненна паважныя творчыя дасягненні. Наші літаратурныя рух сталеё з кожным годам і прычыняюцца да ўзбагачэння нашай нацыянальнай беларускай культуры, а таксама культуры Народнай Польшчы.

АЛЕСЬ БАРСКІ**БЛАКІТНЫЯ ПРЫВІДЫ**

Нялёгка развітаца
З сінай маладосю,
З блакітнасцю
Маны яе салодкай.
Здаеща, тут яна яшчэ,
Ды гэта іллюзорнасць,
Рука твая дрыжысь,
Хапаючы пустечу.

А тое,
Што ў вачах трыміць —
Гэта не грудзі,
Не талія
І не ўзлонне.
Гэта пустое ўяўленне.
І адгалосак
Той далёкай,
Якая пры табе была,
А можа толькі
Так здалося...
Бываючы дзіўныя прывіды,
Калі пры нас сядзе восень.

— * —

Свет часта паступае так,
Як бы наеўся блёкатаў
Дурацкіх.
І мы нярэдка ачумелыя
Бываем,
Во яблыка ад яблык
Не падае далёка.
А што, калі б
За руکі мы фзяліся,

Як дзеці вокал
Каляровай кулі,
І шар зямлі,
Абмыты навальніцай,
Абвеяны
Нядзельнымі вятрамі,
Да сонца паднялі,
І вуснамі,
Свабоднымі ад злосці,
Аб шчырым прафачэнні
Праспявалі песню.
Салюты тапалёў маіх
Над Нарвай —
Яны як песні,
Шумныя ўздохі.
Іх гоман
Сее мне ў сэрыцы
Добрая настроі.
І разам з імі,
Песняю зялёной
Станаўлюся.
Заўсёды бытъ я
Роўны з імі,
Нават на цаль
Не менты і не больши.
І сёня мы
Разам расцем
На роднай глебе
Пад свойскім небам.
Вялікі свет —
Гэта мая зямля малая.
Яе люблю я
Безразумна і разумна,
З яе растуць мае таполі

І крыж мой вырасце
З яе таксама.

— * —

Паэзія — складанасць речай
простых,
Імкненне да крыніц істоты
І ўсё далейшы адыход
Ад сутнасці ўсялякай.
Не, мы не вырашым
Складанасцей,
Не выясним загадак,

Хаця, быць можа, што паэты
Розных нацый
Выводзяць разам думку
чалавечую
На ясны шлях са светаў
цёмных.

Аднак аддзельна
Толькі блудзім мы
І ў тупікі заходзім,
Шукаем цемры.
Можа таму,
Што толькі ў змроку
Відаць выразна іскру.

* * *

Магіла Максіма Багдановіча

Твае косці ў зямлі чужой,
У зямлі Твайму сэрцу не любай,
Хоць не мала на свеце вужоў,
Але молімся мы да галубак.

Свет прыгожы ў колерах знік,
Нас нянявісць да лёту не ўзніме,
І хаця на грудзях чаравік,
У душы нашай вечны жнівень.

Нам калоссе спявае гіми,
І мы сонцу заносім малітву.
Ставіць восень у полі стагі,
Нібы шлемы герояў па бітве.

І на нашай прыгожай зямлі,
Дзе прасторна і вёснам, і зімам,
Як жа многа мясцоў для магіл,
Толькі месца няма для Максіма.

МИРА ЛУКІША**ДЗІКІ ПТАХ — ВЕРАБЕЙ**

Калі вы ўжо да мяне трапілі, то ведаецце, я людзей за дзвёры не выкідаю. А можа вы са Святым пісаннем? Аб Богу таксама можам пагутарыць, калі хто Хрыста хваліць ад парога — гэта чалавек божы. Цяпер то ўсялякія па вёсках ходзяць, нядаўна быў тут такі адзін, што на партрэты браў заказы, а некаторыя то пакрываюць возяць бліскучыя, вонратку пераліччую, шпікулянты. З гэтymі нічога невядома, але калі хто з добрым словам... Суседзі гавораць: — Што ты так талкуеш з тымі сведкамі, ты ж дурны, невук, у якой веры ты радзіўся, у такой і памірай, а што — дрэнна табе? Гавораць, што гэтыя з Біблій навучаны сваімі, ерэтыцкія книжачкі носяць. Я кажу: — Каб на каго што сказаць, то трэба добра яго ведаць. То я і гутару, хоць і невук, кожнага ўташчу, пачастую, вось цяпер, халаднік у мяне ёсць, малако, бульба, кава, булка хлеба, сядайце.

А як жа, разъба і малонкі гэтыя — мае. Не, у Цэпелю не хачу, я для іх нядобры. Не маю такой фабрычнай ручкі.

А вы сюды так выпадкова, ці вас спецыяльна сюды прыслалі? Напісаць што хочаце, шукаеце розных такіх дзівакоў? А аб чым і што хочаце пісаць? Пытайце, а я вам адкажу. Смехам-жартам. Вам мусіць пасаваць у вашую газету, не? Я там не ўмею языком віляць як верталёт, але свае канцэпцыі ў мяне таксама ёсць і не люблю я „пасаваць“. Адзін сюды такі малады быў прыйшоў, са мною фільм накручваць. Кажа, двор яму падыходзіць, гэты плот, маю даўбаніну павышносіў, паставіў, а то на хлеўчику, а то на слупках, узяў палавік, кажа:

— Зраблю такі здымак, што нібыта ў простор, у гэтую далечыню па гэтым палавіку-насяжу я пааайду, у неба — дарогу...

Ну, і я хадзіў, рабіў усё рыхтык, што ён хацеў, з вялікай цікавасці, як яму гэты фільм выйдзе. Ну і гаварыў, што там, жыццё сваё чалавек пражыў, то і не адно можа людзям сказаць. Толькі што яму гэтае не „пасавала“, у яго іншая канцепцыя, гаворыць:

— Верабей, вы вы-аль-е-на-ва-ны. Такі дзікі птах. А я яму:

— Так, дзікі з мяне птах Верабей, а вы на фантазію мне

дзейнічаеце, малады пане рэжысёр. А цяпер буду я рэзаць!!! Ну і рэзьбіў я людзей сваіх драўляных... А тыя круцілі. Ну і выйшаў я ў гэтым фільме, карцінка сваё, голас сваё, мае людзі — хто на стойбіку, хто на куратніку, палавік праста ў неба, а я той дзікі птах...

А з мяне Верабей нармальны, адкуль гэта верабей лётае далёка ад хаты. Гэта свойская, хатняя птушка. Кожны чалавек як тая птушка, адна птушачка маленькая, іншая большая, адзін пракорміца чарвячком, а іншы — арлом хоча быць драпежным і лётаць высока, многа мець рознай дабычы...

Мне тут добра, люблю сваіх. Кожны дзівак па-свойму, аднаму стукне адно, у іншага другія думкі...

Чаму вы да мяне прыйшлі як да „народнага артыста“, а не для мяне самога? Вылучаюся? Кожны чымсь вылучаецца. Да кожнага трэба ісці, ды не з машынкай! Зрэшты, не пазнаеш чалавека от так, у гасцях. Каб яго зразумець, трэ з ім пажыць, або што важнае пражыць, от — вайну, іншасцце, вялікую расдасць ці бяду, важную работу. Кожны можа важнае сказаць, нешта даць.

Эх, што ж я, Верабей... Пачаставаць вас толькі мату і паблагаславіць на дарогу!

ГАНКА

...Ну і ўзялі нас на работы ў Германію. З нашых тут была Ліда Зубрыцкая з Баб'яй Гары. Сярод нас тут была таксама старэйшая ўжо дзеўка Дуська. А мне было 16... А ў гэтай Дусі быў хлопец, немец. Як яго бралі на фронт, яна яго фатакартачку з'ела, каб і ёй, і яму не было капут. Ну, вось і гэтая Дуська зацяжарыла з ім... Ну, мы ездзілі пасля работы самаходам на кухню. На павароце закінула нас, і я паліцела на ту ю дзяўчыну. Як яна кінецца на мяне, за косы, нагамі, дзярэ і крычыць: ты курка і таўчэ мяне, а я бараніся.

— Якая я курка, я ж яшчэ дзіця, — кричу я. — Гэта ты, іншакая курка, трывухатая ходзіш!

Калі мы прыехалі на кухню, Дуся пабегла паскардзіца да обер-лейтнанта. Я ўзяла з сабой канку супу (для хворай сяброўкі), а Дуська, раз'юшаная, прэ за мною, таўчэ і ругаецца.

Заехалі мы дахаты. Заходзіць да мяне Яніна і кажа, што кліча мяне обер-лейтнант. Іду, ледзь жывая. Дуся па-німецку шваргоціць, рассказывает. Пытаяюща мяне, Яся заступаецца, аж плача, я таксама. Наканец обер — надзеў шапку, зашпіліў пасачак пад барадою, узяў карабін на плячо, сказаў усім, каб пачакалі, а мяне вывёў на сметнік. Адышлоў на чатыры крокі, ме-

рыщца ў маю голаў, стрэліў. Порахам, дымам мне забіла дух, і я, падаючы, чую: нічога не баліць, пэўна, жыць ужо не жыву...

Дзяўчата в окнамі глядзелі, баяліся, а цяпер прыбеглі. Завалаклі мяне на ложак. Чатыры дні я не магла прыйсці ў сябе. Прыйдзе немец, будзіць на работу, крычыць:

— Аўфштээн, анцэль, аўстрэтэн... а я прыпаднімуся з ложка і падаю назад. Тады ён кажа: — Гей шляfen, і мяне не чапае...

Неўзабаве і рускія прыйшлі. Пакуль нас вызвалілі, немцы Дусю, яшчэ да родаў, вывезлі кудысь і аб ёй я не чула болей нічога...

Нядайна я іду па Гайнаўцы, калія могільніка, а перада мною якаясь жанчына. Я яе дагнала, а проці нас ідзе хлопец, беленьki, прыгожы, вельмі хороша апрануты. Усміхаецца нам і пытае па-нямецку, якая дарога вядзе ў горад (бо тут якраз скрыжаванне дарог). Кажу:

— Налева; направа — нах вальд, у лес, значыцца.

— А як дайсці да бангофа?

Я яму: — так, і так.

Падзякаваў малады турыст, усміхнуўся, пайшоў. А жанчына стаіць перапалоханая.

— Ох, Божа мой, — кажа, — каб не вы, як ён загаварыў пасвойму, то я б у лес з перапаложу ўцякла. А адкуль вы ведаеце гэтую мову?

Ведаю. А сорак год якраз, як я па-нямецку не загаварыла. А як спакойна я размаўляла. Спакойна. Ад маёй смерці ў Германіі так мne сэрца і змарнавалася, а яшчэ столькі мучэння пасля ўжыцці прыйшла, а ўсё спакойна гавару...

ВЕРА

Вялікае каханне ў нас было, сынок нарадзіўся. Ды ўсю любоў чорт узяў, разышліся мы сваімі дарогамі, адна я з Паўлікам асталася. Як на аліменты падала, то муж прыехаў, пачаў прасіцца: — Хадзі Веранька, паедзем у Прусы, начнём новае жыццё.

Паверыла, сынок ўзяла, паехалі мы ў Мазуры. А Васька вялікі сабака на баб. Кажу я яму:

— Чаго ты мяне сюды вялік, як усё такое вычытаеш? Цягнуўся тут з адною, то я ёй надала, Марысю, як прыйшла па ваду на возера — за лоб і пад ваду. Тады мой міленькі прыдумаў адпомісці. Гаворыць сваяку:

— Звясіці жонку трэба, забіць, утапіць заразу.

Прыбягае сваяк да мяне, расказвае, а я яму:

— Што ты, ён цяпер такі добрањкі да мяне, Юда гэты.

А ў нас дроў не было. Хадзілі мы пад цагельню красні драбінкі на дровы. Злавіў нас стораж, хацеў весці ў міліцыю, прасіліся, пусціў. Тады я кажу мужу:

— Васька, не сорам табе гэта, каб твая жонка хадзіла красці?

— Вера, кошкі, паедзем лодкаю ў лес, Паўліка вазьмі, цеплыня, няхай дзіця падыхае. Бачыў я ў лесе, за каленам (возера каленам выгіналася пад лес) сухастоі.

Адплылі мы ў возера з кілометр. Васька аглянуўся, міна яго апала, пабялеў. Кінуў вёслы на ваду, закалаціў лодкаю, набраў вады, а сам — скочыў і паплыў. Я дзіця — між каленяў, скапіла дошку, на якой мы сядзелі.

— Ай-яй-яй-яй, — завішчала, а хтось на беразе адазваўся, але было рэта толькі рэха.

Давай я ваду выбоўтваць з лодкі, дошкаю, Паўлікавай шапачкай. Я на Нарве навучылася плаваць, часта лодкаю сена вазілі... А сынок мой, яму паўтара годзіка, шчабечча... Выліла я трохі вады, дошкаю вяслую, пот вочы залівае.

Забілася я лодкаю ў чарот, цягну за трысцё — а сцябліны доўгія, не канчаюцца, значыцца, глыбока тут... Да берага — метраў два, гразка, бераг круты. Пасадзіла я сыночка на галаву, кажу:

— Паўлічку, трymаіся маме за коскі, а маленькі шчабечча, смяещца. Я трymаюся за лодку адною рукою, а яна цяжэзнай, другою ямкі грабу ў муле, туды і ногі стаўляю.

Вылезла я на бераг, аж сіняя, цэлая ў мокрым пяску. Як я малога не валакла — і на галаве, і на шыі, пад пахаю, перад сабой, а ўсё аглядаюся — здаецца, татка нас гоніць.

Муж тры дні хаваўся. Нашу справу акрэсліл „сямейнай сваркай“. Мама напісала мне:

— Дочанька, вяртайся, многа ты вышерпела, казала ж я табе, не едзь да яго. І я вярнулася на Беласточчыну.

Ад паўтара годзіка сыночка сама гадавала. Забілі Паўліка, як яму было васемнаццаць з палавінаю. Бацька прыехаў на пахаванне.

— Паглядзі, Васенька, — сказала я яму. — Семнаццаць год я яго гадавала, сцерагла, і такога дуба мне смерць забрала. Чаму ты нас тады разам не ўтапіў?

ВАСІЛЬ ПЕТРУЧУК

СЯМ'Я МІКІТАВЫХ

Не магу сказаць, калі мой сусед Мікіта памёр, але добра яго памятаю, калі яшчэ жыў, хаця ўжо хварэў чахоткай. Гэта быў чалавек сімпальгтын і прыгожы. Любіў працаўца і жартаваць, але пасля ўжо так цяжка хварэў, што не рабіў нічога, адно толькі сядзеў у хаце і хіба чакаў, што будзе далей.

Быў ён жанаты з дзяўчынай з Тафілаўцай, імем Уляна, якая таксама была сімпальгтын і жычлівым семянінам. Было ў іх чацвёра дзяцей з кучараўымі блонд валасамі: Марыся, Іван, Насця і Коля. Трое першых жывуць і добра сябе адчуваюць, а Коля ад малога сох, сох і памёр ужо вялікім хлапчуком.

Не ведаю што, але штосьці цягнула жычароў вёскі да сям'і Мікітавых, нібы магнітам. Да іхняе хаты заходзілі старыя і малыя на вечарынкі ў вясенні і зімовыя доўгія вечары, ды не толькі з нашага канца вёскі. Прыйходзіў туды Іваныскуў Васіль, які жыў у апошній хаце другога канца вёскі, каб з нашымі пагуляць і пагутарыць, ды Ванька з паловы вёскі.

Мне не часта ўдавалася да іх забегчы, адно толькі ў перыяд „Святых вечароў“, калі бацькі згаджаліся калыхаць маё падачнае дзіцё.

Памятаю, як аднойчы Іваныскуў Васіль прыйшоў да Уляны на вечарынкі да сваіх сяброў, каб паслухаць казак і іншых цікавых апавяданняў: Банахвацкага Ерыя, Мікіты Казъмерука, Уляны, ці Ванькі Гаўрылюка, якога з нашай, грабавецкай мондай, Срайкам называлі. Васіль быў бадай вельмі змуччаны малыцьбой, або рэзаннем дроў, таму, нягледзячы на вясёлы настрой, хутка заснуў, абапершыся выгодна аб стол. Народ шумеў, а ён спаў. Аж раптам усе пачулі: „О, у Бразілі, там то народ жыве!“. Прыйснутыя выбухлі смехам, а Васіль спаў далей, толькі вусны чамусьці варушыліся. Магчыма, што ён далей вёў размову пра Бразілію.

Людзі парагаталі з Васілем, а Уляна з сумам сказала.

— І ў нас была б Бразілія, калі б нас так не мучылі паны.

— А ці ж яны толькі нас мучаць? — увайшоўшы ў слова Уляны, запытаў Ванька. — Яны, гэтая праклятая польская буржу-

азія і свой народ давяла да нэндзы. Што, не бачыце колькі жабракоў ходзіць па вёсках, каб хаця якога хлеба паесці? Чалавеку нават сорамна даваць чужым людзям адно толькі бульбу з квасам, бо ж яны думаюць, што ў нас, гаспадароў, мяса і сала ўдосталь. Глядзіць такі новаўпечаны беспрацоўны здзіўлянымі вачыма, калі гаспадыня паставіць на стол верцяху сухой бульбы і з сям'ёй сяде да стала разам з жабракамі. Праспіцца та-кі недзе ў пуні ды ідзе далей шукаць шчасця. Мо дзе і знаходзіць добрую ежу, але думаю, што рэдка. Но нат, калі ў лепшага гаспадара ёсьць чым туую бульбу засмародзіць, то і так шкадуе сала, каб прытрымаць пад сенажаць і жніва. Зрэшты, ці ж не надакучыць кожнага дня карміць непрошаных, чужых людзей?

— Але, — пацвердзіла Уляна, — адных мучаць падаткамі, шарваркамі, карамі, беспрацоўем і голадам, а тых, хто паспрабуе за беднымі застуپніцца, саджаюць у турмы. Нябось, каб камуністы мелі ўладу, нікто не галадаў бы!

Мікіта перапыніў Уляніну мову песні:

— Ах вы поляки, ах вы фашисты, вас не боимся мы, комунисты. Мы скоро в бой пойдём за власть советов и как один умрём в борьбе за это...

— Ой, Мікіта, перастань співаць такія песні, а то яшчэ нейкі сабака данясе ў паліцыю і апынішся ў Карцускай Бэрэзе, — спалохана папрасіла Уляна.

— А хто можа данесці, калі тут усе свае?

— Не гавару пра прысутных, але хто-небудзь можа быць пад акном. Мала ёсьць людзей, якія прадалі б суседа за адну толькі пахвалу з боку нейкага мяцежніка? А за пару золотых, то й родную матку прадаў бы. Не дай божа, які цяпер стаў народ: адзін аднаго з'еў бы, а сам такі ж бядняк, як і той. Ты ж чуў, як Аксен'янка расказвала пра свайго брата Іванка. Паслухайце і вы хлопцы:

Каторагась дні, значыць, вечарам прыйшоў да яе Іванок і сказаў, што тут будзе спаць, бо дома байцца. Лёг за сталом на лаўцы пад абразамі і заснуў. Ва сне пачаў расказваць, што сёння рабіў. Між іншым, прызнаўся, што данёс гаёвamu на тых, хто сёняня краў лес. Мы думалі, што яму нештага дурное сніца, але стой — глядзі вывелі нас з блуду самия пашкадаваныя. Прыйшлі пад акно і ламочуць: „Збудзі Іванка, бо мы хочам з ім пагаварыць“. Я яго збудзіла і ён, ужо струхлеўшы, пайшоў да іх на панадворак. Пасля толькі было чуваць ягонае воянне. Вярнуўся дахаты пасінчаны і пакрываліяны. Ен нават не крычаў, калі яго таўклі і нават нехта ножыкам парнуў, не клікаў нікога на ратунак, бо ведаў, што дастае за свой невыпарины язык. Увайшоў дахаты і толькі папрасіў, каб нейкаю анучай перавязаць прарэзіну і нікому нічога не гаварыць. Зноў лёг на папя-

рэднія месца, паенчаў, паенчаў і заснуў. Але больш ужо праз сон не гаварыў нічога. Невядома толькі, ці адвучылі яго гаварыць ва сне аб тым, што рабіў у дзень, ці адвучылі яго ад даносаў.

— То ж можа не ўсе такія, як Іванок? — востра зарэагаваў Мікіта.

— Пэўна, што не ўсе такія, якія зробіць дрэнъ, а пасля шкадуць. Іванок выразна шкадаваў свайго паступку і valeў адразу адпакутаваць фізічна ад тых, каго выдаў. Але ёсць жа такія, што камусыці пакасць зробіць і вокам не маргне. А ты думаеш, што солтыс то хто? Ці ж ён толькі дзеля таго, каб падаткі здзяраць і варту вызначаць, ды на шарваркі выгняніць! А крамныя, у якіх збяраецца розная галота і пляніце чорт ведае што, то думаеш, не данісць у паліцыю? Людзі ўсё добра ведаюць. Бачыш, калі толькі нешта ў вёсцы здарыцца, ужо пастарунак у Кляшчэлях ведае. Паліцыя ўмее так працаўаць, гаварыў мне адзін мужчына, што жонкі сваіх мужкоў дэнцуць, ці як гэта завецца, але па-нашаму — прадаюць у рукі мяцежнікам. Што, не памятаеш „Скамароха“, які меў жонку Лізу недзе з Масквы? Гэтая Ліза была вельмі прыгожай дзяўчынай, за якою ўсе мужчыны сачылі і кожны б галаву аддаў, каб толькі на яго паглядзела. Герман яе з бежанства прывёз сюды. Пасля сарганізаў партызанскі атрад у Белавежскай пушчы супраць Пілсудскага, а Ліза закахалася, ці як там, у нейкім там турэмным стражніку і мужа выдала. Іх усіх арыштавалі і судзілі, а Герман уцёк у Расію. О, я памятаю, як Ліза гуляла на Васьковых хрысцінах. Ён быў маленькі, то не памятае, але вы ўсе павінны памятаць.

— Я цешыўся, што такая сладкая жанчына гуляла на маіх хрысцінах, а ўсе мужчыны хорам адказалі:

— Пэўна, што памятаем!

А Ванька не забыў пахваліцца, што ён таксама на тых хрысцінах гуляў, бо Васькова малі хрысціла майго Колю, то мы былі кумамі:

— У, брат ты мой, Ліза! — цмакнуў Ерый — такую раз памацаць і можна паміраць, бо ўжо больш у жыцці нічога не дасягнеш...

— Каб усе паміралі, хто хаця б раз яе памацаў, то было б многа трупаў, — засмяялася Уляна. — То ж вы ведаецце, што Ліза хуценька перайшла з рук Германа ў рукі паліцэйскага, а з рук паліцэйскага папала пад нейкага ляснічага, швагра таго паліцэйскага, і абое выехалі да Скерневіц...

— Ну вось, дзякую такім людзям, як „Скамарох“ і іншыя, даб'емся да таго, што і ў нас будзе савецкая ўлада і наша Беларусь будзе ў саставе вольных савецкіх рэспублік.

— Пакуль сонейка ўзыдзе, раса вочы выесць, — пашкадавала Уляна і раптам замоўкла, нібы штосьці прыпомніла.

— А я вам скажу, як яно ёсць напраўду, бо вы ўсё чагосьці хочаце, дагэтуль маўчаўшы, адазваўся Ерый, які бадай з усім пагадзіўся, — тут не будзе ніякое савецкае ўлады, бо тут ёсць Польшча. Ленін захацеў, каб тут была Польшча і ёсць. Ён распарадзіўся нейкім сваім указам, ці дэкрэтам зрабіць з нас палякаў і ўсё. Ён толькі забыў запытаць нас, беларусаў, чаго мы хоцам. Каб жыць спакойна, браткі, і не паспрабаваць турэмнага хлеба за палітыку, а есці са сваёй печы, то мусім падпариадкавацца ўладзе, якая ёсць. Мужык мусіць пагадзіцца са сваім лёсам і кій класці на іхнюю палітыку. Мы не ведаем, хто з кім згавораны і хто за кім стаіць. Калі я служыў у войску, то чуў, што дзесьці там дзейнічаў нейкі камуністычны камітэт. Думасце, доўга надзейнічаў? Дабралася да яго санацыйная паліцыя, якая нюхает ўсюды і разбіла прыхільнікаў Савецкай Расіі, і па камітэце. Цяпер ядзяць гасударственны хлеб і наракаюць, што іх маці нарадзіла. Не ведаю, мо ўжо і выпустілі. А калі б былі паслушна служылі, то дамоў вярнуліся б людзі і жылі б як усе жывуць. Што, не бачыце, як яно ёсць? Тут дзейнічаюць камуністы, каб заваяваць савецкую ўладу. А навошта цяпер, калі такая магчымасць была пасля Каstryчніцкай рэвалюцыі? Цяпер раз, што можна надмухатъ у кій польскай буржуазіі, бо мы слабыя, а яна моцная; а па другое, каму мы патребныя са сваімі выбрыкамі і геройствам?

Калі наш чалавек ёсць упэўнены, што за ягоную дзейнасць у карысць сусветнага камунізму за граніцай яго прымусіць, як роднага брата, як таварыща, бо ён жа тут натварыў пакасці для санаціі пазбегшы арышту, то там яго паліцаць за шпіёна і расстряляюць. Ну, то якая ж можа быць барадзьба за камунізм?

— Добра, добра, але тут зямля беларуская і мы пажынны падпариадкоўвачца сваёй ўладзе, а не польскай буржуазіі, якая ахвотна забрала б сілай Мінск і Кіеў, — не здаваўся Мікіта.

— Павінны, але Ленін нас не схадеў. Ён нас праста аддаў, каб не мець з мужыкамі дачынення, — злосна крыкнуў Ерый.

— Ладна, хлопцы, хопіць палітыкі, бо мы і так нічога не зробім — перапыніў размову Ванька, — давайце лепш заспяваём.

— То пачынай.

— Ой, чыя то хата, ой, чыя то вішня.

Ой, чыя то дывчыночка на гуліцу вышла...

— Ванька, коб ты выхворыў, — крыкнула Уляна, — якую ты песню співаеш у Піліпаўку?! То ж святый пост, а ты вытрындуеш чорт ведае што. Давайце вось гэтую:

— Я умом ходила в город Вифлеем

И была в Вертепе и видала в нём,
Как Христос спаситель, царь творец и бог
Родился од девы и лежит убог...

Уляна спяvala, а іншыя мручэлі за ёю, каб дагадзіць, але
Ванька не вытрываў:

— Ат, на вечарынках будзем такія песні спяваць, каб пасля
сумна было і снілася чорт знае што?

— О, браткі, я ўчора перапалохаўся, — увайшоў Ванька ў
слова Ерыя, — магільніка бачыў, жывога чорта...

— Перастань ты са сваімі чартамі, а то тваіх казак баяцца не
толькі дзеці, але і старэйшыя баяцца ісці дадому, — спыніў
Ерыя Ванька, — а да свайго Колі весела крыкнуў:

— Играй, сынок, а я буду спяваць тое, што пачаў.

Коля вып'ягнуў з кішэні грэбень, прылажыў да ято кавалак
паперы ды давай „нарэзваць“:

Ой, чыя то хата, ой, чыя то вишня.

Ой, чыя то дывчынонка на гуліцу вышла?

Ковалёва хата, ковалёва вишня,

Ковалёва дывчынонка на гуліцу вышла.

Сын іграў, а бацька спяваў ды прытулваў нагою ў такт мелодыі. Уляна зластавала, што ў яе хаце, у Піліпаўку вытрындукуюць якіесьці „чартоўскія“ песні, калі можна было б спяваць набожныя і пазбегчы граха, але маўчала далей, бо яна была вельмі добрай жанчынай і не хацела спрачацца.

Ванька, для дадання сабе анімушу, загаварыў:

— А пэўна, што наша песня прыгажэйшая ад тваёй і сапраўдная. Ты спяваеш нейкую выдумку пра якуюсці бабу, што дзесяці там хадзіла сваім умом і бачыла голага Хрыста. Божа ты мой, якія ж дурноцтвы людзі могуць выдумаць і распаўсюджваць! Я ў момагу ў адну секунду знайсціся ў Лондане, у Маскве і... у бабы пад спадніцай. Хто мне не пазволіць думакай пабываць, дзе толькі захачу? Гуляй душа, пекла няма.

— О, бачыце, які разумак знайшоўся. Ён ведае, што пекла няма. А мо по твойму і раю няма?

— Пекла і рай на зямлі, Улянушка! Тут зажывеш чаго толькі... Калі камусыці добра жывеца, то яму рай. Гэта ты запішы сабе на насу, каб памятала, што з тваёй смерцю для цябе ўсё кончыши: і пекла, і рай. Закапаюць, згніеш і ўсе цябе забудуць. Добра, што знайшліся людзі, якія наўкладалі песняў аб жыцці. А песні пратрываюць праз тысячу гадоў, пакуль зямля будзе існаваць. Вось такая:

В саду, при долине громко пел соловей,
А я, мальчик на чужбине, позабыл всех людей,

Позабыл, позабросил с молодых, юных лет,
Сам остался сиротою: счастья, доли мне нет.

Ой, умру я, умру, похоронят меня
И родные не узнают, где могила моя,
И никто не приедет, и никто не придёт,
Только раннею весною соловей запоёт.

Запоёт и засвищет, и опять улетит,
Лишь над бедною могилой одинок крест стоит.

Хто ведае, калі яна паўстала і хто быў яе тварцом, але бачыце, шчэ і мы спяваем, і будуць спяваць нашыя ўнукі.

Добрая Улянушка, хорошо што ёсьць на свеце птушкі і дрэвы, трава і рэчка, якія то той наш свет упрыгажаюць. Наш магільнік распаложаны ў даволі прыгожым месцы, бо ў сасновым ляску, дзе жоўценъкі пясочак, а побач цячэ рэчка паміж палёў і лугоў. Там па альшынніку пастушки пасуць свае кароўкі. Ці ж не прыемна будзе адпачываць у такім асяроддзі?

Я асабіста не баюся смерці ані на грош. Калі пагляджу, як мы цяпер жывем, то і не хочацца жыць. Але што ж ты зробіш, калі такая наша доля? Найгоры з тым, што нас мучыць паліякі сабе, а мы, як мага, мучым самі сябе: крадзем, даносім і б'емся. А яшчэ горш тады, калі чалавек лянівы і несправядлівы: у нас такіх процьма. А колькі разумных лізуноў?

— Мы ўсе лізуны — кажа Уляна, — калі толькі ўкане да нас нейкі паліцэйскі, або секвестратар, то кожны гатоў вынесці апошніяе малако нават на вуліцу, абы хацеў. А дзеці галодныя гонім як сабак, маўляў, да вечара не здохнеш. А вось лянівых у у нас мала, усяго пару чалавек, але затое яны „выдатнікі“. Вазьмі такога Марцінку, так гэта ж лягчай на ўсю Еўропу! Пабачце, калі памёр яго бацька, то тая прыгожая гаспадарка одразынку пачала хіліцца да гібелі. Якія ж коні асталіся па бацьку, як звяры, і будынкі, як трэба, і поле ўсё радзіла, бо бацька хадзіў калі яго, а цяпер што? Я там не была, але спытайце людзей, то вам скажуць, як жыве ягоная сям'я. Ён калісці прыйшоў да мяне і просіць дроў, каб мець чым наварыць есці. Кажу яму: „Во ляжаць нарубаныя, то вазьмі сабе“. Марцінка з сорамам узяў трываленцы і глядзіць, што малавата, каб напаліць печ; ведае, што бог тройцу любіць і не ведае, як паступіць далей. Я яму крыкнула з агарода, каб узяў яшчэ, бо гэта мала, а ён кажа:

— Так, малавата, але бог тройцу любіць. Пасля падумаў, падумаў і кажа: — я вазьму трываленцы разы па трываленцы і будзе ўсё добра: мне хопіць і богу ўгодно.

Узяў тыя дровы і панёс праз цэлу вёску. Да лесу мае куды

бліжэй, чым да мяне, але справа ў тым, што трэба нарубаць, а ў мяне ж гатовыя...

— Што ты, Уляна, будзеш мне гаварыць пра Марціна, — умяшаўся Ванька, — калі я сам усё лепш за цябе ведаю. Ён ужо спаліў усе будынкі гаспадарскія. А хату кругом так абрезаў, што няма ні пакойў, ні пярэдняй, адно толькі асталася буслава гняздо, а ясней гаворачы — кухня. О, запыттай майго Колі, або Васі, што яны бачылі, калі мы хадзілі з гвядзай. Што вы хлопцы бачылі, — звярнуўся да нас Ванька, — калі мы зайдлі калядаваць?

— Мы бачылі, як Марцінка сям'я сядзела на пячэ, калі адчынілі дзвёры, — сказаў Коля.

— Ну, вось, бачыши, Уляна, як людзі жывуць, а яно ж руздво: кожны закалоў парсюка, пірагоў напёк, а ў гэтага гультая сям'я напэўна не мела чаго есці.

— Што вы ўсё пра Марцінку гаворыце, калі яго дзеци найпрыгажайшыя на ўсю вёску, — не выгрываў Мікіта, — ніхто такіх хороших дзяцей не мае і зарагатаў.

— Так, кажа Ерый, — але прыгажосць яго дзяцей незалежна ад ежы, ці добрых умоў жыхця. Ягоныя дзеци прыгожыя таму, што ён адкрыў тайну, у які час трэба дзеци рабіць. Ён ведае, што найразумнейшыя дзеци будуць тады, калі неба гранястae, а што дae прыгажосць яго дзецим, я не ведаю.

— І ніхто не ведае,—умяшаўся Ванька, — гэта яго тайна, але перастаньма аб ім гаварыць. Давайце я вам лепш казку расскажу. І расказаў пра Валігару і Вырвідуба.

Гэта былі вельмі прыгожыя казкі і я іх пачуў упершыню. А тым болей яны ставаліся таямнічымі ў святле „калицілкі“, якая стаяла на прыпечку і давала столькі святла, колькі трэба, каб не зачапішча адзін аб другога. Людзі, ходзячы па комнатаце, выглядалі нібы з'явы: ніхто не бачыў нічыяго твару добра, ні вачэй тым больш.

На такіх вечарынках у Мікіты людзі гаварылі не толькі аб Марцінку і расказвалі казкі. Былі гутаркі і пра Гітлера, і пра Абсінню, і пра Сталіна. Жанчыны пралі кудзелі, а мужчыны палітыкавалі. Нам, дзецим, найцікавей было слухаць казак, бо гэта было найлатвей зразумець і многа эмоцый.

Не ўсе аднак хадзілі па вечарынках. Некаторыя вечарамі маладзецілі збожжа пры ліхтарах, каб хутчэй управыцца з ім, бо мышы ядуць. А яничэ іншыя ездзілі ў лес на загатоўку дроў і прывозілі сухое галлё, каб жонка не мучылася, як іншыя, съкрою альшына варыць снеданне і абед. Часам выйдзеш на панадворак і адкрываеш, што вёска жыве. Чуеш, як у некага ў пуні цэн „грыміць“: бах, бах, бах. А ўжо напраўду весела сябе адчуваеш, калі чуеш, як малоціць у два цапы. Гэта проста музыка.

Паслухаеш і не хочацца варочацца дамоў, да калыскі, пры якой сумна, нудна і есці хочацца. На вечарынках то і галоднаму веселей, бо там людзі жартуюць, смяюцца, усё штосьці гавораць, ды спяваюць.

Калісці Бонафацоў Ерый вучыў Антонікавых хлопцаў польскай песні: За Варшаво чтэры міле, сёстрэ з братэм ожэнілі... Божа, прысутныя клаліся на падлозі ад смеху, калі Пяetro з Мікалем паўтаралі тое, што Ерый спяваў. Людзей ужо калола ў жыватах, а Ерый усё заахвочаў, каб тыя вучыліся.

Пасля хрыходзіла чыясьці добрая жонка клікаць мужа на вячэру і ўсе разыходзіліся „па дамам“, як гаварыў Ванька.

Яны ўсе варочаліся дамоў, а я зноў баяўся, што дастану лупня за гультайства і не памыліўся. Яшчэ памятаю, як калісці Мікіта хацеў даць мне кусок пірага, калі я выганяю у поле каровы. Але я адказаўся ўзяць, бо гідзіўся ягоных хворых рук. Я быў нат супраць таго, каб і са сваім бацькам есці з адной місці, але не меў магчымасці пазбегчы гэтага. Зрешты, гэтая хвароба мяне не трymалася, ды не толькі мяне, вунь якія здаравягі асталіся і жывуць па хворых бацьках.

ПРАЙШЛІ ГАДЫ.

Я пра дзядзьку Рамана ужо столькі напісаў у другім месцы, што здавалася б, больш няма аб чым успамінаць. Але гэта было б няпраўдай. Аб дзядзьку мог бы я напісаць нават даволі тоўстую книжку без паўтарання фактаў з яго жыцця.

Прайшлі гады, я нейк вызваліўся ад дзядзькавага прыгнёту і пачаў самастойна гаспадараўца на сваіх двух гектарах. Хаця мая самастойнасць была ўсяго толькі ілюзіяй, бо дзядзька надалей эксплуатаваў мяне, нібы свайго парабка, або наемнага рабочага, якому плаціць гроши. Пры тым, я на сваёй самастойнасці зарабіў так, як Заблоцкі на мылаві, бо леташнія паліявыя плады звёз да дзядзькі, а засяяны азімін астаўся таксама яму, калі мяне паклікалі ў армію ў лістападзе, ды і пасля доўгія гады ён карыстаўся мaim полем, не даўшы ні граша за тое.

Калі я ўжо ажаніўся і атрымаў хату ў Варшаве, мне падумалася, што трэба зрабіць нейкі парадак з полем, якое абраўляе дзядзьку. Заехаў я ў Грабавец і гавару, што поле трэба прадаць. Дзядзька прызнаў мne рацю і адразу нараіў купца.

Гаворыць: — Каму ж ты хочаш прадаць поле, калі я столькі год яго абраўляў? Ці табе мае гроши горшыя?

— Не, чаму горшыя, вы таксама можаце яго купіць, як кожны іншы, толькі што вам прадаць тое сама, што аддаць. Вы ж

толькі гадоў яго ўпраўляце і колькі ўсяго я вам пакінуў, а граша ад вас так і не бачыў.

— То праўда, што я табе не плаціў, але цяпер, калі ўжо куплю навечна, то заплачу табе за поле і за ўсё, што ты мне пакінуў, калі адъходзіў да войска. Ты не думай, што я забыў, на мяне наракаць не будзеш.

— Добра, тады давайце спішам акт куплі-продажы, аддасце мне гроши і зямля ваша навечна.

— Ну так, зробім акт куплі-продажы, я табе заплачу гроши і ўсё. А пасля ты раздумаешся і скажаш, што я табе не заплаціў, ды адбярэш ад мяне беднага маю крываўіцу, значыць, гроши, заробляны потам і крываёу.

— А якая ў вас прапанова?

— Я прапаную, каб паклікаць на сведку Ціханавага Кірылу, тады будзе згодна ўсё з законам. Но так, мо можа быць па-рознаму.

— Ну, то ваяйце па Кірылу, а я тым часам напішу, што ведаю.

Дзядзька пайшоў да суседа і прывёў яго на сведку. Крышку пачакалі, пакуль я скончыў састаўляць акт куплі-продажы. Пасля дзядзька прынёс з каморы пайлітра самагонкі і трох квашаны агуры — кожнаму па аднаму, як сёння памятаю, бо хлеба не даў. Прадавец, купец ды сведка выпілі па чарцы за добры ўраджай толькі што куплянай зямлі, а па другой чарцы за тое, каб прадавец ігчаліва пакарыстаўся грашыма, якіх мела быць згодна з даговорам трох тысяч золотых.

Калі кончылі водку, сведка пайшоў нанач даваць, а дзядзька адвёз мяне да Вітава на цягнік. Едучы дарогай, дзядзька ўсё гаварыў, каб я нічога не думаў пра гроши, бо ён іх мне аддасць адразу, калі толькі будзе мець.

Праходзіў год за годам, дзядзька наведваў мяне ў Варшаве, а я яго ў Грабаўцы, але грошай ўсё не меў. Не меў грошай да такой ступені, што не толькі мне не аддаваў, але заўсёды ад жонкі пазычай. Прыйедзе, бывала, да нас у забалочаных гумоўцах і ідзе адразу на паркет. Жонка аднойчы патрасіла:

— Дзядзьку, скіньце боты, а то на іх многа балота.

— То нічога, — адказаў дзядзька і пачаў цешыцца майм дзецецьмі, якія то яны, маўляў, прыгожыя і разумныя, а жонка хадзіла за ім з мокраю анучай і выцірала балота. Дзядзька нейкім бадай здагадаўся, бо пайшоў у кухню і сеў на крэсле, за казаўшы, каб яму нажарыць тлустага сала. Пераначуе і толькі глядзіць, калі я выйду з кватэры, каб у Владзі патрасіць яшчэ адной пазыкі. Владзя ніколі не адказвала, бо як і я верыла, што дзядзька зверне. А яшчэ некалі прымяніў сваю хітрасць у такі способ: сядзе на крэсла і на вачах жонкі ўсё выймае з кішэні

бумажнік, то хавае. Робіць то дагэтуль, пакуль тая не запытае:

— Што, зноў дзядзька гроши згубіў?

— Не, не згубіў — адкажа дзядзька і далей штосьці мармоча ды заглядае ў бумажнік. А калі тая запытае другі раз, то ён прызнаеца, што яму не хопіць залатовак на білет у Вітава. І так кожны раз лічыў тыя гроши перад ад'ездам ад нас, замест лічыць перад выездам з дому, а Владзя ўсё пазычала.

Нарэшце я пастанавіў, што паеду ў Грабаўец і прадам зямлю свайму дваюраднаму брату, які хоча купіць і заплаціць мне ад руکі, як у нас гавораць. Так я і зрабіў, але ад Рамана не адабраў дакумента, якога сам падпісаў, хаця гроши так і не бачыў ад яго. Думаў, што на Поліка перавяду натарыусам і будзе ўсё добра. Паехалі мы з Полікам на веласіпедах да Бельска і ў натару-са аформілі справу да канца. Полік мне даў якуюсьці суму грошай, а на рэшту напісаў ававязацельства і я паехаў у Варшаву, а Полік... Калі Полік заехаў на поле, то Раман яго сустрэў віла-мі і не ўпісціў. Той давай шукаць ратунку ў мяне. Калі я ўмі-шаўся і стаў за Полікам, Раман абяцаў, што мяне „лавучыць“ за тое, што ён мяне ўсё жыццё гадаваў, а я цяпер імкнуся, каб пусціць яго з торбамі і падаў у суд.

На першым судавым разборы дзядзька выплакаўся перад судом, як то ён мяне гадаваў, як апекаваўся, аж да момента, пакуль я не пайшоў да працы. Карміў мяне і апранаў, даваў гроши і пай ѿ самагонкай. Каб не ён, то я здох бы, нібы рулай мыш, а цяпер, маўляў, вось якая заплата: — Хоча мяне пусціць з торбай, узяўшы за поле гроши. Пасля патрасіў суд адлажыць су-давы працэс, каб ён мог паклікаць сведку.

З Гайнаўкі да Вітава мы ехалі тым цягніком, які ехаў у Вар-шаву. Сталі ў адным вагоне і дзядзька мяне сароміў за такія паводзіны:

— Шкада, што ніхто табе дагэтуль касою галавы не зняў, то я меў бы менш хлопатаў з тою зямлём і г.д.

Хтосьці іншы на майм месцы ўзяў бы ды й „выгарнуў“ ўсё, што ведаў пра дзядзьку з дзяцінства: а яго най эксплуатацыі ўдзень і ўначы дарма і без ежы, а адабранні сорак аднаго гра-ша, калі я закалядаваў на цукеркі, замест дадання мне дзвеяці грошай, каб меў больш, калі Ванька ашкукаў. І ўрэшце, за нем-цаў, калі аддаваў мяне ў парабкі, абяцаў гаспадару заплату за тое, што я з'ем. А „выгарнуўшы“ сказаў бы, што ні другі судавы працэс, ні трэці нічога не паможа, бо поле ёсць маё, аб чым добра ведаем і калі не перастанеце мяне абражакць, то не я пашкадую, а вы. Тым часам мне стала нейк шкада, а мо я спало-хаўся, што ён, праіграўшы справу, пачне ўсюды ездзіць і рас-казваць а Пакрове? Зрэшты, я яшчэ тады хіба думаў іхнімі ка-тэгорыямі: талерка вады з бульбайнай каштавала дзень катарж-

нічай працы. Хаця і тут не меў рацыі, бо пасвінне іхніх кароў цэлы дзень не давала мне і той талеркі. Ноччу мусіў хадзіць па чужых агародах і красці агуркі, каб чатосці ўвахнуць у бурчачы ад голаду страўнік. У кожным выпадку, я прамаўчаў закіды і лаянку дзядзькі да Вітава. Ён тут вылез з цягніка і пайшоў пешшу да Грабаўца, а я паехаў у Варшаву.

Перад наступнай разглядкай нашай справы дзядзька, як бы ніколі нічога, чакаў мяне ў Гайнайцы на чыгуначным прыпынку сярод іншых людзей. Стаяў ён з Мікітам, Паўлікам тэсцям з Жукоў. Я з імі прывітаўся і ў вачах мне пасалавела, калі я ўбачыг, у якой волратцы прыехаў дзядзька на судавы працэс у горад. Ганавіцы яго былі ў адных анучах, пасышываных белымі ніткамі, у парваным піджаку і босы. „Божа, — падумаў я, — які той дзядзька ўсё ж такі бедны, а я ўягчэ хачу пазбавіць яго куска зямлі“.

Адразу мне стала лягчэй, бо я вырашыў: „Аддам Поліку гроши і пакрыю ўсе ягоныя выдаткі ў той справе, але дзядзька зямлю будзе абраўляць як даўней“.

Дзядзька, не ведаючы аб маёй пастанове, запытваў так соладка і лагодна, што ўжо нікто мяне не аддягнуў бы ад раз узятага рашэння:

— Ну, што Васёк, ты пастанавіў? і, не чакаўшы майго адказу, загаварыў: — бо я вырашыў звярнуць табе ўсе гроши за поле, за тое, што ты мне пакінуў, адыходзячы ў войска і за ўсе выдаткі, якія ты панёс з тою маёю дурной ухваткай. Вось, Мікіта сведкай, што не ілжу.

Мікіта быў вельмі парадачным чалавекам і веру, што не ведаў, як яму захавацца ў даным выпадку; паглядзеў на мяне і крышачку ўсміхнуўся. Але мне ўжо не былі патрэбныя ніякія намёкі і ніякія падказы. Я сказаў: — Дзядзьду, ўсё будзе як хоцеце, ўсё будзе па-вашаму. І ў судзе я адстутпіў ад папярэдніх сваіх намераў, каб зарабіць на зямлі, якую калісьці ўпраўляў, а цікір прадаў Поліку. Суддзя паглядзеў на мяне з нейкім здзілленнем, Раманаў адвакат з сімпатый, а Полікава Ганна крыкнула:

— Васька, чаго ты нарабіў? — а я, нібы пабіты шазанок, паплёўся з суда, каб хутчэй ад'ехаць у Варшаву.

Звярнуў я Полікаві ўсё да граща і мы асталіся па сёняшні дзень братамі, хаця гавораць, што ягоная жонка мяне вельмі праклінала. Раман у 1963 годзе памёр у невыясnenых абставінках: адны гавораць, што ўпаў з вышак і забіўся, а другія, што павесіўся. У кожным выпадку, нікто не пярэчыць, што перад тым вельмі чыста вымыгўся.

На Раманавай гаспадарцы астаўся яго клін¹, які паказаўся да мяне толькі тады, калі хацеў, каб я яго выратаваў ад турмы. Хаця да Варшавы прыезджаў часцей, калі хацеў паступіць у Тэхнікум тэатральнага мастацтва. Я ўсё зрабіў, каб ён туды дастаўся, а ён нарабіў плётак на мяне маёй жонцы, вярнуўся да моў і ажаніўся з сабе падобнай дзяўчынай, рэзыгнуючы з перспектывы працы ў тэатры як дэкаратор.

СВЯТЫ ВЕЧАР

Найпрыгажэйшай парой года, нават для мяне, заўсёды галоднага, былі святыя вечары, якія трываюць ад Каляд да Новага года. Тады людзі нічога не робяць па заходзе сонца, а толькі, наеўшыся скаромнага, бо кожны ж пад свята закалоў нейкага парсюочка, нудзящца, або збіраюцца на вечарынкі. Там даведаюцца, што чуваць у вёсцы; хто ў леташня мясніцы жэнішча, чыя дачка выходзіць замуж і ў каго нарадзілася дзіцё.

У адзін з такіх вечароў прыйшла да нас Ціханава Дамінка, чым я вельмі ўцешыўся, бо ведаю, што нашы ўжо нікуды не пойдуць. Патрасіў я вельмі горача, каб хаця адзін вечар дазволілі мне пайсці на вечарынкі да Улянінае Манькі, а самі пакалыхалі дзіцё. Мачаха шмырганула носам, але Дамінка заступілася за мною: — Пусці яго, няхай сабе пабегае, то пабачыць, як у сраку змерзне.

Эх, як я вырваўся з хаты! Ледзь паспелі абуць на ногі башмачкі, як знайшоўся ў хаці сваіх равеснікаў. Там ужо былі пастаянныя бывальцы — дарослыя і некалькі дзяцей. Якраз Ванька Гаўрылюк расказваў казку пра Іванушку Дурачка, які заўсёды сядзеў на печы, але пішаніцу дапільнаваў: златаў кабылу, якая з'ядала пішаніцу, даскочыў да царскэ дачкі, пацалаваў яе і стаў зяцем пераборлівага манархі. А браты, якія не любілі ды ашукоўвалі Іванушку Дурачка, самі асталіся ў дурнях. Ванька расказваў казку за казкай, а ўсе слухалі. Калі ён пачаў расказваць пра дрэнную мачаху, якая здзеквалася над дзяўчынкай-сіратою, мне было яе шкада, але яе жыццё нічым не пасавала да майго, хаця б таму, што ў гэтай казцы нічога не было сказанага аб яе голадзе і холадзе. Яна была апранута дрэнна, але жыла ў палацы і ў яе ціжкай працы памагалі звяры і птушкі, а мне нікто не хоча памагчы, каб дзіцё безупынна спала, і пасці таго хлеба, які ляжыць на стале пад абрусам, а я адно толькі па-

¹. Клін будзе ясны таму, што ведае польскую пагаворку. А хто не ведае, то і так астанецца.

глідаю на яго і сліну глытгаю. А найважнейшае то гэта, што яе любілі людзі, а мяне — ніхто не любіць — раздумваў я сумна і так хацелася, каб мой тата і мама былі спагадлівымі...

Калі Ванька кончыў гэтую казку, Уляна адазвалася:

— Такіх мачахаў не трэба далёка шукаць, яны і ў нас вядуцца, але што я маю гаварыць. Замест кончыць расплачатую думку, Уляна пачала рэцытаваць вершык:

Вечер был, сверкали звёзды, на дворе мороз трещал
Шёл по улице малютка посинев и весь дрожал.
Боже! — говорит малютка, — я прозяб и есть хочу.
Кто согреет и накормит божью, добру сироту?
По дорожке шла старушка, услыхала сироту,
Приютила и согрела, и поесть дала ему,
Положила спать в постельку. „Как тепло“, промолвил он,
Ульбнулся, закрыл глазки и заснул спокойным сном,
Бог у поле птичку кормит и цветы кропит росой
Бесприютного сиротку не оставит также бог.

Добрая Уляна гаварыла вершык, а мне стала вельмі нейк на-
дзеяна, што ёсць на свеце людзі, якія хочуць прыгарнуць да ся-
бе нават чужога хлопчыка. У нас, пакуль што, такіх няма, а
толькі недзе ў Расії. Праўда, што аднойчы, калі мяне тата шат-
каваў бізуном за тое, што адышоў ад дому, старая Петрычка
падбегла і абараніла мяне. Аднак гэта ўсё. Не паклікала мяне
дахаты і не дала паесці кваснага малака. Нават не выцерла
крыўі з майго твару, якая капала на сарочку. Я пасля зрывай
лісткі з ліпны і вышіраў імі твар ды кідаў у крапіву, каб ніхто не
бачыў. Размазаная кроў на шчаках і руках звабіла рой муҳаўні,
якая не давала мне спакою. Злосць мяне брала на гэтых малень-
кіх абжораў, якія не адчатліся нават тады, калі шрамы засохлі.

Вырвала мяне з задумы новае апавяданне Боніфацавага Ерыя
пра чартую і ведзьмаў, якія гуляюць уначы па дарогах і робяць
з людзьмі, што толькі хочуць. Найгорш аднак прайсці ля могіль-
ніка, дзе пахаваны розны народ — грэшнікі і святыя, бо там
безупынна плача чыясыці душа; заўсёды толькі і чуваць: гу, гу,
гу — плач ды га, га, га — смех.

— Божа, — гаварыў Ерый, — іду я аднойчы з Тафілаўскага
дадому, бо там атаву сушыў і чорт мяне панёс ля Дубіцкага ма-
гільніка, замест ісці Панфілюкова дарогай. Даходжу я, браткі,
да магільніка і яшчэ нічога не бачу, а ўжо чую лямант, плач,
скрыгатанне зубоў і візгі, якія найадважнейшаму могуць разар-
ваць душу. Але ж я хачу быць яшчэ адважнейшы і, нягледзя-
чи на тое, што валасы ўзлыўліся пад шапкай — іду далей, бо
ўжко баюся паказаць, што баюся іхніх, чартойскіх гульняў, або
нейкіх здзекаў над грэшнімі душамі...

Гэткай казкай Ерый усім прыпомніў, што трэба чатосяці ба-
ящца ды так пераканаўча гэта прадставіў, што нават старыя лю-
дзі, якія не адну казку чулі, гаварылі, што страшна выйсці не
толькі на двор, але і да сені. Я сёння ўпэўнены, што ўсе баялі-
ся, хаяці некаторыя з іх гаварылі:

— Ат, Ерый выдумаў якуюсці чартаўню і страшыць малых
дзяцей. Гэта было сказана хутчэй дзеля дадання сабе адвагі,
чым у абарону нас малых.

— Ты што, не верыш, — падняўшыся з лаўкі гаварыў Ерый,
— што вакол Дубіцкага магільніка чарты з ведзьмамі гуляюць
і людзей у блуды заводзяць? Тады пайдзі і сам пераканайся!
Але дзе ж ты пойдзеш, калі цябе жонка з хаты выводзіць за
свой патрэбай.

Усе насмешліва зарагаталі, а Ванька сканфужана мрукнуў:

— Угу, выводзіць так, як быццам бы ты бачыў.

— Я не бачыў, але ёсць такія, што бачылі. А калі не верыш
майм словам, што ёсць так, як я гавару, то запытай Трахіма. Ен
табе скажа, як яго да раніцы вакол Дубічай вадзілі і ўсё ніяк не
мог папасці дадому.

— Ой, Ерый, — перабіла яго Уляна, — Трахіма не чарты вадзілі вакол Дубічай, а толькі адна ведзьма. Яна водзіць не толькі Трахіма, але і Васіля Сапёлку і Пухлоўскага, усіх нашых гаё-
вых. Асобенна тады, калі недзе панапіваюцца. Што бедныя на
другі дзень маюць жонкам гаварыць? Чэрці вадзілі па карчах і
канцы ў воду. Добра, што хаяці заходзяцца ў хаце раз на ты-
дзень, каб бялізну памяняць.

— О, так, тыя хлопцы то пажывуць, — пазайздросціў Ванька.

— А што ім, гаёвым! Кожны ж хоча будавацца і мець чым
аграваць кватэру па-чалавечы. Не ўсе ж паляць у печах сырою
альшынай, як тут некаторыя. Ну, то народ поіць і корміць. А
пасля чарты іх носяць, як не па Рэдутах, то па Дубічах, бо там
і там жывуць даволі прыложыя ведзьмы. Раз то нават хтосьці
іх знайшоў аж у Страблі калі Беластока, калі прыехаў надляс-
нічы — аўтарытатыўна заявіла гаспадыня і запрапанавала:
— Лепиш, хлопцы, заспявайце штоколеч, а то чорт ведае з вад-
шымі казкамі. Бачыце: дзеці сядзяць напалоханыя і ўначы бу-
дуць баяцца спаць.

Ніхто з нас не паказаў па сабе, што байцца, але і так вядома,
што ўсе баяліся. Напрыклад, я вельмі баяўся. А яшчэ пачуўшы
тое, што сказала Уляна „не палохайце дзяцей“, упэўніла мяне ў
перакананні, што ўсё гэта праўда і я думаў: „Як мне цяпер ісці
дадому, калі напэўна пад вокнамі проціма чартую і ведзьму ды
толькі чакаюць, каб выйшаў. Ім добра, зайдзросціў я сваім ка-
легам, — іх ёсць каму праводзіць, а як я? Але — зараз пашкішы
сябе думкай — буду чакаць, аж усе будуць выходзіць, то і я з

імі вийду, каб толькі бацькі не засунулі засаўкі, а там дам таго драпака, што самы найшвыдшы чорт не дагоніць...

— Ну, то якую заспяваемо? — перапыніў хвіліну маўчання Ванька. — Коля, выймай з кішэні гармонік і пачынай. Колька выцягнуў грэбень, дмухнуў у яго і забрынчай:

Што б я имел златые гори и речки полные вина,
Всё отдал бы за ласки взори и ты владела б мной одна!

Не упрекай несправедливо, скажы всю правду ты отцу...

Тогда свободно и счастливо с молитвой мы пойдём к венцу...
Спявалі за Колей узрослья і мы, дзеци, памагалі. Кончылі адну, тады Ерый запрапанаваў наступную, якую ён вельмі любіў:

Хороша, я хороша, лишь плоха одета,

Никто замуж не берёт девушку за это.

Ой пойду я в монастырь, богу помолюся,

Пред иконою святой слезами зальюсь:

Не пошлёт ли мне гospодь доленъки счастливой,

Не полюбит ли меня молодец красивый...

Вечар канчаўся, хаця нікто не ведаў, колькі гадзін. Я са страху імчаўся дадому стралою, але мусіў затармазіць, бо ўскочыўшы ў горку снегу, пагубіў башмачкі. Гэта мне заняло хвіліну на адшуканне ix. Схапіў у руку абутак, ды гайды басіком дахаты. Добра, што дзвёры ад пярэдняй былі адсованы, то хутка ўляцеў і трахнуў за сабою засаўкай. Кінуў башмачкі пад стол і з мінай вінавайцы ўзяўся за сваё дзела — калыську, якую дагэтуль рэйдалі бацькі.

Калі мачаха згасіла „кашцілку”, маё становішча пагоршала; я ўбачыў за акном чортавае вяселле, якое гналася снегам з вуліцы па панадворку і са свістам імчалася недзе ў далёкія палі. Мне здавалася, што дзеецца ўсё тое, аб чым гаварыў Ерый. Я баяўся глядзець у вакно, а не мог не глядзець. Мне адразынику перад вачыма ўздыбліліся ўсе мае грахі і я баяўся, што вось, вось дымаходам уварвецца адзін з чортавае чарады ды сконці мяне за шью сваімі кітцюрамі і павалачэ гэтай жа дарогаю, якой уварваўся дахаты. Не ведаў, што яны будуть са мной далей чаўпсці, але, перад усім баяўся, што будзе мне вельмі холадна ў адной толькі сарочцы і без башмачкоў. Раптам сабе ўяўіў, што яшчэ ніколі не пралазіў цераз дымаход і крышку як бы агарнула мяне дурацкая цікавасць. Але пасля яшчэ горш напалохайся і перахрысціўся, каб гасподзь адварнуў ад мяне падобныя думкі і ў дадатак не дапусціў да няшчасця, якое чакала мяне ў кожнай хвіліне. Баяўся: як бы я ў дымаходзе змесціўся, ці часам не задушуся? Ведаў з апавяданняў, што чорт можа пралезці і дзіркай ад ключа, але ж я не чорт і магу не памесціца ў коміне...

Думка думку гнала і кожная была горшай ад папярэдняй.

Мне здавалася, што калі чорт мяне працягне цераз дымаход, то буду такі ж чорны, як і ён, але ж усё роўна не буду чортам, толькі грэшнаю душой, якой яны будуть цешыпца. Яны будуть спраўляць вяселле, а мне будзе холадна, холадна. А тут як на злосць у дымаходзе зараве, то ў сенях нешта грукне, то на гарынгчы заламоча, не гаворачы ўжо аб панадворку, на якім усё вяселле карагодам ходзіць ды вые, нібы стада ваўкоў. Божа, каб хутчэй зрабіўся дзень і паўставалі бацькі, мо не так было б страшна...

Ой, што гэта такое? Сярод віхроў і завыванняў нешта загрукала ў дзвёры. Спачатку цішэй, а пасля ўсё гучней і гучней. Я ўжо бадай стаяў, нібы спаралізаваны і не ведаў, што мне рабіць. Пасля гэтае ламатанне перанеслася з дзвярэй на акно; у замарожаныя шыбы хтосьці стукаў па-чалавечы, ды штосьці гаварыў. Мне ўсё яшчэ здавалася, што чарты ведаюць, што я не сплю і давай брацца на хітрасць: апранулі аднаго за чалавека ды давай мяне маніць, каб адчыніў дзвёры. Можа пераканаліся, што дымаход засованы бляхай, а дзвёры — засаўкай і не монгуць ніяк увайсці у хату. Ой, ой, што я? Калі б чарты хацелі забраць мяне з сабою, каб атрымаць узнагароду ад Люцыфера самога, хаця на мой погляд не мелі за што даставаць узнагароду, то матлі б без ніякіх перашкодаў не толькі ўварвацца, а праста ўвайсці дзіркай з гарынгча да сеняў. Да хаты — ужо толькі клямка. Значыць, — падумаў я з аблігчэннем — гэта не чарты з неба, а хтосьці з суседзяў чагосяці хоча, або дзядзька Раман прыйшоў, каб ехаць у лес. Думка аб дзядзьку напалохала мяне ў другі бок; я ўжо волеў перажыцца тое, што чуў і бачыў, стаяўшы за калыскай, чым амаль голаму ехаць у лес. Я вельмі хацеў, каб чалавек за акном перастаў стукаць і пайшоў сабе дадому, будучы перакананым, што ўсе спімо каменным сном. Але, як на грэх, на ягонае назойлівае грукатанне паварушилася ў пасцелі мачаха. А калі зноў заламатаў, тая ўжо прытомна сказала: — Хтосьці ў акно барабаніць, ідзі адчыні, што, не чуеш, каб цябе пакруціла, ты валку ляньіві!

Я выскачыў у сені, адсунуў засаўку і хутчэй зноў да калыскі, бо ведаў хто там, а па-другое, у пярэдняй такі быў холад, што быццам бы мяне нехта ablіў ледзянай вадой. За мною дахаты ўвайшоў мой дзядзька, а разам з ім хвяля холаду. Я зайсёды цешыгуся, калі мне траплялася ўбачыць дзядзьку, бо я за ім аж гінуў. Але цяпер, уначы? Я быў ужо ўпэўнены, што трэба будзе ехаць у лес і зноў мурашкі пабеглі па мaeй спіне.

Дзядзька, абіваючы снег з валинак, гаварыў:

— Чорт вас ведае, як вы можаце так моцна спаць? То ж вас можна павынносіць з хаты. Быццам бы пабітыя.

— От, бо быў ў нас вечарынкі і позна разыгшліся, то можа

мы і заснулі першым сном, — пазяхаўшы, адазвалася мачаха.

— То вечаркі себе сядзелі, але ты хіба ўжо выспаўся, — зварнуўся дзядзька да мяне, не бачыўшы, што я стаю на запічку за калыскай, замест ляжаць на сваім радне. Ніхто на гэта нічога не адазваўся. Дзядзька сказаў: — Апранайся, паедзем у лес. Там нічога рабіць не будзеш, а толькі паможаш загнаць да лесу другую падводу. Што праўда, у лес паехаў бы і без цябе, але пасля горш з клёцамі, — нібыта апраўдаўча гаварыў дзядзька, але ж, як белы амерыканец да Кунта Кінты.

— Раман, дзе ж ты паедзеш у такую сцюжу? То ж шкада было б сабаку выгнаць, — адазваўся тата.

Чудак ты, Валодзя, чудак. Вось іменна, у такую пагоду добра вазіць клёцы, бо зараз жа сцежку занясе і ніхто нічога не будзе ведаць. Ніякі гаёвы цябе не знайдзе, — адказаў мой любімец ды ападыктычна паўтарыў:

— Ну, хутчэй апранайся, а то нач пройдзе на гутарцы. Ленцяям як не снег, то дождж, як не мароз, то спякота. А мне трэба хату будаваць. Падвалін не маю. Мне нават шкада было ісці і будзіць цябе, Васёк, але, як жа я сам змагу прывезці дзве калоды, калі трэба кіраваць кірулямі?

Абуйся я ў башмачкі, якія пад сталом так і не высахлі, ды апрануўся ў бацькаў піджак і шапку. Праўда, што нашых марозаў не зраўняць з сібірскімі, але і ў гэтую нач нельга было ряўняць мяне з „Мужычком с ноготком“, які крочыў з лесу ў ботах вялікіх, у кажусе аўчынным, у бацьковай шапцы... Я быў апрануты ў бацькаў стары піджак, у якім вата абсунулася ў полы, парцяныя нагавічкі, у башмачкі без ану чаў і шапку з кашырком, — хутчэй ад сонца, чым на такую, як сёння, сцюжу. Праўда, што дзядзька на санкі палажыў торбу з сечкаю і я на ёй сеў. Але, пакуль заехалі пад Бахматы, то я ўжо акалеў. Сосны на фундамент дзядзька прыкметні ў недзе за Тапілам, або пад Тапілам і туды мы ехалі, а гэта каля дзесяці кіламетраў, або і больші.

Няпраўда, што дзядзька мог сам рэзаць такія тоўстыя дрэвы, якія ён за дні „упаляваў“ сабе на падваліны, а цяпер, унаучы, па іх ігрыехаў.

Я пачаў плакаць ад болю рук і ног. Нават не на жарты спалохаўся, што змерзну на смерць. Дзядзька пачаў расціраць мне ногі і руکі снегам ды называць мяне змарзляком. Я саромеўся, што так яно і ёсць, але, што ж ты зробіш, калі парцяныя нагавічкі не хочуць мяне грэць так, як дзядзькавы суконныя грэюць яго. Ён злаваў і здзіўляўся, што яму, павячераўшаму і апранутаму ў кажух і валёнкі, ёсін цяпло, а мне ў башмачках, мокрых ад снегу, без рукавіц ды ў піджачкові, падшытым ветрам, — холадна.

— Нічога, змарзляку, — гаварыў — зараз разагрэешся, калі пацёгаеш пілку, як следуе. То табе не калыска, пры якой і на запічку можна змерзнуть. Тут, брат ты мой, трэба спяшаць, каб зваліць вось гэтыя дзве сасны і за цымна, пакуль гуляе мяцеліца, уцячы з лесу.

Падрубаў з аднаго бок сасну-прытажуню, у які мае зваліца і сказаў: „—Памажы бо а, каб хутчэй мне з ёю справіцца“, — а да мяне буркнуў: „— у, паклякай на калені і паехалі.“

Звалілі мы гэтыя дзве сасны, дзядзька хутка іх ацерабіў, бо мелі мала галля, ды пры дапамозе прылады, званай „лядай“, паклалі на двое пар санак .

Назад мы ехалі добра толькі таму, што старая кабыла добра ведала дарогу, па якой не раз ужо хадзіла; усюды горбы снегу, а ўзгоркі „лысыя“. Я ехаў першымі санкамі, якія цягнула старая, дасведчаная і спакойная кабыла. Але нічога не мог зрабіць, калі трэба было ехаць з горкі, кабыла бегла нібы ашалелая, бо санкі набягала ёй на ногі, а клёц пхай у зад. Я пускаў лейцы свабодна, ускакваў на калоду і віхрам мы імчалісь, пакуль зноў не апынуліся ў горбе снегу, дзе гнедай трэба было ўжо напнуцца, каб перацягнуць санкі цераз нанос. Трудна сабе ўявіць, што магло б здарыцца, калі б, з'язджаючы ва ўсёй мах з горкі, спатыкнулася кабыла ды ў дабаўку наехала на яе другая. Тормазаў ніякіх санкі не мелі. Адным тормазам былі коні, якія паслухмяна паддаваліся волі чалавека, а той з усёй сілы цягніць за лейцы.

Прывесьлі мы тыя пушчанскія дзве сасны праста да дзядзькі на панадворак і яшчэ ўсё было ѿмна. Дзядзька быў упэўнены, што снег усё прыкрые, але, на ўсякі выпадак, клёцы прыкрыў дошкамі з іншых клёцаў, каб не „калола“ вочы суседзяў. Зрэшты, на ягоным панадворку было столькі ѿсялякага дзерава, што трудна было ўціміць, якое яно і адкуль. Я яму і тут памог, бо так жадаў хітрун. А скончыўшы працу, ён мне сказаў:

— Ну, цяпер можаш ісці далей спаць, а я падаю на поранак, Усё было б добра, калі б я не быў адмарозіў вялікіх пальцаў на сваіх „панскіх“ ножках, якія пасля крышку гнілі. А башкі іранічна „цешиліся“, што маюць у хаце дурня.

ВІКТАР СТАХВЮК

* * *

камі
надыдзе
чорны
дзень
павер
ён не апошні
не палохайся
ўзлящець
на ведзьмавай
мятле

ў багровы замак
што на сабатавай гары
каб упэўніца
як за іронавым сталом
сытым пладамі твайго поту
варожаць

аб
тваім
жыщі
ад імені твайго
таргуючы
затонамі
бяды
пад штыкамі ядзерных пагроз
навісных над планетай
каб

ты
пакорным
быў
народ
каб ніколі
з мазолістых рук тваіх
не ӯзышло
сонца

мільярдавай
волі

беласток, май 1988

* * *

учараши сон
накрэсліў забабоннаю рукою
межы сёняшняга дня
затрымаў у паўжэста
завешаны на шэфавых дзвярах
позірк

ліслівы
пакорнасцю
як жыцце
паміж

учора
і
заўтра

без ужо
і
яшчэ
праз якое
з душой
утопленай
у
куўшыне
поту
паўзе чалавек мазолячы калені
за каўбасным звонам чужога стала
учараши сон
жаваранкам

нанізаны
на
прамень
сонца

разбіўся аб пас'янис жыщі
уложены ў вярхах
у люстры мурашкавай клапатлівасці

беласток май 1988

* * *

жыву
з укрыжаванай надзеяй
з якой
абсьпячуцца
блзглузда

наклеенныя
мрой

калі
памутнеў іх фіялкавы колер
які ўжо непатрэбны адвечнай раніцы
што

адчыняе
дзвёры

ў шэрае неба
дня

іду

спатыкаючыся
аб
ято
крокі

за хлебам надзённым
ён вырастает за аратавай гарой

беласток май 1988

Цётка Тэкля з Палесся.

Фота Анатоля Каляды.

ВІКТАР ШВЕД**МАЯ МАЛЕНЬКАЯ АЙЧЫНА**

Мая маленькая айчына,
Мой беластоцкі родны край.
Тут басанож стаптаў сцяжыны,
Што праляглі праз поле, гай.

Цаніць тут навучыўся працу,
Мову Айчынную, народ.
І не магу цябе я страшіць,
Ты даражайшая штогод.

Далёка ад цябе — сумую.
Убачу — дык шчаслівы зноў.
У сэрцы заўсягды нашу я
Крыніцу мар маіх і сноў.

Мая маленькая айчына,
Цябе ніколі не пакіну,
Я твой адданы верны сын.
Мая калыска, мой спачын.

УЦЕКАЧЫ

Сумнае дзеёцца з вёскамі,
Быццам няма вінаватых.
Вокны забітыя дошкамі,
Страшаша пустэчаю хаты.

Мы назаўжды развіталіся
З роднай бацькоўскай зямлёю,
Вёсны чужьмі ўжо сталіся,
Наша жыщцё — гарадское.

Мы як силяне ўжо быўшыя,

Рэдка бываем тут гостем.
Нашы бацькі, век аджыўшыя,
Спяць вечным сном на пагосце.

Мы, гарадскія асаднікі,
Што разбрывліся па свете.
Хоць і зямліцы мы здраднікі,
З ёй нам зрадніца прыйдзеца.

ВЯРНУСЯ

Даўно я выйшаў з вёскі Мора,
У маладым яшчэ жыцці.
Іду я пастаянна ў горад
І не могу ніяк дайсі.

І з гарадской бетоннай клеткі,
На яве, а таксама ў снах,
Сэрца імкненца на палеткі,
Туды, дзе мой пачаўся шлях.

Родны куточок маёй айчыні,
Мой беларусе — кроўны брат!
Я вас ніколі не пакіну,
Вярнуся я да вас назад.

КРУГАВАРОТ

Успаміны, успаміны —
З год, калі быў малалеткам,
Жыў у дзедавай хатіне
Са старэнкім кволым дзедкам.

Адышли ў нябыт, вядома,
Дзедка са старою хатай.
Зажылі мы ў новым доме,
Што пабудаваў наш тата.

І татулькі ўжо не стала
У жыцця кругавароце.
Век кароткі, нетрывалы,
Пастаянна кругам коціць.

Вось гамоняць і шчабечуць
Мае ўнукі-малалеткі.
Жыццё горбіць мае плечы,
Уздыхнуў: дык я ўжо дзедка.

* * *

Як бывшам вогнішча, жыццё людское.
Яно іскрыцца толькі ў свой пачатак,
Агенчык поўзае па ім змяёю,
Успыхне раптам полыменем багатым.

Яно гарышь сабе спакойна потым,
І прытухае на вачах лагодна,
І тлее вугалёчкамі з лянатай,
І попелам становіца халодным.

СТАЛЬНЫЯ КОНИ

Калі ў вёсцы я сягоння,
Бачу ўсюды на двары
Замест рабацягай-коней
Канкурэнты-трактары.

А, бывала, пару коней
Мелі тут гаспадары.
Іх жыцця, што за іронія,
Пазбаўляюць трактары.

На загоне рэдкасць коні —
Тых зямель уладары.
Толькі тут туркочуць, звоняць
Усеўладна трактары.

І ніхто ўжо не бароніць,
Адыходзяць без пары....
Паз'ядоць сладкіх коней
Неўзабаве трактары.

СЕМАЧКІ

Сэрца матулі цудоўнае:
Усё для сына, для сына.
Семачак рэшата поўнае
Вынесла мама ў машыну.

І семачкі мы ўсю дарогу
З Алесем лузалі, лузалі...
А ў сэрцы ўзникла трывога,
Яно напаўнялася жalem,

Што можа апошні разочак
Матулю жывую я ўбачыў.
Слязмі затуманіла вочы,
Не мог паўстрымацца ад плачу.

А сёння, як еду я ў Мора,
Жывымі стаюцца ўспаміны,
Калі зноўку семачкі дорыць
Сястра мая мілая, Ніна.

СУШАНЫЯ ГРУШЫ

Помню, калісьці ў час асені,
З вялікім араматам груши
У печы хлебнай на чарэне
Матуля безупынку сушыць.

І пах мядовы ў нашай хаце,
І выгляд груш такі харошы,
Што выгартае з печы маці
Ды съплю ў аграмадны кошык.

Зімуюць потым у каморы,
І, асабліва, калі святы,
Мама іх прыгаршчамі дорыць
Усім, хто толькі прыйдзе ў жату.

Помню, матуля груши варыць,
Ямо, аж нам трасуцца вуши.
Зноў у мінульым мае мары,
Сняцца мне сушаныя груши.

ЦІ ЧУЕШ, ЯК ПЛАЧА ЗЯМЛЯ

Czy słyszysz, jak płacze ziemia
(З тэлефільма С. Саланевіч)

Ці чуеш, як плача зямля,
Якую рэжуць бульдозеры!

На апусцелых палях
Затопленых штучным возерам?

Ці бачыш, як ля берагу
Блukaющы трывожныя цені
Патопленых тут мерцвякоў
Шматлікіх ужо пакаленняў?

Ці ўзяўшы глыток вады ў рот
Вада не здаецца салёной?
Яна ж увабрала ўвесь пот
Сялян на залітых загонах.

З блокаў, што ў Бандарах,
Затопленых вёсак сяляне
Бачаць на яве і ў снах
Роднай зямелькі кананне.

МЫ ТАКСАМА НЕ ГУСІ

*Polacy nie gęsi
I swoj język mają.*
M. Рэй

Палякі не гусі —
Сваю маюць мову.
Дык сваёй, беларусе,
Не заві бесталковай.

Не заві непрыгоднай,
Простай, ці сялянскай.
Не губляй мовы роднай,
Не шукай мовы панская.

Хто цураецца ўласных:
Мовы, песні, народу,
Памірае заўчасна,
Ён чужынцам заўсёдъ.

Як не хочаш быць гускай,
Нематою без слова —
Не кідай беларускай
Сваёй роднае мовы.

ПАНЯ АНЯ

Прыехала ў вёску
З горада дачуся.

Спытала па-польску:

— Jak się masz, manusiu?

— Вось якая паня!
З дзяўчыны вясковай!

А на гэта Аня:

— Nie chce waszej mowy!

— Дык чаго ж ты хочаш,
Скажы, калі ласка?

Анечка бармоча:

— Chce wiejskiej kiełbaski.

АНАНІМЫ

*Ананімы не будуць ужо
больш разглядацца.
(З друку)*

Калісці моднае ў радзіме
Было пісанне ананімаў.
Народ у ананімы верыў,
Прысуд быў заўжды на паперы.
Здаралася тады: брат брату
Суддзёю грозным быў і катам.
Людзі пісалі і пісалі...
Потым знікалі і знікалі...
Усё было тады магчымым,
Такая сіла ў ананімах.
А сёння быццам змілаванне —
Людзі ўспрымаюць указанні,
Што ананімы ўжо ніколі
Не будуць разглядацца болей.

ПАМЯЦІ АЛЕСЯ ГАРУНА

Волі жадаў сваёй айчыне,
Калі шалеў вайны віхор.
І нечакана на чужыне
Змаганнем змучаны памэр.

Гасцінны старажытны Кракаў
Прыняў цябе — паэт-змагар.
Ты спіш адзін сярод палікаў
З няздзейсненых цяжарам мар.

Магіла знойдзена ў стагоддзе

Прыходу ў неспакойны свет.

І жышь ты будзеш у народзе,

Ты несмяротны, наш паэт!

Ты з небыцця да нас вярнуўся,

Цяжкі твой і па смерці лёс.

Уваскрасаеш у Беларусі

Раскрыжаваны, як Хрыстос.

ГУЗІКІ

У палове верасня 1939 года гітлераўскія захопнікі ў пагоні за разгромленымі часцямі польскага войска апынуліся ля варот Белавежскай пушчы. Далей ужо яны не пайшлі, таму што па дамоўленасці з СССР наша тэрыторыя спалучалася з Савецкай Беларуссю.

Быў цёплы асені святочны дзень. Даведаўшыся, што нямецкіх салдат поўна на шашы паміж Бельскам Падляшскім і Гайнайкай, пабег я з хлапчукамі ў суседнюю, што ў трох кіламетрах ад Мора, вёску Збуч. Цікава было паглядзець на немцаў і іх танкі, якіх мы ніколі ў жыцці не бачылі. Прабегшы праз усю вёску Збуч, спыніліся мы ля першай ад шашы хаты. Там якраз затрымалася танкавая калона. Нямецкія салдаты з падгорнутымі рукавамі мундзіраў разбегліся па хатах у пошуках малака і яек. На панадворку, абаўшыся аб стары плот, стаяў доўгавязы малады мужчына з рыжаватымі кароткімі валасамі, з пілоткай, заткнутай за пагон, і папяросай у зубах. Кіўком пальца паклікаў ён нас да сябе. Шварголіў ён нешта, ды мы ніяк не маглі яго зразумець. Быў я тады ў въцвіўшай ужо на сонцы школьнай гарцерскай форме, кароткіх пітоніках і гімнасцёрцы з гузікамі-ліліямі, знакамі-сімваламі гарцерскай дабрадзеянасці.

Немец, насуплўшы рыжыя бровы, пазіраў уважліва на мяне, разглядаў мае гузікі, потым выняў з кішэні спізорык, распрастаў яго і абрэзаў гузікі з ліліямі на нагрудных кішэнях маёй гімнасцёркі. Я стаяў разгублены, нічога не разумеючы. Немец, доўга не задумоўваючыся, шырнуў мае гузікі за плот. Потым выняў недзе з-за пазухі блакнот, вырваў з яго картку паперы і нейк няўдала нарыйсаваў на ёй карандашом нейкія каракулі. Усе мы доўга разглядалі і ніяк не маглі дадумаці, што гэта такое. Толькі праз два гады балюча ѿрэзалася нам у памяць фашысцкая счастыка, якой сімвалам была смерць і з якой гузікі наслі на сваіх мундзірах пыхлівыя салдаты і крыважэрныя гітлераўскія жандары.

САКРАТ ЯНОВІЧ**У АДНЫМ НЯСКОНЧАНЫМ АСАБНЯКУ**

— Найагідней мне наш уласны хам, бо ён хам з хамаў! — балбатнуў Алекс, ды яны, наогул, не зразумелі яго. Ён зашапацеў пачкам папяросаў „Вэга“, ненатуральна прагна закуръю. — Ну, што ён, такі, дзецям сваім пакіне, боўт, апрача грашыскаў тых або і мураванкі?... Чуеце?

Бугаіна ж са Слепаком, — а кажы ты сабе, што хочаш! — випілі, ablіzваючыся, яшчэ па шклянцы жытнёўкі, купленай за доллар.

— Та-ак, — сказаў сваё Бугаіна і, разваліста, устаў ад стала, збітага з аполкаў. Каб пахадзіць; другі месяц будзе, як не куръиць. Ён вышуквае гідраўлікаў для тых, хто будуецца пад Жарабцовай гарою; дакладней, не хваліцца гэтым сваім пасрэдніцтвам. Калі ж гаварыць пра Слепака, дык карысці сабе ён дабівецца на плантацыі чорных парэчак, пра якую ніхто толкам нічога не ведае. Робіць яму на ёй — некалі сам жа выгаварыўся — дзядзьзька, якога забраў сабе з бальніцы для псіхічна хворых.

І Сляпак падаў голас: — Угу-у...

Яны з'ехаліся да Алекса, у гэтую яго незакончаную вілу. Да кожнага з іх знайшлася неблагая справа. Бугаіна здагадваўся ў сваім, а Сляпак круціўся на зэдліку ад прыгнёву на Алекса за тое, усё-такі, што ў яго надалей не выходзіць „праціць у сакрэт“ так, каб без сведкі. Чаго добрага, возьмечца гутарыць раз раз наконт пазыкі. „Пра якую гэта ты мне пазыку?“ — вышчарыцца ён у адказ Алексу, косячыся на Бугаіну. Яму, якому не раўня нават разам узятыя Бугаіна са Слепаком, пану такому, што любіць быць з тугім кашальком у кішэні! Зварыць яму галава: „Я вас, хлопцы, запрасіў да сібе, паслушайце, каб пачастаўваць адмысловую жытухаю, экспартавай. Вы ў мяне вартыя таго... Дык прахліснем!“ І яны насыльбаюцца яе, але неяк без раздасці: Алекс, вядома, так сабе скажа тое, дзеля прыліку. Шчыраваць жа з імі мог бы на яго месцы хіба што цалкам балванец.

— Бывала, Алекс, бывала, — неўпадад загаварыў Бугаіна акурат, як той, каго чакае прыемнае, і яму такому ўсё роўна, пра што азванаца.

Сляпак жаваў вэнджаную рыбіну, нешта ўвесе стуліўшыся ды паплётваючы асцюкамі на ўсмечаную падлогу. Ягоная часіна пакуль не настала, ён зойдзе да Алекса пасля, заўтра іф мо з нядзелі.

Алекс зламаў у попельніцы (з перакуленай кафлі) папяросіну і вяла ды моўкі прыкурыў ад яе другую.

— Грукатні тae будзе ў мяне тут слухай, на тыдзень які, — угледзеўся ён у Бутаіну.

— Та-ак...

— Твайму паўбандыту гэтаму няхай не здасца часам, што я азалачу яго і за абы-халтуру: долары ў мяне не для хамутоў!

— Ясна-а...

— І хачу бачыць яго ў мяне на рабоце цвярозым ды штодзены! Вось так, чуеш?

— Чаго тут не чуць? Ну, будзе... Гэты дурань усё ўмее, што трэба.

— Скажы, а форсу ён ужо капічыць, ці адно толькі хочацца яму таго? — крыві заўсміхаўся Алекс. „Прымітыў“ заўсёды свету за грашыма не бачыць“

— Чаму гэта ты так? — Бугаіна зноў заходзіў з кута ў кут, а Сляпак наставіў вушы.

Алекс штурнуў недакураную „Вэгу“ ў заваконне.

„Там жа стружак поўна, возьмем і пажару начаўпе, — падумалася Слепаку. — От, хай жа згарыць, сабака!“

— Я пайшоў, — катэгарычна буркнуў ён Алексу.

— Пачакай жа, гавару, — Алекс востра зірнуў на яго, і да-кончыў Бугаіне: — Ты мяне ведаеш: за цану я з чарнамазнікам ніколі не таргуюся. Аднак жа, не дарую, калі хто з іх, слухай, не ўшануе мяне...

— Ну годзе: прыйдзе ён і ўсенька паробіць табе. Памочніка ж мае, Алекс.

— Каб слова твае, Бутаіна, у праўду змяніліся.

— У панядзелак, значыць, зрання і начэжквай.

— Бугаіна, у вас, халопаў, столькі і думкі тae, каб як і каго абхітрьць.

— Німа прычыны ў цябе, Алекс, вёску абражачы.

— А я не пра яе, Бугаіна. Я пра халопаў, вось. Яны ж, слухай, у горадзе, на хлеб служкаў ды цванікаў пазляталіся.

— Ат, гаворышь... Кожны жыве, як рады даець.

— Каб жа давалі, Бутаіна, — пачыграваней Алекс.

Ён брыніяў якойсьці мутнай злосцю ні то на іх, ні то на сябе, на нешта даўняе, аднак жа застрэмленае ў ім жа. Можна сказаць: на іхнюю падатлівасць, нейкую такую лішнию ў Бугаіны і Слепака, якім чамусыці і імёны свае былі няважнымі, абыякава забывалі, або, звычайна, існавалі яны ў безыменнасці.

Ці з такім магчымае сур'ёзнае штс-лень? — Слухай ты: глянь на дзіцяткі-неўдалоткі ў тых, ад маленства ж заражаных комплексам хама на паркетах! Усе, да апошняга, без адчування сваёй Малой Айчыны; сірочасць у іхных душах, бацькоў хавацьмуць ціха і спехам.

Сляпак сапацеў, бывшам хочучы агрызнуцца: „А нагаварыся ты сабе!”

Бугаіна, як гэта ў гутарнечу, якая заходзіла далей ягоных заробкаў, браўся пазяхаць ад нядосыпу. Выйшаў ён, урэшце, ад Алекса з зусім непрадчуvalьным неспакоем і, бы на бяду якую, адразу напатраціў часу на пэцкаміну ў маторы сваёй легкавушки, што, не ўпершыню ж, заглух. Каб не выбег быў за ім Сляпак з няпрошанай дапамогаю ўсё лепей ведаючага, дык і не выбрантаўся б.

Індуктара, угу-у, даканаў ты. Унукам на цацкі аддай яго, дапхнуўшыся дахаты, — пакепіў з яго Сляпак, на развітанне.

Бугаіну заткнула ад здагадкі, што ў Алекса больш справаў да Слепака, мяркуючы па гэтым раптоўным гумары ў гамата. І ён не падзякаваў яму за падмогу, аб чым успомніў ажно пад светафорамі на скрыжаванні. „Я ж поўзаў жыватом па асфальце тут, з тратуару Выгодаўскай вываліўшыся тады, у спікотнасць тую памятную з імянінаў так у Алекса, відаць, сэрца замоцна паганяўшы. Далаў я да добра гэтак у яго, як галадранец які, саланіну гатаваную лыжкай чэрпаючы сабе, кілбасу шынкай закусваючы і перагонам запіваючы. Божа, як жа ж матчынай зямля, калі на яе немач ліхая пакоіць цябе! — круціўся Бугаіна. — У чым жа гэта я не да спадобы Алексу? Чаму ён ўсё так і так да мяне, бывшам да бабы, выхапленай з абдымкаў?! Адвеку ж у людзей не іначай: мала напрацаўца, затое шмат уязць! Майстра ў нас платай слайны, а не працаю за яе...“

— І на тым ён скончыў, усвядоміўшы сабе, што сядзіць жа за рулём машыны сам ды на салідным падпітку. У такіх выпадках цягне яго, тройчы ўдаўца, да тae лындастай Польці, патаемніцы ў завулку П'яны Вугал.

Алекс тым часам абрабляў Слепака, які няхутка загаварыў улад. „Не можа гэтага бываць, каб я ў яго пазыкі не вытузнуў, — цішэў Алекс ад зядласці, даючы Слепаку выжаліцца на безграшоё. — Ён жа яшчэ з тых, хто памятае смак кіслата беларускага хлеба ды посната боршчылку; не рашишца на непатрэбнасць сваю ў мяне. Ёсьць у мяне і бізунец на яго, і ён ведае пра гэта, і ведае, нават, які менавіта. Грошы ў зубах мне прыніясе!”

Алексу не шанцавала ў інтарэсах, пакуль ён лічыўся з тымі, што прыходзілі да яго. Падводзілі яны Алекса пад дурнога хату, зусім не па злой волі найчасцей, як пасля высвялілася. Сумленныя сёння мала прыдатныя! — казаў ён сабе.

— Сляпак, паслушай, я не зычу табе, каб ты з постам еў. Аднак, калі мяне не ўспамагацьмеш, дык і я цябе...

— У сераду, Алекс, я буду з грашыма ў цябе.

— Ты, Сляпак, не гарачыся. Хто ведае, іц не лепей табе было б без мяне?

— Хто шчытра дае, Алекс, той удвая дае.

— Ты, бачу, сёе-тое зразумеў у сваім жучынім, перыферыйным, жыщі...

— Дай Бог, Алекс, для мяне твой розум.

— Калі пачне даваць яго табе, Сляпак, то ты мігам бяры!

— Я не жартую, Алекс.

— А іц ты, Сляпак, калі жартаваў? Да жартаў адно некаторыя дарастаюць...

„Дзічэю! Ажаніца б? У гэтай маёй будовы так і не відаць канца! — скурчыла Алекса. — Усё рыхтуюся жыць, а калі жыць жа? Толькі, каб не ўтраскацца ў якую смяяюшку з паняццямі зацюканай служанкі. Дамачку ж навабагатую займець у пасцель, тады, іц даходаў тых маіх потым хопіць? Ну і гэты мой кульцік Беларусі бокам вылазіцьм...“

Алекс, неяк сцішнавата парагатаў пад маўчанне Слепака і заўтым — чаго не здаралася з ім дагэтуль — праводзіў яго да брамкі на вуліцу. У навюткім тут падплюці дыхцела пахамі ў перадвячэрнюю гарачыню маладое чарнапарэчча ды, па-весковаму, хілілася ўчырванелая півона.

ВЫЕЗД ПА СПРАВЕ

У тую нядзелю, калі расквітнелі сады, упорань выбраўся я ехаць да брата. Самой язды тае аўтобусам да яго было трохі за пятнаццаць хвілінаў, да ягоных тых Любавак (з высокага канца якіх ўсё відаць: цэлую пасеку летніх домікаў, што ў бок ад помпавай станцыі гарадскога водаправода). Братаў дом — свяжутая мураванка, пакуль абгароджаная абы-як — па-новабагатому распанела ўскрай жытнёвага поля, што прасціралася да ельнікавага маладняку. З суседняга панадворка, аднекуль з-пад хілае хаты на ім, кінуўся сабачыска, праз брамку тамака, такі шарсцісты, ды ўеўся брахаць на мяне, чужога тут.

Брат, сяк-так падвучыўшыся ўрэшце рэшт спекуляваш, лепей зарабляе на вырошчванні цяплічных памідораў, і я палічыў, што ён дапаможа мне (у гэтую пару ўжо не павінен швэндаца па падбеластоцкіх прыватных будовах, на якіх яму, майстру гідраўлічных рамёстваў, хоць і налагатове таксама нямалая плата). Зрабіўшыся бойкім агароднікам, паказаў сябе зусім пэўным і сваім чалавекам.

— Каля тысячы расады, — сказаў мне пра сваё прадпрыемства. Я, а як жа, уплаткаў яго перад паркім уваходам у цяпліцу. Яна нагадавала сабою, не бачанага нават нашымі бацькамі, вялізнага цэпеліна.

— Заграбаеш грашыскі!

Ён, аднак, адказаў без радасці таго галіка, які ўдала ад'еўся і зажыў.

— А-а, гэта ты так думаеш... Робіш-робіш і чым болей прыдбаеш сабе, тым горла шыграйшае. Цёшча, ага, кажа: даўней было галей, але весялей, — ён нагнуўся і вышер далоні аб трапу пад кульгавым плотам.

Я сказаў, бы ў патыліцу яму:

— Відацьме, у сьтасць рэдка смяюща, у дабрабыт...

Хітрай штука гэты добры быт: без яго адна бяда, а з ім другая! — ён хмурнеў. — Пойдзем дахаты, ага, — азірнуўся на тую цяпліцу, ці чаго не забыўся ў ёй. — То што: пойдзем, ну, пагаворым... На тое і дом.

Ён ступіў першым, цяжка. Адкінуў быў нагою — у гумовым боце — пакручаную бляху, усю паіржавелую, і яна шуснула ў дол, што збоч ад утаптанае сцежкі, завалены каменнем ды за-крапівельні. Падворышча, — як гэта ў тых, хто будуецца, — з аброслым зеллем, куп'ём навезенага пяску, усюды з вапневым натрусам, па-акопнаму раскіданы па ім дрот, разбэрсаны, і абрэзкі арматуры, ненатуральнымі вусенямі рыжэюць пагубленыя шрубы, вінці.

— О, ты мне скажы, дзе б злодзея такога знайсці, ага, які прадаў бы добрае кола ад трактара, — загаварыў, гледзячы не-куды ўдалеч. Ён адамкнуў дзвёры.

— У цябе трактар? — забубніў мой голас, калі ўвайшлі мы ў калідорык з пустымі сценамі.

— Купляю, ага, ды запасовых частак не даюць; трэба ж да-красці.

— Нашто табе ён?!

— Невялікі будзе, ага, якраз на загоны, — растлумачыў брат.

І мы чамусыці памаўчалі. „Ну і дзеля чаго яму трактар? — калацілася ўва мне. — Каня, во, мець, дык усюды ім даедзеши, як не возам, то вярхом, або хаця б палюбавацца быдлянінай... А машыну?!“

— Жонка з хлопцам у сваіх бацькоў, бульбу садзяць, — гаварыў ён, быццам папярэджваючы маё запытанне. У ягоным голасе я ўлавіў, што гэткая гаворка была б яму ў нечым пры-краю, нешта не ладзілася ў іх. Ад іхняга вяселля я ні разу не

наведаўся і за столькі часу даволі падзабыў ейны выгляд, твар. Зрэшты, яе радзіна дакладна абыянавая мне, што вецер у падстрэшны. — Дзесьці стаць у мяне паўбутэлькі, — ён пашукаў у шкапчыку тае вышпіўкі надарэмна. Бразгітаў пасудаю, а я знатугаю абдумваў, як выкласці яму пра ўсё, з чым з'явіўся да яго. — Думаеш, ага, дастаяла яна...

— Пакінь, кажу...

Без дай прычыны ўспомнілася, калі з эмігрантамі, з якімі я быў пасябраўся, ішоў у гасціну ў адзін лонданскі дом: ніхто з нас не ведаў адрес як след. Цэлай хэўраю ўблітіся ў нейкі завулак асабнякоў з мнóstvam сіямскіх катоў у аздобным заплоці. Перанакіраваўшыся наўпрасты пралазіл цераз уздырдыган новабудоўлі, як гэта зазывчай, бязлюднае. Насустроч нам паўсташ тады мардаты мужчыніска ў дажджавым плашчы, няйна-чай, начны стораж, які з відавочнай злосцю паказаў кульба-каю на надпіс забароны пераходаў, але мае тыя сезонныя сябры паведамілі яму, што я і яны — беларусы, і — не паспей я рагатнуньці ад такое напышлівасці — ён адчатліўся ад нас. — Што, можа, ён сам з нашых? — пацікавіўся я. — А халера яго ве-дае?! — адказалі яны мне. Усе мы, нічога не разумеючы ў тым, выблітіся на патрэбную „стрый“ ды — дзякаваць Богу! — пунктуальна пазванілі ў чакаючыя нас дзвёры.

...Брат эморана сеў на канапу, транту з выпушчанымі, бы-кішкі з жывата, спружынамі; са скрыгатам пазвоńвала пад ім. Ён хацеў сказаць, што ў яго няма чым участаваць мяне, і мне рабілася ад гэтага непрыемна, тым мацней, што я не чакаў таго, не з'явілася нават жаданне вады напіцца (пра што, таксама, трэба змоўчваць, каб той, у каго ты нечаканы госьць, не адчуў сябе прыніжаным). Таму яшчэ і гэта аддаляла ад нас прадмет сустрэчы.

Да вокан другога паверху, на якім мы знаходзіліся, высілася ўрослая груша, абсыпаўшыся квеценню так, што здавалася: вось выпаў перадкалядны бялюсенькі снег і мы абодва грэ-емся ля печкі, перакідаючыся дрымотным словам пра будзён-нае (як ісці ў дасвেщце малациць авес у маразечу)... На рэнцы Супраслі, у тым ле месцы, дзе паварочваецца яна на лугоўі Сцюдзяніак, ёсьць завадзь, на якой разлапушылася водная лілея. У яўляючы сабе тое буйна-блакітнае закутце з капцікам лазня-коў, як бы пачынаю ўчувацца ў тых, хто з вудаю па-гультай-ску ходзіць на рыбы.

— Цесьць нямаў ўспамог мяне тысендцамі-тысячамі, ага, каля двухсот даў, — казаў брат, і я амаль не цяміў ўсяго таго ягона-га, маючи ўваччу пясчанае плыткаводдзе пад тою страмізною

(за яе гарбом — узарваны ўвайну сабор). — І гэта, ведаеш, за- смактала мяне... Усе сваё жыщё будаваўся наш бацька, ага, ціперака і я! Ен не пабачыў свету, не пакаштаваў яго, і мяне гое ж чакае... Калі закончыща гэтае ўгнезджванне?

— Не закончыща, браток, — прачнуўся я з задумення. — Прыйнамі, не пры нас.

— Чаму?

— Замест „чамукаць“ ты лепей усвядоміў бы сам себе, што ко- лішняя курная хата — палац у параунанні з буданам перша- бытнага чалавека! — я раптам адкрыў для сябе нешта простае, як праклён. — Шанскі двор мы ўжо абагналі, го-го, ураджаямі і выгодамі, і машынамі. І па-польску размаўляем! Гэтак мы, на- ша пакаленне. А дзеци наши? Заварожнанасць панствам ім стане не столькі смешнаю, колікі наогул незразумелаю. Ім будзе: да- вай Еўропу, во, Шарыж і Лондан. І твайму сыну гэтая твая му- раванка з паверхамі ўбачыща дакладна так, як табе наша баць- коўская хата, ведай.

— Але чаго ж яму больш захочацца?

— Адкуль мне ведаць? І сам ён не ўстане гэта прадбачыць, як я і ты чуць не чулі некалі пра тэлевізію, напрыклад, — люб- лю ж разважаць, асабліва калі не пяречаць мне. — Бедныя рау- нятоць на багатых, а багатыя ўсё багацеюць, быццам той малы сабачка бяжыць за вялікім, адзін і другі хутчэй і хутчэй, ажно меншаму ўжо духу не хапае, языком зямлю ліжка... Чым багац- це аслепіць наших дзяцей і ўнukaў? Заўваж — мы ўсё параб- куем, і аптымістычнае тут адно: на штораз лепшых умовах...

Я пераўтварыў брату на розныя лады выказанае, урэшце, за- бльгтаючыся. Ен плюскаў вачыма, як бы па-хітрацку прыха- ваўшы ад мяне найважнае.

— То ж, але, — дакінуў ён сваё. — Стрымталоў паперлі б срачы апаратніцтва за даляры... Найзручней так: руکі — у Аме- рыцы, а зад — у Польшчы, ага.

Засмяяліся, трохі як прайдзізветы, якім знячэйна даказана агіднае ў іх паводзінах. Можа быць, каб адагнаць непрыемнае абодвум нам, і перш за ўсё для мяне, ён паўсей на цесца.

— ...І з мяне будзе калісці стары. Не дай Бог, каб гэткі на ўсенькія разумы надакучлівец! Яму, ага, нічагуткі не ўтлумачыши. Ен мусіць лепш ведаць за цябе. Слухацьме тады, калі хваліш яго. Не чытае нават газетаў, яму прароцтва якоёсьці ў галаве, даўніе... Часам падумаю: зашмат наадбывалася на тым яго віку, столькі ж назмінялася ўсёяго, занадта шпарка падга- няе нас час, ледзь ногі ўжо валачэм, для мяне, маладога, і то ажно ў мазгах гайдaeцца ад аднаго толькі цяперашняга, і таму, ці не ў бапцісты якія запісацца, каб з глузду не з'ехаць...

Брат, ўсё роўна, што забаяўшыся сказанага ім самім, з робле-

най паспешлівасцю абмацаў свае кішэні, въмаючы папяросы, запалкі.

„Як жа ўспрыме ён справу, з якою я тут да яго?“ — і я ўваж- лівей услухаўся ў гаворанае ім. Сапраўды: простаму хochaцца быць пад уладаю, што, па-праўдзе, і не дзіўна; самы ж быт і ёсьць парадак перш-наперш. Чым цяжэй каму дaeцца хлеб на- дзённы, тым пранізлівей у гэтага туга па адназначнасці — каб сыйсці з ростаняў на адну дарогу, часамі без розніцы, на якую. Магчыма і неабавязкова ёсьць нашым такая бядотнасць... Пад старасць кожнаму жадаецца таго ж. Або ў працяглу змору жыщцём, пасля доўтага — пераважна няўданага — змагання за галоўнае.

— Ну, што ў цябе? — ён пыхкаў сінявым дымком, неяк заў- зята пазіраючы на сцяну. Прадчуўшы, што паспяшаўся з такім запытам да мяне, дадаў, бы ў працяг закінутае думкі: — Вазь- мі ды папрасі ў каго парады якое, дык зараз жа і пачуеш у ад- каз, ага, або здогад свой, што няўмека з цябе, калі не тупамор- ды дурань... Чаму, вось, так у нас? Я лічу, што ўвесі гэты наш дабрабыт, ага, пакуль слепаваты і смаркацкі! Учыняем мы са- бе Амерыку на свой крывы капыл...

— Бо я мужык, дурны мужык! — прадэкламаваў я з храстаматынага верша, чаго ён, на шчасце, не дачуў. Блага з маймі нервамі.

Я ўражана аціх, падумваючы, зрэшты, і пра такое, што ён, мабыць, нечага начытаўся, разлётгшыся пад чарнасліўем на загу- менні ў свята... Поспехі будучых пакаленняў — гэта махляр- ства добрасумленных? Кожнаму наступнаму — старыя чамусь- ці вельмі вераць у маладых, адначасна перашкаджаючы ім, — наканаваны ўсяго новы ўчастак таго ж шляху, і не бывае чала- век, які, няхай пад свой канец, не апыніцца ў стане пачуццяў гэтак ім, бы той, каго скапілі за горла або абдурылі самым паганым чынам! Дзеля гэтага і трэба трывальц у — дакладней не названым — настроі гатоўнасці ўспрыняць нядобрае?... Няшчас- ны найчасцей той з нас, хто паспадзяваўся на большае (на бяз- донне ж віры заносяць).

„Падабраліся мы, як тыя вароны ў дождж, — пасмияўся я з сябе і з яго. — І яму свет клінам сыходзіцца! Я не дамоўлюся з ім...“

— Ведаеш, слухай, той жылы сабе падрэзаў, — сказаў я пра юриста; брат меркаваў згадзіць яго, каб пазбыцца гародняга пад- датку.

— Чорт пана не браў!

— Духоцце халернае... — тыльным бокам далоні правёў па ўмакрэлым ілбе. — Выйдзем на падворак, га?

Яму даўно трэба было ў Засценкі, заказаць там шафу — у перадпакой, і другую, у спальню. І ён запусціў матор у ламачыне сваім, „Трабанце“ з адарванымі дзверцамі, заднімі.

— Стаярыху пакажу табе: гляне на цябе, дык адразу засукочаш нагамі, га-га-гэ-гэ... Дзе і падчапіў яе гэты грыб, ага, такую чаляднічку сабе ў пасцель, — гаварыў, усё роўна што самому сабе, з зайздрасцю або і дакорам, нечага лазячы з кулачыстым французскім ключом пад машыну. — Парахно і падла, а скупы!... Ён, можа і чуў ты, пашкадаваў грошай на майстроў, сам узяўся мураваць сабе дом, да столі давёў, ага, калі сцяніскі раптам паваліліся, і то ў сярэдзіну, дзе яго першая баба якраз боўтала свежы раствор... Не было чаго і збіраць ад яе ў труну, толькі чэрап і ногі ў чаравіках! — — —

Калі брат дагаворваў мне пра гэта, даязджалі мы да драўлянага маста на Суправслі пад Навадворцамі. Зарагаталі, неяк пабрэжваючы: рга-рга-рга... Певень, пер'істы ды набрынялы чырванию, узляцей з-пад колаў машыны на плот проста арлом, столькі грукату разлягалася па брукаванай вуліцы ад братавай тae легкавушкі.

— Куры перастануць несціся, — пажартаваў я.

— І дзяўчынкам прысніцца кавалеры, — адказаў ён, цалкам павесялеўшы. І паўтарылі брэх, бы на вясельной п'янцы якой; танцаваць па модзе не нам ужо, але для беларускага спіявання таксама замала адвагі, дык усядаемся ў свае аўтамашыны ды па ўзору падгледжаных у амерыканскіх кінафільмах рэйдераў, ганяемся „пад сафары“ (абачліва спаўшы міліцыянта). Вуліца моцна затібалася і, пакуль брат націснуў на тармазы, агледзеўся я ў нечых варотах, праўда, і без нас разваленых.

— Не першыня... Не трапячыся, бы голы ў крапіве, — супакоіў мяне, калі я ў паніцы вытрыкваваў яму, не зводзячы вачэй з гаспадара, які насіў віламі салому ў хлеў. — Глухі ён, ага, не чуе, то і не бачыць. Я яго ведаю.

Да столяра, аказалася, каваліска дарогі. „Трабант“ порстка праставаў утравельнімі дарожкамі і, калі брат паказаў для мяне праз шыбіну на кастражу якойсьці новасядзібы, кажучы, што яна таго ж старога бугаіны менавіта, змарозіў мяне відавок лішняга ўсяго тут, накіталт буралому, які быццам дрэйфуе на хвалях па-майску ўспененага ды блясконцага ў той бок саду, паблізу берагоў я быгнавешкіх лясоў. На пад'ездзе туды супыніў нас рыглівы спеў. У расхлябешчаных дзвярынах было відаць, што ў хане бязбожна балююць. І брат, доўга не думаючы, выкіраваў машыну назад, пакідаючы глыбокія калініны на аўсянай руні, што зыбуном сягала ўпрытык да абочыны.

— Дзед пайшоў у водмаладзь, — выскаліўся ён. — Боўт!

Неслася адтуль: — Кум за сталом, я за сталом, сядзімо, сядзімо!... Гарэліцу п'ём, гарэліцу п'ём! Кум за кірауніцаю, а я збоку, едзямо, едзямо!... Я на шасе, кум у адкосе, ляжымо, ляжымо!... Я ў бальніцы, а кум у трупяніцы, будзямо, будзямо!..

Па кузаве шмарганула галлём, мы ўзлесак, які ападаў у нізок; наперадзе мігацела дрыгвяністая азярына з пеўневымі хвастамі аеру.

— Пакурым, ага, — сказаў, стопарыўшы ўгретую машыну. Цень давала сасна, кучмastaя крывуля. Мы паразлягалися ў прохаладзі пад ёю, на ўдзірванелай паласе, пазіраючы ў блакіт вышыніяў, адкуль праменіла супакоенасцю. — Драпанулі, ага, як ад банды якое... Слухай, не сушыць часамі і табе галавы: чаму гэта нашым людзям жывецца, бы на каменнях? Ты не прыкмешў таго? Нібы і добра ім цяперка, ага, і нават вельмі; муроўнікі, во ставяць, ага, займаюцца прыбытковымі інтарэсамі яны, і гордымі, бач, як бышцам парабіліся ўрэшце, аднак жа... Ведаеш, ага, усенька тое ў іх неяк з прарэзлівым скрыпам выадбываецца, усё з той жа — ад бацькоў сваіх — запацеласцю, з тым самым выцягваннем жылаў з сябе, гаротнасцю. Рэвалюцыі прайшли, ага, паночку, войны нашумелі, свет да непазнакі іншым настаў, а наш мужык ад гэтага не вырас, не, калі не лічыць, што патлусцеў ён пад пана... Дзеци і яго не ўшануюць гэта жа, як ён не паважаў, ага, высілку ўласных бацькі і маткі, ну не?

Брат раздумваў аб тым, да чаго ў мяне ўжо не знаходзілася ахвоты прыглядца (хіба ж навучана нас што-колькі паважаць, акрамя грошай?). Калісьці я з запалам выкладваў яму слова ў слова тое ж, тады гэта не даходзіла да яго. Нечакана для мяне, ён заеўся капаць усю туую ганебную праблемю, як нешта сваё, і што ўсцешвала мяне і злавала ўперамен, наклікаючы на маё адчуванне стомы такую казытку, ад якое бегала па твары нервовая ўсмешка. „Думаеш ды гаворыш сам пра нешта датуль, пакуль сутнасць таго не глынеш да апошняе крышынкі. Потым, пасля, як тая адрыжка, яно толькі затуманьвае свядомасць... Здараецца — у будучым здзівішся тым жа самым ізноў, хоць напэўна іначай паглыблены сталаасцю“, — пралятаала праз маю галаву, калі наскочыла на нас нечае выкрыжванне, ну так, у тэлетон:

— Hallo! А-алё!!... Сіётуніу, то ти? Здрасцуй, то я. Здрасцуй жа, цётачка даражэнская, тобвіе!... Што чуваць у вас, рутам! Вот харашо, świętnie!...

Брат пераваліўся на жывот, прыўзняўся на руках, чуйна ўставіўшыся некуды. Мяне душыт смех ад ягонага выгляду — натадваў ён мяне парыцка ў лужы, якога патрываўжылі. Мы выгледзелі, між рэдкага сасонніку, што воддалі яснеючы асаб-

няк з прыстойнаю агароджаю, газон і кветкі, ахайны садок. У расчыненым наросхліст ваконцы мансарды, збоч балконіка з відочным на ім столікам ды парай плеценых крэсельцаў, круцілася дзяўчына ў купальным касцюме філіграннага колеру (валошкавага?), бачна маладзіца. Яна паварочвалася да таго голасу і пацяшалася з яго, сышлючы іскаркі прырагатку. — І не боязна ёй тут, на бязлюддзі?

— Хацеў бы, нябось, з такою панаставаць, га? — маргнуў да мяне брат.

— Пэўна, у Гродна звоніць, — я гэтак яму. Я вытрышыў сказаць, з чым вось прыехаў да яго. — Слухай, хату па бацьках трэба затрымаць у нашых руках, і будынкі...

— А-яй-ляй, якія грудкі ў яе ды заднічка! — Паддаваў ён сабе жару, добра чуючы, пра што я гэта яму. На яго шчокі выплывалі ледзь прыкметныя белыя плямы і я ведаў, што зараз у ім адбудзеца. — Хату табе, ага, хату... — устаў з зямлі, як пасля ўдару кулаком у яго, і накіраваў на мяне свой раз'ятраны зрок. — У мяне свая ёсьць, а ў ёй да самай магілы работы мне! Ці ты ведаеш, што гэта значыць у нашым краі будавацца? Паўжыцца пойдзе на тое! Так і злічвай, ага: што ні муроўанка — капец мужчыне, вітаны дзядул! Глянь, што з мяне засталося... А я ж маладзейшы за цябе на гадоў дзесяць і павінен яшчэ...

— Чаго ты кръчыш?! — І ён ураз апусціў вушы: стары заўшчаў жа ўсё яму, бо я і так абсталываўся на казённым лёгкакхлеб'і.

Брату, відавочна, і надалей няўцім тое, чаго не даслухаў быў ад нябожчыка, — што: можна мець і са свае працы дом, як шклянку, і легкавушку, і разам з гэтым ні трохі не жыць. Мы ж, здаецца, дабіваемся ўмоваў сабе як бы па-другагодніцку, не ўмеючы пакарыстацца тымі, якія засталі, зрешты, і не разумеючы іх. Чаму з намі так? Ад найміцкага інстынкту ганьбы гнязда? Строгі вечер веку пудзіць нас гэтак ды падводзіць.

— Ты ж паглянь: птушак, і тых ёсьць болей у горадзе, цяплей у ім і ежы па поўніцы на сметніках, ага, колькі асушкаў хлеба ды ўсякае ўсячыны! — Абрыў мене ён, гэты мой брат.

Запахацела дзікім лубінам. Паазіраўшыся — прыйшла да мяне нейкая ўпэўненасць у тым, што трэба спадзівацца на вялікае лета. „Вось каб агароджу, такую сучасную, вакол бацькоўскага жытла паставіць, жалезную і на падмурку з камянёў, і абсталываць санітарыят з ванным пакоем, і цэнтральнае абаграванне з чыгуннымі батарэямі, і веранду пабудаваць, а агарод з садам — на англійскі манер... Ён жа, хоць і брат для мяне, не падможа“. Смутак насеў на грудзі і рабілася нават няўка мne таму, што надумаў я яму надакучваць нечым далёкім урэшце рэшт, паўзабытым і, відаць, прыкрым, спрабаваўшы

прымножыць абавязкаў у разгар ягонага клапоцця. Я і сам не надта рады гэтай бацькаўшчыне, усё мазоліла мяне, што нельга ж пакінуць яе на пусташаш, але не пакінуць яшчэ цяжэй. Прытым не мог я раскусіць існасці ўцёкаў людзей ад кроўнае зямлі, нягледзячы на яснае сваё разумнасцю тлумачэнне гэтае з'явы. Душа бунтавала, не прымала аргументоўкі. „Гарады нам — гэта фабрыка паляпшэння долі...“

Сцішнаватасць халодзіць нутро, калі ўявіць ту ю незлічонасць пакаленняў, што ад самае бяспамяtnae даўніны прагаравалі на тых васьмушках ды чацвяртушках палёў, на якіх і кумячка нямаш, каб не быў перасыпаны вузлаватымі ад працы пальцамі, у цэлых ваколлях ды абшарах, зарастаючых цяпер выпадковымі маладнякамі, пералескамі. Сэрца сохне і цвярдзее, калі ўдумацца, што чалавечнасць у чалавеку залежыць усё-такі ад... жывата. У існаванні, аднак, грубы сэнс, быццам гвалт — сутнасць ягонага працягту. Уражлівасць ды прыгажосць немагчымыя без хлеба? Як не чуваць пра народы бедныя, але культурныя.

Ні стуль, ні ссяоль, самому сабе да ўздзіву раптоўна раз'юшыўся я з болем і з дрыгжыкамі. І толькі цудам устаяў, не грымнуўся вобземлю. З маіх вуснаў паляцелі фразы, за якія брат — зусім справядліва — мог бы даць мне ў зубы.

— Я бачу, абражае цябе мой клопат пра бацькаўшчыну?! — закіпей я. — Кажуць: пакажы родзіча свайго, а мы скажам, хто ты сам ёсьць! Ты ахвотней байструком хацеў бы быць?... Цябе найагаднай лаянка не апякае так, як беларуская мова!... Не вырачвайся, калі ласка, на мяне!... Халоп ты!!!... Падонак эпохі!... Адукаванец, якому здаецца, што і тэлефон згарыць ад нашага слова роднага!... Забабоннік, якому ўсякае зло жыццёвае толькі ад беларушчыны можа быць... Думаеш: напраўду вылез ты з хлявоў на паркеты?... Сынок твой сароміцца цябе, бо ты яму чарнамазнік, але табе гэта падабаецца, бацьку князя як быццам будучага, ідышт!... І жонка твая, як і ты!... Абое рабое! Шарабкі, што не могуць жыць без пана, дык дзетак сваіх панкамі гадуюць, цемната вучоная, але нявыхаваная!... Бядота халерная пры грашах, але без душы!...

Брат энергічна сеў у машыну і ад'ехаў.

Я выплёўваў з сябе ўсенька і безразумна плакаў на ўвесь свет.

Давалокся да прыгадку, калі ўжо сцямнела.

У гарадскім аўтобусе я напружана супакоіўся; у пераходзе бушавалі маладзікі, па якіх адразу было відаць, што яны за падобнае сама меней адзін раз забілі б мяне...

ГАСПАДАРЧЫЯ ПАРАДЫ

ВАСІЛЬ ПАСКРОВКА**МАЯ РОДНАЯ ПРЫРОДА**

У мінульм 45-годдзі на Беласточчыне ўдалося ажыццяўіць незвычайны пачын — рэалізаваць выдатнае грамадска-гаспадарчае развіццё і адначасова зберагчы прыроднае асяроддзе ад празмернага забруджання і зніштажэння. Хоць воды ў нашых рэчках моцна ўжо пацярпелі, але паветра ў нас яшчэ даволі чыстае. Мабыць, не кожны ведае, што ў Беластоцкім ваяводстве ў сярэднім на адзін квадратны кіламетр паверхні прыпадае аж у 107 разоў меней пылавых і газавых забруджанняў, чым у Катавіцкім ваяводстве. Чыстае паветра — гэта здаровы і чисты лес. Сабраныя ў такім лесе расліны сапраўды лечачы. Але тыя ж самыя расліны ў Катавіцкім, Кракаўскім і Лягніцкім ваяводствах застаюцца лекавымі ўжо толькі ў назве.

Энтузіясты абароны акружаочага асяроддзя дабіліся таго, што паўночна-ўсходні регіён Польшчы называецца „Зялёнымі лёгкімі Польшчы“ і рашилі ўтрымаць гэтую каштоўнасць. 13 мая 1988 г. прадстаўнікі ўлад пяці ваяводстваў падпісалі дагавор, які можа мець вялікае значэнне для аховы нашай роднай прыроды.

Шкада, што мы так слаба ведаєм нашу прыроду. Яна нас жывіць, абагравае, развесіляе душу, лечыць; у ёй усё нашае жыццё. Яшчэ дванаццаць-трыццаць гадоў таму назад многія думалі, што вось-вось наступіць час, калі людзі адарvuцца ад прыроды, усё натуральнае застуپяць штучным. У сапраўднасці стан рэчаў выглядае па-другому і адным з праяваў гэтага з'яўляеца зварот да лячэння зёлкамі. Зёлкі вельмі карысныя. Многія сабираюць іх з той метай, каб прадаць у Гэрбапаль, а іншыя — каб захаваць у сваёй дамашній алтэчцы.

Калі вы мацеце дома алтэчку з зёлкамі, то, адчыніячы яе, заўважаце дзіўную з'яву. За кожным разам алтэчка пахне па-другому: раз — цэлым букетам пахаў усіх зёлак, другі раз пахне толькі адно адзінае зёлка. Такім чынам наш арганізм па-

ведамляе, якога з зёлак ён патрабуе. Каб збіраць і перахоўваць зёлкі, трэба мець адпаведныя веды.

Я задумаў напісаць на гэту тэму кніжку. У кніжцы намерваюся сабраць усё тое, што пра зёлкі, пра нашу прыроду павінны ведаць людзі. З другога боку, я зацікаўлены ўсімі тымі ведамі пра зёлкі, якія выступаюць ў народным асяроддзі. У сувязі з гэтым буду глыбока ўдзячны за кожную інфармацыю на тэму ўласцівасцей паасобных раслін і іх прымяняння ў практыцы!

Лякарства на розныя нагоды.

У нашым жыцці назвы некаторых раслін выконваюць ролю своеасаблівага ўключальnika акрэсленых сфераў нашай магутнай кладоўкі памяці. У мяне імпульс „каліна“ адразу выклікае тэксты і мелодыі сама меней пяці розных песень ды яшчэ некалькіх вершаў. Сапраўды, гэта прыгожае дрэва, таму няма чаго дзівавацца, што яно стала натхненнем для столікіх стваральнікаў. Пішу гэты артыкул і безупынна ціхен'ка напіваю нешта пра каліну. Але ж заўсёды „дзе весялосць, там і сум“. Якраз каліна нагадвала мне сумнае здарэнне бабульчынага лекавання зёлкамі. Неяк у адной жанчыны паявіўся надта вялікі і працяглы крывацёк. Бабулька пачала яе лячыць спачатку напараннем з ягад каліны, а калі гэта не памагала, тады больш моцным лякарствам, спітавай наліўкай на кары каліны. На жаль, таксама безвынікова. Жанчына страдала столікі крываці, што трэці раз ледзь прывалаклася, бледная, бы палатно. Жыве яна толькі дзякуючы прытомнасці бацькі, які ніколі не давяраў щёшчынаму лячэнню, запрог у воз каня і завёз хворую да лекара ў Гайнаўку.

Гэта яшчэ адна нагода паўтарыць вядомую ісціну: „Пра расліны добра ўсё ведаць, але лячыцца трэба толькі ў лекара“.

Каліна звычайная (лацінская назва — *Viburnum opulus*, *kalina koralowa* — па-польску, калина обыкновенная — па-руску) расце ў вільготных лясах, зарасніках на берагах рак і рабоў. Лёгка прымаецца ў садах і агародах, а за сістэматычнае падаванне адплочвае надта буйнымі плёнамі ягад, нават у 10 разоў большым, чым у натуральным асяроддзі. Плады каліны ў меру даспявання мяняюць свой колер: спачатку з зялёнага на каралавы, потым на яскрава-чырвоны. Поўнае даспяванне пладоў наступае ўжо ў другой палове верасня, найпазней жа — у першых днях кастрычніка. Тады яны паволі пачынаюць асыпашацца, але значная іх частка тримаецца на дрэве аж да снежня. Для хатніх патрэб плады збіраюць у лістападзе, пасля першых прымаразкаў. Мінусавая тэмпература ліквідуе іхнюю горыч. Вядома, што мае месца ў маразіллы, са збіраннем ягад каліны не му-

сіць чакаць да прымаразкаў. Примерзлыя ягады прыгодны на кампоты, мармелад, кісель, соус і іншыя прыправы да мясных страваў. Вельмі смачныя варэнікі, начыненныя ягадамі каліны.

Сушаныя плады, лісці і кветкі ўжываюцца на зёлкавыя гарбаткі (не нарыхтоўваюць надта моцных напаранняў!), а таксама на дадатак да іншых зёлкаў.

У народнай медыцыне ўжываюцца амаль усе часткі расліны. У красавіку, калі „рушашь“ сокі, але яшчэ перад развіццём лісця, збіраюць кару каліны, у месяцах маі-чэрвені — лісці і кветкі, у верасні-кастрычніку — плады, але перад прымаразкамі. З іх нарыхтоўвалі лякарствы, якія затрымоўваюць крывацёкі, супрацьспазмавыя і супакойваючыя.

Напаранне з каліны пілі пры бранхіце, алергіі, крывацёках з маткі або з носа, малярыі, а зневесне — пры экземе, празмернай патлівасці і г.д. Напаранне з насення каліны ўжывалі як адзін са сродкаў, каб выклікаць паценне.

Напаранне з лісця, кветак і пладоў прымянялі зневесне пры высыпках, скулах, для прамывання ранаў і пры ангіне.

Сырыя ягады з мёдам рэкамендавалі як сродак супраць кашлю і пры прастудзе. Сок з пладоў пілі як сродак пры катары страўніка, а зневесне прымянялі для выбелівання рабаціння, ліквідавання прышчоў, себарэю (ляютку) і выбелівання твару.

Насенне валодае ўзмацняючымі і пабуджальными ўласцівасцямі і можна яго ўжываць пры балочым перыядзе (месячным крывацёку), спазмах маткі, крывацёках падчас клімактэрыя (перацвітання), а таксама пры скільнасцях да заўчастных родоў і скіданняў. Хатнім способам можна нарыхтаваць напаранне: паўліжкі сухіх пладоў на шклянку вады, піць па 1-2 лыжкі 2-4 разы ў дзень.

Вечназялёны варажбіт

Калісці, едучы поездам з Гайнаўкі ў Беласток, быў я сведкам незвычайнай размовы. Малады чалавек расказваў пра пякельныя мучэнні, якія пераносяць яго сваякі ў Белавежы. У пакой даўно памёршага дзядулі страшны нейкі дух: то гайдает жырандолем, а здараетца, што выкідае яшчэ хітрышыя штучкі. Пакой толькі год пустуе. Не памаглі ні змена абсталявання, ні свяціця вада, ні іншыя спосабы. Той жа малады чалавек, калі ўзмужнёў, перамог дзіцячы страх ды рашыў пераканацца сам. На жаль, вытрымаў толькі тыдзень. Дух на самай справе так доўга сваволіў, пакуль нервова вычарпаны хлапец не ўцёк.

—А ці вы спрабавалі курыць ядлоўцам? — умяшаўся я ў размову.

Праз хвіліну мне ўжо шкада было тато, бо хлапец стаў вы-

пытаца пра ўсё новыя падрабязнасці, на якія не заўсёды я змог адказаць. Адно толькі пэўнае, што нашыя продкі ўсялякую пякельную нечысць выкурвалі з хаты якраз ядлоўцам. Дзеля гэтага трэба было падрыхтаваць пук галля ядлоўцу, найлепш з ягадамі, і паволі спаліць у пасціглым нячыстай сілай памяшканні. Дым ядлоўцу праганяў з'яваў, духаў, чарцей. Не дарма ж ядловец быў у тым кадзіле, якое ў віфлеемскія яслі, разам з золатам і мірай, ахвяравалі тры цары. Ігліца і плады ядлоўцу ўжываюцца ў кадзіле па сённяшні дзень, і то не толькі ў хрысціянскіх храмах.

Ядловец быў таксама нядрэнным варажбітам. Калі дзяўчына хацела даведацца, хто ў бліжэйшым часе будзе стараца высватаць яе, то на свята Андрэя, дакладна апоўначы, яна павінна забегчы ў лес, знайсці там куст ядлоўцу, усадзіць у яго руку і адламаць адну гольку. Пры гэтым яна павінна паўтарыць: „Рву цябе пяццю пальцамі, шостай далонню, няхай мяне ад сёння хлонцы гоняць“. Колер адламанай галінкі паказваў, які будзе той, хто „дагоніць“ дзяўчыну. Галінка зялёная — кавалер, карычневатая — разведзены, цалкам засохлая — стары ўдавец. Нецярплівым дзяўчатам раю паспрабаваць гэтую варажбу. Ядловец напэўна праўду скажа.

Ядловец звычайны (лацінская назва — *Juniperus communis* L., польская — *jałowiec pospolity*, руская — можжевельник обыкновенный) — ігліцевы куст, які расце на неўраджайных (яловых) глебах. На гэта паказвае і сама яго назва. Дрэва належыць да двухдомных, таму не на кожным кусце растуць плады, якія называюцца шышкайгадамі. Даспявяючыя яны на другі год. У першую восень яны зялёныя і паўкруглыя, у другую — круглыя, амаль чорныя з вашчаным налётам. Збіраюць іх з кастрычніка па сакавік. Пад кустом рассілаюць пасцілку і трасуць кустом. Ападаюць толькі даспельныя плады. Трэба іх сушиць у памяшканнях, дзе скразняк, у пакаёвой тэмпературы.

Шышкайгады ядлоўцу ўжывалі для нарыхтоўкі дасканала-га піва. Каля Міхалова і Гарадка жывуць яшчэ людзі, якія патрапляць варыць ядлоўца піва. У XVI стагоддзі з гэтых жа ягад гналі агністую гарэлку. Ядлоўцовую акавіту наўчана, як сёння канъяк, уважалі дасканальні лякарствам на розныя недамаганні, прыпраўленая ж перцам яна, бышцам бы, выгойвала язву (вжоды) страуніка. Лікёры і ядлоўцовыя тарэлкі надалей карыстаюцца вялікай папулярнасцю, такія ж з іх як англійская джынны, славацкія баравічкі і польскія ядлоўцоўкі вядомыя не толькі любіцелям. Плады ядлоўцу прымяняюцца як кухонная прыправа (гледзі: „Ніва“ ад 16 верасня 1984 г.), галінкі з ігліцай і ягадамі ўжываюцца для вэнджання мясных і рыбных прадуктаў.

Шышкайгады ядлоўцу — гэта важная сыравіна ў вытворчасці лякарстваў. Злучэнні, якія ў іх знаходзяцца, уздзейнічаюць адхарквячаюча, жаўцягонна, мачагонна і дэзінфекцыйна на мачавыя шляхі, узбуджаюць страваванне. Лякарства з пладоў ядлоўцу прымяняюцца ў лячэнні захворванняў стрававода, у дрэнным страваванні, цырозе (марзкасці) печані, пухлінах.

Хатнім спосабам можна нарыхтаваць такое лякарства: Дзесяць грам (высушеных) шышкайгад заліць шклянкай кіпетню, накрыць на дзесяць-пятнаццаць мінут, прымаць адну сталовую лыжку тро-чатыры разы ўдзень. Мачагоннае лякарства нарыхтоўваецца з дзвюх частак пладоў ядлоўцу, дзвюх частак зелля палівога хвашчу (скышыпу) і адной часткі карэнішчай пырніку. Сталовую лыжку сумесі запарыць дзвюма шклянкамі кіпетню, накрыць на пятнаццаць мінут, працадзіць і піць пад водле рэкамендацый лекара.

Дыстыляваны з вадзянай парай ядлоўцавы алей прымяняецца ў знешнім націранні як лякарства на рэуматычныя і нервовыя болі, а таксама пры запаленні нервовых карэньчыкаў.

Пахучас зелле

Да шматлікіх сяброў майго бацькі належала таксама Сцяпан Васілюк. У часы мае маладосці гэта быў крамянны старэча, які ганарыўся сваёй 15-гадовай службай у царскім войску. Дзядзька Сцяпан, таксама як і многія іншыя, курыў самасейку. Аднак дым з тоўстых, як палена, дзедкавых самакрутак быў надзвычай пахучы. Кожны раз у яго дапытваліся, чым ён пахніць свой тытунъ. І ён нязменна паўтараў:

— Ёсьць такая расліна, баркуном яе завуць.

Пра гэты баркун не ведала нават моя мама. Яго таемніцу выветліў я толькі тады, калі па сваёй прафесіі пачаў вывучаць акружуючу нас прыроду. Баркун (лацінская назва — *Trifolium melilotus officinalis* (*Melilotus officinalis*), nostrzyk — польская, па-руску — донник лекарственный) — гэта расліна з сям'і бабовых. Яна любіць расці на сухіх лугах, на жвірыстай глебе, у надречных зарасніках, паабапал дарог і на чыгуначных насыпах. Баркун прыстасоўваецца да найгоршых умоваў, а яго насенне можа праляжаць у зямлі да 70 год і чакаць спрыяльных варункі для развіцця. Баркун — надзвычай шчодры мэданос. Палічылі, што з аднаго гектара баркуна белага (яго сеюць у Злучаных Штатах Амерыкі) пчолы збіраюць каля 300 кілаграмаў мёду. Як бобавая расліна, ён — вельмі добры корм для жывёлы. Завяўшае або высушинае яго зелле інтэнсіўна пахне сенам. Гэты пах выклікае кумарына. Зрэшты, яна мае не толькі прыемны пах, але і валодае лячэбнымі ўласцівасцямі. Да-

следаванні вучоных выявілі, што гэты гліказіт павышае перыферычны (абвадовы) і мазгавы кровавзварот, павышае праход крываі па крываюносных сасудах, а нават прадухіле запаленчыя ставы. Відаць, нездарма дзед Васілюк араматызаў свой тытунь.

Для лячэбных мэт збіраюць толькі верхавінковую частку расліны з лісцем і Gronкамі кветак. Перацвішы баркун траціць шмат лячэбных уласцівасцей. Сабранае зелле трэба сушыць у натуральных умовах у цені, на прадуўным месцы. Высушыўшы, неабходна яго сцерці і затым прасеяць праз сіта. „Муку“ баркуна ўжываюць да нарыхтоўкі лякарства, якое дзейнічае адхарквальна, ветрагонна і сущішае боль. На яго трэба 2 гарбатнія лыжачкі зелля заліць 2 шклянкамі кіпетню, піць па паўшклянкі 2-3 разы ў дзень.

Для прамытання вачэй пры запаленчых станах кан'юнктыва (спаюўкі) і павекаў, а таксама для кампрэсаў на нарыва і скулы рыхтуецца напаранне: 2 — 2,5 лыжачкі зелля на 1 шклянку вады. У Савецкім Саюзе з баркуна нарыхтоўваюць спецыяльныя пластыры, якія змяка чаюць і паскараюць загойванне нарываў і іншых запаленчых станаў скурыванні.

Варта ведаць, што ў вёсках каля Белавежскай пушчы яшчэ не так даўно жанчыны зеллем баркуна выпарвалі збанкі, каб прадухіліць хуткае закісанне малака. Свежае зелле баркуна таксама прымняюць у нарыхтоўцы гарэлачных налівак. Некаторыя гаспадыні высушанае зелле баркуна ўжываюць як прыправу да супоў і соусаў.

Расліна з мяжы

Старэйшым жыхарам з Беласточчыны крываўніку ні прадстаўляць, ні рэкамендаваць не трэба. Яшчэ ў часы мае маладосці яго зелле было, мабыць, у кожнай хаце. У асяроддзі нашых суседзяў панаваў красачны звычай збіраць крываўнік як апошнюю расліну падчас гэтак званага „аўсянога жніва“. Купкі гэтай шматгадовай расліны з інтэнсіўным, асаблівым пахам можна было сустрэць на кожнай мяжы, польнай сцежцы ці на ўскрайне пашы. Скасіўшы авес і вяртаючыся дадому, людзі зrezалі адну-дзве купкі крываўніку. „Секануць“ трэба было менш-больш у палове вышыні расліны. Зрезанае зелле вязалі ў пучочки тайшчынёй у палец і вешалі ў сенях або на гары пад страхой.

Ці ўсе патрабавалі і ўжывалі крываўнік? Пераважна — не, але, як маўляла мая бабулька: — Крываўнік збіраюць на ўсялякі выпадак.

І на самай справе, ён — расліна, якую варта мець у хатній

аптэчкы. Крываўнік звычайны (лацінская назва — Achillea millefolium, польская — krwawnik pospolity, тысячелистник обыкновенный — па-руску) — гэта ж адно з найдаўнейшых лякарстваў ад кровазагачэнняў, таксама ўнутраных як і зневініх. У народнай медыцыне напаранне або выцяжка (экстракт) з зелля крываўніку прымнялі пры кровазагачэннях са страўніка, темароі, кровацічніцах з маткі, лёгкіх, носа і ранаў. Сучасная навуковая медыцына ўсе гэтыя спаспярогі пацвердзіла і зелле крываўніка лічыць лякарствам прыгодным „пры неспецыфічных кровазагачэннях, асабліва пры язве стравяніка і кішок, а таксама пры кровацічніцах з вен у прямой кішцы“. Лічыцца, што крываўнік, як лякарства супраць кровацічніцаў, не ўступае вітаміне К, якая не заўсёды бывае пад рукой. Найчасцей прымняеца напаранне: 1 гарбатнія лыжачкі сухога зелля крываўніку на шклянку вады, або халодную выцяжку: 1 сталовую лыжку сухога зелля заліць шклянкай пераваранай, астуджанай вады і пасля шасці гадзін працадзіць. Таксама напаранне, як і выцяжку, п'юць перад ядом трэ разы ўдзень па паўшклянкі. Быццам бы яшчэ больш эфектуўнае лякарства — гэта выпіснуты са свежага лісця сок. Прымняюць яго таксама трэ разы ўдзень па дзве гарбатнія лыжачкі на паўшклянкі вады. Выціснуты сок наогул нельга захоўваць. Свежае лісце крываўніку, пацёртае ў пальцах, калісці ўкладвалі на нос пры раптоўных кровацічніцах або прыкладалі да раны пры акалечаннях, каб паўстрымаць крываўленне.

Зелле крываўніку валодае ўласцівасцямі не толькі супраць кровацічніцаў. „Выцяжку з крываўніку, — піша праф. А. Ажароўскі, — прымняюць таксама, калі няма апетыту, пры малым выдзяленні стравяніка соку, нязначных працяглых парушэннях стрававання, недастатковым засваеннем ежы, уздуці, адрыжках“. У такіх выпадках вышэй пададзеныя пропорцыі ў нарыхтоўцы лякарства трэба, аднак, павялічыць: або змяншаючы колькасць вады, або павялічваючы колькасць зелля. У лячэнні расстройстваў стрававання выкарыстоўваюць таксама самыя кветкі крываўніку.

У ветэрынарыі крываўнік прымняюць як лякарства пры ўнутраных кровацічніцах, супраць глістаў і пры лячэнні паразітэнія стрававання ў ціялят.

Крываўнік мае значную прыдатнасць таксама ў хатній гаспадарцы. Яго свежае лісце аматары смакавітасцяў дадаюць як прыправу да салатаў, мясных і рыбных страваў, а на зеллі нарыхтоўваюць горкія наліўкі. Сок з зелля ўжываюць як сродак асвяжаючы і выбелльваючы скурву твару.

Варта таксама ведаць, што адвар або водная выцяжка з зелля крываўніку — гэта атрутнае рэчыва для знішчэння насеко-

мых, якое ўжываюць супраць тлі, вусеніц і іншых шкоднікаў пладовых дрэваў і кустоў. Нарыхтоўваюць яго ў прапорцыі: 0,7 — 0,8 сухога, або 2—2,5 кг свежага зелля крываўніку на 5 літраў вады. Можна яго заварыць (25-30 мінут), або накрыць і паставіць на 1-2 сутак (у залежнасці ад тэмпературы паветра).

Несапраўднае проціядзе

Наколькі захапляючая, непаўторная і прыемная мазаіка асеннія лесу! Шпацыруючы навокал лясной паляны, можна захапляцца ўсё новымі каляровымі кампазіцыямі, спавітымі асенняй смугой. Ці чалавек патрапіць выдумаць нешта прыгажэйшае? Захапляючыся прыгажосцю асенніх малюнкаў, варта пашукаць раслінку, лісты якой нагадваюць адбітак конскага капытана. Расліна называецца падалешнік еўрапейскі (лацінская назва — *Asarum europaeum*, кірунік *pospolity* — па-польску, копытень еўропейскі — па-руску). Гэта шматгадовая расліна, яна не паддаецца ўздзеянню восені — зялёная нават і ўзімку.

Падалешнік я назваў „несапраўдным проціядзем“ таму, што ў сваім жыцці сустрэйся з ужываннем яго як проціядзе. Памятаю, калісьці нашую сядзібу апанавала плойма пацукоў. Змагаліся мы з імі рознымі способамі, але нічога не памагала. Нарэшце паклалі атруту. Пацуки паздыходзілі, але адначасова пачалі здыхаць падсвінкі, што з'елі пацукоў. За жыццё свіні пачала змагацца бабулька. Як толькі западозрыла яна, што свінча магло з'есці атручанага пацука, яго адразу паіла выварам з лісці падалешніку. Свіння неміласерна ванітавала, але не здыхала.

Аднойчы ў Навасадах выварам з падалешніку ўдалося выграваць жыццё наўдачных грыбнікаў, якія наеліся ядавітых грыбоў.

Расцёргае на парашок высушинае карэнне падалешніку таксама спрабавалі ўжываць як супрацьальгагольнае лякарства. Калісьці ім намагалася знеахвоціць да гарэлкі сваіх сыноў Пяträчыха з Лядоў. Падсыпала ў бутэльку самагонкі парашку з падалешніку. Аднак калі паглядзела, як сыны, выпішы ў такой гарэлкі, пакутуюць, пашкадавала іх і спыніла далейшае лячэнне. Мабыць, не здагадалася, што сваім добрым сэрцам асуджае сыноў на павольную алгагольную смерць.

Аднак падалешнік — гэта несапраўднае проціядзе, таму што дапамагае толькі ванітаваннем. Прафесар А. Ажароўскі піша: „Прадукты з падалешніку пабуджаюць канцы нерваў руху і ўнутранага выдзялення. Узмацняюць рух кішак, вентыляцыю лёгкіх, узбуджаюць дзейнасць потавых залоз, выдзялен-

не слізі ў стравы і выдаленне мачы. Аднак гэтыя ўласцівасці практычна не выкарыстоўваюцца ў лячэнні, таму што нават малыя дозы прадуктаў з падалешніку ўзбуджаюць рух рэснічнай абалонкі верхніх шляхоў і выклікаюць ванітаванне, а крыху большыя дозы раздражняюць слізистую абалонку стравініка і выклікаюць рвоты, якія папярэджаюць даволі доўгі час непрыемнага ўзбуджэння і вялікага выдзялення слізі“.

У хатнюю апгэчку лісце падалешніку збіраюць падчас квітнення расліны ў чэрвені-ліпені, а карэнне — у кастрычніку або красавіку.

Наліўку на карэні падалешніку як сродак, каб выклікаць ванітаванне, нарыхтоўваюць у прапорцыях 0,2-0,3 грама парашку на шклянку вады, а на моцны рвотны сродак — 0,5-0,7 грама на шклянку: на супрацьальгагольны сродак ужываюць 0,5 грама парашку на паўшклянкі гарэлкі.

БЕЛАРУСКАЯ КУХАРКА¹

СТРАВЫ:

КРУПНИК (Крупеня, Панцак) З МЯСАМ — 1/2 кубка ячменных круп, 3 морквы, косць з кумпяка з мясам, 1 літр вады, соль да смаку.

Крупы намачыць на нач. Варыць 1—1½ гадзіны разам з косткай. У апошнюю 1/2 гадзіны дадаць дробна пакрышаную моркву. Пасаліць. Абабраць з косткі мяса, пакрышыць і палажыць у сілаву.

КРУПНИК З ГРЫБАМИ І МЯСАМ — сушаныя або свежыя грыбы, 1/2 кубка ячменных круп, 1/2 кілаграма мяса, цыбуля, морква, пятрушка, 1 літр вады.

Крупы намачыць на нач. Перамыць грыбы, дробна пакрышыць. Сушаныя грыбы мачыць 2 гадзіны. Варыць ўсё разам 1—1½ гадзіны. Калі свежыя грыбы, дык смажыць у масле 10 мінут. У апошнюю 1/2 гадзіны варэння дадаць грыбы, разам з морквой і пятрушкай. Пасаліць. Пакрышыць мяса і ўкінуць у сілаву.

ШЧАҮЕ (халаднік) — шчаўе, перкі цыбулі, свежы гурок, кроп, цвёрдыя бялкі з яйкаў, кіслая смятаны.

Заварыць пакрышаное шчаўе ў вадзе. У астуджанае кінуць расцёргаючы з соллю цыбулю, абабраныя і пакрышаныя гуркі, парэзаныя бялкі (можна расцерці 1-2 жаўткі). Перад падаваннем закрасіць кіслай смятанай. Пасыпачь кропам на талерках.

ШЧАЎЕ З КРАПІВОЙ — шчаўе, 2 разы больш маладой вясной крапівы, 4 падсажаныя пакроеныя каўбаскі, кіслая смятана.

Заварыць дробна пасечаную са шчаўем крапіву ў мясным адвары. Старэйшую крапіву трэба варыць даўжэй. Укінуць каўбаскі, забліць кіслай смятанай.

БУРАКІ — $\frac{1}{2}$ кілаграма буракоў, 250 грамаў мяса, 1 кубак смятаны, 2-4 яйкі, 2-3 лыжкі цытрыновага соку або воцату, 1 морква, 1 цыбуля, пятрушкавы ліст, соль, перац да смаку, 1 літр вады.

Варыць мяса з морквой, цэлай цыбуляю, пятрушкай. Буракі можна адварыць у лупінах і, як змякнучь, выняць, абабраць, парэзаныя як макароны, укінуць у варыва, яшчэ варыць $\frac{1}{2}$ гадзіны. Можна таксама абабраць буракі, разрэзаныя на палавінкі і варыць разам з мясам, выняць, пакрышыць і далей варыць коратка. Соль, перац, квас дадаць у другое варэнне. Яйкі расцерці з малой колькасцю варыва, каб не зварыліся ў ком. Таксама смятану расцерці з варывам і ўліць у страву перад падаваннем.

БАЦВІННЕ — 1 літр вады або мяснога адвару, 2 пучкі бурачкоў з бацвіннем, 1 лыжка муکі, 1 кубак кіслай смятаны, 2 лыжкі цытрыновага соку або воцату, 1 лыжка цукру.

Перабраць, памыць, адкінуць ліст ды добра пакрышыць бурачкі і бацвінне. Варыць у мясным адвары або вадзе, пакуль буракі не змякнучь. Дадаць квасу і цукру, заварыць. Змяшаць муку са смятанай, дадаць пару лыжак гарачай стравы і добра расцерці. Уліць у варыва, добра мяшаючы. Зняць з агню, як заварыцца. Калі страва з мясам, цукру не дaeцца.

ХАЛАДНІК — 1 літр маслянкі, $\frac{1}{2}$ літра кіслай смятаны, 1 кубак бурачанага або гурковага квасу, 2 кубкі бацвіння, пакрышанага і спаранага, 3-4 яйкі на крута, 10-15 вараных рачкаў, 1 луста студзёнай цяляціны, 2 туркі.

Гуркі абабраць, тонка пакроіць, пасыпашь соллю, паставіць на 2 гадзіны. Сок з агуркоў выціснуць і адкінуць. Біць маслянку са смятанай, пакуль будзе пеніцца, тады дадаць усё іншае.

КАПУСТА (салодкая) — 1 літр мяснога адвару, малая галоўка капусты, памідор, цыбуля, 3 лыжкі муکі, 2 лыжкі масла, цытрына (вопат), соль, перац, цукар да смаку.

Падсажыць цыбулю, капусту, памідор з мукою. Укінуць у мясны адвар і варыць, пакуль капуста не змякніць. Дадаць цытрыну, соль, перац, цукар да смаку.

КАПУСТА (кіслая) — $\frac{1}{2}$ кілаграма капусты, 250 грамаў тлуштай свініны, 1 літр вады, соль, смятана, мука.

Въщіснуць капусту з квасу і варыць разам з мясам, пакуль не змякніць. Пасаліць, даліць капуснага квасу паводле патрэбы. Заскварыць сала і ўкінуць скваркі (крышаныя ў кубікі), заварыць. Забліць смятанай перад падаваннем, або расцерці смятану з 1-2 лыжкамі муکі, забліць і заварыць. Мука згушчае страву і змяншае кісласць.

ПАМІДОРЫ — $\frac{1}{2}$ кілаграма мяса, 4-5 памідораў, 1 кубак смятаны, 1 лыжка масла, 1-2 лыжкі муکі, соль.

Варыць мяса ў вадзе. Утушыць памідоры ў масле, працерці праз сіта, дадаць у варыва. Расцерці муку са смятанай і невялікай колькасцю навару, уліць у варыва, заварыць, зняць. Рыс даецца на талеркі або разварваецца ў страве. Можна рыс варыць ад пачатку з мясам.

ВЯСКОВЫ БУЛЬЁН — бульба, сала і цыбуля да заскварвання, лыжка муکі, морква (бручка), 1 літр вады, соль.

Абабраную бульбу пакрышыць на скрылікі, моркву сцерці на драчцы. Усё разам варыць у вадзе, пакуль агародніна не змякніць. Пакроіць сала і заскварыць з дробна крышанай цыбуляй. У туку засмажыць лыжку муکі. Дадаць у бульён.

ПАНСКІ БУЛЬЁН — пару бульбін, $\frac{1}{2}$ кубка ячменных круп, 250 грамаў мяса, 1 літр вады, 1 цыбуля, пятрушка, морква, кроп, соль, перац (цэль!) да смаку.

Асобна варыць крупы і мяса. Калі мяса зварыцца, выняць. У навар кінуць парэзаную на дробныя скрылікі бульбу, старкованую моркву. Цэлую цыбулю палажыць і варыць з мясам, або пазней, з бульбаю. Крупы дадаць у страву, як усё зварыцца. Мяса раздзяліць на талерках.

ГАРОХ — 1 кубак гароху, 250 грамаў падчарэўя, сала да заскварвання, 1 лыжка муکі, 4 булачкі і масла да іх падпражнення, соль, перац да смаку.

Гарох намачыць на начаць. Зварыць асобна. Падчарэўе парэзаныя на кусочкі і варыць з асноўнаю вадою (2 літры). Працёрты на сіта гарох укінуць у вар. Заскварыць сала і ў туку запражыць муку. Усё разам яшчэ раз зварыць. Булкі парэзаныя на кубікі, зарумяніць — падсушыць з невялікай колькасцю масла ці туку амаль на суха. Сухарыкі падаць на стол асобна, або ўкінуць у талеркі пры падаванні.

ФАСОЛЯ — 1 кубак фасолі, 1-2 бульбіны, $\frac{1}{2}$ кілаграма касцей ці мяса, або крыху сала, 2 літры вады.

Косці, мяса і фасолю варыць разам. Як фасоля пачне мякчэць, дадаць парэзаную скрылікі бульбу. Дадатак бульбы выдатна паляпшае страву на сябе.

ГАРОДНІНА — 1-3 бульби, 1-2 моркви, 1-2 памідоры, 1-2 цыбулі, 1 корань пятрушки, $\frac{1}{2}$ кубка зялёна га бобу, крыху цвятной капусты, некалькі лісткоў пятрушки, $\frac{1}{2}$ кубка смятаны, соль да смаку.

Моркву і пятрушку тушыць у масле. Асобна варыць бульбу, боб, цвятную капусту. Калі амаль звараныя, дадаць моркву. У зваранае дадаць памідоры. Закрасіць смятанаю перад адстаўленнем з агню.

БЕЛАЯ СТРАВА — пучок гародніны, 1-2 прыпечаныя цыбулі, 1 морква, крыху сальдэрэю, тук з навару, 3 лыжкі муکі, 2 жаўткі, $\frac{1}{2}$ кубка салодкай смятаны, галоўка капусты або рыс, кроп або ліст пятрушки.

Варыць прыпечаныя цыбуліны з пакрышанай гароднінаю. Асобна падсмажыць на масле дробна пакроеную моркву, сельдэрэй, пятрушку, падліваючы туку з навару. Заліць невялікай колькасцю навару з гародніны. Асобна падпражыць муку, развесці $\frac{1}{2}$ кубка халоднай вады, уліць у варыца, заварыць, працадзіць. Аддзельна расцерці са смятанай жаўткі, развесці ўпільм наварам, добра мяшаючы, заварыць. Адвараную раней капусту ці рыс палажыць на талеркі і заціць страваю. Пасыпаць кропам або пятрушкай.

КЛЁЦКІ НА РЫБЕ — рыба, гародніна, 1 лыжка масла, 1 кубак смятаны, 1 кубак муکі, 1 яйка.

Зварыць навар з гародніны. Сцадзіць. Варыць у адвары рыбу. Зноў сцадзіць і на чисты навар спусціць рэзаныя клёцкі з муکі і яйка ды невялікай колькасці вады. Перад клёцкамі дадаць у навар масла і смятану. Масла можна падсмажыць з цыбуляй і мукой і дадаць 1 жаўток, расцёрты са стравай. Мяса з рыбы можна раздзяліць на талерках або выкарыстаць да іншай стравы.

КАЛДУНЫ З ГРЫБОУ — жменя сухіх грыбоў, цыбуля, цвятына, 1 лыжка масла, 1-2 кубкі муکі.

Грыбы перамыць і намачыць на некалькі гадзін. Варыць страву на грыбах з дадаткам солі і цэлай цыбулі калі 1 гадзіны. Выняць грыбы, скруціць, або дробна пасячы, дадаць масла, а можна і падсмажыць крыху грыбы ў масле. Зрабіць цеста з муکі. Закруціць грыбы ў цеста калдуналі. Адварыць калдуны асобна і перад падаваннем заліць грыбным наварам. Дадатак цытрынавага соку ў грыбы паляпшае смак.

КАЛДУНЫ З МЯСАМ — $\frac{1}{2}$ кілаграма мяса (авечага, гавядага), 2 кубкі муکі, соль, маяран, масла, яйка.

Скруціць мяса. Падрыхтаваць цеста з яйкам або без яйка. Закрунуць цесна невялікія (не больш, як узяць лыжкаю) калду-

ны. У мяса дадаць соль, маяран, перац. Варыць калдуны ў пасоленай вадзе свабодна па 5-10 мінут, залежна ад таўшчыні цеста і величыні калдуноў. Падаваць гарачыя з невялікай колькасцю вады-навару.

КАЛДУНЫ З ЯГАДАМИ (ТВАРАГОМ) — Ягады ці тварог пасаладзіць. Можна есці з салоджанай смятанаю або з маслам.

МЯСА:

ЯЛАВІЧЫНА:

ГАЛУБЦЫ — 1 галоўка капусты, $\frac{1}{2}$ кілаграма мяса, 1 кубак рысу, 1 яйка, 1-2 памідоры, прыправы да смаку.

Абварыць цэлую галоўку капусты, каб лісты памякчэлі і не ламаліся. Змяшыць мяса з вараным рысам, дадаць смажаную цыбулю, яйка, перац, соль, закруціць у лісты і ўлажыць цесна ў гаршку. Заліць разваранымі памідорамі. Тушыць на малым агні, пакуль верхняя капуста не будзе мяккай. На дно гаршка палажыць лісты капусты з сярэдзіны галоўкі: стрымліваючы працэс прыгарання.

БУЛЬБЯНЫЯ ГАЛКІ — $\frac{1}{2}$ кілаграма мяса, 2 кубкі сцёrtай на драчцы бульбы, 1 кубак муکі, 2 яйкі, 1 чайная лыжка соды або парашку, соль.

Сцадзіць бульбу, змяшыць з мукою, парашком, соллю. У мяса дадаць яйка, цыбулю. Надзець мясам бульбянія галкі. Падсмажыць галкі, злажыць у гаршок, заліць смятанай, тушыць.

СМАЖАНІНА (біфштэкс) — Ялавічыну-паляндвіцу разрезаць упоперак валакна, таўшчынёй на два пальцы. Кавалкі паляндвіцы палажыць на добра разагрэту і пакрытую тукам скавадру. Як крыху прысмажыцца, перавярнуць. Варочаць часта. Саліць і перчыць на талерцы.

ПЕЧАНІНА (ростбіф) — ялавічына-кумпяк, некалькі лыжак муکі, масла, соль, перац, часнок.

Цэлае мяса пасаліць, паперчыць, абсыпаць мукою, каб асушиць. Можна нацерці часнаком і палажыць 1-2 зубкі часнaku ў шчыліны. Палажыць на разагрэты тук разрезанымі бокам, калі на пліце, або ўверх, калі ў разагрэтай духоўцы. Палажыць у шчыліны і на верх масла. Паліваць сокам-тукам і час ад часу пераварочваць. Мёрзлае мяса класі ў печ без адмарожвання. Пячы так, каб не перапячы.

ТУШАНІНА (патрост) — ялавічына, крыху сала, 1 лыжка масла, $\frac{1}{2}$ кубка навару або вады, $\frac{1}{2}$ шклянкі смятаны, цыбуля, перац, грыбы, бабковы ліст, мука, воцат, часнок.

Мяса можа быць у некалькіх кусках. Выбіць мяса, паліць гарачым воцатам, нашпікаваць салам, часнаком, пасаліць, паперчыць і пакінуць на гадзіну. Пачаткова мяса зарумяніць на суха. Заліць наварам (вадою), дадаць парэзаныя грыбы, цыбулю (калі без часнaku), бабковы ліст і тушыць накрытае каля 2 гадзін. Паліваць сокам і вадою. Пад канец абыспаць мукою, падліць смятаны (лепш кіслай), вады. Падаваць толькі гарачую.

СМАЖАННАЯ РЭЗАНКА (гуляш) — 1/2 кілаграма маладой яла·вічны, мука, цыбуля, перац, соль, памідорная каша, кубак навару.

Мяса парэзаць на кусочкі ўпоперак валакна. Падсмажыць у невялікай колькасці туку. Заліць мясны сок у рондаль. Падсмажаныя кусочкі мяса ўкінуць у рондаль. Дадаць пакрышаную цыбулю (некаторыя любяць цыбулю, засмажаную з мясам), перац, соль, муку (можна засмажыць на мясе), навар або ваду, каб прыкрыць усё мяса. Тушыць, пакуль мяса не будзе мякае.

ВАРАНАЯ РЭЗАНКА (сту) — 1/2 кілаграма жылаватага мяса, некалькі бульбін, цыбуля, 2 морквы, мука, соль, перац, вада.

Парэзаць мяса на кусочкі, пакрышыць дробна жылы, плеўкі, храсткі. Варыць на поўгуста ў вадзе, пакуль мяса не змякне. Абабраць і парэзаць скрылікамі бульбу, моркву, а цыбулю дробна. Варыць, пакуль бульба не зварыцца. Пасаліць, паперчыць. Засмажыць муку, заварыць, адставіць.

КАТЛЕТЫ ПРОСТЫЯ — 1/2 кілаграма скрученай ялавічны, 1 яйка, тук.

Мяса размяшаць з яйкам, соллю, перцам і ўфармаваць у плоскія галкі. Сасмажыць да палавіны схаваныя ў туку. Памазаць маслам, пакачаць у цёртай булцы — гэта паліпшае смак і страўныя якасці. Дадатак намочанай булкі ў сярэдзіну змякае мяса і затрымоўвае сок ад выцякання.

КАТЛЕТЫ МЯШАННЫЯ — 250 грамаў ялавічны і 250 грамаў свініны, 2 яйкі, жменя мочанай выціснутай булкі, тук, прыправы да смаку.

Змяшаць мяса і яшчэ раз перакруціць. Дадаць яйкі, булку, перац, соль, дробна пасечаную цыбулю. Галкі абыспаць цёртай булкаю і класці на распалены тук.

ЗРАЗЫ МІНСКІЯ — кілаграм мяса, 2 цыбулі, 250 грамаў цёртага хлеба, некалькі сухіх грыбоў, 1 кубак смятаны, 1 кубак навару, соль, перац, мушки, 1 яйка.

Парэзаць мяса на тонкія і доўгія зразы, выбіць, пасаліць, паперчыць, адставіць на паўгадзіны. Засмажыць цыбулю амаль

на суха ў невялікай колькасці туку-масла. Змяшаць з хлебам, дробна пасечанымі намочанымі грыбамі, дадаць яйка, мушки, пасаліць, паперчыць, добра змяшаць. Палажыць на зразы, за·крунуць у трубку. Смажыць пад пакрышкой абсыпаныя мукою зразавыя трубкі на невялікай колькасці туку. Падліць навару або вады, смятаны, крыху грыбнога адвару (калі грыбы трэба было варыць, бо старыя), крыху цёртага хлеба. Тушыць усё разам добрую гадзіну, залежна ад якасці мяса.

БІТКІ З ЦЫБУЛЯЙ — добрае мяса, цыбуля, перац, соль, мука, тук. Мяса зрезаць на тонкія зразы, выбіць, пасаліць, паперчыць, смажыць на туку. Цыбулю можна смажыць разам або асобна. Можна падаваць сухія з цыбуляю наверсе, або мокрыя, патушыўшы крыху ў вадзе ці адварыўшы.

БІТКІ З ГАРЭЛКАЙ — добрае мяса, чарка гарэлкі або кубак белага віна, цыбуля, цытрына, соль, перац, масла, навар.

Парэзаць мяса на зразы, выбіць, пасаліць, паперчыць, абкачаць у муцэ, падсмажыць на абодва бакі. Злажыць у рондаль, заліць віном (гарэлкаю), даліць навару або вады, тушыць, пакуль мяса не змякне. Пакрыць кружкамі цытрыны, аблажыць варанымі цыбулькамі, дадаць масла, заварыць і пазволіць, каб усё разам дайшло.

ВАРАНАЕ ЗАПЯКАНАЕ — мяса, памідорная каша, мука, масла, навар, цёртая булка.

Варанае мяса парэзаць на кускі. Кускі палажыць пластамі ў рондаль, пераліваючи густою памідорнаю, цыбульную або іншай падліўкаю. На апошні пласт палажыць масла, пасыпаць булкаю. Запячы.

ВАРАНАЕ ТУШАНАЕ — мяса, розная гародніна, соль, навар, тук, масла.

Варанае мяса ў вялікіх кусках палажыць у рондаль, заліць тукам з навару. Пакрышыць розную сырную гародніну, закрыць і тушыць.

ТУШАНИНА З ГАРОДНІНАЙ — съытае мяса, бручка, морква, цыбуля, корань пятрункі, масла, соль, перац, бабковы ліст.

Мяса рэзаць тоўстымі на палец зрезамі. Выбіць, пасаліць, паперчыць. Пакроіць гародніну. Палажыць пластамі ў рондаль: растоплене масла, пласт гародніны, пласт мяса, пласт гародніны і г.д., заліць наварам, тушыць 2-3 гадзіны.

ПЕЧАНИНА У ХРЭНЕ — добрае мяса, хрэн, цыбуля, мука, воцат, масла, цукар, соль, гваздзікі.

Звязаць шнурком мяса ў бохан, запячы ў печы амаль да гатовага, падліваючи крыху вады. Тушыць на малым агні да гатовага.

товара. У падлі́ўку дадаць зарумененай цыбулі і 2 лыжкі муки, заварыць. Дадаць лыжку цукру, крыху сцёртых гваздзікаў, 4 лыжкі цёргата хрэну, 2 лыжкі воцату, паперчыць, размяшаць і ўставіць на некалькі мінут у духоўку.

СВІНІНА:

МЯСНАЯ АПАЛЬКА — 1 кілаграм ялавічыны, 250 грамаў свініны, 5-10 лустаў цвёрдага хлеба, 2 кубкі рысу, 1-3 яйкі, соль, цыбуля.

Скруціць мясо, змяшаць з размочаным хлебам, рысам, яйкамі, соллю. Цыбулю пакрышыць дробна і дасыпашь сырую або прысмажаную. Палажыць на скавараду і пячы ля 1 гадзіны, залежна ад таўшчыні.

КУМПЯК У ХЛЕБЕ — вэнджаны кумпяк, хлебнае цеста.

Кумпяк добра памыць і заляпіць у цеста, таўшчынёй на 1 палец. Пад цестам не павінна быць паветра ані вады. Пячы ля 3 гадзін, як хлеб. Хлеб зняць, як крыху астыне.

ВЕРАШЧАКА ПАНСКАЯ — вэнджаныя скабкі, каўбаса, сала, 3 лыжкі муکі, вада, соль, перац.

Парэзаць сала і падсмажыць на ім кружкі каўбасы. Скабківарыць у вадзе, укінуць смажанае. Раскалаціць муку ў невялікай колькасці вады, уліць, хутка мяшаючы, і зварыць. Раней можна дадаць падсмажанай цыбулі, перац і бабковы ліст.

ВЕРАШЧАКА ВЯСКОВАЯ — свінія соленая косці, сала, крыху ячменнай або жытній муکі.

Варыць косці або мясо. Заскварыць дробна парэзанае сала з цыбуляй або без, укінуць у варыва. Разбоўтаць пару лыжак муکі, уліць, хутка мяшаючы, заварыць. Можна дадаць некалькі ядлоўцавых ягад.

КУМПЯК З КРУПЕНЯЙ — $\frac{1}{2}$ кілаграма свініны (бараніны), 1 кубак круп, сала.

Варыць мясо з крупамі на густа. Як уварыцца, пакроіць мяса на дзялянкі. Заскварыць крыху сала, укінуць у кашу з мясам, заварыць.

НАДЗЯВАНАЯ БУЛЬБА — некалькі бульбін, крыху скручанаага мяса, тук, соль, перац, цыбуля.

Выбраць большыя бульбіны, абабраць, разрэзаць на дзве палавіны і выбраць крыху бульбы, каб зрабіць дупло на мясе. Мяса размяшаць з соллю, перцам, дробнай цыбуляй, налажыць у бульбу. Палажыць у рондаль з невялікай колькасцю туку і вады. Тушыць пад накрыўку каля $\frac{1}{2}$ гадзіны.

СВІНЫЯ КАТЛЕТЫ — Робяцца так, як і з іншага мяса, але заўсёды тушацца пасля падсмажання. Тушыць можна ў вадзе-пары, мучной падліўцы, малаку, грыбной падліўцы і г.д. Вельмі смачныя тушаныя з скрылікамі яблык.

ЗРАЗЫ З „ПРУТКОМ“ — свініна без праросту, цёрты хлеб, зялёная пятрушка, яйка, перац, соль.

Парэзаць свініну на зразы, выбіць, калі старая, пасаліць. Змяшаць 3 кубкі хлеба, 3 лыжкі пасечанай пятрушкі, 1 яйка, крыху вады або навару. Палажыць мяшанку на зразы, закруціць, заткнуць пруточкам. Злёткую прысмажыць, палажыць у рондаль, падліць вадой і тушыць ля $\frac{1}{2}$ гадзіны.

ЗРАЗЫ З „ПЕРАВЯСЛАМ“ — свініна, сала, некалькі грыбоў, булка, грыбная падліўка, соль, перац, тук.

Парэзаць свініну на зразы, выбіць, пасаліць, паперчыць. Адварыць грыбы, пакрышыць, змяшаць з мочанай булкай, яйкам, палажыць на зразы, улажыць кантоўку з сала, закруціць, звязаць ніткаю, як перавяслам. Смажыць у гарачым туку. Калі заруменяцца, пералажыць у грыбную падліўку, тушыць $\frac{1}{2}$ гадзіны. Дадаць у падліўку лыжку муکі, заварыць.

СТРЭСЬ ЛЯСNІЧАЯ (бігос) — капуста, свінія косткі, вэнджанае мяса, дзічына, цыбуля, соль, перац, сала або тук.

Косці, кускі дзічыны заліць вадою на густое варыва. Выпісніцу капусту з квасу, укінуць у варыва. Свежую капусту варта абварыць з горычы і пакрышыць. Вэнджанае мяса (кумпяк, падчарэўе, каўбасу) пакроіць і ўкінуць за капустаю. Сала лепиш заскварыць з цыбуляю. Дадаць перац, бабковы ліст, соль да смаку. Варыць-тушыць, час ад часу мяшаючы, пакуль капуста не будзе мяккая.

ПАДЧАРЭЎЕ З КАПУСТАЮ — $\frac{1}{2}$ кілаграма падчарэўя, або іншай сытнай свініны, капуста галоўкамі, морква, бручка, бульба, або іншая гародніна, мука, соль.

Варыць падчарэўе ў невялікай колькасці вады каля $\frac{1}{2}$ гадзіны. Спарыць капусту, парэзаць на чвэрці, уцісніць у рондаль з бачком, дакінуць пакрышаную гародніну, цыбулю і тушыць разам, пакуль капуста не зварыцца ў вадзе з соллю і бабковым лістам, пакуль мяса не будзе адставаць ад касцей. Выніць, аддзяліць і выкінуць косці. Аддзяліць мяса роўна з наварам у міскі, паставіць застыніцу. Варыць на густа, калі хочацца мець цвёрды дрыгунец. Часнок дадаць расцёрты. Есці з воцатам.

КУНДЗЮК (рулет) — галавізна, соль, перац, бабковы ліст. Адварыць галавізу без мазгоў. Абабраць мяса з касцей. Са-

ла, шкуру, вуши парэзаць на кубікі, язык —на кантоўку. Да-даць перац, соль, крыху навару і напхаць гэтым кундзюком. Адварыць. Ахаладзіць пад прэсам-дошкаю.

ПАРАСЁ ПЕЧАНАЕ — Пячэцца надзетае ў брушка булкаю, яблыкамі. Выщерці соллю зверху і ў сярэдзіне, выпыхаць і пячы ў высокай тэмпературы, часта паліваючы маслам. Вуши, хвост, лычык можна загарнуць у паперу, каб не счарнелі.

ПАРАСЁ ВАРАНАЕ — гародніна на адвар, соль, перац, пасрёс.

Паварыць пакрышаную гародніну. Ачысціць парасё, заліць адварам з гародніны, варыць на малым агні каля 2 гадзін. Парэзаць на часткі, паліць хрэнам з кіслай смятанай. Падаваць студзёнае.

ЦЯЛЯЦІНА:

ЦЯЛЯЦІНА ПЕЧАНАЯ — кумпяк (чвэртка), сала, часнок, соль, тук, вада.

Пасаліць кумпяк, нажом нарэзаць дзіркі і ўвалхнуць туды кусочки сала і зубкі часнaku. Пячы на козліках, паліваючы маслам, тукам, вадою. Падаваць халодную.

ЦЯЛЯЦІНА АШМЯНСКАЯ — лапатка, сала, морква, пятрушка, сельдэрэй, 3-4 лыжкі кіслай смятаны, 3 лыжкі гарчыцы (муки).

Пакрышыць моркву, корань пятрушкі, сельдэрэй. Змяшаць з гарчычнай мукою. Убіць мяшанку ў цяляціну. Замарозіць мяса ў шчыльнай пасудзіне на некалькі дзён. Тушыць больш чым 1 гадзіну, паліваючы тукам. Падліць смятану і далей тушыць, пакуль смятана не заруменіцца. Пакроіць на лусты. Есці гарачую.

БІТКІ — цяляціна, мука, цёртая булка, тук, перац, соль, Парэзаць цяляціну на зрезы, таўшчынёй на 1 палец. Выбіць, пасаліць, паперчыць, абкачаць у муку, булку. Можна абмачыць у яйку. Смажыць на туку ці масле. Тушыць прысмажаныя біткі ў памідорнай або грыбной падліўцы.

ЦЯЛЯЧАЯ РЭЗАНКА (пляў) — 1 кілаграм цяляціны, $\frac{1}{2}$ кубика крups, некалькі марынаваных грыбоў, мука, масла, цыбуля, соль, перац.

Адварыць цяляціну. Зрабіць падліўку: падсмажыць дробна пакрышаную цыбулю, $\frac{1}{2}$ лыжкі муки, развесці наварам да 2 кубкаў. Укінуць зялёнага кропу, пятрушкі. Можна дадаць 2 лыжкі пакрышаных марынаваных грыбоў і 3 лыжкі воцату з

марынату. Цяляціну дробна парэзаць, укінуць у падліўку, яшчэ раз заварыць. Адварыць крупы ў навары на сыпка. Змяшаць звараныя крупы з гатовай цяляцінай і запячы ў духоўцы.

КВАШАНІНА З ГАЛАВЫ — галоўка, сала, масла, тук, 2 цытрыны, жэлацін, соль.

Апараную, без шэрсці, цялячую галоўку вымачыць. Апарыць яшчэ некалькі разоў перад варэннем. Улажыць у рондаль, дадаць масла, сала, тук, цытрыну без зярнят, заліць вадою і варыць каля 3 гадзін. З гатовага выняць косці. Мяса пакроіць. Язык і мазгі варыць асобна. Навар сцадзіць і дадаць жэлацін.

БАРАНІНА:

БАРАНІНА ПЕЧАНАЯ — Пасаліць, нашпікаваць часнаком, салам. Пячы каля $1\frac{1}{2}$ гадзін.

НАДЗЯВАНАЯ БАРАНІНА — лапатка, 250 грамаў цяляціны, 3 яйкі, сала, цыбуля, масла, соль, перац, кроп.

Дастаць косць з бараніны, пакідаючы дупла. Зрабіць фарш: скрунуць папалам цяляціну з баранінаю, дадаць пакрышаныя крутыя яйкі, падсмажаную дробную цыбулю, пятрушку, перац, соль, кроп. Перамяшаць, выпаўніць фаршам дупла ў бараніне, перакладаючы яго стужкамі сала. Лапатку зашыць, пасаліць, абсыпаць мукою, палажыць у рондаль, заруменіць на туку, дадаць гародніны, падліць наварам, тушыць ля 2 гадзін.

СМАЖАНІНА Ў СМЯТАНЕ — худая бараніна, сала, кубак смятаны, соль, перац.

Бараніну ачысціць з лою, нашпікаваць салам, смажыць у смятане, паліваючы часта. Падаваць з грэцкай кашай.

ГРУДЗІНКА — грудзіна, гародніна, цыбуля, масла, мука, 3 жаўткі, 1 кубак смятаны, соль.

Зварыць грудзінку з гароднінай. Перад канцом падліць воцату (цыгрыновага соку). Выніць, абсыпаць цёртай булкай. Смажыць на масле, падліваючы наварам. Далажыць некалькі цыбулін і датушыць.

БАРАНЯЯ АПАЛЬКА З ГРЫБАМИ — 1 кілаграм скручанай бараніны, 1 кубак вараных грыбоў, 1 кубак варанага макарону, цыбуля, перац, соль, пармазан, 1 кубак памідорнай кашы.

Падсмажыць цыбулю, дадаць падсмажаныя грыбы, мясо і макароны. Палажыць у форму, пасыпаць пармазанам, пячы $\frac{1}{2}$ гадзіны.

ПТУШКІ:

ПЕЧАНАЕ КУРАНЕ — Памыць, пасаліць, надзець і зашыць. Надзяванне зрабіць са звараных і скрученых вантробаў з дадаткам булкі, перцу, солі, зялёнай пятрушкі.

ВАРАНАЯ КУРЫЦА — Зварыць курыцу з моркваю, бабковым лістам, зялёнай пятрушкаю. Выняць, парэзаць на часткі. У навар засыпаць макарон або апусціць клёцкі. Зрабіць падліўку: збіць 2 жаўткі $\frac{1}{2}$ кубка смятаны, даліць $\frac{1}{2}$ кубка навару, размяшаць, заварыць. Дадаць больш смятаны, крыху цытрыновага соку, збіць. Заліць гэтым часткі курыцы. Падаваць з рысам, або з кашай.

ТУШНАЯ КУРЫЦА — Падсмажыць кавалкі курыцы, пасыпаныя мукою. Палажыць у рондаль, дақінуць масла, дадаць грэбной падліўкі і тушиць каля $\frac{1}{2}$ гадзіны. Перад канцом далиць кіслай смятаны.

ПЕЧАНАЯ КАЧКА — Ачысціць качку. Вымачыць у вадзе. Напхаць у чэрава сухіх памытых сліў, зашыць. Пячы добрыя 2 гадзіны, паліваючы тукам, маслам ці вадою.

ПЕЧАНЫ ГУСЬ — Ачысціць гусь. Адрэзаць шыю, выняць косць. Напхаць кішку шкуркі фаршам з вантробаў, булкі і іншага варанага мяса. Чэрава выпхаць яблыкамі і зашыць. Пячы каля 3 гадзін, часта паліваючы.

РЫБЫ:

СЕЛЯДЗЕЦ У МАЛАЧАІ — Вымачыць селядцы ў бягучай вадзе. Выбраць мясо, парэзаць на кускі. Сцерці малачай з воцатам, дадаючы вады і воцату. Пералажыць кусочкі селядца пластамі з кружкоў цыбулі і заліць падліўкаю.

СЕЛЯДЗЕЦ У СМЯТАНЕ, ВОЦЦЕ, АЛІВЕ, ПАМІДОРАХ — Вымачаныя селядцы ўкладаць у адпаведныя падліўкі.

СЕЛЯДЦЫ З МОРКВАЙ — 2 селядцы, $\frac{1}{2}$ кубка алею, морква, перац, бабковы ліст, цытрынавы сок.

Заварыць алей з цыбуляй і спёртай морквай, дадаць перац, бабковы ліст, крыху цытрыны або воцату, солі і яшчэ раз заварышь. Заліць ачышчаныя селядцы гарачай падліўкаю.

СЕЛЯДЦЫ З ЦЫБУЛЯЙ — Мнагавата цыбулі падсмажыць у алею і заліць ачышчаныя, вымачаныя селядцы.

КАТЛЕТЫ З СЕЛЯДЦОУ — 1-2 селядцы, 1 кілаграм бульбы, цыбуля, масла, малака, булка.

Мяса з селядца намачыць у малаце на некалькі гадзін. Змалоць. Абабраць і зварыць бульбу, падушыць на камяк, дадаўшы лыжку масла і малака, змяшаць з селядцом і смажанай цыбуляй, зрабіць катлеты, пакачаць у булцы, смажыць.

СМАЖАНЫЯ СЕЛЯДЦЫ З ПАДЛІЎКАЙ — 1 кілаграм селядцоў, яйка, булка, цёртая булка, цыбуля, падліўка.

Селядцы добра вымачыць. Мяса пасячы з цыбуляй і з малачаем, змяшаць з 1 булкай, намочанай у малаце, дадаць 1 лыжку масла, размяшаць, зляпіць форму рыбы, прылажыць хвост і галаву, памазаць яйкам, пасыпаць цётрай булкай, пячы 15 мінут. Есці з памідорнай або гарчычнай падліўкаю.

СМАЖАНЯЯ РЫБА. — Ачышчаную рыбу пасаліць, пакачаць у муцэ, смажыць на абодва бакі 5-10 мінут, залежна ад таўшчыні і агню. Накрыць і датушыць некалькі мінут.

РЫБА НА СТУДЗЁНА — Зварыць навар з морквы, пятрушкі, цыбулі, перцу і солі. У навар палажыць цесна рыбу і варыць 15-30 мінут. Астудзіць, выняць на талеркі, заліць наварам. Упрыгожыць яйкамі, цытрынаю, буракамі, моркваю, пятрушкую.

ВАРАНАЯ РЫБА — Варыць малую рыбу, або кавалкі, у бульёне з бульбай каля 20 мінут. Асцярожна выняць і падаваць з памідорнай падліўкай.

РЫБА З ПАДЛІЎКАЙ И ХРЭНАМ — $\frac{1}{2}$ кілаграма рыбы, $\frac{1}{2}$ кубка спёртага хрэну, $\frac{1}{2}$ кубка смятаны, гародніна, мука, масла, цытрына.

Заліць рыбу наварам з гародніны і цытрынавага соку, пасаліць, заварыць. Асобна змяшаць і засмажыць 1 лыжку масла, $\frac{1}{2}$ лыжкі муکі, хрэн. Развесці кубкамі рыбнага навару і кубкамі смятаны. Яшчэ раз заварыць. Паліць рыбу.

КАРАСІ ВАРАНЫЯ З СМЯТАНАЮ — $\frac{1}{2}$ кілаграма карасёў, 4 лыжкі смятаны, гародніна, масла, мука, крыху кропу.

Карасі ачысціць, пасаліць, пакінуць на гадзіну. Палажыць у рондаль, заліць наварам, звараным з гародніны. Варыць 20 мінут. Засмажыць лыжку муکі ў лыжцы масла, развесці 2 кубкамі рыбнага навару, заварыць. Палажыць 4 лыжкі смятаны, крыху цукру, пакроенага кропу, заварыць. Паліць рыбу, паложаную ў міску.

ГАЛКІ З РЫБЫ — $\frac{1}{2}$ кілаграма рыбы, 2 яйкі, $\frac{1}{2}$ кубка муки, булка, тук.

Рыбу змалоць, дадаць яйкі, соль, муку, зрабіць галкі, пакачаць у цётрай булцы, смажыць у туку.

АКУНЬ аля РАДЗІВІЛ — акунъ, 1 кубак віна, 4 жаўткі, 5 грыбоў, 3 лыжкі масла, мука, перац, соль, костка магі.

Ачысціць і зняць шкуру з акунія. Выняць осці з мяса. Осці і галаву варыць у кубку навару з гародніны. Сцадзіць, укінуць грыбы, магі, віно. Засмажыць лыжку муکі ў лыжцы масла, развесці рыбным наварам, убіць жаўткі і трымашы на ўпілым месцы. Пакроіць рыбу на роўныя кускі, пасаліць, варыць на малым агні 10 мінут у $\frac{1}{2}$ кубка вады. Палажыць на пражаны хлеб і паліць падліўкаю.

ГРЫБЫ

ТУШАНЫЯ ГРЫБЫ — $\frac{1}{2}$ кілаграма грыбоў, $\frac{1}{2}$ кубка смятаны або яйкі, цыбуля, масла, перац, соль.

Грыбы вымыць, пакроіць на кавалкі, ablіць варам. Палажыць у рондаль, дадаць цыбулю, масла, крыху вады і тушиць. Пасаліць, паперчыць, уліць смятану. Замест смятаны можна ўбіць яйкі. Замяшаць, не заварваць.

ГРЫБЫ З БУЛЬБАЙ — Вараную бульбу пакроіць на скрылікі і падсмажыць з цыбуляй на масле. Грыбы ўтушиць, палажыць наверх бульбу. Разбоўтаць 3 яйкі ў $\frac{1}{2}$ кубка смятаны і заліць грыбы з бульбай. Паставіць на некалькі мінут у печ, каб яйкі запякліся.

ВЕРАШЧАКА З ГРЫБОЎ — $\frac{1}{2}$ кубка сушаных грыбоў падсмажыць і варыць у $\frac{1}{2}$ літра вады $\frac{1}{2}$ гадзіны. Пасаліць. Падсмажыць цыбулю ў масле, укінуць, заварыць.

ПАДЛІУКІ:

ЗАПРАЖКА — Запражыць лыжку муکі ў лыжцы масла (тук), развесці кубкам навару, вады, або малака і заварыць.

КІСЛА-САЛОДКАЯ — У запражку дадаць 1-2 лыжкі цукру, пару скрылікаў цытрыны, сок з цытрыны, крыху ізюму, $\frac{1}{2}$ кубка вараных сліў, можна даліць кубак віна, размяшаць, заварыць.

ГАРЧЫЧНАЯ З ЖАЎТКОМ — 2 лыжкі гарчыцы, $\frac{1}{2}$ лыжкі муکі, $\frac{1}{2}$ лыжкі масла, 1— $\frac{1}{2}$ кубка навару размяшаць разам, дадаць чарку віна, чайнную лыжку цукру, размяшаць, заварыць, накрыць. Укінуць 2-3 жаўткі ў другую пасуду, падліць крыху падліўкі, размяшаць, уліць апошнюю, падагрэць, але не заварваць.

ХРЭНАВАЯ — Запражыць лыжку муکі ў 1-2 лыжках масла, дадаць $\frac{1}{2}$ кубка сцёртага хрэну, развесці 1-2 кубкамі навару, заварыць, дадаць $\frac{1}{2}$ кубка смятаны з адным жаўтком, крыху цукру, цытрыны, солі, замяшаць.

ПАМІДОРНАЯ — Утушыць $\frac{1}{2}$ кілаграма памідораў з 1 лыжкай масла, усыпаць лыжку муکі, разбоўтаць, развесці кубкам навару, дадаць $\frac{1}{2}$ кубка смятаны, солі, заварыць, працаціць, памалу дадаць 1 жаўток.

ГУРКОВАЯ — 1 кіслы гурок пакрышыць і ўтушиць з маслам, падліваючы навар. Асобна падсмажыць лыжку муکі ў лыжцы масла, развесці кубкам навару або расолу з агуркоў. Даціць $\frac{1}{2}$ кубка смятаны. Усё разам змяшаць, заварыць, пасыпаць зялёной пятрушкай або кропам.

БЕЛАЯ: — Змяшаць $\frac{1}{2}$ лыжкі масла з лыжкай муکі, развесці 2-3 шклянкамі навару, дадаць цытрынавага соку (воцату), солі, заварыць, працаціць, усыпаць жменю зялёнага кропу, разбоўтаць 2 жаўткі і дадаць, хутка мяшаючы. Добра падагрэць, але не варыць.

БЯЗМЯСАЯ ЕЖА:

КАПЫТКІ — 4 бульбы, мука, чуць солі і пітной соды.

Дадаць муکі, каб можна было раскачаць цеста. Пакроіць на палоскі даўжынёй у 2-3 сантыметры. Варыць 10-15 мінут. Падсмажыць цыбулю ў сале і паліць.

БУЛЬБЯНЫЯ КЛЁЦКІ — 2 кубкі дзёртай бульбы, 1 кубак муکі, 2 яйкі, 1 чайнай лыжка солі, 1 чайнай лыжка парашку да пачэння (соды).

Бульбу выціснуць, змяшаць з мукоў, яйкамі, зрабіць клёцкі і варыць у пасоленай вадзе $\frac{1}{2}$ гадзіны. Калі закруціць у сярэдзіну кубікі сала, завуща тады „камы з душой“.

БУЛЬБЯНЫЯ БЛІНЫ — Здзерці бульбу, выціснуць, дадаць 1-2 яйкі, муку, пасаліць, добра размяшаць. Класіц асобныя бліны, велічынёй на 1 лыжку ў гарачы тук так, каб амаль плавалі. Есці са свежым маслам, смятанаю, скваркамі, цыбуляю, мясам, мясной падліўкай.

БУЛЬБЯНАЯ КАЎБАСА або КІШКА — Засмажыць цыбулю ў бульбяное бліннае цеста, напхаць у кішку. Падсмажыць з двух бакоў. Дапячы ў духоўцы.

БУЛЬБЯНАЯ БАБКА (тэйгэрц) — Здзерці бульбу, убіць 1-2 яйкі, дадаць муکі, каб цеста было густое. Падсмажыць у алею

цыбулю, дадаць. Пасаліць, укінцуць у форму-скавараду. Смажыць на абодва бакі, лепш пячы ў духоўцы.

МИРСКАЯ ДРАНКА або БУЛЬБЯНАЯ АПАЛЬКА — Размяшаць з мукою соду або парашок да пячэння. Падкалаціць гэтай мукою драную бульбу. Укінцуць скваркі, вытмішаць, улажыць у форму, або глыбокую скавараду, уставіць у печ на 1-2 гадзіны, залежна ад таўшчыні дранкі і тэмпературы печы. Падаваць з кіслай смятанай.

БУЛЬБЯНЫЕ КРОКЕТЫ (мяшчанская галкі) — 3 кубкі бульбяной каши, 1 кубак сърой дзёртай, 2 яйкі, соль.

Выціснуць ваду з дранай бульбы, дадаць яйкі, соль, перац, крышаную цыбулю, перамішаць з варанай бульбай. Зрабіць галкі, пакачаць у муцэ, сухарыку і падсмажыць.

КЛЁЦКІ З СЫРОЙ І ВАРАНАЙ БУЛЬБЫ — 2 кубкі дранай бульбы, 1 кубак бульбяной каши, 1 кубак цёrtага хлеба, 3 яйкі, чайная лыжка солі.

Выціснуць бульбу, змяшаць з кашай, яйкамі і хлебам, пасаліць, зрабіць клёцкі і варыць 10 мінут.

ШОННЫЕ БЛІНЫ — 1 кубак муکі, 3 яйкі, дадаваць малако і мяшыць. Цеста пячы — смажыць на абодва бакі. Можна палажыць кружкі яблык на паасобныя бліны і разам запякаць. Можна яблыкі замішаць разам з цестам.

ЛЯНЫЯ СЫРНИКІ — 250 грамаў белага сыру, 8 лыжак муکі, 4 яйкі, 1 лыжка туку, соль.

Свежы, добра выціснуты тварот працерці праз сіта або праpusciць праз машынку. Расціраць тук, дадаочы па 1 жаўтку. Палажыць сыр і ўсё разам расцерці ў аднастайнную масу. Збіць пену з бялкоў, палажыць у сърную масу, дадаць муку, злётку пасаліць і замясіць. Цеста палажыць на пасыпаную мукою кухонную дошку, раскачаць, пакроіць на кускі шырьнёй на 2-3 сантыметры. Ляныя сырнікі апусціць у пасолены вар, перамішаць, накръць. Калі зварацца, здесунуць рондалль на край пліты і шумоўкай вылажыць сырнікі на міску. Абліць распушчаным маслам, змешаным з падрумененымі ўпрыгожыць сухарамі. Можна падаваць са смятанай.

СЫРНИКІ — 3 яйкі, 1 кубак тварагу, масла, 3 лыжкі муکі, цытрыновая шкіурка.

Церці масла, пакуль не будзе мяккае. Дадаць жаўткі, соль, цукар, муку, цытрыновую шкіурку. Збіць пену з бялкоў, дадаць, размяшыць. Апускаць лыжкай у вар. Накръць і варыць 10 мінут. Выбраць і паліць ператопленым маслам.

СЫРНІКІ З БУЛЬБАЙ — 2 яйкі, 250 грамаў муکі, 250 грамаў сыру, 1 лыжка масла, 2 вараныя бульбы, соль.

Расцерці сыр з бульбаю і, асобна, 2 жаўткі з лыжкаю масла. Усё змяшаць, дадаць пену з 2 бялкоў, усыпаць муку, пасаліць і добра вымішаць. Апускаць лыжкай у вар. Варыць 5 мінут.

САЛОДКАЯ ЕЖА:

ХРУШЧЫ — 4 яйкі, $\frac{1}{2}$ кубка цукру, $\frac{1}{2}$ кубка малака, крыху солі, 2-3 лыжачкі парашку, мука, чарка гарэлкі.

У невяліку юколькасць муکі збіць яйкі, дадаць цукар, малако, гарэлку. Працерці муку з парашком, дасыпаць да цеста, пакуль цеста зробіцца здатнае да качання. Раскачаць, рэзаць на кускі, на сярэдзіне кускоў прарэзваць дзіркі, выварочваць. Грэць тук у рондлі з высокімі берагамі. Смажыць з двух бакоў. Як астынуць, пасыпаць цукрам-парашком.

ГРЫБОК З ЯБЛЫКАМІ — 2 жаўткі, 2 лыжкі муکі, 2 лыжкі цукру, $\frac{1}{2}$ лыжачкі парашку, 2 яблыкі, 2 бялкі, 2 лыжкі масла, $\frac{1}{2}$ кубка малака.

2 жаўткі расцерці з 2 лыжкамі цукру, усыпаць 2 лыжкі муکі, $\frac{1}{2}$ лыжачкі парашку, уліць $\frac{1}{2}$ шклянкі малака. Ачысціць яблыкі, пакроіць скрылікамі. На скаварадзе распусціць 2 лыжкі масла, падсмажыць яблыкі, выліць на іх цеста. Уставіць у печ. Гатавое пасыпаць цукрам з ванліяй. Замест яблыкаў можна ужыць вішні, чарэшні, рабарбар.

ТОРТ — 1 кубак масла, $1\frac{1}{2}$ кубка перасяянай муکі, 1 кубак цукру, 3 жаўткі з цвёрда вараных яек, 1 бялок, 1 яйка.

Змяшаць масла з мукою, а цукар з жаўткамі і яйкамі. Добра вырабіць цеста і падзяліць на 2 часткі (на $\frac{2}{3}$ і $\frac{1}{3}$ цэлага). $\frac{2}{3}$ цеста раскачаць і вылажыць ім дно памазанай круглай формы. На гэта палажыць варэнне з малінаў. Апошніе цеста выкачаць на валкі таўшчынёй на палец і нейкім узорам палажыць на варэнне. Памазаць бялком і чыты каля $\frac{1}{2}$ гадзіны.

выбрала НІНА АМЕЛЬЯНЮК

На падставе: М. Станкевічыха, Вялікалітоўская (Беларуская) кухарка. Нью-Йарк 1959.

КАЛЯНДАР ЦЯЖАРНАСЦІ

пачатак цяжарнасці	Дзень нараджэння (прыблізна)			
	свіння	авечка	карова	кабыла
1 студзеня	30 красавіка	3 чэрвяня	12 кастрыч.	6 снежня
11 студзеня	10 мая	13 чэрвяня	22 кастрыч.	16 снежня
21 студзеня	20 мая	23 чэрвяня	1 лістапада	26 снежня
31 студзеня	30 мая	3 ліпеня	11 лістапада	5 студзеня
10 лютага	9 чэрвяня	13 ліпеня	21 лістапада	15 студзеня
20 лютага	19 чэрвяня	23 ліпеня	1 снежня	25 студзеня
2 сакавіка	29 чэрвяня	2 жніўня	11 снежня	4 лютага
12 сакавіка	9 ліпеня	12 жніўня	21 снежня	14 лютага
22 сакавіка	19 ліпеня	22 жніўня	31 снежня	24 лютага
1 красавіка	29 ліпеня	1 верасня	10 студзеня	6 сакавіка
11 красавіка	8 жніўня	11 верасня	20 студзеня	16 сакавіка
21 красавіка	18 жніўня	21 верасня	30 студзеня	26 сакавіка
1 мая	28 жніўня	1 кастрыч.	9 лютага	5 красавіка
11 мая	7 верасня	11 кастрыч.	19 лютага	15 красавіка
21 мая	17 верасня	21 кастрыч.	1 сакавіка	25 красавіка
31 мая	27 верасня	31 кастрыч.	11 сакавіка	5 мая
10 чэрвяня	7 кастрыч.	10 лістапада	21 сакавіка	15 мая
20 чэрвяня	17 кастрыч.	20 лістапада	31 сакавіка	25 мая
30 чэрвяня	27 кастрыч.	30 лістапада	10 красавіка	4 чэрвяня
10 ліпеня	6 лістапада	10 снежня	20 красавіка	14 чэрвяня
20 ліпеня	16 лістапада	20 снежня	30 красавіка	24 чэрвяня
30 ліпеня	26 лістапада	30 снежня	10 мая	4 ліпеня
9 жніўня	6 снежня	9 студзеня	20 мая	14 ліпеня
19 жніўня	16 снежня	19 студзеня	30 мая	24 ліпеня
29 жніўня	26 снежня	29 студзеня	9 чэрвяня	3 жніўня
8 верасня	5 студзеня	8 лютага	19 чэрвяня	13 жніўня
18 верасня	15 студзеня	18 лютага	29 чэрвяня	23 жніўня
28 верасня	25 студзеня	28 лютага	9 ліпеня	2 верасня
8 кастрыч.	4 лютага	10 сакавіка	19 ліпеня	12 верасня
18 кастрыч.	14 лютага	20 сакавіка	29 ліпеня	22 верасня
28 кастрыч.	24 лютага	30 сакавіка	8 жніўня	2 кастрыч.
7 лістапада	6 сакавіка	9 красавіка	18 жніўня	12 кастрыч.
17 лістапада	16 сакавіка	19 красавіка	28 жніўня	22 кастрыч.
27 лістапада	26 сакавіка	29 красавіка	7 верасня	1 лістапада
7 снежня	5 красавіка	9 мая	17 верасня	11 лістапада
17 снежня	15 красавіка	19 мая	27 верасня	21 лістапада
27 снежня	25 красавіка	29 мая	7 кастрыч.	1 снежня

РАСПЛОД СВОЙСКАЙ ЖЫВЁЛЫ І ПТУШАК

Жывёла	Час цяжарнасці
кабыла	каля 340 дзён (11 месяцаў)
карова	каля 285 дзён (9 месяцаў і 10 дзён)
авечка	каля 150 дзён (5 месяцаў)
свіння	каля 116 дзён (3 месяцы, 3 тыдні і 3 дні)
сярэбраны ліс	каля 51-53 дзён
норка	каля 47-50 або 36-85 дзён
нутрыя	каля 130-132 дзён (4 з паловай месяцы)
кролік	каля 30 дзён (1 месяц)

ПАКРЫВАННЕ САМАК

Жывёла	Найбольш адпаведны ўзрост пакрываюць	Найуласціўшы час пакрываюць
кабыла	3-4 гады	15 лютага — 15 красавіка
карова	20-22 месяцы	у 3 месяцы пасля ацялення
авечка	16-18 месяцаў	15 чэрвяня — 20 жніўня
свіння	7-10 месяцаў	у кастрычніку, лістападзе, снежні, красавіку і май
сярэбраны ліс	9-10 месяцаў	15 верасня — 15 лістапада
норка	каля 10 месяцаў	15 студзеня — 1 красавіка
нутрыя	каля 6 месяцаў	1 снежня — 31 студзеня 1 чэрвяня — 31 ліпеня

ВЫВАД СВОЙСКАЙ ПТУШКІ

Птушка	Час высаджвання	Колькасць яек	Адзін самец на:
курыца	20-22 дні	15-19	12-15 курыц
індычыца	27-30 дзён	15-19	10-15 індычак
гуска	28-32 дні	13-14	4-6 гусак
качка	26-31 дзён	13-15	4-6 качак
галубка	17-19 дзён	2-3	1 галубку

ЗМЕСТ

Алесь Барскі — На Новы год	3
Скарочаны календар на 1989 год	5
Календарыум	6
Ян Зенюк — Патрыятычны рух нацыянальнага адраджэння ў дзені	31

З гісторычнага мінулага:

Аляксандар Барычэўскі — Рэнесансавыя матывацыі ў жыцці Францішка Скарыны	41
Марыя Базылюк — Дарога Яўгена Хлябчэвіча з Жыровіц і Клейнік у шырокі свет	52
Мікола Іваноў — Вялікі Каstryчнік і беларусы	59
Віктар Швед — Абаронная вайна 1939 года	66

Родная Беласточчына:

Віктар Рудчык — Бунтарская Новая Воля	73
Анна Ігнацюк — Надмагільныя напісы і эпітафіі на могілках у парафіях Плескі і Клейнікі	92

Беларускае грамадска-культурнае таварыства — справы і людзі:

Міхась Хмялеўскі — Летапіс Беларускага таварыства	103
Уладзімір Юзвюк — Беларускі музей	130
Аляксандар Барычэўскі — Міжнародная беларусазнаўчая Конферэнцыя	134
Міхась Хмялеўскі — Купалле ў Белавежы	144
Stefan Krętowski — Stan aktualny nauczania języka białoruskiego w woj. białostockim	148

У круге сяброў:

Васіль Быкаў — Учора і сёня	163
Пётр Бітэль — Верыць у сеіс і харство роднага	172
Уладзіслаў Чарняўскі — Чыніць дабро, не чакаючи заплаты	175
Томас Бэрд — Пазнаць чужое, каб успрэчніц яго як роднае	179

З літаратурнай нівы:

Віктар Швед — Беларускі літаратурны рух у Народнай Польшчы	187
Алесь Барскі — Блакітныя прывіды	200
Міра Лукіна — Дзікі птах — верабей	202
Ганна	203
Вера	204
Васіль Петручук — Сям'я Мікітавых	306

Прайшлі гады	213
Святы вечар	217
Віктар Стаквюк — Вершы	224
Віктар Швед — Вершы	227
Гузікі (аіавядамне)	233
Сакрат Яновіч — У адным пісконічным асабінку	234
Выезд па справе	237

Гаспадарчыя парады:

Васіль Паскробка — Мая родная прырода	249
Беларуская кухарка	257
Календар цяжарнасці	274
Расплод свойскай жывёлы і птушак	275

